ใบรับรองวิทยานิพนธ์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (พฤกษศาสตร์)

ปริญญา

พฤกษศาสตร์	พฤกษศาสตร์
สาขา	**ภาควิชา**

เรื่อง ความหลากหลายของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

Diversity of Orchids in Thung Salaeng Luang National Park

นามผู้วิจัย นางสาวอ้อพร เผือกคล้าย

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก .....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรชัย เงินแสงสรวย, ปร.ด.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม .....

(อาจารย์สมราน สุดดี, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา .....

(รองศาสตราจารย์สรัญญา วัชโรทัย, Dr.rer.nat.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

.....

(รองศาสตราจารย์กัญจนา ธีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่..... **เดือน** ..... **พ.ศ.** .....

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

ความหลากหลายของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

Diversity of Orchids in Thung Salaeng Luang National Park

โดย

นางสาวอ้อพร เผือกคล้าย

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (พฤกษศาสตร์)
พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อ้อพร เผือกคล้าย 2554: ความหลากหลายของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (พฤกษศาสตร์) สาขาวิชาพฤกษศาสตร์ ภาควิชาพฤกษศาสตร์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ฉัตรชัย เงินแสงสรวย, ปร.ด. 367 หน้า

ศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงธันวาคม พ.ศ. 2550 สำรวจและเก็บตัวอย่างในภาคสนาม 6 เส้นทางสำรวจ ครอบคลุมสังคมพืช 5 ชนิด ได้แก่ ทุ่งหญ้า ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรังผสมไม้สน และป่าดิบเขาต่ำ ความสูงจากระดับน้ำทะเล 500-950 เมตร พบ 3 วงศ์ย่อย 43 สกุล 79 ชนิด วงศ์ย่อยที่มีจำนวนชนิดมากที่สุด คือ Epidendroideae 69 ชนิด รองลงมาคือ Orchidoideae 9 ชนิด และ Apostasioideae 1 ชนิด สกุลที่มีจำนวนชนิดมากที่สุด คือ *Dendrobium* 16 ชนิด ลักษณะวิสัยของกล้วยไม้ที่พบมากที่สุด คือ กล้วยไม้อิงอาศัย 53 ชนิด รองลงมาคือ กล้วยไม้ดิน 21 ชนิด กล้วยไม้ที่เป็นทั้งกล้วยไม้อิงอาศัยและขึ้นบนหิน 3 ชนิด กล้วยไม้ขึ้นบนหิน 1 ชนิด และกล้วยไม้กินซาก 1 ชนิด พบกล้วยไม้ที่จัดอยู่ในสถานภาพพืชหายาก 3 ชนิด ได้แก่ เอื้องน้ำต้น (*Calanthe cardioglossa* Schltr.) นางอั้ว (*Pecteilis susannae* (L.) Raf.) และเอื้องผีเสื้อทอง (*Pennilabium struthio* Carr) สำรวจและศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้กับชนิดสังคมพืชพบว่า กล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าดิบแล้งพบมากที่สุด 58 ชนิด และกล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าเต็งรังพบน้อยที่สุด 1 ชนิด ส่วนกล้วยไม้ที่พบในสังคมพืช 2 ชนิด ได้แก่ ป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง มี 4 ชนิด ป่าดิบแล้งและป่าดิบเขาต่ำ มี 4 ชนิด ป่าดิบแล้งและป่าเต็งรังผสมไม้สน มี 3 ชนิด และทุ่งหญ้า และป่าดิบแล้ง มี 1 ชนิด กล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในพื้นที่ศึกษา มี 4 ชนิด ได้แก่ เอื้องผึ้ง (*Dendrobium lindleyi* Steud.) เอื้องบายศรี (*Eria lasiopetala* (Willd.) Ormerod) ตานขโมย (*Apostasia wallichii* R. Br.) และเอื้องกาบดอก (*Pholidota imbricata* Lindl.) ส่วนกล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรน้อยมาก มี 9 ชนิด ได้แก่ เอื้องดอกมะเขือ (*Dendrobium hercoglossum* Rchb. f.) เอื้องสารภี (*Acampe rigida* (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt) นางตายปากส้อม (*Peristylus lacertiferus* (Lindl.) J. J. Sm.) ตะขาบแดง (*Thrixspermum acuminatissimum* (Blume) Rchb. f.) เอื้องใบกิ่ว (*Cleisostoma subulatum* Blume) เอื้องผีเสื้อทอง (*Pennilabium struthio* Carr) เอื้องเสือแผ้ว (*Pomatocalpa maculosum* (Lindl.) J. J. Sm.) เอื้องปีกไก่ใหญ่ (*Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb. f.) และแก่นตัวผู้ลู่ลม (*Oberonia gammiei* King & Pantl.)

_____ _____ ___ / ___ / ___

ลายมือชื่อนิสิต ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Orporn Phueakkhlai 2011: Diversity of Orchids in Thung Salaeng Luang National Park. Master of Science (Botany), Major Field: Botany, Department of Botany. Thesis Advisor: Assistant Professor Chatchai Ngernsaengsaruay, Ph.D. 367 pages.

Study on diversity of orchids in Thung Salaeng Luang National Park was conducted from January to December 2007. Field surveys and specimen collections were made along 6 routes representing 5 vegetation types at 500-950 m.s.l. of savanna, deciduous dipterocarp forest, dry evergreen forest, pine-deciduous dipterocarp forest and lower montane rain forest. Seventy nine species with 43 genera and 3 subfamilies were identified. Subfamily Epidendroideae, Orchidoideae and Apostasioideae are found 69, 9 and 1 species, respectively. *Dendrobium* is the most common genus with 16 species. Epiphytic orchid has the highest number of species (53), followed by terrestrial orchid (21), both epiphytic orchid and lithophytic orchid (3), lithophytic orchid (1) and saprophytic orchid (1). Three species are threatened as rare plants namely *Calanthe cardioglossa* Schltr., *Pecteilis susannae* (L.) Raf. and *Pennilabium struthio* Carr. The highest concentration of species (58) is confined to dry evergreen forest. The lowest concentration of species (1) is confined to deciduous dipterocarp forest. Four species are found in both deciduous dipterocarp forest and dry evergreen forest. Four species are found in both dry evergreen forest and lower montane rain forest. Three species are found in both dry evergreen forest and pine-deciduous dipterocarp forest. One species is found in both savanna and dry evergreen forest. Four species have the highest population number *i.e. Dendrobium lindleyi* Steud., *Eria lasiopetala* (Willd.) Ormerod, *Apostasia wallichii* R. Br. and *Pholidota imbricata* Lindl. Nine species have the lowest population number *i.e. Dendrobium hercoglossum* Rchb. f., *Acampe rigida* (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt, *Peristylus lacertiferus* (Lindl.) J. J. Sm., *Thrixspermum acuminatissimum* (Blume) Rchb. f., *Cleisostoma subulatum* Blume, *Pennilabium struthio* Carr, *Pomatocalpa maculosum* (Lindl.) J. J. Sm., *Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb. f. and *Oberonia gammiei* King & Pantl.

_____ _____ ___ / ___ / ___

Student's signature Thesis Advisor's signature

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาตราจารย์ ดร.ฉัตรชัย เงินแสงสรวย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่กรุณาอบรมสั่งสอน มอบความรู้อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ข้าพเจ้า กรุณาให้คำปรึกษาในการเรียน การค้นคว้าวิจัย ตลอดจนตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์จนกระทั่งสำเร็จเสร็จสมบูรณ์ ขอกราบขอบพระคุณ ดร.สมราน สุดดี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ให้คำปรึกษาในการเรียน การค้นคว้าวิจัย ตลอดจนการตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์จนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ภาควิชาพฤกษศาสตร์ทุกท่าน ที่อบรมสั่งสอนและมอบความรู้อันเป็นประโยชน์แก่ข้าพเจ้า ขอขอบคุณ คุณสวัส อั้นเต้ง หัวหน้าอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง คุณวสันต์ ภูพิชิต ผู้ช่วยหัวหน้าอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง และเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ทุกท่าน ที่อำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งเอื้อเฟื้อสถานที่ในการพักอาศัยระหว่างการเก็บตัวอย่างภาคสนาม ขอขอบคุณ นายปกรณ์ ทิพยศรี นางสาวนงนุช อนุรักษ์ตระกูล นายชรินทร์ เกษตรลักษมี รวมทั้งอีกหลายท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้ ซึ่งช่วยในการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยดีตลอดมา ขอบคุณเจ้าหน้าที่หอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช พิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพ กรมวิชาการเกษตร พิพิธภัณฑ์พืชศาสตราจารย์กสิน สุวตะพันธุ์ ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอพรรณไม้ สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ องค์การสวนพฤกษศาสตร์ และพิพิธภัณฑ์พืชภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่อำนวยความสะดวกในการศึกษาเทียบเคียงตัวอย่างพรรณไม้แห้งและพรรณไม้ดอง และขอขอบคุณ นายปกรณ์ ทิพยศรี สำหรับภาพถ่ายที่ 99ง., 107ก-ข., 110ข. และ 113ช.

ขอขอบคุณโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย ซึ่งร่วมจัดตั้งโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีแห่งชาติ รหัสโครงการ T_151004 ที่ให้ทุนสนับสนุนและส่งเสริมวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ และญาติของข้าพเจ้าที่เป็นกำลังใจ สนับสนุน และให้ความช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน ทำให้ข้าพเจ้ามีโอกาสในการศึกษาครั้งนี้ ขอขอบคุณพี่และเพื่อนนิสิต ภาควิชาพฤกษศาสตร์ทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ และให้ข้อคิดต่าง ๆ ในการทำงานให้สำเร็จด้วยดี

อ้อพร เผือกคล้าย

พฤษภาคม 2554

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญ

หน้า

สารบัญ	(1)
สารบัญตาราง	(2)
สารบัญภาพ	(3)
คำนำ	1
วัตถุประสงค์	3
การตรวจเอกสาร	4
อุปกรณ์และวิธีการ	35
อุปกรณ์	35
วิธีการ	36
ผลและวิจารณ์	45
ผล	45
วิจารณ์	303
สรุปและข้อเสนอแนะ	306
สรุป	306
ข้อเสนอแนะ	308
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	309
ภาคผนวก	321
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	367

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	กล้วยไม้ที่พบในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง	45
2	จำนวนประชากรกล้วยไม้ที่พบตามเส้นทางสำรวจที่กำหนดไว้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง	289
3	ช่วงเวลาออกดอกของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง	296
4	ช่วงเวลาเป็นผลของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง	302

ตารางผนวกที่

1	ชนิดกล้วยไม้ที่มีรายงานการพบในภาคเหนือ	322
2	กล้วยไม้ที่พบเพิ่มเติมจากรายงานการสำรวจและศึกษาในภาคเหนือ	359

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	รูปร่างของลำต้นกล้วยไม้	5
2	โครงสร้างของใบกล้วยไม้	6
3	ชนิดช่อดอกกล้วยไม้	7
4	ตำแหน่งการออกช่อดอกของกล้วยไม้	7
5	ส่วนประกอบของดอกกล้วยไม้	8
6	ลักษณะการบิดตัวของดอกกล้วยไม้	9
7	ส่วนต่าง ๆ ของเส้าเกสรด้านหน้าและด้านข้าง	10
8	เส้าเกสร	10
9	ส่วนต่าง ๆ ของเกสรเพศผู้ด้านหน้าและตามยาว	11
10	ส่วนต่าง ๆ ของกลุ่มเรณูกล้วยไม้	11
11	เมล็ดของกล้วยไม้	12
12	ลักษณะเกสรเพศผู้ของกล้วยไม้ในวงศ์ย่อย Apostasioideae	13
13	ลักษณะเกสรเพศผู้ของกล้วยไม้ในวงศ์ย่อย Cypripedioideae	14
14	ลักษณะเกสรเพศผู้ของกล้วยไม้ในวงศ์ย่อย Orchidioideae	15
15	ลักษณะเกสรเพศผู้ของกล้วยไม้ในวงศ์ย่อย Epidendroideae	15
16	แผนที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง	30
17	พื้นที่ศึกษาและสภาพสังคมพืช	38
18	*Apostasia wallichii* R. Br.	55
19	*Disperis neilgherrensis* Wight	58
20	*Habenaria chlorina* C. S. P. Parish & Rchb. f.	61
21	*Habenaria dentata* (Sw.) Schltr.	64
22	*Habenaria rhodocheila* Hance	67
23	*Habenaria rostellifera* Rchb. f.	69
24	*Pecteilis susannae* (L.) Raf.	72
25	*Peristylus lacertiferus* (Lindl.) J. J. Sm.	75

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
26	*Zeuxine nervosa* (Wall. ex Lindl.) Benth. ex Trimen	78
27	*Acampe rigida* (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt	83
28	*Acriopsis indica* Wight	86
29	*Aerides falcata* Lindl. & Paxton	89
30	*Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb. f.	91
31	*Arundina graminifolia* (D. Don) Hochr.	95
32	*Biermannia ciliata* (Ridl.) Garay	98
33	*Bulbophyllum affine* Wall. ex Lindl.	101
34	*Bulbophyllum blepharistes* Rchb. f.	103
35	*Bulbophyllum clandestinum* Lindl.	106
36	*Bulbophyllum haniffii* Carr	108
37	*Bulbophyllum odoratissimum* (Sm.) Lindl. ex Hook. f.	110
38	*Bulbophyllum orientale* Seidenf.	112
39	*Calanthe cardioglossa* Schltr.	115
40	*Cleisostoma fuerstenbergianum* Kraenzl.	118
41	*Cleisostoma subulatum* Blume	120
42	*Coelogyne cumingii* Lindl.	123
43	*Coelogyne trinervis* Lindl.	125
44	*Cymbidium bicolor* Lindl.	129
45	*Cymbidium ensifolium* (L.) Sw.	131
46	*Dendrobium acinaciforme* Roxb.	136
47	*Dendrobium christyanum* Rchb. f.	138
48	*Dendrobium chrysotoxum* Lindl.	140
49	*Dendrobium crystallinum* Rchb. f.	142
50	*Dendrobium ellipsophyllum* Tang & F. T. Wang	144

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
51	*Dendrobium exile* Schltr.	146
52	*Dendrobium hercoglossum* Rchb. f.	148
53	*Dendrobium indivisum* (Blume) Miq.	150
54	*Dendrobium lindleyi* Steud.	152
55	*Dendrobium pachyglossum* C. S. P. Parish & Rchb. f.	155
56	*Dendrobium parciflorum* Rchb.f. ex Lindl.	157
57	*Dendrobium polyanthum* Wall. ex Lindl.	159
58	*Dendrobium pulchellum* Roxb. ex Lindl.	161
59	*Dendrobium secundum* (Blume) Lindl.	164
60	*Dendrobium senile* C. S. P. Parish & Rchb. f.	166
61	*Dendrobium signatum* Rchb. f.	168
62	*Doritis pulcherrima* Lindl.	171
63	*Eria amica* Rchb. f.	174
64	*Eria discolor* Lindl.	177
65	*Eria lasiopetala* (Willd.) Ormerod	179
66	*Eria pannea* Lindl.	182
67	*Eulophia spectabilis* (Dennst.) Suresh	185
68	*Gastrodia exilis* Hook. f.	187
69	*Kingidium deliciosum* (Rchb. f.) H. R. Sweet	190
70	*Liparis cespitosa* (Lam.) Lindl.	193
71	*Luisia brachystachys* (Lindl.) Blume	196
72	*Luisia psyche* Rchb. f.	198
73	*Micropera pallida* (Roxb.) Lindl.	201
74	*Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf.	203
75	*Oberonia falconeri* Hook. f.	206

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
76	*Oberonia gammiei* King & Pantl.	208
77	*Pennilabium struthio* Carr	211
78	*Phaius tankervilleae* (Banks ex L'Hér.) Blume	214
79	*Phalaenopsis cornu-cervi* (Breda) Blume & Rchb. f.	217
80	*Pholidota articulata* Lindl.	220
81	*Pholidota imbricata* Lindl.	223
82	*Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H. R. Sweet	226
83	*Pomatocalpa maculosum* (Lindl.) J. J. Sm.	229
84	*Rhynchostylis retusa* (L.) Blume	232
85	*Sarcoglyphis mirabilis* (Rchb. f.) Garay	234
86	*Spathoglottis affinis* de Vriese	237
87	*Spathoglottis plicata* Blume	240
88	*Staurochilus fasciatus* (Rchb. f.) Ridl.	243
89	*Taeniophyllum pahangense* Carr	245
90	*Tainia angustifolia* (Lindl.) Benth. & Hook. f.	248
91	*Tainia penangiana* Hook. f.	250
92	*Thrixspermum acuminatissimum* (Blume) Rchb. f.	254
93	*Thrixspermum centipeda* Lour.	256
94	*Trichotosia dasyphylla* (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Kraenzl.	259
95	*Trichotosia pulvinata* (Lindl.) Kraenzl.	261
96	*Tropidia pedunculata* Blume	264
97	*Apostasia wallichii* R. Br. ก-ฉ.	266
98	*Disperis neilgherrensis* Wight ก.	267
98	*Habenaria chlorina* C. S. P. Parish & Rchb. f. ข-ค.	267
98	*Habenaria dentata* (Sw.) Schltr. ง-จ.	267

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
98	*Habenaria rhodocheila* Hance ฉ-ช.	267
99	*Habenaria rostellifera* Rchb. f. ก-ข.	268
99	*Pecteilis susannae* (L.) Raf. ค.	268
99	*Peristylus lacertiferus* (Lindl.) J. J. Sm. ง.	268
99	*Zeuxine nervosa* (Wall. ex Lindl.) Benth. ex Trimen จ-ฉ.	268
100	*Acampe rigida* (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt ก.	269
100	*Acriopsis indica* Wight ข-ค.	269
100	*Aerides falcata* Lindl. & Paxton ง-จ.	269
100	*Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb. f. ฉ-ช.	269
101	*Arundina graminifolia* (D. Don) Hochr. ก-ข.	270
101	*Biermannia ciliata* (Ridl.) Garay ค-ง.	270
101	*Bulbophyllum affine* Wall. ex Lindl. จ-ฉ.	270
102	*Bulbophyllum blepharistes* Rchb. f. ก-ข.	271
102	*Bulbophyllum clandestinum* Lindl. ค.	271
102	*Bulbophyllum haniffii* Carr ง.	271
102	*Bulbophyllum odoratissimum* (Sm.) Lindl. ex Hook. f. จ.	271
102	*Bulbophyllum orientale* Seidenf. ฉ.	271
103	*Calanthe cardioglossa* Schltr. ก-ข.	272
103	*Cleisostoma fuerstenbergianum* Kraenzl. ค-ง.	272
103	*Cleisostoma subulatum* Blume จ.	272
103	*Coelogyne cumingii* Lindl. ฉ.	272
104	*Coelogyne trinervis* Lindl. ก-ข.	273
104	*Cymbidium bicolor* Lindl. ค-ง.	273
104	*Cymbidium ensifolium* (L.) Sw. จ-ฉ.	273
105	*Dendrobium acinaciforme* Roxb. ก.	274

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
105	*Dendrobium christyanum* Rchb. f. ข.	274
105	*Dendrobium chrysotoxum* Lindl. ค-ง.	274
105	*Dendrobium crystallinum* Rchb. f. จ-ฉ.	274
105	*Dendrobium ellipsophyllum* Tang & F. T. Wang ช-ซ.	274
106	*Dendrobium exile* Schltr. ก-ข.	275
106	*Dendrobium hercoglossum* Rchb. f. ค.	275
106	*Dendrobium indivisum* (Blume) Miq. ง.	275
106	*Dendrobium lindleyi* Steud. จ-ฉ.	275
107	*Dendrobium pachyglossum* C. S. P. Parish & Rchb. f. ก-ข.	276
107	*Dendrobium parciflorum* Rchb. f. ex Lindl. ค-ง.	276
107	*Dendrobium polyanthum* Wall. ex Lindl. จ-ฉ.	276
108	*Dendrobium pulchellum* Roxb. ex Lindl. ก-ข.	277
108	*Dendrobium secundum* (Blume) Lindl. ค-ง.	277
108	*Dendrobium senile* C. S. P. Parish & Rchb. f. จ-ฉ.	277
108	*Dendrobium signatum* Rchb. f. ช.	277
109	*Doritis pulcherrima* Lindl. ก-ข.	278
109	*Eria amica* Rchb. f. ค.	278
109	*Eria discolor* Lindl. ง.	278
109	*Eria lasiopetala* (Willd.) Ormerod จ-ฉ.	278
109	*Eria pannea* Lindl. ช.	278
110	*Eulophia spectabilis* (Dennst.) Suresh ก.	279
110	*Gastrodia exilis* Hook. f. ข.	279
110	*Kingidium deliciosum* (Rchb. f.) H. R. Sweet ค.	279
110	*Liparis cespitosa* (Lam.) Lindl. ง.	279
110	*Luisia brachystachys* (Lindl.) Blume จ.	279

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
110	*Luisia psyche* Rchb. f. ฉ.	279
110	*Micropera pallida* (Roxb.) Lindl. ช.	279
110	*Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf. ช-ฌ.	279
111	*Oberonia falconeri* Hook. f. ก-ค.	280
111	*Oberonia gammiei* King & Pantl. ง-ฉ.	280
111	*Phaius tankervilleae* (Banks ex L'Hér.) Blume ช.	280
111	*Phalaenopsis cornu-cervi* (Breda) Blume & Rchb. f. ช.	280
111	*Pholidota articulata* Lindl. ฌ.	280
112	*Pholidota imbricata* Lindl. ก-ข.	281
112	*Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H. R. Sweet ค.	281
112	*Pomatocalpa maculosum* (Lindl.) J. J. Sm. ง.	281
112	*Rhynchostylis retusa* (L.) Blume จ-ฉ.	281
112	*Sarcoglyphis mirabilis* (Rchb. f.) Garay ช-ซ.	281
113	*Spathoglottis affinis* de Vriese ก-ข.	282
113	*Spathoglottis plicata* Blume ค.	282
113	*Staurochilus fasciatus* (Rchb. f.) Ridl. ง-จ.	282
113	*Taeniophyllum pahangense* Carr ฉ-ช.	282
114	*Tainia angustifolia* (Lindl.) Benth. & Hook. f. ก-ข.	283
114	*Tainia penangiana* Hook. f. ค-ง.	283
114	*Thrixspermum acuminatissimum* (Blume) Rchb. f. จ.	283
114	*Thrixspermum centipeda* Lour. ฉ-ช.	283
115	*Trichotosia dasyphylla* (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Kraenzl. ก-ข.	284
115	*Trichotosia pulvinata* (Lindl.) Kraenzl. ค-จ.	284
115	*Tropidia pedunculata* Blume ฉ-ช.	284
116	ความหลากหลายของกล้วยไม้กับชนิดสังคมพืช	285
117	จำนวนชนิดกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงและพื้นที่ใกล้เคียง	303

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความหลากหลายของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

Diversity of Orchids in Thung Salaeng Luang National Park

คำนำ

ประเทศไทยตั้งอยู่บริเวณเขตร้อนของโลก จึงเป็นประเทศหนึ่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง นอกจากนี้ยังเป็นเขตรอยต่อของเขตพฤกษภูมิศาสตร์ (floristic region) ถึง 3 ภูมิภาค ด้วยกัน คือ ภูมิภาคอินเดีย-พม่า (Indo-Burmese) ภูมิภาคอินโดจีน (Indo-Chinese) และภูมิภาคมาเลเซีย (Malesian) ส่งผลให้ประเทศไทยมีความหลากหลายของพรรณพืชสูง (ธวัชชัย, 2532) โดยเฉพาะพืชวงศ์กล้วยไม้ สอดคล้องตาม Thaithong (1999) ซึ่งรายงานการพบกล้วยไม้ป่าของไทยประมาณ 177 สกุล 1,133 ชนิด ในจำนวนนี้มีกล้วยไม้ถิ่นเดียว (endemic species) 170 ชนิด นับได้ว่าพืชวงศ์กล้วยไม้เป็นวงศ์ที่มีจำนวนชนิดมากที่สุดของประเทศไทย คิดเป็นประมาณร้อยละ 10 ของพืชมีท่อลำเลียง (vascular plant) มีการกระจายพันธุ์ตั้งแต่เขตอบอุ่นจนถึงเขตร้อน ส่วนใหญ่มีถิ่นกำเนิดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในปัจจุบันกล้วยไม้เป็นพืชกลุ่มหนึ่งที่ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นพืชที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ จึงทำให้กล้วยไม้ป่าของประเทศไทยมีจำนวนลดน้อยลง สาเหตุมาจากการลักลอบนำออกจากพื้นที่และถิ่นอาศัยในธรรมชาติถูกรบกวน

อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง เป็นอุทยานฯที่มีสภาพภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงต่ำ สภาพของพื้นที่มีลักษณะของสังคมพืชที่แตกต่างกัน จึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีความหลากหลายของพรรณพืชสูง รวมทั้งพืชวงศ์กล้วยไม้ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติทำให้อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงมีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่ง เป็นเหตุให้มีการลักลอบนำพืชวงศ์กล้วยไม้ออกจากพื้นที่ทำให้จำนวนประชากรของกล้วยไม้ในแต่ละชนิดลดลง ซึ่งเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ อีกทั้งยังถูกคุกคามจากการจุดไฟเผาป่าเพื่อการลักลอบล่าสัตว์ ทำให้ระบบนิเวศขาดความสมดุลทางธรรมชาติและมีผลกระทบต่อกล้วยไม้โดยตรง ในขณะเดียวกันพื้นที่ยังขาดการสำรวจและศึกษาพืชวงศ์กล้วยไม้อย่างละเอียด จึงเป็นที่มาของการศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้ในพื้นที่นี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การศึกษาครั้งนี้เป็นการสำรวจเพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง เพื่อให้ทราบจำนวนชนิด ลักษณะทางสัณฐานวิทยา นิเวศวิทยา การกระจายพันธุ์ จำนวนประชากร สถานภาพ รวมถึงวิธีการระบุชนิดของกล้วยไม้ ซึ่งใช้เป็นข้อมูลเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนการจัดทำหนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศไทยให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นประโยชน์ต่ออุทยานฯ ในด้านการจัดการทรัพยากรพรรณพืช และใช้เป็นแนวทางการอนุรักษ์กล้วยไม้ถิ่นเดียว กล้วยไม้หายาก และใกล้สูญพันธุ์ เพื่อให้พืชวงศ์กล้วยไม้คงอยู่ในธรรมชาติต่อไป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

2. เพื่อศึกษาด้านอนุกรมวิธาน ลักษณะทางสัณฐานวิทยา การกระจายพันธุ์ นิเวศวิทยา จำนวนประชากร และชีพลักษณ์ (phenology) ของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การตรวจเอกสาร

1. ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของกล้วยไม้

กล้วยไม้ (orchid) เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว (monocotyledon plant) อายุหลายปี ไม่มีเนื้อไม้ (perennial herb) ลักษณะของเส้าเกสร เมล็ดที่มีขนาดเล็ก กลีบดอกที่เปลี่ยนแปลงเป็นกลีบปาก การบิดของดอกในช่วงที่ดอกกำลังพัฒนา ยอดเกสรเพศเมียที่มีลักษณะเป็นจะงอย และการรวมกันของเรณูเป็นกลุ่มเรณู เป็นลักษณะพิเศษของกล้วยไม้ ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการจำแนกกล้วยไม้ออกจากพืชวงศ์อื่น ๆ (ครรชิต, 2547)

1.1 ราก

รากกล้วยไม้ออกที่โคนต้นหรือตามข้อ มีลักษณะอวบน้ำ ส่วนใหญ่เป็นรากอากาศ ไม่มีรากฝอย มักมีเนื้อเยื่อหุ้มคล้ายนวม เรียกว่า วีเลเมน (velamen) มีลักษณะคล้ายฟองน้ำ ซึ่งเป็นเนื้อเยื่อของเซลล์ที่ตายแล้ว สามารถดูดซับน้ำและแร่ธาตุเข้าภายในเซลล์ของรากได้ ทั้งยังเก็บความชื้นได้ดี และช่วยป้องกันการระเหยของน้ำ (Pridgeon *et al*., 1999) รากกล้วยไม้นอกจากจะทำหน้าที่ยึดเกาะแล้วยังทำหน้าที่สังเคราะห์แสง เช่น สกุลพญาไร้ใบ (*Chiloschista*) และเปลี่ยนเป็นหัวใต้ดินทำหน้าที่สะสมอาหาร หรือเป็นไหลช่วยในการขยายพันธุ์ เช่น สกุลว่านจูงนาง (*Geodorum*) โดยทั่วไปรากกล้วยไม้อิงอาศัยและกล้วยไม้อาศัยบนหินมักอวบน้ำ และมีส่วนที่คล้ายฟองน้ำหุ้ม รากกล้วยไม้ดินมีความยาวและหนา ส่วนรากกล้วยไม้กินซากมีความยาวน้อยกว่า และมีลักษณะคล้ายปะการัง (Berliocchi, 2000)

1.2 ลำต้น

ลำต้นที่มีลักษณะโป่งพอง อวบน้ำ เรียกว่า “ลำลูกกล้วย” หรือหัวเทียม (pseudobulb) ทำหน้าที่เก็บสะสมน้ำ มักพบในกล้วยไม้ที่เจริญทางด้านข้าง ผิวมีไขเคลือบหนาเพื่อลดการสูญเสียน้ำที่เกิดจากลมพัด ส่วนใหญ่มีสีเขียวของคลอโรฟิลล์จึงทำหน้าที่สังเคราะห์แสงได้ (Pridgeon *et al*., 1999)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลำต้นขนานกับพื้นดิน รูปทรงกระบอก เรียวยาว มักแข็งและเหนียว มีข้อและปล้องเรียกว่า เหง้า (rhizome) พบในกล้วยไม้ที่เจริญทางด้านข้าง ได้แก่ สกุลหวาย (*Dendrobium*) (Pridgeon *et al*., 1999)

ลำต้นกล้วยไม้มีความแตกต่างกันทั้งขนาด รูปร่าง (ภาพที่ 1) ขึ้นอยู่กับชนิดและสิ่งแวดล้อมที่กล้วยไม้นั้นอาศัยอยู่ บางชนิดมีลำต้นขนาดเล็ก 1-2 มิลลิเมตร บางชนิดต่อกันเป็นข้อ ๆ อย่างชัดเจน บางชนิดลำต้นยาว 2-5 เมตร แตกลำเป็นกอ จัดว่าเป็นกล้วยไม้ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก คือ ว่านเพชรหึง (*Grammatophyllum speciosum* Blume) (อบฉันท์, 2543)

ภาพที่ 1 รูปร่างของลำต้นกล้วยไม้: ก. รูปทรงกลม (orbicular); ข. ทรงรูปไข่ (oval); ค. รูปขอบขนาน (oblong); ง. รูปทรงรี (elliptic); จ. รูปทรงกระบอก (cylindric); ฉ. รูปลูกข่าง (turbinate); ช. รูปคล้ายกระบอง (clavate); ซ. ลำต้นคล้ายพืชวงศ์หญ้าพวกอ้อ (reed-like) มีข้อและปล้องเห็นชัด; ฌ. ลำต้นมีลักษณะเป็นข้อต่อ (jointed)

ที่มา: Pradhan (2006)

1.3 ใบ

กล้วยไม้มีใบเป็นใบเดี่ยว หน้าที่หลักของใบ คือ การสังเคราะห์แสงเพื่อสร้างอาหาร ใบส่วนใหญ่สีเขียว ใบของกล้วยไม้ส่วนมากมีกาบ (sheath) หุ้มลำต้นหรือไม่มีกาบใบ (ภาพที่ 2) ส่วนมากการเรียงใบมักเรียงแบบสลับระนาบเดียว และมีบางชนิดเรียงเวียน หรือมีเพียงใบเดียวอยู่ที่ปลาย จำนวนใบของกล้วยไม้ส่วนมากมีมากกว่า 1 ใบ บางชนิดมีใบจำนวนมาก เช่น กล้วยไม้สกุลหวาย (*Dendrobium*) รูปร่างใบค่อนข้างคล้ายกัน คือ รูปแถบ รูปใบหอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปใบหอกกลับ รูปไข่ หรือรูปรี กล้วยไม้ดินบางชนิดมีลวดลายของใบ เช่น ลวดลายร่างแหสีเข้ม เรียกกล้วยไม้กลุ่มนี้ว่า “กล้วยไม้อัญมณี” หรือ “Jewel Orchid” (Pridgeon *et al*., 1999)

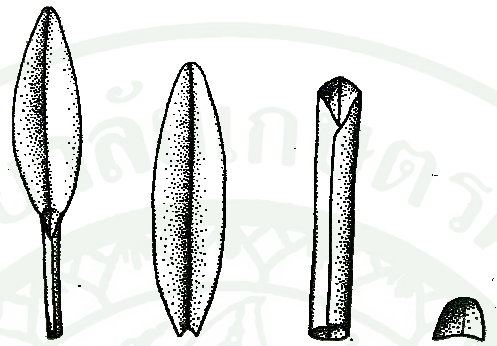

ภาพที่ 2 โครงสร้างของใบกล้วยไม้: ก. ใบที่มีกาบใบ; ข. ใบที่ไม่มีกาบใบ; ค. ใบที่มีเฉพาะกาบใบ; ง. ใบประดับคล้ายเกล็ด

ที่มา: Dressler (1981)

1.4 ดอก

ดอกกล้วยไม้มีทั้งดอกเดี่ยว (solitary) และช่อดอก (inflorescence) ดอกเดี่ยวมักออกจากโคนของลำลูกกล้วยหรือเหง้าที่ทอดเลื้อย และมีเพียงดอกเดียวอยู่ที่ปลายก้านดอก มีบางชนิดออกที่ปลายลำต้น ชนิดช่อดอกกล้วยไม้ มี 3 แบบ ดังนี้

1. แบบช่อแยกแขนง (panicle) เป็นช่อดอกที่มีแกนช่อดอกมากกว่า 1 แกน คล้ายช่อกระจะหลายช่อรวมกัน (ภาพที่ 3ก)

2. แบบช่อกระจะ (raceme) เป็นช่อดอกที่มีดอกเรียงตามแกนช่อที่ระดับต่างกันจากโคนไปสู่ปลายช่อ (ภาพที่ 3ข)

3. แบบช่อซี่ร่ม (umbel) เป็นช่อดอกที่ก้านดอกแต่ละก้านยาวเท่ากัน และออกจากจุดเดียวกันที่ปลายก้านช่อ (ภาพที่ 3ค) (Pridgeon *et al*., 1999)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

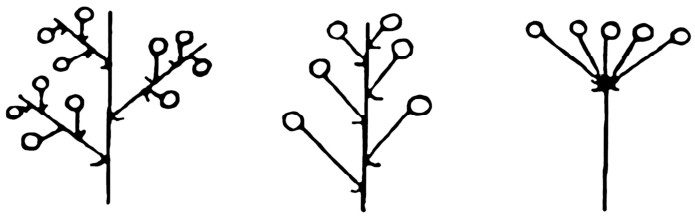

ภาพที่ 3 ชนิดช่อดอกกล้วยไม้: ก. แบบช่อแยกแขนง; ข. แบบช่อกระจะ; ค. แบบช่อซี่ร่ม

ที่มา: Pradhan (2006)

ตำแหน่งการออกของช่อดอก มี 3 แบบ ดังนี้

1. ช่อดอกออกที่ปลายลำต้น (terminal inflorescence) มักพบในกล้วยไม้ที่เจริญทางด้านข้าง (ภาพที่ 4ก)

2. ช่อดอกออกที่โคนลำต้น (basal inflorescence) (ภาพที่ 4ข)

3. ช่อดอกออกด้านข้างลำต้น (lateral inflorescence) พบในกล้วยไม้ที่เจริญทางด้านข้างและเจริญทางยอด (ภาพที่ 4ค) (Pridgeon *et al*., 1999)

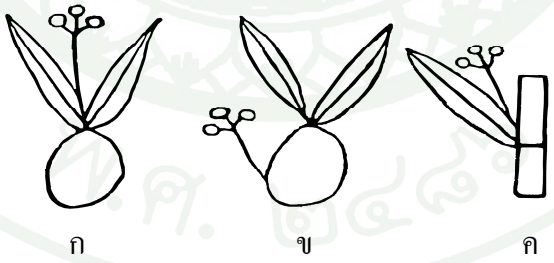

ภาพที่ 4 ตำแหน่งการออกช่อดอกของกล้วยไม้: ก. ช่อดอกออกที่ปลายลำต้น; ข. ช่อดอกออกที่โคนลำต้น; ค. ช่อดอกออกด้านข้างลำต้น

ที่มา: Pradhan (2006)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดอกกล้วยไม้สมมาตรด้านข้าง (lateral symmetry) รังไข่อยู่ใต้วงกลีบ (inferior ovary) เชื่อมรวมกับก้านดอก (Berliocchi, 2000) เมื่อกล้วยไม้เจริญเติบโตเต็มที่จะสร้างดอกเพื่อการสืบพันธุ์ ส่วนต่าง ๆ ของดอกที่สำคัญมีดังนี้ (ภาพที่ 5)

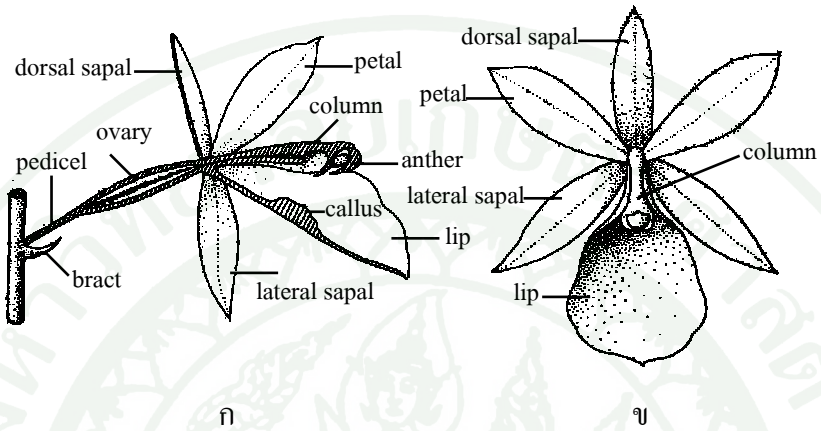

ภาพที่ 5 ส่วนประกอบของดอกกล้วยไม้: ก. ดอกด้านข้าง; ข. ดอกด้านหน้า

ที่มา: Dressler (1981)

กลีบเลี้ยง (sepal) อยู่ชั้นนอกสุด มี 3 กลีบ ประกอบด้วยกลีบเลี้ยงบน (dorsal sepal) 1 กลีบ อยู่ในตำแหน่งหลังเส้าเกสร และอีก 2 กลีบ คือ กลีบเลี้ยงข้าง (lateral sepal) ทำหน้าที่ป้องกันโครงสร้างที่บอบบางที่อยู่ด้านใน (Pridgeon *et al*., 1999)

กลีบดอก (petal) อยู่ถัดเข้าไปจากชั้นกลีบเลี้ยง มี 3 กลีบ ประกอบด้วย กลีบดอก 2 กลีบ ที่มีลักษณะเหมือนกัน ส่วนกลีบดอกอีก 1 กลีบ มีลักษณะที่แตกต่างจากกลีบดอกกลีบอื่นอย่างชัดเจน เรียกว่า กลีบปาก (lip) เป็นลักษณะเด่นของวงศ์กล้วยไม้ กลีบปากเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของกลีบดอก มีสีสันหลากหลายเพื่อใช้ในการดึงดูดแมลง (Sheehan, 2001) กลีบปากเป็นแผ่นแบ่งเป็นสองช่วง คือ ช่วงโคนกลีบปาก (hypochile) กับช่วงปลายกลีบปาก (epichile) ทั้งสองช่วงมักจะมีลักษณะต่างกัน หรือแบ่งเป็นสามช่วง มีช่วงกลางหรือช่วงคอกลีบปาก (mesochile) ช่วงโคนหรือใกล้โคนของกลีบปากยังมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นถุง (saccate) หรือเดือย (spur) ในระยะที่เป็นดอกอ่อนดอกมีการบิดตัว เรียกว่า resupinate ทำให้กลีบปากอยู่ทางด้านล่าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ของดอก และบางชนิดในระยะที่เป็นดอกอ่อนดอกไม่มีการบิดตัว ทำให้กลีบปากอยู่ทางด้านบน เรียกว่า nonresupinate (ภาพที่ 6) (อบฉันท์, 2543)

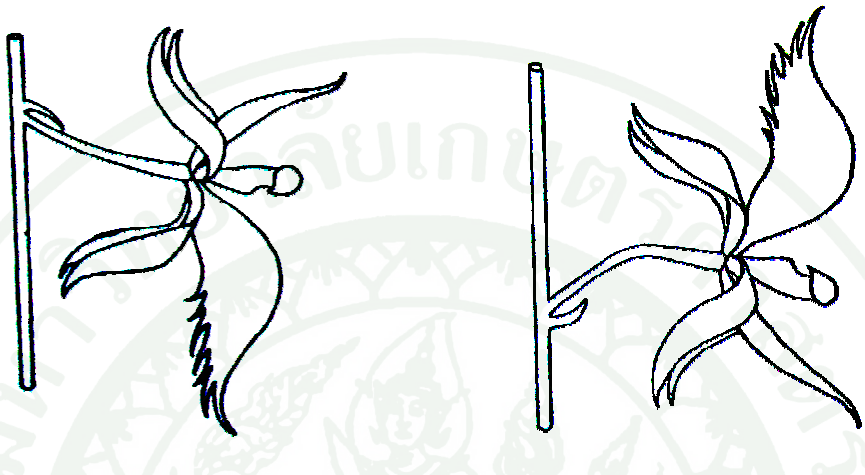

ก ข

ภาพที่ 6 ลักษณะการบิดตัวของดอกกล้วยไม้: ก. ดอกที่มีการบิดตัว; ข. ดอกที่ไม่มีการบิดตัว

ที่มา: Dressler (1981)

เส้าเกสร (staminal column) เป็นลักษณะเฉพาะของกล้วยไม้ เป็นส่วนเกสรเพศผู้และเกสรเพศเมียที่เชื่อมรวมกันมีลักษณะเป็นแท่งอยู่ตรงกลางดอก ส่วนต่าง ๆ ของเส้าเกสรมีดังนี้ (ภาพที่ 7)

1. ฝาครอบกลุ่มเรณู (operculum) อยู่ส่วนบนสุด ภายในฝาครอบแบ่งเป็น 2 ช่อง ผิวฝาครอบมักเรียบหรือขรุขระ
2. ยอดเกสรเพศเมีย (stigma) อยู่ต่ำลงมาทางด้านหน้าของเส้าเกสรซึ่งหันเข้าสู่กลีบปาก มีแอ่งเว้าลึกเข้าไปในเส้าเกสร ภายในมีน้ำเหนียว ๆ (ครรชิต, 2547)
3. จะงอย (rostellum) ส่วนของเนื้อเยื่อที่ยื่นออกไปเป็นจะงอยหรือเป็นติ่งอยู่เหนือส่วนที่เว้าเป็นแอ่ง ทำหน้าที่กั้นแบ่งเกสรเพศผู้และเกสรเพศเมียไม่ให้เกิดการถ่ายเรณูในดอกเดียวกัน (Sheehan, 2001)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

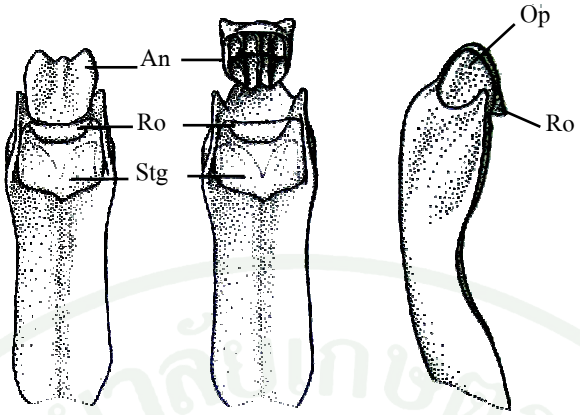

ภาพที่ 7 ส่วนต่าง ๆ ของเส้าเกสรด้านหน้าและด้านข้าง: An = อับเรณู (anther); Op = ฝาครอบกลุ่มเรณู (operculum); Ro = จะงอย (rostellum); Stg = ยอดเกสรเพศเมีย (stigma)

ที่มา: Dressler (1981)

กล้วยไม้บางชนิดมีส่วนโคนเส้าเกสรที่ขยายออก เรียกว่า คางเส้าเกสร (column foot) บางครั้งส่วนที่ขยายออกอาจยาวกว่าเส้าเกสร (Dressler, 1981) และส่วนยอดเส้าเกสรที่เจริญยื่นออกเป็นรยางค์ทางด้านข้าง เรียกว่า stelidia มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น เป็นแผ่นปลายจักคล้ายฟันเลื่อย คล้ายใบมีดหรือบางชนิดเป็นติ่งแหลม ซึ่งลักษณะเหล่านี้พบในเส้าเกสรของสกุลสิงโต (*Bulbophyllum*) ส่วนกล้วยไม้บางชนิด เช่น สกุลหวาย (*Dendrobium*) มีโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง (mentum) และมีกลีบเลี้ยงด้านข้างเชื่อมติดตามยาวกับคาง (ภาพที่ 8) (Schuiteman and Vogel, 2000)

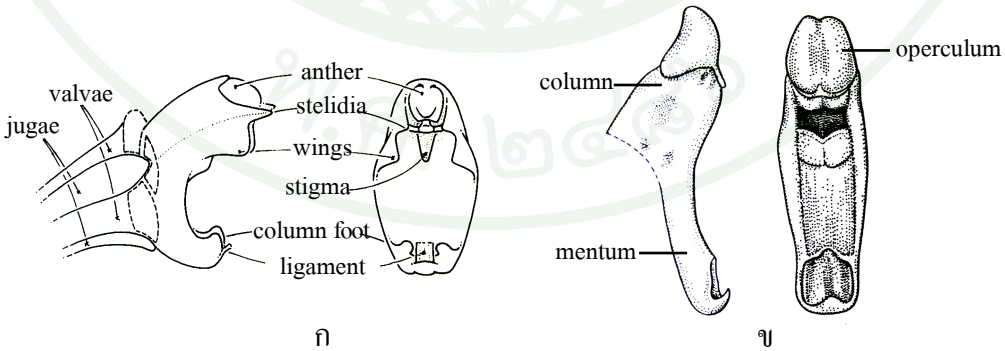

ภาพที่ 8 เส้าเกสร: ก. เส้าเกสรของสกุลสิงโต (*Bulbophyllum*); ข. เส้าเกสรของสกุลหวาย (*Dendrobium*)

ที่มา: ภาพ ก. Vermeulen (1991) และภาพ ข. Dressler (1981)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เกสรเพศผู้ (stamen) ส่วนมากมี 1 อัน บางสกุลมี 2 อัน เช่น สกุลตานขโมย (*Apostasia*) และบางสกุลมี 3 อัน เช่น สกุล *Neuwiedia* อับเรณูของกล้วยไม้ติดอยู่ที่ส่วนบนสุดของเส้าเกสร มีฝาครอบกลุ่มเรณูที่มักหลุดร่วงง่าย (ภาพที่ 9) เรณูอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เรียกว่า กลุ่มเรณู (pollinium) มี 2-8 กลุ่ม หรือบางครั้งกลุ่มเรณูคล้ายผงแป้งอัดแน่นดูคล้ายเป็นกลุ่มเดียวกัน ส่วนก้านที่ยึดติดกับกลุ่มเรณู เรียกว่า ก้านกลุ่มเรณู (caudicle) ที่ปลายของก้านกลุ่มเรณูมักจะแผ่แบนเป็นแป้น เรียกว่า แป้นเหนียว (viscidium) (ภาพที่ 10) ทำให้กลุ่มเรณูเกาะติดไปกับหัวหรือขาของแมลง (อบฉันท์, 2543)

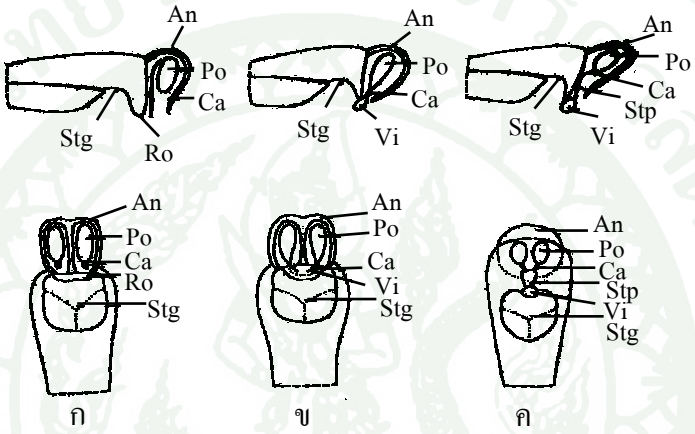

ภาพที่ 9 ส่วนต่าง ๆ ของเกสรเพศผู้ด้านหน้าและตามยาว: ก. เส้าเกสรที่มีจะงอย แต่ไม่มีแป้นเหนียว; ข. เส้าเกสรที่มีแป้นเหนียว; ค. เส้าเกสรที่มีแป้นเหนียวและก้านกลุ่มเรณู; An = อับเรณู (anther), Ca = ก้านกลุ่มเรณู (caudicle), Po = กลุ่มเรณู (pollinium), Stg = ยอดเกสรเพศเมีย (stigma), Stp = ก้านเรณู (stipe), Vi = แป้นเหนียว (viscidium)

ที่มา: Dressler (1981)

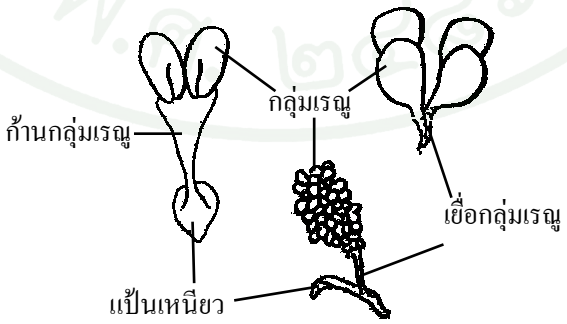

ภาพที่ 10 ส่วนต่าง ๆ ของกลุ่มเรณูกล้วยไม้

ที่มา: Schuiteman and Vogel (2000)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เกสรเพศเมีย (pistil) ประกอบด้วยยอดเกสรเพศเมียและรังไข่ ยอดเกสรเพศเมียมีลักษณะเป็นแอ่งขนาดเล็กที่ผิวฉาบด้วยน้ำหวานลักษณะใสเหนียว เพื่อใช้ล่อแมลงสำหรับการผสมเกสร ส่วนรังไข่นั้นอยู่ส่วนล่างสุดต่ำกว่าเส้าเกสร อยู่ใต้ชั้นวงกลีบ และต่อเนื่องไปกับก้านดอก บริเวณที่เป็นรังไข่มักจะป่องพองกว่าส่วนที่เป็นก้านดอก ภายในมีออวุลขนาดเล็กเป็นผงจำนวนมาก (องค์การสวนพฤกษศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2543)

1.5 ผล

ผลหรือฝัก (fruit) ของกล้วยไม้เริ่มพัฒนาเมื่อดอกได้รับการผสมเกสร มีรูปร่างลักษณะและขนาดแตกต่างกัน ภายในมีเมล็ดขนาดเล็กมาก เมื่อผลแก่เต็มที่จะแตกตามยาว 3 แนว ผลกล้วยไม้ดินมีผนังผลบางและค่อนข้างแห้ง ในทางตรงกันข้ามผลกล้วยไม้อิงอาศัยผนังผลมีเนื้อและหนากว่า (Pridgeon *et al*., 1999)

1.6 เมล็ด

ภายในเมล็ดกล้วยไม้มีราพวกไมคอไรซาอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Berliocchi, 2000) ราพวกนี้จะมีเส้นใยเจริญเข้าไปในเมล็ด เมื่อเมล็ดไปตกอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม จะสามารถงอกและเจริญเติบโตได้ ภายในเมล็ดกล้วยไม้ยังมี spring hair มีลักษณะเป็นเส้นยาว ๆ สีขาวหรือน้ำตาลอ่อนแทรกปะปนกับเมล็ด เมื่อมีความชื้นการเคลื่อนไหวของเส้นยาวเหล่านี้จะทำให้เมล็ดกระจายออกจากผลได้ดียิ่งขึ้น (ภาพที่ 11) (อบฉันท์, 2543)

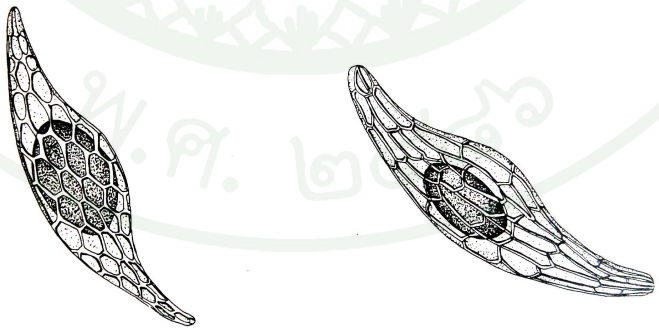

ก ข

ภาพที่ 11 เมล็ดของกล้วยไม้: ก. เมล็ดกล้วยไม้สกุลหวาย (*Dendrobium*); ข. เมล็ดกล้วยไม้สกุลเอื้องพร้าว (*Phaius*)

ที่มา: องค์การสวนพฤกษศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี (2543)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. การจำแนกพืชวงศ์กล้วยไม้

การจำแนกกล้วยไม้เป็นวงศ์ย่อยยึดตามหนังสือ Genera Orchidacearum (Pridgeon *et al*., 1999) ที่เป็นการทำงานร่วมกันของนักวิจัยกล้วยไม้หลายประเทศ ซึ่งจำแนกเป็น 5 วงศ์ย่อย (Subfamily) ได้แก่

2.1 Apostasioideae

กล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้เป็นกล้วยไม้ดินที่มีลักษณะโบราณ ลำต้นตั้งตรง เรียวยาว รากไม่มี velamen มีรากค้ำ ในสกุลตานขโมย (*Apostasia*) มีรากสะสมอาหารเป็นปมเล็ก ๆ ใบเรียงเวียน รูปแถบ รูปรี หรือรูปขอบขนาน ปลายเรียวแหลม แผ่นใบพับจีบ บางคล้ายกระดาษ ช่อดอกแบบช่อกระจะ เรียงเวียนตามแกนช่อ ออกที่ยอด ดอกเล็ก สีขาว สีขาวอมเหลือง หรือสีเหลือง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 2 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ ไม่มีกลีบปากที่แตกต่างจากกลีบอื่น เกสรเพศผู้ 2 หรือ 3 อัน ในสกุล *Neuwiedia* มี 3 อัน เรียงเป็นรูปคล้ายนิ้วมือ เกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ 2 อัน อยู่ทางด้านข้าง ส่วนอันกลางเป็นหมัน (ภาพที่ 12) เรณูเป็นผง ก้านยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอก รังไข่มี 3 ช่อง ผลแบบผลมีเนื้อหรือผลแห้งแตก เมล็ดเล็กจำนวนมาก

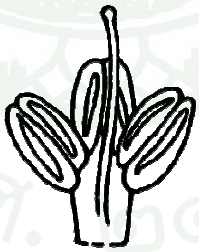

ภาพที่ 12 ลักษณะเกสรเพศผู้ของกล้วยไม้ในวงศ์ย่อย Apostasioideae

ที่มา: Dressler (1981)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.2 Cypripedioideae

กล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้มีลักษณะวิสัย 3 แบบ คือ กล้วยไม้ดิน กล้วยไม้ขึ้นบนหิน และกล้วยไม้อิงอาศัย เหง้าสั้นหรือยาว รากเรียวยาว อวบน้ำ ใบเรียงเวียนหรือเรียงสลับระนาบเดียว รูปไข่ รูปใบหอก รูปรี รูปลิ้น หรือรูปขอบขนาน ปลายมน แหลม หรือเรียวแหลม แผ่นใบพับจีบหรือพับเข้าหากัน อวบน้ำ หนาคล้ายแผ่นหนัง บางชนิดแผ่นใบมีจุดประสีขาว ช่อดอกออกที่ยอด มี 1 ถึงหลายดอก ก้านช่อดอกรูปทรงกระบอก มีขน ดอกเรียงเวียนตามแกนช่อ ขนาดเล็กถึงใหญ่ กลีบเลี้ยงบนตั้งขึ้น กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกัน กลีบดอกแยกกันเป็นอิสระ บางชนิดบิดเป็นเกลียว กลีบปากเป็นถุง (saccate) คล้ายหัวรองเท้า ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของกล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้ เส้าเกสรสั้น เกสรเพศผู้ที่สมบูรณ์ 2 อัน อยู่ทางด้านข้าง รูปขอบขนานถึงรูปไข่ ส่วนเกสรเพศผู้ที่เป็นหมันอยู่ตรงกลาง คล้ายรูปโล่ ไม่มีฝาครอบกลุ่มเรณู เรณูเป็นผง (ภาพที่ 13)

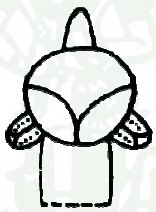

ภาพที่ 13 ลักษณะเกสรเพศผู้ของกล้วยไม้ในวงศ์ย่อย Cypripedioideae

ที่มา: Dressler (1981)

2.3 Orchidoideae

กล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้เป็นกล้วยไม้ดิน พบน้อยมากที่เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย ลำต้นเป็นหัวแบบมันฝรั่ง อวบน้ำ คล้ายรูปไข่ รูปกลม รูปรี หรือรูปทรงกระบอกแกมรูปกระสวย มีขนหรือเกลี้ยง ขึ้นอยู่เดี่ยว ๆ หรืออยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เหง้าสั้นหรือยาว อวบน้ำ ใบมี 1 ถึงหลายใบ เรียงเวียนม้วนตามยาว ไม่พับจีบ ส่วนมากสีเขียว ช่อดอกออกที่ยอด ตั้งขึ้นหรือโค้งลง ก้านช่อดอกรูปทรงกระบอก มีขนหรือเกลี้ยง ก้านดอกสั้น ดอกขนาดเล็กถึงใหญ่ มีหลากหลายสี เช่น สีเขียว สีขาว สีเหลือง สีชมพู สีม่วง หรือสีแดง กลีบเลี้ยงบนแยกกันเป็นอิสระ บางชนิดเชื่อมติดกับกลีบดอก คล้ายหมวกครอบเส้าเกสร (hood) กลีบเลี้ยงข้างแยกกันเป็นอิสระ บางชนิดเชื่อมติดกัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โคนเบี้ยว ส่วนใหญ่กลีบปากเว้าเป็นแฉก โคนกลีบมีเดือยเดือยยาวหรือสั้น เรณูรวมกันเป็นกลุ่ม กลุ่มเรณู 2 หรือ 4 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณู (ภาพที่ 14)

ภาพที่ 14 ลักษณะเกสรเพศผู้ของกล้วยไม้ในวงศ์ย่อย Orchidioideae

ที่มา: Dressler (1981)

2.4 Epidendroideae

กล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้มีลักษณะวิสัย 3 แบบ คือ กล้วยไม้ดิน กล้วยไม้ขึ้นบนหิน และกล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอดหรือเจริญทางด้านข้าง หัวเทียมรูปทรงกระบอก รูปกระสวย รูปคล้ายกระบอง รูปกรวย รูปไข่ หรือรูปไข่กลับ ขึ้นรวมกันเป็นกลุ่มหรือขึ้นอยู่เดี่ยว ๆ เหง้ารูปทรงกระบอก มีหลายปล้อง รากเรียวยาว แข็งและเหนียว คล้ายเส้นลวด มี velamen มีใบหรือไม่มี หรือใบคล้ายเกล็ด เรียงสลับระนาบเดียว แผ่นใบอวบน้ำ หนาคล้ายแผ่นหนัง โคนแผ่เป็นกาบใบหุ้มลำต้นหรือไม่มีกาบใบ ใบหลุดร่วงง่าย ช่อดอกแบบช่อกระจะ คล้ายช่อเชิงลด หรือช่อแยกแขนงส่วนมากออกด้านข้างของหัวเทียม ดอกมี 1 ถึงหลายดอก กลีบเลี้ยงข้างแยกกันเป็นอิสระ บางชนิดเชื่อมติดกัน หรือบางชนิดเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร กลีบปากเรียบหรือเป็นแฉก ไม่มีเดือย บางชนิดมีสันตามยาว มีขน มีตุ่มเล็ก ๆ หรือมีเนื้อเยื่อนูนขรุขระ บางชนิดเส้าเกสรทางด้านข้างแผ่คล้ายปีก เกสรเพศผู้ 1 อัน อับเรณูประกับหลัง (incumbent) พบน้อยมากที่ตั้งขึ้น เช่น สกุล *Tropidia* กลุ่มเรณู 2 ถึง 8 กลุ่ม ไม่มีก้านกลุ่มเรณู และหลุดร่วงง่ายเมื่อเจริญเต็มที่ (ภาพที่ 15) ยอดเกสรเพศเมียเป็นแอ่ง จะงอยมี 2-3 แฉก ผลแบบผลแห้งแตกตามยาว เมล็ดคล้ายเส้นด้ายหรือรูปกระสวย

ภาพที่ 15 ลักษณะเกสรเพศผู้ของกล้วยไม้ในวงศ์ย่อย Epidendroideae

ที่มา: Dressler (1981)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.5 Vanilloideae

กล้วยไม้ในวงศ์ย่อยนี้เป็นกล้วยไม้ดินหลายปี เจริญทางยอดหรือเจริญทางด้านข้าง ลำต้นเกาะเลื้อย ตั้งขึ้น บางชนิดเรียวยาว รากอากาศสามารถใช้เกาะเลื้อยได้ เรียวยาวหรือโป่งพอง อวบน้ำ ใบมี 1 ถึงหลายใบ เรียงสลับหรือเป็นวงรอบ แผ่นใบอวบน้ำหรือหนาคล้ายแผ่นหนัง โคนใบไม่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะหรือช่อแยกแขนง ออกที่ยอด ดอกมีกลิ่นหอม สีขาว สีเขียว สีชมพู หรือสีน้ำตาล กลีบเลี้ยง 3 กลีบแยกกันเป็นอิสระ ผิวเกลี้ยง อวบน้ำ กลีบดอกแยกกันเป็นอิสระ ผิวเกลี้ยง อวบน้ำหรือบางคล้ายเยื่อ กลีบปากแยกกันเป็นอิสระหรือขอบกลีบด้านข้างเชื่อมติดกับเส้าเกสร เส้าเกสรเรียวยาว เกลี้ยง บางชนิดโค้งงอ เกสรเพศผู้ 1 อัน เรณูเป็นผง ไม่มีก้านกลุ่มเรณู มีแป้นเหนียว ผลแบบผลมีเนื้อ เมื่อแก่ไม่แตก

3. ลักษณะการดำรงชีพของกล้วยไม้

การดำรงชีพของกล้วยไม้สามารถจำแนกตามความสามารถในการสร้างอาหาร ได้ 2 แบบ ดังนี้

3.1 กล้วยไม้ที่สามารถสร้างอาหารเอง (autophytic orchid) ใบมีคลอโรฟิลล์ ทำหน้าที่สังเคราะห์แสง เพื่อสร้างอาหารสำหรับใช้ในการเจริญเติบโต ส่วนรากที่มีคลอโรฟิลล์ช่วยในการสังเคราะห์แสง เช่น สกุลพญาไร้ใบ (*Chiloschista*) (Pridgeon *et al*., 1999)

3.2 กล้วยไม้ที่ไม่สามารถสร้างอาหารเอง หรือเรียกว่า กล้วยไม้กินซาก (saprophytic orchid) ไม่สามารถสังเคราะห์แสงได้ เนื่องจากไม่มีคลอโรฟิลล์ ดำรงชีพโดยอาศัยอาหารจากจุลินทรีย์ ปรากฏให้เห็นเพียงช่วงสั้น ๆ ไม่กี่วันในแต่ละปี (Berliocchi, 2000)

4. ลักษณะการเจริญเติบโตของกล้วยไม้

Pridgeon *et al*., (1999) แบ่งกล้วยไม้ตามลักษณะการเจริญเติบโตเป็น 2 แบบ ได้แก่

4.1 การเจริญทางด้านข้าง (sympodial growth) การเจริญของลำต้นที่มีลักษณะเป็นกอ ลำลูกกล้วยหรือหัวใหม่เจริญจากโคนต้นหรือเหง้า ในแต่ละปีจะมีหัวเทียมใหม่เกิดขึ้นและมักขึ้นเป็นกอขยายขนาดออกไปเรื่อย ๆ เช่น เอื้องหมาก (*Coelogyne trinervis* Lindl.)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4.2 การเจริญทางยอด (monopodial growth) กล้วยไม้มักมีลำต้นยาว สามารถผลิใบ ออกดอก และเป็นผลได้หลายครั้งบนลำเดิม พวกนี้จะมีการแตกหน่อใหม่จากโคนต้นเดิมหรือสร้างกิ่งใหม่ได้จากยอดเดิม เช่น กล้วยไม้สกุลฟ้ามุ่ย (*Vanda*) และสกุลเอื้องลิ้นดำ (*Luisia*)

5. ลักษณะของกล้วยไม้ตามสิ่งยึดอาศัยในธรรมชาติ

กล้วยไม้สามารถเจริญได้ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน จึงแบ่งกล้วยไม้ตามสิ่งยึดอาศัยได้ 3 แบบ ดังนี้

5.1 กล้วยไม้ดิน (terrestrial orchid) พบได้ในป่าทุกชนิด เจริญเติบโตเป็นฤดูกาล จัดเป็นพวกไม้ล้มลุกหลายปี กล้วยไม้ดินบางชนิดใบไม่มีสีเขียว ใบลดรูปหรือไม่มีใบ อาศัยอยู่ร่วมกับราไมคอไรซา และได้รับธาตุอาหารจากราไมคอไรซา (mycorrhizal fungi) (Pridgeon *et al*., 1999)

5.2 กล้วยไม้ขึ้นบนหิน (lithophytic orchid) มักเป็นกล้วยไม้ที่มีลำลูกกล้วยขนาดใหญ่ ใบอวบหนาสำหรับเก็บสะสมอาหารในฤดูกาลที่แห้งแล้ง สามารถทนต่อความร้อนจากแผ่นดินในช่วงฤดูร้อน แต่มีบางชนิดที่ลำลูกกล้วยเล็ก ใบบาง เช่น เอื้องใบมะขาม (*Podochilus microphyllus* Lindl.) อาศัยบนหินที่อยู่ในร่ม (อบฉันท์, 2543)

5.3 กล้วยไม้อิงอาศัย (epiphytic orchid) มักจะพบได้ทั่ว ๆ ไปบนคบไม้หรือตามกิ่งก้านของต้นไม้ กล้วยไม้ประเภทนี้ใช้รากเกาะยึดกับเปลือกไม้ ไม่ได้แย่งอาหารจากต้นไม้ที่ถูกอิงอาศัย (Pridgeon *et al*., 1999)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

6. พรรณพืชอนุรักษ์

ประเทศไทยได้ลงนามในสนธิสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศ เรื่องชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora: CITES) เพื่อควบคุมการค้าชนิดของสัตว์ป่าและพืชป่าหายาก หรือใกล้สูญพันธุ์ ประเทศไทยจึงเป็นสมาชิกสหภาพระหว่างประเทศ เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources: IUCN) ที่มีนโยบายเพื่อปกป้องและคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ และได้กำหนดพรรณพืชควบคุมไว้ 3 บัญชีด้วยกัน

6.1 บัญชีแนบท้ายที่ 1 หมายถึง ชนิดที่ได้มาจากป่า หรือเป็นของป่าและใกล้สูญพันธุ์ ห้ามทำการค้าโดยเด็ดขาด ยกเว้นกรณีที่ได้จากการขยายพันธุ์เทียม หรือเพาะพันธุ์ หรือเพื่อการศึกษาวิจัย การนำเข้าและออกส่งออกของชนิดในบัญชีนี้ ต้องได้รับใบอนุญาตจากประเทศผู้ส่งออกและประเทศผู้นำเข้าก่อนจึงสามารถส่งออกได้ ได้แก่ สกุลรองเท้านารี (*Paphiopedilum*) และเอื้องปากนกแก้ว (*Dendrobium cruentum* Rchb. f.)

6.2 บัญชีแนบท้ายที่ 2 หมายถึง ชนิดที่เหลืออยู่ค่อนข้างน้อยแต่ยังไม่ใกล้สูญพันธุ์ สามารถทำการค้าชนิดที่ได้มาจากป่า แต่ต้องไม่ละเมิดกฎหมายในประเทศ กล้วยไม้ทั้งหมดอีกกว่า 1,000 ชนิด ล้วนจัดให้อยู่ในบัญชีที่ 2 ทั้งสิ้น

6.3 บัญชีแนบท้ายที่ 3 หมายถึง ชนิดที่ได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายของประเทศหนึ่งประเทศใด และได้ขอความช่วยเหลือจากประเทศภาคีให้ช่วยควบคุมการค้าชนิดนั้น ๆ ซึ่งในประเทศไทยไม่มีกล้วยไม้ชนิดใดจัดเข้าไว้ในบัญชีนี้ (วิชา และคณะ, 2540)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

7. ประวัติการสำรวจและศึกษากล้วยไม้ในประเทศไทย

ประเทศไทยเริ่มศึกษาและเก็บตัวอย่างกล้วยไม้ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี โดย Johann Gerhard König นักพฤกษศาสตร์ชาวเดนมาร์ก ได้สำรวจประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ระหว่างปี พ.ศ. 2321-2322 เริ่มตั้งแต่ประเทศอินเดีย ศรีลังกา มาเลเซีย จนถึงประเทศไทย บนเกาะภูเก็ต พระนครศรีอยุธยา และจันทบุรี ซึ่งเป็นการตั้งชื่อครั้งแรกให้กับกล้วยไม้ที่สำรวจพบในประเทศไทย ได้แก่ สิกุนคล (*Epidendrum ophrydis* J. König) และเอื้องใบมะขาม (*Epidendrum hexandrum* J. König) (สลิล, 2549) ชื่อที่ถูกต้องที่ใช้ในปัจจุบัน คือ *Dienia ophrydis* (J. König) Seidenf. และ *Appendicula hexandrum* (J. König) J. J. Sm. ตามลำดับ (Govaerts *et al*., 2006)

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ในปี พ.ศ. 2403-2412 Charles Samuel Pollock Parish ซึ่งเป็นนักพฤษศาสตร์ประจำกองทัพเรืออังกฤษ เก็บตัวอย่างพรรณพืชในประเทศพม่าและบริเวณด่านเจดีย์สามองค์ จังหวัดกาญจนบุรี พบกล้วยไม้ชนิดใหม่เป็นจำนวนมาก ซึ่งมีกล้วยไม้ที่ได้รับการตั้งชื่อเพื่อเป็นเกียรติแด่ท่าน คือ รองเท้านารีเมืองกาญจน์ (*Paphiopedilum parishii* (Rchb. f.) Stein) และผีเสื้อน้อย (*Phalaenopsis parishii* Rchb. f.) (สลิล, 2549)

ในปี พ.ศ. 2445-2475 เริ่มมีการสำรวจกล้วยไม้อย่างจริงจัง โดย Arthur Francis George Kerr ซึ่งเป็นนายแพทย์ชาวไอริช ได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์ในการสำรวจและเก็บตัวอย่างกล้วยไม้จากผู้เชี่ยวชาญด้านกล้วยไม้ของสวนพฤกษศาสตร์คิว หมอคาร์จึงเริ่มเก็บสะสมพรรณพืชของประเทศไทยนับตั้งแต่นั้นมาตลอดระยะเวลา 25 ปี ต่อมาหมอคาร์ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้ากรมท่านแรกของกองตรวจพันธุ์รุกขชาติ และเป็นผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์พืชกรุงเทพ ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์พืชแห่งแรกของประเทศไทย (ก่องกานดา, 2539)

ในปี พ.ศ. 2474-2478 เป็นยุคที่เฟื่องฟูที่สุดของการศึกษากล้วยไม้ในประเทศไทยโดย Dr. Gunnar Seidenfaden เอกอัครราชฑูตเดนมาร์กประจำประเทศไทยได้ร่วมงานกับศาสตราจารย์ ดร.เต็ม สมิตินันทน์ นักพฤกษศาสตร์ชาวไทย สำรวจกล้วยไม้ทั่วประเทศและรวบรวมผลการศึกษาทั้งหมดจัดพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ “The Orchids of Thailand: A Preliminary List” นับได้ว่าเป็นหนังสือวิชาการที่เกี่ยวกับกล้วยไม้เล่มแรกของประเทศไทย หนังสือประกอบด้วยภาพวาด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลายเส้นและภาพถ่าย แต่มีคำบรรยายลักษณะของกล้วยไม้แต่ละชนิดค่อนข้างน้อย (Seidenfaden and Smitinand, 1959)

ในปี พ.ศ. 2498-2516 Dr. Gunnar Seidenfaden เดินทางสำรวจกล้วยไม้ร่วมกับศาสตราจารย์ ดร.เต็ม สมิตินันทน์ ได้เก็บกล้วยไม้และทำเป็นตัวอย่างพรรณไม้ดองมากกว่า 9,000 หมายเลข โดยเก็บรวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑ์พืชโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก (ก่องกานดา, 2539)

ในปี พ.ศ. 2507 Dr. Gunnar Seidenfaden และศาสตราจารย์ ดร.เต็ม สมิตินันทน์ ศึกษา การกระจายพันธุ์ของกล้วยไม้ในประเทศไทย ในโครงการร่วมสำรวจพรรณไม้โดยนักพฤกษศาสตร์ไทย-เดนมาร์ก ครั้งที่ 4 ในพื้นที่ภาคเหนือ อำเภอเมือง แม่แจ่ม แม่ฮ่องสอน ฮอด อมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดตาก ภูเมี่ยง อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ พื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสิ้นสุดที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (ทวีศักดิ์ และคณะ, 2546)

ช่วงเวลาต่อมาการสำรวจกล้วยไม้ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีหน่วยงานที่สำคัญในการตรวจสอบชนิดกล้วยไม้ป่า ได้แก่ หน่วยปฏิบัติการวิจัยพรรณไม้ประเทศไทย โดยรองศาสตราจารย์ ดร.อบฉันท์ ไทยทอง ภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดร.สมราน สุดดี สำนักหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช และดร.วีระชัย ณ นคร ผู้อำนวยการสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ซึ่งการสำรวจนี้ส่งผลให้พบกล้วยไม้เพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก (สลิล, 2549)

นวลน้อย (2526) ศึกษาทางอนุกรมวิธานของพืชวงศ์กล้วยไม้ในพื้นที่สะแกราช อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2524 ถึงมีนาคม พ.ศ. 2526 รายงานการพบกล้วยไม้ 18 สกุล 22 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้ดิน 10 ชนิด และกล้วยไม้อิงอาศัย 12 ชนิด

ทวีศักดิ์ (2541) ศึกษาสภาพป่าและพรรณพฤกษชาติในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2538 ถึงเมษายน พ.ศ. 2540 รายงานการพบกล้วยไม้ 11 สกุล 11 ชนิด ในจำนวนนี้ระบุได้เพียงระดับสกุล 2 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฝ่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ (2542) ศึกษาความหลากหลายของพรรณพืชมีท่อลำเลียงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2541 ถึงเมษายน พ.ศ. 2542 รายงานการพบกล้วยไม้ 30 สกุล 49 ชนิด ในจำนวนนี้ระบุได้เพียงระดับสกุล 4 ชนิด

มงคล และคณะ (2543) ศึกษาความหลากหลายของทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในภูนกแซว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2542 ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2543 รายงานการพบกล้วยไม้ 9 สกุล 13 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย 11 ชนิด และกล้วยไม้ดิน 2 ชนิด

วรรณชัย (2543) ศึกษาอนุกรมวิธานของไม้ล้มลุกและไม้เลื้อยบริเวณเขาวังเขมร จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2541 ถึงมกราคม พ.ศ. 2543 รายงานการพบกล้วยไม้ดิน 1 สกุล 1 ชนิด ได้แก่ หัวข้าวต้ม (*Eulophia graminea* Lindl.)

ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ (2543) ศึกษาความหลากหลายของสังคมพืชและชนิดพรรณพืชในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ จังหวัดร้อยเอ็ด มุกดาหาร และกาฬสินธุ์ ตั้งแต่วันที่ 13-17 มกราคม พ.ศ. 2543 รายงานการพบกล้วยไม้ 5 สกุล 6 ชนิด ในจำนวนนี้ระบุได้เพียงระดับสกุล 1 ชนิด

ขจรศักดิ์ (2545) ศึกษาอนุกรมวิธานของพืชมีท่อลำเลียงบริเวณเกาะเตาหม้อ เกาะพระ และเกาะพระน้อย จังหวัดชลบุรี ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2543 ถึงมีนาคม พ.ศ. 2546 รายงานการพบกล้วยไม้ดิน 1 สกุล 1 ชนิด ได้แก่ หัวข้าวต้ม (*Eulophia graminea* Lindl.)

ธนุชา (2545) ศึกษาอนุกรมวิธานของพรรณไม้ดอกบริเวณอุทยานแห่งชาติผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2544 ถึงสิงหาคม พ.ศ. 2545 รายงานการพบกล้วยไม้ 15 สกุล 28 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ถิ่นเดียว (endemic species) 3 ชนิด ได้แก่ *Eulophia siamensis* Rolfe ex Downie, *Habenaria humistrata* Rolfe ex Downie และ *Bulbophyllum reclusum* Seidenf. และพบกล้วยไม้ที่เป็นการรายงานใหม่ของประเทศไทย (new record) 1 ชนิด คือ *Habenaria mandersii* Collet & Hemsl.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปวีณา (2545) ศึกษาอนุกรมวิธานของไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก และไม้เลื้อย ในเขตอุทยานแห่งชาติปางสีดา จังหวัดสระแก้ว ระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2544 ถึงเมษายน พ.ศ. 2545 รายงานการพบกล้วยไม้ 15 สกุล 17 ชนิด

พงษ์ศักดิ์ (2545) ศึกษาพรรณพฤกษชาติในป่าตะวันออก ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2539 ถึงมีนาคม พ.ศ. 2542 รายงานการพบกล้วยไม้ 148 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ที่คาดว่าเป็นการรายงานใหม่ของประเทศไทย 2 ชนิด ได้แก่ *Taeniophyllum radiatum* J. J. Sm. และ *Thrixspermum tortum* J. J. Sm.

สุธิรา (2545) ศึกษาความหลากหลายของพืชมีท่อลำเลียงบริเวณพื้นที่พุ หมู่บ้านท่ามะเดื่อ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2544 ถึงกันยายน พ.ศ. 2545 รายงานการพบกล้วยไม้ 18 สกุล 23 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้ดิน 3 ชนิด และกล้วยไม้อิงอาศัย 20 ชนิด

ฐิติพร และคณะ (2546) ศึกษาการอนุรักษ์กล้วยไม้อิงอาศัยในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พื้นที่โคกภูตากา อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ระหว่างพ.ศ. 2545 ถึงพ.ศ. 2546 รายงานการพบกล้วยไม้ 13 สกุล 22 ชนิด ในจำนวนนี้ระบุได้เพียงระดับสกุล 2 ชนิด

ทวีวุฒิ (2546) ศึกษาพรรณไม้ในอุทยานวังตะไคร้ จังหวัดนครนายก ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2545 ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2546 รายงานการพบกล้วยไม้ 3 สกุล 3 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย 2 ชนิด คือ กะเรกะร่อน (*Cymbidium aloifolium* (L.) Sw.) และข้าวตอกปราจีน (*Dendrobium oligophyllum* Gagnep.) และกล้วยไม้ดิน 1 ชนิด คือ หัวข้าวต้ม (*Eulophia graminea* Lindl.)

พรพิทักษ์ (2546) ศึกษาพรรณไม้บริเวณเขาตะกรุบ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว รายงานการพบกล้วยไม้ 8 สกุล 15 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย 10 ชนิด และกล้วยไม้ดิน 5 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สมราน (2546) ศึกษาอนุกรมวิธานของพืชวงศ์กล้วยไม้ บริเวณอุทยานแห่งชาติป่าหินงาม จังหวัดชัยภูมิ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2536 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2546 รายงานการพบกล้วยไม้ 22 สกุล 37 ชนิด

อรรณพ (2546) ศึกษาโครงสร้างป่าและความหลากหลายทางด้านพรรณพืชในสวนรุกขชาติเมืองราด จังหวัดเพชรบูรณ์ ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน พ.ศ. 2546 รายงานการพบกล้วยไม้ดิน 1 สกุล 1 ชนิด ได้แก่ ตาลเดี่ยว (*Spathoglottis affinis* de Vriese)

Chantanaorrapint and Thaithong (2005) ศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับกล้วยไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติน้ำตกห้วยยาง จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 2000 ถึงกันยายน ค.ศ. 2001 รายงานการพบกล้วยไม้ 27 สกุล 42 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้ถิ่นเดียว (endemic plant) 5 ชนิด ได้แก่ *Crepidium macrochilum* (Rolfe) Szlach., *Dendrobium kanburiense* Seidenf., *Didymoplexiopsis khiriwongensis* Seidenf., *Eria lineoligera* Rchb. f. และ *Lesliea mirabilis* Seidenf. และกล้วยไม้ที่เป็นการรายงานใหม่ของประเทศไทย 4 ชนิด *Anoectochilus pomrangianus* Seidenf., *Coelogyne fuliginosa* Lodd. ex Hook. f., *Goodyera pusilla* Blume และ *Porpax meirax* (Rchb. f.) Rolfe

นันทนา และคณะ (2548) ศึกษาพรรณไม้ในบริเวณพระจุฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2547 ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2548 รายงานการพบกล้วยไม้ดิน 1 สกุล 1 ชนิด ได้แก่ หัวข้าวต้ม (*Eulophia graminea* Lindl.)

อมรรัตน์ (2548) ศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้บริเวณเขาเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2546 ถึงสิงหาคม พ.ศ. 2548 รายงานการพบกล้วยไม้ 59 สกุล 106 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้ดิน 25 ชนิด กล้วยไม้อิงอาศัย 79 ชนิด กล้วยไม้ขึ้นบนหิน 14 ชนิด และกล้วยไม้สังเคราะห์แสงเองไม่ได้ 3 ชนิด จากจำนวนกล้วยไม้ทั้งหมดที่รวบรวมได้ พบกล้วยไม้ถิ่นเดียว 4 ชนิด ได้แก่ *Calanthe hirsuta* Seidenf., *Dendrobium ciliatilabellum* Seidenf. *Gastrochilus rutilans* Seidenf., และ *Ione cumberlegei* Seidenf. และพบกล้วยไม้ที่เป็นการรายงานใหม่ของประเทศไทย 1 ชนิด คือ *Bulbophyllum angustifolium* (Blume) Lindl.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วรชาติ (2549) ศึกษากล้วยไม้ดินในอุทยานแห่งชาติภูเรือ ระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2547 ถึงสิงหาคม พ.ศ. 2548 รายงานการพบกล้วยไม้ดิน 17 สกุล 21 ชนิด

สุวิทย์ (2549) ศึกษากล้วยไม้ในจังหวัดนราธิวาส ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2545 ถึงกันยายน พ.ศ. 2548 รายงานการพบกล้วยไม้ 54 สกุล 116 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ที่เป็นการรายงานใหม่ของประเทศไทย 6 ชนิด ได้แก่ *Acriopsis ridleyi* Hook. f., *A. carrii* Holttum., *Bulbophyllum flavescens* (Blume) Lindl., *B. inunctum* J. J. Sm., *B. leptosepalum* Hook. f. และ *Vanilla griffithii* Rchb. f.

นงนุช และฉัตรชัย (2551) ศึกษากล้วยไม้ดินบางชนิดในอุทยานแห่งชาติภูเรือ จังหวัดเลย ระหว่างเดือนเมษายนถึงธันวาคม พ.ศ. 2550 รายงานการพบกล้วยไม้ 19 สกุล 26 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ดินที่จัดอยู่ในสถานภาพพืชหายาก 2 ชนิด ได้แก่ เอื้องน้ำต้น (*Calanthe cardioglossa* Schltr.) และนางอั้ว (*Pecteilis susannae* (L.) Raf.)

ชรินทร์ และฉัตรชัย (2552) การศึกษาอนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลสิงโต บริเวณโคกนกกระบา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550 ถึงกรกฎาคม พ.ศ. 2551 รายงานการพบกล้วยไม้ 18 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้สกุลสิงโตที่จัดอยู่ในสถานภาพพืชถิ่นเดียวและใกล้สูญพันธุ์ 1 ชนิด ได้แก่ *B. echinulus* Seidenf. พืชถิ่นเดียวและหายาก 1 ชนิดได้แก่ สิงโตเมืองกาญจน์ (*B. kanburiense* Seidenf.) และพืชหายาก 2 ชนิด ได้แก่ *B. luanii* Tixier และ *B. striatum* (Griff.) Rchb. f.

วรชาติ และประนอม (2552) ศึกษาความหลากหลายของพืชวงศ์กล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาตินำ้หนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2550 ถึงมีนาคม พ.ศ. 2551 รายงานการพบกล้วยไม้ 56 สกุล 129 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ถิ่นเดียว 4 ชนิด ได้แก่ สิงโตรวงทอง (*Bulbophyllum orientale* Seidenf.) กล้วยส้มสยาม (*Didymoplexiella siamensis* (Rolfe) Seidenf.) เอื้องคีรีวง (*Didymoplexiopsis khiriwongensis* Seidenf.) และ *Eulophia siamensis* Rolfe ex Downie และพบกล้วยไม้ที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ 8 ชนิดได้แก่ ผาเวียง (*Dendrobium albosanguineum* Lindl. ex Paxton) กล้วยส้มสยาม (*Didymoplexiella siamensis* (Rolfe) Seidenf.) เอื้องคีรีวง (*Didymoplexiopsis khiriwongensis* Seidenf.) รองเท้านารีเหลืองปราจีน (*Paphiopedilum*

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

concolor (Lindl.) Ridl.) นางอั้ว (*Pecteilis susannae* (L.) Raf.) ช้างกระ (*Rhynchostylis gigantea* (Lindl.) Ridl.) สามปอยแพะ (*Vanda bensonii* Bateman) และเอื้องปากเป็ด (*V. pumila* Hook. f.)

ชรินทร์ และฉัตรชัย (2553) การศึกษาอนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลเอื้องผึ้ง บริเวณโคกนกกระบา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550 ถึงกรกฎาคม พ.ศ. 2551 รายงานการพบกล้วยไม้ 13 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้สกุลเอื้องผึ้งที่จัดอยู่ในสถานภาพพืชถิ่นเดียวและใกล้สูญพันธุ์ 1 ชนิด ได้แก่ *Dendrobium proteranthum* Seidenf. และพืชหายาก 2 ชนิด ได้แก่ เอื้องสายมรกต (*D. chrysanthum* Wall. ex Lindl.) และเอื้องเมี่ยง (*D. devonianum* Paxton)

8. ประวัติการศึกษากล้วยไม้ในภาคเหนือ

กิติเชษฐ์ (2532) ศึกษาพรรณไม้ดอกบริเวณลานหิน อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ 2530 ถึงมิถุนายนยน พ.ศ 2531 พบพรรณไม้ดอก 88 ชนิด จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 54 ชนิด และพืชใบเลี้ยงเดี่ยว 34 ชนิด ในจำนวนทั้งหมดนี้รายงานการพบกล้วยไม้ 13 สกุล 23 ชนิด

สมพร (2534) สำรวจและเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรบริเวณดอยสุเทพ-ปุย ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2530 ถึงกันยายน พ.ศ. 2534 รายงานการพบกล้วยไม้ 53 สกุล 141 ชนิด ในจำนวนนี้ระบุได้เพียงระดับสกุล 1 ชนิด เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย 66 ชนิด กล้วยไม้ดิน 68 ชนิด และกล้วยไม้กินซาก 7 ชนิด

สมพร (2535) สำรวจและเก็บตัวอย่างพืชสมุนไพรบริเวณดอยเชียงดาว ระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2532 ถึงกันยายน พ.ศ. 2533 รายงานการพบกล้วยไม้ 21 สกุล 38 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้ดิน 24 ชนิด และกล้วยไม้อิงอาศัย 14 ชนิด

มนู (2542) ศึกษาความหลากหลายของพรรณไม้พื้นล่างตามแนวลำน้ำแม่มอน ที่ระดับความสูง 475 เมตร ถึง 575 เมตร ณ อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2539 ถึงมีนาคม พ.ศ. 2540 รายงานการพบกล้วยไม้ดิน 1 สกุล 1 ชนิด คือ ปัดแดง (*Habenaria rhodocheila* Hance)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ทวีศักดิ์ และคณะ (2546) ศึกษาความหลากหลายของพรรณไม้บริเวณวนอุทยานน้ำตกขุนกรณ์ จังหวัดเชียงราย ระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2540 ถึงพฤศจิกายน พ.ศ. 2542 รายงานการพบกล้วยไม้ 39 สกุล 77 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย 52 ชนิด กล้วยไม้ดิน 22 ชนิด และกล้วยไม้กินซาก 3 ชนิด

วรวิทย์ (2546) ศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในพื้นที่โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ ตามพระราชดำริ ดอยผ้าห่มปก อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2546 ถึงสิงหาคม พ.ศ. 2546 รายงานการพบกล้วยไม้ 2 สกุล 2 ชนิด ได้แก่ กะเรกะร่อน (*Cymbidium aloifolium* (L.) Sw.) และเอื้องเงิน (*Dendrobium draconis* Rchb. f.)

อภิรักษ์ (2546) ศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในพื้นที่สถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงห้วยแม่เกี๋ยง ตามพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2546 ถึงกรกฎาคม พ.ศ. 2546 รายงานการพบกล้วยไม้ 2 สกุล 2 ชนิด ได้แก่ กะเรกะร่อน (*Cymbidium aloifolium* (L.) Sw.) และเอื้องเงิน (*Dendrobium draconis* Rchb. f.)

Srisanga (2005) ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของพืชมีท่อลำเลียงในอุทยานแห่งชาติดอยภูคา ระหว่าง ค.ศ. 1998 ถึงค.ศ. 2003 รายงานการพบกล้วยไม้จำนวน 32 สกุล 49 ชนิด ในจำนวนนี้ระบุได้เพียงระดับสกุล 8 ชนิด เป็นกล้วยไม้ดิน 29 ชนิด กล้วยไม้อิงอาศัย 19 ชนิด และกล้วยไม้กินซาก 1 ชนิด

กันย์ (2548) ศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้ป่า บริเวณสถานีวิจัยพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 ถึงพฤษภาคม พ.ศ. 2548 รายงานการพบกล้วยไม้ 20 สกุล 46 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ป่าที่จัดอยู่ในบัญชี 2 ตามอนุสัญญาว่าด้วยการค้าระหว่างประเทศซึ่งชนิดสัตว์ป่าและพืชป่าที่ใกล้จะสูญพันธุ์ หรือ CITES จำนวน 6 สกุล 14 ชนิด ได้แก่ เอื้องพญาไร้ใบ (*Chiloschista viridiflora* Seidenf.) เอื้องยอดสร้อย (*Dendrobium acinaciforme* Roxb.) เอื้องคำ (*D. chrysotoxum* Lindl.) เอื้องสายน้ำเขียว (*D. crepidatum* Lindl. & Paxt.) เอื้องเงิน (*D. draconis* Rchb. f.) เอื้องคำน้อย (*D. fimbriatum* Hook.) เอื้องตาเหิน (*D. infundibulum* Lindl.) เอื้องช้างน้าว (*D. puchellum* Roxb. ex Lindl.) เอื้องแซะหลวง (*D. scabrilingue* Lindl.) เอื้องเก๊าก๋ิวแม่สะเรียง (*D. tortile* Lindl.) เอื้องโมก (*Papilionanthe teres* (Roxb.) Schltr.) เอื้องเขากวางอ่อน (*Phalaenopsis cornu-cervi* (Breda) Blume & Rchb. f.)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอื้องไอยเรศ (*Rhynchostylis retusa* (L.) Blume) และเอื้องพวงองุ่น (*Robiquetia succisa* (Lindl.) Seidenf.)

ปาริชาติ (2549) ศึกษานิเวศวิทยาและการกระจายตัวของกล้วยไม้ดินบางชนิดของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย ระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2548 ถึงมกราคม พ.ศ. 2549 รายงานการพบกล้วยไม้ 4 สกุล 4 ชนิด ได้แก่ เอื้องดินสยาม (*Anoectochilus siamensis* Schltr.) เอื้องดินปากพัด (*Cheirostylis griffithii* Lindl.), *Gastrodia exilis* Hook. f. และเอื้องดินน้อยปากกาง (*Zeuxine affinis* (Lindl.) Benth. ex Hook. f.)

วสันต์ (2549) ศึกษาพรรณไม้ที่น่าสนใจที่ทุ่งโนนสน ระหว่างพ.ศ. 2547 ถึงพ.ศ. 2549 รายงานการพบกล้วยไม้ 11 สกุล 13 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ดิน 7 ชนิด และกล้วยไม้อิงอาศัย 6 ชนิด

วัชรศักดิ์ และคณะ (2550) ศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้บริเวณช่องเย็นในอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร ระหว่างเดือนเมษายน พ.ศ. 2549 ถึงกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 รายงานการพบกล้วยไม้ 28 สกุล 73 ชนิด

เสฐียร และเชิดศักดิ์ (2550) ศึกษาอนุกรมวิธานของพืชวงศ์กล้วยไม้ บริเวณอุทยานแห่งชาติดอยผ้าห่มปก จังหวัดเชียงใหม่ ระหว่างเดือนมีนาคม พ.ศ. 2549 ถึงสิงหาคม พ.ศ. 2550 รายงานการพบกล้วยไม้ 33 สกุล 85 ชนิด เป็นกล้วยไม้ดิน 8 ชนิด กล้วยไม้อิงอาศัย 74 ชนิด และกล้วยไม้ดินกับกล้วยไม้อิงอาศัย 3 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้ถิ่นเดียว 4 ชนิด คือ *Bulbophyllum shweliense* W. W. Sm., เอื้องเข็ม (*Dendrobium dantaniense* Guill.) เอื้องกระดุมลาย (*Porpax lanii* Seidenf.) และ *Platanthera angustilabris* Seidenf. พบกล้วยไม้ที่เป็นการรายงานใหม่ของประเทศไทย 1 ชนิด คือ เอื้องปากนก (*Ornithochilus yingjiangensis* Z. H. Tsi) และเป็นกล้วยไม้ที่ถูกคุกคาม (threatened plant) 13 ชนิด คือ สิงโตกลีบหลอด (*Bulbophyllum forrestii* Seidenf.) สิงโตม้วนกลีบ (*B. khasyanum* Griff.) กะเรกะร่อนปากนกแก้ว (*Cymbidium lowianum* (Rchb. f.) Rchb. f.) สำเภาอินทนนท์ (*C. mastersii* Griff. ex Lindl.) เอื้องสายมรกต (*Dendrobium chrysanthum* Wall. ex Lindl.) เอื้องเมี่ยง (*D. devonianum* Paxton) เอื้องสายวิสูตร (*D. falconeri* Hook.), *D. strongylanthum* Rchb. f., เอื้องหางกระรอก (*Liparis regnieri* Finet) เอื้องข้าวก่ำนก (*L. resupinata* Ridl.) ก้ามปูม้า (*Monomeria barbata* Lindl.), *Platanthera angustilabris* Seidenf. และ *Robiquetia pachyphylla* (Rchb. f.) Garay

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อนุพันธ์ และคณะ (2550) ศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้บริเวณป่าชุมชนหมู่บ้านมณีพฤกษ์ ตำบลงอบ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน ระหว่างมีนาคม พ.ศ. 2548 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2549 รายงานการพบกล้วยไม้ 27 สกุล 63 ชนิด

ปกรณ์ และฉัตรชัย (2551) ศึกษากล้วยไม้ดินบางชนิดในอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า จังหวัดพิษณุโลก ระหว่างเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2549 ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2550 รายงานการพบกล้วยไม้ดิน 18 สกุล 24 ชนิด เป็นกล้วยไม้กินซาก 1 ชนิด คือ กล้วยปลวก (*Epipogium roseum* (D. Don) Lindl.) ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ดินที่จัดอยู่ในสถานภาพมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์ 1 ชนิด คือ กะเรกะร่อนดอย (*Cymbidium lowianum* (Rchb. f.) Rchb. f.) และพืชหายาก 5 ชนิด ได้แก่ เหยือกน้ำดอย (*Acanthephippium striatum* Lindl.) เอื้องน้ำต้น (*Calanthe cardioglossa* Schltr.) เอื้องเถาดิน (*Collabiopsis formosanum* (Hayata) T. S. Ying) เอื้องหางกระรอก (*Liparis regnieri* Finet) และกล้วยไม้ดง (*Phaius mishmensis* (Lindl. & Paxton) Rchb. f.)

อ้อพร และฉัตรชัย (2551) ศึกษากล้วยไม้ดินในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ระหว่างเดือนมกราคมถึงธันวาคม พ.ศ. 2550 รายงานการพบกล้วยไม้ 14 สกุล 18 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ดินที่จัดอยู่ในสถานภาพพืชหายาก 2 ชนิด ได้แก่ เอื้องน้ำต้น (*Calanthe cardioglossa* Schltr.) และนางอั้ว (*Pecteilis susannae* (L.) Raf.)

อ้อพร และฉัตรชัย (2552) ศึกษาอนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลเอื้องคำในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ระหว่างเดือนมกราคมถึงธันวาคม พ.ศ. 2550 รายงานการพบกล้วยไม้ 16 ชนิด

จากการศึกษากล้วยไม้ในภาคเหนือของผู้วิจัยดังที่กล่าวมาข้างต้น รายงานการพบกล้วยไม้ทั้งหมด 97 สกุล 355 ชนิด (ตารางผนวกที่ 1)

9. พื้นที่ศึกษา

9.1 ประวัติความเป็นมาของอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 7 ตุลาคม 2502 ให้กำหนดป่าทุ่งแสลงหลวงจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเพชรบูรณ์ และป่าอื่น ๆ ในท้องที่จังหวัดต่าง ๆ รวม 14 ป่า เป็นอุทยานแห่ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชาติ ในปี พ.ศ. 2503 กรมป่าไม้จึงได้ให้เจ้าหน้าที่ไปทำการสำรวจและหมายแนวเขต ป่าทุ่งแสลงหลวง เพื่อกำหนดให้เป็นอุทยานแห่งชาติโดยมีพระราชกฤษฎีกากำหนดบริเวณที่ดิน ป่าทุ่งแสลงหลวงในท้องที่ตำบลวังนกนางแอ่น ตำบลชมพู ตำบลบ้านมุง อำเภอวังทอง ตำบลหนองกระท้าว อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก และตำบลท่าพล อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ ตำบลน้ำชุน อำเภอหล่มสัก ตำบลวังโป่ง อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 80 ตอนที่ 11 ลงวันที่ 29 มกราคม 2506 เป็นอุทยานแห่งชาติลำดับที่ 3 ของประเทศ ต่อมากรมป่าไม้ได้เสนอคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2514 ซึ่งมีมติเห็นควรให้เพิกถอนพื้นที่ในเขตอุทยานทุ่งแสลงหลวงที่หมู่บ้านเข็กน้อย อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลกที่ใช้สำหรับจัดตั้งกองร้อยชาวเขาอาสาสมัคร โดยออกประกาศพระราชกฤษฎีกาให้เป็นพื้นที่หวงห้ามทางราชการทหารต่อไป และได้มีการประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 357 ในวันที่ 13 ธันวาคม 2515 เพิกถอนเขตอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงบางส่วน และกำหนดเขตอุทยานแห่งชาติขึ้นใหม่ รวมเนื้อที่ 789,000 ไร่ ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 89 ตอนที่ 190 ลงวันที่ 13 ธันวาคม 2515 เป็นอุทยานแห่งชาติ จากการตรวจสอบของอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงปรากฏว่า การประกาศของคณะปฏิวัติไม่ได้ระบุบางตำบลที่เป็นเขตอุทยานแห่งชาติไว้ด้วย กรมป่าไม้จึงได้เสนอคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติเมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม 2517 ให้ขยายบริเวณที่ดินส่วนที่ไม่ได้ระบุในประกาศคณะปฏิวัติให้ถูกต้อง และกำหนดบริเวณที่ดินทุ่งแสลงหลวงในท้องที่ตำบลวังนกนางแอ่น ตำบลชมพู ตำบลบ้านมุง ตำบลไทรย้อย อำเภอวังทอง ตำบลหนองกระท้าว ตำบลบ้านแยง อำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก และตำบลน้ำชุน ตำบลแคมป์สน อำเภอหล่มสัก ตำบลท่าพล อำเภอเมือง ตำบลวังโป่ง อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 92 ตอนที่ 101 ในวันที่ 27 พฤษภาคม 2518 รวมพื้นที่ 789,000 ไร่ ให้เป็นอุทยานแห่งชาติ (วสา และคณะ, 2548)

9.2 ที่ตั้งอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง มีพื้นที่ครอบคลุมท้องที่อำเภอวังทอง อำเภอนครไทย อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอเขาค้อ อำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์ มีเนื้อที่ประมาณ 789,000 ไร่ หรือ 1,262.40 ตารางกิโลเมตร ตั้งอยู่ทางภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ตามแนวเทือกเขาเพชรบูรณ์ บริเวณเส้นรุ้งที่ 16°25'–16°57' เหนือ และเส้นแวงที่ 100°37'–101°00' ตะวันออก (สาขาวิจัยสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2532) (ภาพที่ 16)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 16 แผนที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

ที่มา: ฝ่ายรังวัด ส่วนรังวัดแนวเขตที่ดินป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2506); ส่วนภูมิสารสนเทศ สำนักฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่อนุรักษ์ (2549)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

9.3 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่อุทยานแห่งชาติตั้งอยู่ในเขตเทือกเขาเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นเทือกเขาที่วางตัวในแนวเหนือ-ใต้ และเป็นเส้นแบ่งเขตระหว่างจังหวัดพิษณุโลกและจังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและเทือกเขาหินปูน ความสูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ยประมาณ 500 เมตร ยอดสูงสุด คือ บริเวณเขาแค ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 1,028 เมตร ลักษณะภูเขาเป็นภูเขายอดตัด และมีที่ราบบริเวณยอดเขา แต่บริเวณร่องเขาลึกและเป็นหินทรายทำให้ง่ายต่อการถูกกัดเซาะจึงเป็นแหล่งกำเนิดของลำน้ำที่สำคัญหลายสาย เช่น ห้วยเข็กใหญ่ ห้วยเข็กน้อย ลำน้ำทุ่ม คลองชมพู คลองน้ำปอย คลองวังทอง และห้วยกอก (กรมป่าไม้, 2533; วสา และคณะ, 2548)

9.4 ลักษณะภูมิอากาศ

ระหว่างเดือนมีนาคมถึงมิถุนายน เป็นช่วงที่อุณหภูมิสูงสุดประมาณ 29 องศาเซลเซียส มีความชื้นสัมพัทธ์สูงสุดเท่ากับ 72 เปอร์เซ็นต์ ฤดูฝนระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม มีปริมาณน้ำฝนอยู่ในช่วง 1,300-1,700 มิลลิเมตรต่อปี มีความชื้นสัมพัทธ์สูงสุดเท่ากับ 85-90 เปอร์เซ็นต์ โดยมีปริมาณมากที่สุดในเดือนกันยายน และในฤดูหนาวระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ เนื่องจากในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงไม่มีสถานีตรวจวัดอากาศ จึงนำข้อมูลจากสถานีตรวจวัดอากาศในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง คือ สถานีจังหวัดพิษณุโลก สถานีจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งอยู่ใกล้อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงมากที่สุด (กรมป่าไม้, 2533; วสา และคณะ, 2548)

9.5 ลักษณะทางธรณีวิทยา

เป็นลักษณะที่ประกอบด้วยหินชั้นและหินแปร ซึ่งแบ่งลักษณะของหินได้ 3 ประเภท ได้แก่ หินทราย ครอบคลุมพื้นที่ของอุทยานฯ ประมาณ 75 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด พบทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกเป็นบางส่วน หินดินดาน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด พบทางทิศใต้และทิศตะวันตกเป็นบางส่วน และหินปูน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 5 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด บริเวณเขาช่องพริกไทยจนถึงเขาร่องเรือตาหมื่นเป็นเขาหินปูน (สาขาวิจัยสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2532)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

9.6 ลักษณะดิน

ส่วนใหญ่เป็นลักษณะดินที่ลาดเชิงซ้อน มีทั้งดินตื้นจนถึงดินลึก พบอยู่ในพื้นที่ที่มีความลาดชันเกิน 25 เปอร์เซ็นต์ ครอบคลุมพื้นที่ของอุทยานฯ ประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่ทั้งหมด และพบลักษณะดินที่เกิดจากดินภูเขาถูกกัดกร่อน ดินที่เกิดจากดินทราย ซึ่งลักษณะดินดังกล่าว พบกระจายอยู่เป็นหย่อม ๆ ทางทิศเหนือและทิศตะวันตกบางส่วน (สาขาวิจัยสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2532)

9.7 ลักษณะสังคมพืช

กรมป่าไม้ (2533) จำแนกชนิดป่าในพื้นที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ออกเป็น 6 ชนิด ดังนี้

9.7.1 ป่าดิบเขา (Hill evergreen forest) เป็นป่าดิบที่ขึ้นถัดจากป่าดิบชื้นขึ้นไป โดยพบป่าดิบเขาบริเวณยอดเขา ที่สูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 1,000 เมตรขึ้นไป ภูมิประเทศเป็นภูเขาสูงทำให้มีอากาศหนาวเย็นตลอดปี พรรณไม้เด่นที่พบในป่าดิบเขาส่วนใหญ่เป็นไม้ก่อต่าง ๆ ได้แก่ *Quercus* spp., *Lithocarpus* spp. และ *Castanopsis* spp. พรรณไม้เด่นอื่น ๆ ที่พบ ได้แก่ ทะโล้ (*Schima wallichii* (DC.) Korth) กำลังเสือโคร่ง (*Betula alnoides* Buch-Ham. ex G. Don) ส่วนพืชชั้นล่างมีพวกกูดต่าง ๆ และไผ่บางชนิด

9.7.2 ป่าดิบแล้ง (Dry evergreen forest) พบตามที่ราบหรือตามหุบเขากระจายอยู่ทั่วไป ที่สูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 500 เมตรขึ้นไป พรรณไม้สำคัญที่พบได้แก่ เต็งตานี (*Shorea thorelii* Pierre ex Laness.) ยางนา (*Dipterocarpus alatus* Roxb. ex G. Don) สกุลพลอง (*Memecylon*) กระบากดำ (*Anisoptera costata* Korth.) ส่วนพืชชั้นล่างมีปาล์ม หวาย พืชวงศ์ขิง-ข่า ขึ้นประปราย

9.7.3 ป่าสน (Pine forest) พบตามที่สูงจากระดับน้ำทะเล 200-1,600 เมตร สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบ เนินเขา ไหล่เขา เป็นป่าโปร่ง พรรณไม้เด่นเป็นไม้สน ได้แก่ สนสองใบ (*Pinus merkusii* Jungh. & de Vriese) และสนสามใบ (*Pinus kesiya* Royle ex Gordon) ส่วนพืชชั้นล่างเป็นหญ้าต่าง ๆ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

9.7.4 ป่าเบญจพรรณ (Mixed deciduous forest) เป็นป่าโปร่ง อยู่บริเวณไหล่เขาต่อจากป่าดิบชื้น พบตามที่สูงจากระดับน้ำทะเล 50–600 เมตร พรรณไม้หลักในป่ามีการผลัดใบในฤดูแล้ง พรรณไม้สำคัญของป่าเบญจพรรณ ได้แก่ มะค่าโมง (*Afzelia xylocarpa* (Kurz) Craib) ชิงชัน (*Dalbergia oliveri* Gamble) ตะแบก (*Lagerstroemia calyculata* Kurz) ส่วนพืชชั้นล่างเป็นหญ้าพืชวงศ์ขิง-ข่า กก และไผ่ เป็นต้น

9.7.5 ป่าเต็งรัง (Deciduous dipterocarp forest) เป็นป่าโปร่ง ขึ้นอยู่บริเวณที่แห้งแล้ง พบตามที่สูงจากระดับน้ำทะเล 100-600 เมตร ดินเป็นดินกรวดผสมดินลูกรัง พรรณไม้ส่วนใหญ่มีการผลัดใบในฤดูแล้ง พรรณไม้ที่สำคัญได้แก่ เต็ง (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) รัง (*Shorea siamensis* Miq.) แสลงใจ (*Strychnos nux-vomica* L.) เหียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq.) และพืชชั้นล่างเป็นพวกหญ้าต่าง ๆ ไผ่ที่พบบ่อย คือ หญ้าเพ็ก (*Vietnamosasa pusilla* (A. Chev. & A. Camus) T. Q. Nguyen

9.7.6 ทุ่งหญ้า (Savanna) เป็นทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ พรรณไม้ที่สำคัญ คือ วงศ์หญ้า เช่น หญ้าคา (*Imperata cylindrica* (L.) P. Beauv.) หญ้าชันอากาศ (*Panicum repens* L.) ซึ่งขึ้นอยู่รวมกันเป็นหย่อม ๆ และมีไม้ต้นขึ้นอยู่ห่าง ๆ เช่น กระโดน (*Careya sphaerica* Roxb.) นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ไร่ร้าง ซึ่งเป็นป่าถูกทำลายเพื่อทำการเกษตร ต่อมาเมื่อดินเสื่อมสภาพ จึงถูกปล่อยให้ทิ้งร้าง ทำให้พืชพวกหญ้าและไม้พุ่มเข้ามาครอบครองพื้นที่ เช่น บริเวณสองข้างทางถนนสายเพชรบูรณ์-พิษณุโลก

9.8 การคมนาคม

9.8.1 การเดินทางสู่ที่ทำการอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง โดยรถยนต์สามารถเลือกเดินทางได้ 2 เส้นทาง คือ

ก. เส้นทางจากกรุงเทพฯ-เพชรบูรณ์-อำเภอหล่มสัก ถนนพหลโยธินเข้าทางหลวงหมายเลข 1 ผ่านสระบุรีและแยกเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 21 ถึงเพชรบูรณ์เข้าทางหลวงหมายเลข 12 เข้าสู่น้ำตกแก่งโสภา จนถึงที่ทำการอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ซึ่งตั้งอยู่หลักกิโลเมตรที่ 80 ระยะทาง 460 กิโลเมตร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข. เส้นทางกรุงเทพฯ-พิษณุโลก ถนนพหลโยธินเข้าทางหลวงหมายเลข 32 ผ่านอยุธยา อ่างทอง ไปจนถึงนครสวรรค์ และแยกเข้าสู่ทางหลวงหมายเลข 117 เข้าสู่จังหวัดพิษณุโลก จากนั้นเข้าทางหลวงหมายเลข 12 จนถึงที่ทำการอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ซึ่งตั้งอยู่หลักกิโลเมตรที่ 80 ระยะทาง 450 กิโลเมตร

9.8.2 การเดินทางสู่หน่วยพิทักษ์อุทยานหนองแม่นา ทุ่งแสลงหลวง หน่วยฯ หนองแม่นา อยู่ทางตอนใต้ของพื้นที่อุทยานฯ ห่างจากที่ทำการอุทยานฯ ประมาณ 60 กิโลเมตร มีเส้นทางจากที่ทำการฯ 2 ทาง คือ

ก. ถนนพหลโยธินเข้าทางหลวงหมายเลข 12 สายพิษณุโลก-หล่มสัก ระยะทาง 20 กิโลเมตร จนถึงสามแยกแคมป์สน แยกขวาเข้าสู่อำเภอเขาค้อ ผ่านหน้าพระตำหนักเขาค้อ ตรงไปถึงบ้านทานตะวัน แยกขวาเข้าสู่หน่วยพิทักษ์อุทยานหนองแม่นา

ข. จากที่ทำการอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ผ่านทางสะพานสลิงภายในเขตอุทยานฯ เส้นทางนี้เป็นเส้นทางดินลูกรัง ระยะทาง 42 กิโลเมตร ถึงหน่วยพิทักษ์อุทยานหนองแม่นา (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543; วสา และคณะ, 2548)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อุปกรณ์และวิธีการ

อุปกรณ์

1. อุปกรณ์การสำรวจ การเก็บ และการอัดตัวอย่างพรรณไม้ในภาคสนาม
   1.1 แผงอัดพรรณไม้ ขนาด 30 x 45 ซม. และเชือกสำหรับรัดแผงอัด
   1.2 กระดาษหนังสือพิมพ์
   1.3 กระดาษลูกฟูก ขนาด 30 x 45 ซม.
   1.4 ฟองน้ำแผ่น ขนาด 30 x 45 เซนติเมตร หนา 1 ซม.
   1.5 กรรไกรตัดกิ่งไม้
   1.6 เสียม
   1.7 กล้องส่องทางไกล
   1.8 ถุงพลาสติกขนาดต่าง ๆ และยางรัด
   1.9 ขวดสำหรับใส่ตัวอย่างดอง
   1.10 สมุดบันทึกข้อมูลพรรณไม้ภาคสนามและดินสอ
   1.11 แผ่นป้ายหมายเลขพรรณไม้
   1.12 กล้องถ่ายรูป
   1.13 GPS รุ่น GPSmap 60 ยี่ห้อ Garmin สำหรับบอกพิกัดและวัดความสูงจากระดับน้ำทะเล

2. อุปกรณ์การเตรียมตัวอย่างพรรณไม้แห้ง
   2.1 ตู้อบอุณหภูมิสูงสำหรับอบตัวอย่างพรรณไม้
   2.2 ตู้แช่แข็งอุณหภูมิต่ำ (deep freezer)
   2.3 กระดาษแข็งสีขาวขนาด 27 x 44 ซม. สำหรับเย็บตัวอย่าง พร้อมปกสีขาว
   2.4 เข็มและด้ายสำหรับเย็บตัวอย่าง
   2.5 กระดาษบันทึกข้อมูลพรรณไม้

3. อุปกรณ์และสารเคมีสำหรับการเตรียมตัวอย่างพรรณไม้ดอง
   3.1 เอทิลแอลกอฮอล์ 70 เปอร์เซ็นต์ ผสมกลีเซอรีนเล็กน้อย
   3.2 ขวดดองตัวอย่าง
   3.3 กระดาษบันทึกข้อมูลพรรณไม้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. วัสดุ อุปกรณ์สำหรับศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาเพื่อการระบุชื่อพฤกษศาสตร์

4.1 กล้องจุลทรรศน์สเตอริโอ

4.2 จานเพาะเชื้อ (petri dish)

4.3 ไม้บรรทัดและเวอร์เนียคาลิเปอร์ (virnier caliper)

4.4 ปากคีบ

4.5 เข็มเขี่ย

4.6 หลอดหยด

4.7 เอกสารทางอนุกรมวิธานพืชวงศ์กล้วยไม้

4.8 ตัวอย่างกล้วยไม้ที่เก็บจากภาคสนาม

4.9 ตัวอย่างพรรณไม้แห้งและพรรณไม้ดองที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์พืชต่าง ๆ

วิธีการ

1. การตรวจเอกสารและศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

1.1 รวบรวมและศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะทางธรณีวิทยา ลักษณะสังคมพืช และการคมนาคมในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

1.2 รวบรวมและศึกษาเอกสารเกี่ยวข้องกับการสำรวจพรรณไม้ในอุทยานทุ่งแสลงหลวง เพื่อให้ทราบว่าในพื้นที่ศึกษามีการศึกษาพรรณไม้กลุ่มใดบ้าง โดยเฉพาะการศึกษาพืชวงศ์กล้วยไม้ รวมถึงข้อมูลการสำรวจและศึกษาพืชวงศ์กล้วยไม้ในเขตภาคเหนือ เพื่อทราบจำนวนชนิด การกระจายพันธุ์ และนิเวศวิทยา

2. การสำรวจ ศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลพรรณไม้ในภาคสนาม

2.1 กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาเป็นเส้นทางสำรวจ (line transect) 6 เส้นทาง ให้ครอบคลุมทุกสังคมพืช ดังนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.1.1 เส้นทางสำรวจที่ 1 เส้นทางบริเวณน้ำตกแก่งโสภา ระยะทางประมาณ 10 กิโลเมตร สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ป่าดิบแล้งและทุ่งหญ้า (ภาพที่ 17) ความสูงจากระดับน้ำทะเล 500-750 เมตร

2.1.2 เส้นทางสำรวจที่ 2 เส้นทางหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ สล. 8 (หนองแม่นา) ระยะทางประมาณ 3.5 กิโลเมตร สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง (ภาพที่ 17) ความสูงจากระดับน้ำทะเล 650-850 เมตร

2.1.3 เส้นทางสำรวจที่ 3 เส้นทางส่องสัตว์ ระยะทางประมาณ 5.5 กิโลเมตร สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ทุ่งหญ้าและป่าดิบแล้ง (ภาพที่ 17) ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-850 เมตร

2.1.4 เส้นทางสำรวจที่ 4 เส้นทางทุ่งนางพญา ระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร ระหว่างเส้นทางไปทุ่งนางพญา สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง และป่าสนเขา ส่วนที่ทุ่งนางพญา สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ทุ่งหญ้า (ภาพที่ 17) ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-850 เมตร

2.1.5 เส้นทางสำรวจที่ 5 เส้นทางแก่งวังน้ำเย็น เป็นระยะทางประมาณ 24.5 กิโลเมตร สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง (ภาพที่ 17) ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-800 เมตร

2.1.6 เส้นทางสำรวจที่ 6 เส้นทางทุ่งโนนสน เป็นระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรังผสมไม้สน และป่าดิบเขาต่ำ (ภาพที่ 17) ความสูงจากระดับน้ำทะเล 900-950 เมตร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ก-ง. เส้นทางสำรวจที่ 1 เส้นทางน้ำตกแก่งโสภา สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ป่าดิบแล้งและทุ่งหญ้า

จ-ซ. เส้นทางสำรวจที่ 2 เส้นทางหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ สล. 8 (หนองแม่นา) สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง

ภาพที่ 17 พื้นที่ศึกษาและสังคมพืช

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

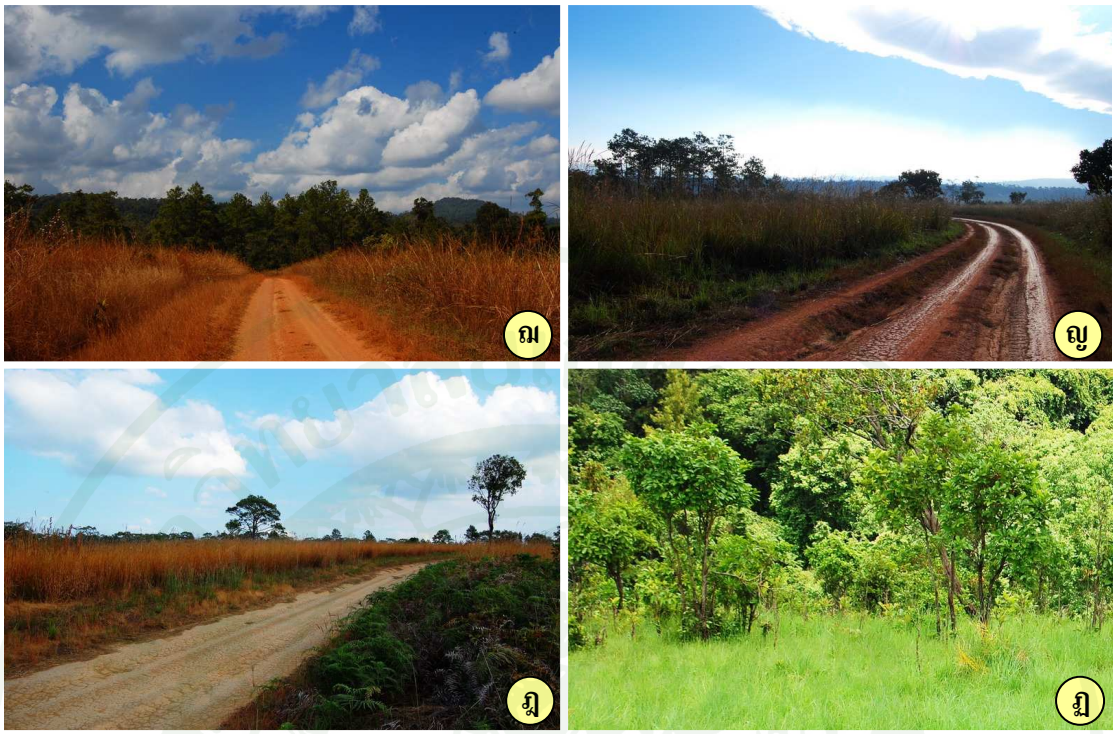

ณ-ฏ. เส้นทางสำรวจที่ 3 เส้นทางส่องสัตว์ สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ทุ่งหญ้าและป่าดิบแล้ง

ฐ-ณ. เส้นทางสำรวจที่ 4 เส้นทางทุ่งนางพญา สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ทุ่งหญ้า ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง และป่าสนเขา

ภาพที่ 17 (ต่อ)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด-ท. เส้นทางสำรวจที่ 5 เส้นทางแก่งวังน้ำเย็น สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง

ธ-ป. เส้นทางสำรวจที่ 6 เส้นทางทุ่งโนนสน สังคมพืชที่พบ ได้แก่ ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรังผสมไม้สน และป่าดิบเขาต่ำ

ภาพที่ 17 (ต่อ)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2.2 ออกสำรวจและเก็บรวบรวมตัวอย่างกล้วยไม้ในภาคสนามทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง เป็นระยะเวลา 1 ปี ถ่ายภาพเพื่อบันทึกลักษณะวิสัย สภาพถิ่นที่อยู่ ดอก และผล จากนั้นเก็บตัวอย่างกล้วยไม้ให้ได้ตัวอย่างที่สมบูรณ์ คือ กิ่งหรือต้นที่มีใบพร้อมดอก และ/หรือผล โดยเก็บตัวอย่างจำนวน 3 ชิ้น เพื่อนำมาศึกษาในห้องปฏิบัติการ ทำตัวอย่างพรรณไม้ดอง และตัวอย่างพรรณไม้แห้ง

2.3 บันทึกข้อมูลภาคสนามด้านนิเวศวิทยา ได้แก่ ชนิดป่า สภาพถิ่นที่อยู่ และความสูงจากระดับน้ำทะเล บันทึกข้อมูลพรรณไม้ ได้แก่ ลักษณะวิสัย ลักษณะทางสัณฐานวิทยาบางประการที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อทำเป็นตัวอย่างพรรณไม้ดอง และ/หรือ ตัวอย่างพรรณไม้แห้ง เช่น สีของดอก รูปร่างของดอก ขนาดของดอก และสีของกลุ่มเรณู เป็นต้น และบันทึกข้อมูลอื่น ๆ ได้แก่ สถานที่พิกัดตำแหน่ง วัน เดือน ปีที่เก็บตัวอย่าง ชื่อพื้นเมือง (ถ้ามี) รวมถึงพิจารณาจำนวนประชากรที่พบ

3. การศึกษาตัวอย่างพรรณไม้ในห้องปฏิบัติการ

3.1 ศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาของตัวอย่างกล้วยไม้ที่เก็บมาจากภาคสนามโดยละเอียด เพื่อการระบุพืช (plant identification) ซึ่งเป็นการตรวจหาชื่อพฤกษศาสตร์ที่ถูกต้อง โดยใช้รูปวิธานจากเอกสารทางอนุกรมวิธานพืชวงศ์กล้วยไม้ เช่น Botanisk Tidsskrift (Seidenfaden, 1973, 1975, 1976), Dansk Botanisk Arkiv (Seidenfaden, 1971, 1973, 1975, 1976, 1977, 1978a, 1978b, 1979), Opera Botanica (Seidenfaden, 1982, 1983, 1985, 1986, 1988, 1992), Nordic Journal of Botany (Seidenfaden, 1981) และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.2 เทียบเคียงตัวอย่างกล้วยไม้ที่ศึกษาและระบุชนิดแล้วกับตัวอย่างที่มีชื่อพฤกษศาสตร์ถูกต้องที่เก็บรักษาไว้ในหอพรรณไม้และพิพิธภัณฑ์พืชต่าง ๆ

4. การเขียนคำบรรยายและการสร้างรูปวิธาน

4.1 นำตัวอย่างที่เก็บมาศึกษาในห้องปฏิบัติการและเขียนคำบรรยายกล้วยไม้ทุกชนิดที่ได้จากการสำรวจตามรูปแบบในหนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย (Flora of Thailand) ซึ่งประกอบด้วย การอ้างอิงหนังสือหรือวารสารที่มีคำบรรยายลักษณะสกุลและชนิด (citation) คำบรรยายลักษณะทางสัณฐานวิทยาโดยละเอียด การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย การกระจายพันธุ์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ในต่างประเทศ นิเวศวิทยา รวมถึงช่วงเวลาออกดอกและเป็นผล ชื่อพื้นเมือง (ถ้ามี) การใช้ประโยชน์ (ถ้ามี) และภาพวาดลายเส้น

4.2 นำข้อมูลลักษณะทางสัณฐานวิทยาของกล้วยไม้ที่ศึกษา ได้แก่ ดอก เช่น ช่อดอกหรือดอกเดี่ยว ตำแหน่งการออกดอก สีของดอก ขนาดของดอก รูปร่างกลีบเลี้ยง กลีบดอก และกลีบปาก เส้าเกสร (มีรยางค์หรือไม่มีรยางค์) สิ่งปกคลุม (มีขนหรือเกลี้ยง) ใบ เช่น จำนวนใบ การเรียงใบ รูปร่างใบ ลักษณะแผ่นใบ สิ่งปกคลุม (มีขนหรือเกลี้ยง) การผลัดใบ และลำต้น เช่น รูปร่างลำต้น จำนวนข้อและปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลางและความยาวลำต้น สิ่งปกคลุม (มีขนหรือเกลี้ยง) มาสร้างรูปวิธานระบุวงศ์ย่อย และรูปวิธานระบุสกุล และรูปวิธานระบุชนิด ตามรูปแบบในหนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย

การเขียนคำบรรยายพืชตามรูปแบบในหนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศไทยนั้น จำเป็นต้องอ้างอิงและตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งอ้างอิงที่เป็นที่ยอมรับในวงการนักอนุกรมวิธานพืช ดังนี้

การระบุวงศ์ย่อย (Subfamily) และสกุล (Genus) ของกล้วยไม้ที่พบในการศึกษาครั้งนี้ โดยยึดระบบการจำแนกตามหนังสือ Genera Orchidacearum เป็นส่วนใหญ่

ชื่อที่ถูกต้องและชื่อพ้องของกล้วยไม้ ยึดตามฐานข้อมูล Royal Botanic Gardens, Kew (Govaerts *et al.*, 2006) และเอกสารอ้างอิงด้านอนุกรมวิธานอื่น ๆ

ชื่อย่อนักวิทยาศาสตร์ที่เขียนกำกับไว้ด้านหลังชื่อพฤกษศาสตร์ของกล้วยไม้แต่ละชนิด ยึดตามหนังสือ Authors of Plant Names (Brummitt and Powell, 1992) ฐานข้อมูล The Internationnal Plant Names Index (IPNI) (The Plant Names Project, 2004) และ Royal Botanic Gardens, Kew (Govaerts *et al*., 2006)

ชื่อย่อหนังสือที่ใช้อ้างอิงประกอบการเขียนคำบรรยายสกุลและชนิด ยึดตามหนังสือ Taxonomic literature (Frans and Richard, 1976) และชื่อย่อวารสารที่อ้างอิงประกอบการเขียนคำบรรยายสกุลและชนิด ยึดตามหนังสือ Botanical-Pericdicum-Huntianum/Supplementum (Gavin, 1991)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำศัพท์พฤกษศาสตร์ที่ใช้ในการเขียนคำบรรยายลักษณะของกล้วยไม้ที่ได้จากการศึกษา ยึดตามหนังสือศัพท์พฤกษศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ไทย-อังกฤษ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

เขตการกระจายพันธุ์ในประเทศไทย ยึดตามการแบ่งเขตการกระจายพันธุ์ของพรรณพืชของประเทศไทย (Thailand floristic regions) ในหนังสือพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย

ชื่อพื้นเมืองของกล้วยไม้แต่ละชนิด ยึดตามหนังสือชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันทน์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544 (ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ กรมป่าไม้, 2544) และรวบรวมจากกระดาษบันทึกข้อมูลพรรณไม้ในหอพรรณไม้และพิพิธภัณฑ์พืชต่าง ๆ

5. การทำตัวอย่างพรรณไม้ดองและตัวอย่างพรรณไม้แห้งเพื่อเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์พืช

5.1 การทำตัวอย่างพรรณไม้ดอง โดยนำตัวอย่างกล้วยไม้มาตัดตกแต่งให้มีขนาดพอดีกับขวดใส่ตัวอย่างดอง จากนั้นนำตัวอย่างใส่ลงในขวดตัวอย่างดองที่มีเอทิลแอลกอฮอล์ 70 เปอร์เซ็นต์ที่ผสมกลีเซอรีนเล็กน้อย แล้วใส่แผ่นป้ายบันทึกข้อมูลพรรณไม้ลงในขวดตัวอย่างพรรณไม้ดอง ปิดฝาให้แน่นเพื่อป้องกันเอทิลแอลกอฮอล์ระเหย

5.2 การทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง โดยนำตัวอย่างกล้วยไม้มาตัดตกแต่งให้มีขนาดพอดีกับความยาวของกระดาษหนังสือพิมพ์ จากนั้นนำตัวอย่างกล้วยไม้วางลงบนกระดาษหนังสือพิมพ์ จัดให้เห็นการเรียงใบ แผ่นใบด้านบนและด้านล่าง จากนั้นคั่นด้วยกระดาษลูกฟูกและฟองน้ำเพื่อให้ตัวอย่างเรียบและแห้งเร็ว แล้วจึงวางตัวอย่างชิ้นต่อไป หลังจากนั้นนำมาวางเรียงไว้ในแผงอัดตัวอย่าง รัดเชือกให้แน่น แล้วจึงนำไปเข้าตู้อบอุณหภูมิสูง ที่อุณหภูมิ 70-75 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 5-7 วัน จากนั้นนำตัวอย่างพรรณไม้ที่อบแห้งเรียบร้อยแล้วบรรจุลงในถุงพลาสติกแล้วรัดปากถุงให้แน่น แล้วจึงนำไปเข้าตู้แช่แข็งอุณหภูมิต่ำ ที่อุณหภูมิ -40 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 3 วัน เพื่อป้องกันไม่ให้แมลงทำลายตัวอย่างพรรณไม้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5.3 นำตัวอย่างพรรณไม้ดองที่มีกระดาษบันทึกข้อมูลพรรณไม้ และตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่เย็บติดกับกระดาษแข็งสีขาว พร้อมทั้งติดกระดาษบันทึกข้อมูลพรรณไม้ที่แสดงรายละเอียดต่าง ๆ จากนั้นนำมาเก็บรักษาไว้เพื่อเป็นตัวอย่างพรรณไม้อ้างอิงในภาควิชาพฤกษศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (BKF) หลังจากการทำวิทยานิพนธ์เสร็จสิ้นแล้ว

6. สรุปและวิจารณ์ผลการศึกษา

สรุปผลการสำรวจและการเก็บตัวอย่างกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ประกอบด้วย จำนวนสกุลและจำนวนชนิดของกล้วยไม้ที่สามารถระบุชื่อพฤกษศาสตร์ที่ถูกต้อง สรุปจำนวนสกุลที่พบมากที่สุดและรองลงมา จำนวนชนิดของกล้วยไม้ตามลักษณะวิสัย รวมทั้งระบุสถานภาพของกล้วยไม้ เช่น กล้วยไม้ถิ่นเดียว (endemic species) กล้วยไม้หายาก (rare species) และกล้วยไม้ที่มีการรายงานใหม่ของประเทศไทย (new record) (ถ้ามี) โดยอ้างอิงตามการประเมินสถานภาพพืชตาม IUCN Red List และ Thailand Red Data: Plants (Santisuk *et al*., 2006) พร้อมทั้งวิจารณ์และเปรียบเทียบผลการสำรวจพืชวงศ์กล้วยไม้ในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ใกล้เคียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ผลและวิจารณ์

ผล

ความหลากหลายของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

จากการสำรวจและศึกษากล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงธันวาคม พ.ศ. 2550 โดยการสำรวจและเก็บตัวอย่างกล้วยไม้ในภาคสนาม 6 เส้นทางสำรวจ ครอบคลุมสังคมพืช 5 ชนิด ได้แก่ ทุ่งหญ้า (savanna) ป่าเต็งรัง (deciduous dipterocarp forest) ป่าดิบแล้ง (dry evergreen forest) ป่าเต็งรังผสมไม้สน (pine-deciduous dipterocarp forest) และป่าดิบเขาต่ำ (lower montane rain forest) พบกล้วยไม้ 3 วงศ์ย่อย 43 สกุล 79 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย 53 ชนิด กล้วยไม้ดิน 21 ชนิด กล้วยไม้อิงอาศัยและกล้วยไม้ขึ้นบนหิน 3 ชนิด กล้วยไม้ขึ้นบนหิน 1 ชนิด และกล้วยไม้กินซาก 1 ชนิด (ตารางที่ 1) ตรวจสถานภาพพืช พบกล้วยไม้ที่จัดอยู่ในสถานภาพพืชหายาก 3 ชนิด ได้แก่ เอื้องน้ำต้น (*Calanthe cardioglossa* Schltr.) นางอั้ว (*Pecteilis susannae* (L.) Raf.) และเอื้องผีเสื้อทอง (*Pennilabium struthio* Carr)

ตารางที่ 1 กล้วยไม้ที่พบในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ลักษณะวิสัย	ชนิดป่า					ระดับความสูง (ม.)
			S	DDF	DEF	PDDF	LMRF	
วงศ์ย่อย Apostasioideae								
1. *Apostasia wallichii* R. Br.	ตานขโมย	TerO			/			700-850
วงศ์ย่อย Orchidoideae								
2. *Disperis neilgherrensis* Wight	เอื้องคันศร*	TerO			/			700
3. *Habenaria chlorina* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องสีตอง	TerO	/					750-850
4. *H. dentata* (Sw.) Schltr.	นางอั้วน้อย	TerO			/			500-700
5. *H. rhodocheila* Hance	ปัดแดง	TerO			/		/	500-950
6. *H. rostellifera* Rchb. f.	หญ้ามันปู	TerO				/		950
7. *Pecteilis susannae* (L.) Raf.	นางอั้ว	TerO		/	/			700-850
8. *Peristylus lacertiferus* (Lindl.) J. J. Sm.	นางตาย ปากส้อม*	TerO			/			700

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ลักษณะวิสัย	ชนิดป่า					ระดับความสูง (ม.)
			S	DDF	DEF	PDDF	LMRF	
9. *Zeuxine nervosa* (Wall. ex Lindl.) Benth. ex Trimen	เอื้องดินปากหัวใจ*	TerO			/			750-800
วงศ์ย่อย Epidendroideae								
10. *Acampe rigida* (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt	เอื้องสารภี	EO			/			700-750
11. *Acriopsis indica* Wight	จุกพราหมณ์	EO		/	/			750-850
12. *Aerides falcata* Lindl. & Paxton	เอื้องกุหลาบพวง	EO			/			700-750
13. *Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb. f.	เอื้องปีกไก่ใหญ่	EO			/			700-750
14. *Arundina graminifolia* (D. Don) Hochr.	หญ้าจิ้มฟันควาย	TerO	/					700-850
15. *Biermannia ciliata* (Ridl.) Garay	เอื้องขนขาว*	EO			/			750-850
16. *Bulbophyllum affine* Wall. ex Lindl.	สิงโตประหลาด	EO			/			700-750
17. *B. blepharistes* Rchb. f.	สิงโตกลอกตา	LO				/		950
18. *B. clandestinum* Lindl.	สิงโตปากนก*	EO			/			700-750
19. *B. haniffii* Carr	สิงโตสร้อยระย้า*	EO			/			700-750
20. *B. odoratissimum* (Sm.) Lindl. ex Hook. f.	สิงโตโคมไฟ	EO			/			700-750
21. *B. orientale* Seidenf.	สิงโตรวงทอง	EO, LO			/		/	750-950

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ลักษณะวิสัย	ชนิดป่า					ระดับความสูง (ม.)
			S	DDF	DEF	PDDF	LMRF	
22. *Calanthe cardioglossa* Schltr.	เอื้องน้ำต้น	TerO					/	950
23. *Cleisostoma fuerstenbergianum* Kraenzl.	ก้างปลา	EO			/			750-850
24. *C. subulatum* Blume	เอื้องใบกิ่ว	EO			/			700-750
25. *Coelogyne cumingii* Lindl.	เอื้องมัน	EO			/			750-800
26. *C. trinervis* Lindl.	เอื้องหมาก	EO, LO			/	/		850-950
27. *Cymbidium bicolor* Lindl.	กะเรกะร่อน ด้ามข้าว	EO			/			750
28. *C. ensifolium* (L.) Sw.	นางคำ	TerO			/			750
29. *Dendrobium acinaciforme* Roxb.	เอื้องยอดสร้อย	EO			/			700-850
30. *D. christyanum* Rchb. f.	เอื้องแซะภูกระดึง	EO			/			850
31. *D. chrysotoxum* Lindl.	เอื้องคำ	EO			/			500-750
32. *D. crystallinum* Rchb. f.	เอื้องนางฟ้อน	EO			/			750-850
33. *D. ellipsophyllum* Tang & F. T. Wang	เอื้องทอง	EO			/			700-950
34. *D. exile* Schltr.	เอื้องเสี้ยน	EO			/			950
35. *D. hercoglossum* Rchb. f.	เอื้องดอกมะเขือ	EO			/			750
36. *D. indivisum* (Blume) Miq.	เอื้องลิ้น	EO			/			750

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ลักษณะวิสัย	ชนิดป่า					ระดับความสูง (ม.)
			S	DDF	DEF	PDDF	LMRF	
37. *Dendrobium lindleyi* Steud.	เอื้องผึ้ง	EO	/		/			700-850
38. *D. pachyglossum* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องขนหมู	EO					/	950
39. *D. parciflorum* Rchb. f. ex Lindl.	เอื้องดอกขาวใบแบน*	EO			/			750
40. *D. polyanthum* Wall. ex Lindl.	เอื้องสายประสาท	EO			/			750
41. *D. pulchellum* Roxb. ex Lindl.	เอื้องคำตาควาย	EO			/			700
42. *D. secundum* (Blume) Lindl.	เอื้องแปรงสีฟัน	EO		/				700
43. *D. senile* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องชะนี	EO			/	/		750-950
44. *D. signatum* Rchb. f.	เอื้องเค้ากิ่ว	EO			/			850
45. *Doritis pulcherrima* Lindl.	ม้าวิ่ง	TerO				/		950
46. *Eria amica* Rchb. f.	เอื้องผีพราย	EO			/			750-800
47. *E. discolor* Lindl.	เอื้องตาลหิน	EO			/			850
48. *E. lasiopetala* (Willd.) Ormerod	เอื้องบายศรี	EO, LO			/	/		750-950
49. *E. pannea* Lindl.	พรรณี	EO			/			750-800
50. *Eulophia spectabilis* (Dennst.) Suresh	ว่านหัวครู	TerO			/			700

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ลักษณะวิสัย	ชนิดป่า					ระดับความสูง (ม.)
			S	DDF	DEF	PDDF	LMRF	
51. *Gastrodia exilis* Hook. f.	เอื้องกลีบติด	SapO			/			750
52. *Kingidium deliciosum* (Rchb. f.) H. R. Sweet	กาตาฉ่อ	EO			/		/	750-900
53. *Liparis cespitosa* (Lam.) Lindl.	เอื้องข้าวนก	EO			/			700-750
54. *Luisia brachystachys* (Lindl.) Blume	เอื้องลิ้นดำดอกเล็ก*	EO			/			700-750
55. *L. psyche* Rchb. f.	เอื้องลิ้นดำ	EO			/			700-750
56. *Micropera pallida* (Roxb.) Lindl.	เอื้องแมลงปอทอง	EO			/			750-800
57. *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf.	เอื้องดินใบบัว*	TerO			/			700-750
58. *Oberonia falconeri* Hook. f.	แก่นตัวผู้	EO			/			750
59. *O. gammiei* King & Pantl.	แก่นตัวผู้ลู่ลม*	EO			/			700-750
60. *Pennilabium struthio* Carr	เอื้องผีเสื้อทอง*	EO			/			700-750
61. *Phaius tankervilleae* (Banks ex L'Hér.) Blume	เอื้องพร้าว	TerO			/			700
62. *Phalaenopsis cornu-cervi* (Breda) Blume & Rchb. f.	เอื้องม้าลายเสือ	EO			/			700-750

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ลักษณะวิสัย	ชนิดป่า					ระดับความสูง (ม.)
			S	DDF	DEF	PDDF	LMRF	
63. *Pholidota articulata* Lindl.	เอื้องลำต่อ	EO			/			700-750
64. *P. imbricata* Lindl.	เอื้องกาบดอก	EO			/			700-750
65. *Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H. R. Sweet	เอื้องคางอ้ม	EO		/	/			700-800
66. *Pomatocalpa maculosum* (Lindl.) J. J. Sm.	เอื้องเสือแผ้ว	EO			/			700-750
67. *Rhynchostylis retusa* (L.) Blume	เอื้องไอยเรศ	EO			/			700-750
68. *Sarcoglyphis mirabilis* (Rchb. f.) Garay	เอื้องพวงพลอย	EO			/			700-750
69. *Spathoglottis affinis* de Vriese	เหลืองพิศมร	TerO				/		950
70. *S. plicata* Blume	ว่านจุก	TerO			/			850
71. *Staurochilus fasciatus* (Rchb. f.) Ridl.	เอื้องเสือโคร่ง	EO			/			700-750
72. *Taeniophyllum pahangense* Carr	เอื้องไร้ใบดอกจิ๋ว*	EO			/			700-750
73. *Tainia angustifolia* (Lindl.) Benth. & Hook. f.	เอื้องสีลา	TerO			/			650-850
74. *T. penangiana* Hook. f.	เอื้องสีลาเหลือง	TerO			/			750

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ลักษณะวิสัย	ชนิดป่า					ระดับความสูง (ม.)
			S	DDF	DEF	PDDF	LMRF	
75. *Thrixspermum acuminatissimum* (Blume) Rchb. f.	ตะขาบแดง	EO			/			700-800
76. *T. centipeda* Lour.	ตะขาบเหลือง	EO			/			700-750
77. *Trichotosia dasyphylla* (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Kraenzl.	สามก้อม	EO			/		/	700-950
78. *T. pulvinata* (Lindl.) Kraenzl.	ตรียำปวาย	EO			/			750-850
79. *Tropidia pedunculata* Blume	เอื้องดินดอกขาว*	TerO		/	/			750-850

หมายเหตุ ชนิดป่า: S (savanna) = ทุ่งหญ้า, DDF (deciduous dipterocarp forest) = ป่าเต็งรัง, DEF (dry evergreen forest) = ป่าดิบแล้ง, PDDF (pine-deciduous dipterocarp forest) = ป่าเต็งรังผสมไม้สน, LMRF (lower montane rain forest) = ป่าดิบเขาต่ำ

ลักษณะวิสัย: EO (epiphytic orchid) = กล้วยไม้อิงอาศัย, TerO (terrestrial orchid) = กล้วยไม้ดิน, LO (lithophytic orchid) = กล้วยไม้ขึ้นบนหิน, SapO (saprophytic orchid) = กล้วยไม้กินซาก

* ชื่อไทย: ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การศึกษาอนุกรมวิธานของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

รูปวิธานระบุวงศ์ย่อย

1. เกสรเพศผู้ 2 อัน เรณูเป็นผง กลีบดอกมีลักษณะคล้ายกัน ไม่มีกลีบปากที่แตกต่างจากกลีบอื่น ..... **Apostasioideae**

1. เกสรเพศผู้ 1 อัน เรณูรวมกันเป็นกลุ่มเรณู กลีบปากมีลักษณะแตกต่างจากกลีบอื่น
   2. กล้วยไม้ดิน ส่วนมากกลีบเลี้ยงบนเชื่อมติดกับกลีบดอก บางครั้งแยกกันเป็นอิสระ กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ไม่มีฝาครอบกลุ่มเรณู (ยกเว้นสกุล *Zeuxine*) ..... **Orchidoideae**
   2. กล้วยไม้อิงอาศัย กล้วยไม้ขึ้นบนหิน กล้วยไม้ดิน หรือกล้วยไม้กินซาก กลีบเลี้ยงบนแยกกันเป็นอิสระ กลุ่มเรณู 2-8 กลุ่ม มีฝาครอบกลุ่มเรณู ..... **Epidendroideae**

วงศ์ย่อย Apostasioideae

กล้วยไม้ดิน ลำต้นตั้งตรง เรียวยาว ใบเรียงเวียน รูปแถบ รูปรี หรือรูปขอบขนาน ปลายเรียวแหลม แผ่นใบพับจีบ ช่อดอกแบบช่อกระจะหรือช่อแยกแขนง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมีลักษณะคล้ายกัน ไม่มีกลีบปากที่แตกต่างจากกลีบอื่น เกสรเพศผู้ 2 หรือ 3 อัน เรณูเป็นผง ก้านยอดเกสรเพศเมียรูปทรงกระบอก รังไข่มี 3 ช่อง ผลแบบผลแห้งแตก เมล็ดขนาดเล็กจำนวนมาก ในพื้นที่ศึกษาพบกล้วยไม้วงศ์ย่อยนี้ 1 สกุล 1 ชนิด

Apostasia

Blume, Bijdr.: 423. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 174. 1890; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 64. 1953; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 211. 1968; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Revis. Hand. Fl. Ceylon 2: 1. 1981; J. B. Comber, Orchids Java: 17. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 13. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 34. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 19. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 130. 2001.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล้วยไม้ดิน ลำต้นตั้งตรง เรียวยาว รากสีน้ำตาล แข็งและเหนียว ไม่มีเนื้อเยื่อคล้ายนวมหุ้ม มีรากค้ำพยุงลำต้น ใบเดี่ยว มี 1 ถึงหลายใบ เรียงเวียน รูปแถบ ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ ไม่มีกลีบปากที่แตกต่างจากกลีบอื่น เกสรเพศผู้ 2 อัน เรณูเป็นผง พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Apostasia wallichii R. Br. in N. Wallich, Pl. Asiat. Rar. 1: 75. 1830; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 175. 1890; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 64. 1953; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 211. 1968; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Revis. Hand. Fl. Ceylon 2: 1. f. 1. 1981; J. B. Comber, Orchids Java: 17. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 13. f. 2. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 35. f. 10. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 20. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 132. 2001. ภาพที่ 18 และ 97

ลำต้น ตั้งตรง เรียวยาว แข็ง สูง 25-35 ซม. **ราก** เป็นเส้นยาว แข็งและเหนียว แต่ละเส้นมีปมเล็ก ๆ 2-3 ปม **ใบ** รูปแถบ กว้าง 0.8-1.5 ซม. ยาว 15-20 ซม. ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบพับจีบ บางคล้ายกระดาษ **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 10-25 ดอก ทั้งช่อยาว 8-10 ซม. ก้านช่อยาว 3-4 ซม. แกนช่อยาว 5-6 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **ดอก** สีเหลือง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ดอกบานเต็มที่ ปลายกลีบเลี้ยงและกลีบดอกม้วนลงด้านล่าง **กลีบเลี้ยง** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายมน โคนมน ขอบเรียบ แผ่นกลีบบาง ด้านนอกเป็นสันตามยาว ปลายสันเป็นรยางค์แข็งยื่นโผล่เหนือปลายกลีบ **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 1.5-2 มม. ยาว 4-5 มม. ปลายมน โคนมน ขอบเป็นคลื่น แผ่นกลีบบาง มีเส้นตามยาว 2 เส้น **เกสรเพศผู้** 2 อัน อับเรณูรูปรี กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 4.5 มม. ก้านชูอับเรณูยาวประมาณ 1 มม. ก้านยอดเกสรเพศเมียยาวประมาณ 4.5 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2.5 ซม. **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ยาว 2-2.5 ซม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ เชียงดาว แม่ริม) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) หนองคาย (ภูวัว); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่) ชัยภูมิ อุบลราชธานี (ภูจองนายอย); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี ตราด (เกาะกูด เกาะช้าง) ระยอง (บ้านเพ); ภาคใต้: ชุมพร พังงา (เกาะยาว) กระบี่ นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) ตรัง สตูล นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.— เนปาล ศรีลังกา สุมาตรา นิวกินี

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง ขึ้นบนดินที่มีเศษใบไม้ทับถมในที่ร่มที่มีแสงแดดส่องถึง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-850 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน เป็นผลเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— ตานขโมย (นครศรีธรรมราช)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom & Santisuk* 3180 (BKF), *Boonkerd* 102, (BCU), *Buakhlai* 71 (BCU), *Bunchuai* 165 (BKF), *Geesink, Hattink & Phengklai* 6577 (BKF), *Hansen & Smitinand* 12107 (BKF), *Jaikrasane* 50 (BCU), *Larsen & Hansen* 5045 (BKF), *Maxwell* 05-523 (CMU), *Nanakorn et al.* 7535 (QBG), *Phengklai et al.* 6888, 13012, 13297, 13642, 14539 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri*, *Anuraktrakoon* & *Rukkaphan* 30 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pooma* & *Chantaboon* 678 (BKF), *Pooma* 1682 (BKF), *Pooma*, *Phattarahirankanok*, *Sirimongkol* & *Poopath* 4188 (BKF), *Sankamethawee* 247 (CMU), *Siriwatana* 244 (CMU), *Smitinand* 11505 (BKF), *Suddee*, *Trisarasri*, *Tepkaew* & *Subnugarn* 3166 (BKF), *Tamura* 60140 (BKF), *Watthana*, *Indhamusika* & *Suksathan* 460 (QBG).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

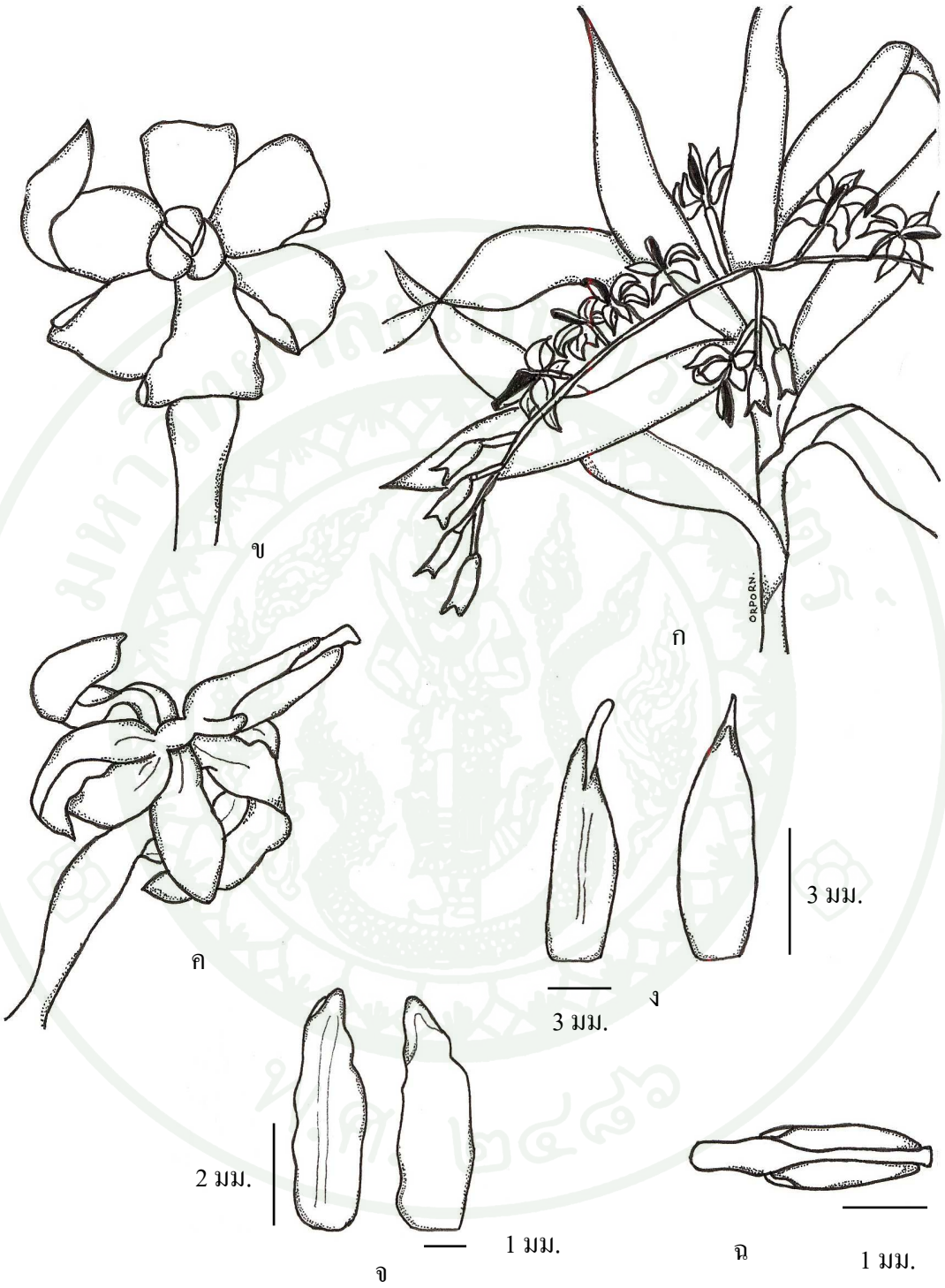

ภาพที่ 18 Apostasia wallichii R. Br.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงด้านนอก-ด้านใน; จ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ฉ. เส้าเกสร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วงศ์ย่อย Orchidoideae

กล้วยไม้ดิน พบน้อยมากที่เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย ลำต้นใต้ดินเป็นหัวสะสมอาหารขนาดเล็กหรือใหญ่ รูปทรงกลม รูปทรงค่อนข้างกลม ทรงรูปไข่ หรือรูปทรงกระบอก แผ่นใบไม่พับจีบ ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอด ตั้งตรงหรือโค้งลง กลีบเลี้ยงบนเชื่อมติดกับกลีบดอกเป็นรูปคล้ายหมวกครอบเส้าเกสร บางครั้งเชื่อมติดกันและโค้งเข้าด้านในเป็นแอ่ง หรือแยกกันเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงข้างแยกกันเป็นอิสระ บางครั้งเชื่อมติดกัน กลีบปากมีลักษณะแตกต่างจากกลีบอื่น ส่วนมากปลายแยกเป็นแฉกหรือเว้า โคนกลีบมีเดือยหรือไม่มี เส้าเกสรไม่มีคาง เกสรเพศผู้ 1 อัน กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ไม่มีฝาครอบกลุ่มเรณู มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว ผลแบบผลแห้งแตก เมล็ดขนาดเล็กจำนวนมาก ในพื้นที่ศึกษาพบกล้วยไม้วงศ์ย่อยนี้ 5 สกุล 8 ชนิด

รูปวิธานระบุสกุล

1. กลีบปากมีเดือย
   2. เส้าเกสรมีรยางค์รูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง ..... **3. Pecteilis**
   2. เส้าเกสรไม่มีรยางค์
      3. กลีบปากมีเดือยยาว เดือยยาว 2-3.5 ซม. ..... **2. Habenaria**
      3. กลีบปากมีเดือยสั้น เดือยยาวประมาณ 2 มม. ..... **4. Peristylus**
1. กลีบปากไม่มีเดือย
   4. กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก กลีบเลี้ยงเกลี้ยง ใบรูปไข่ ..... **1. Disperis**
   4. กลีบปากเป็นแฉก 2 แฉก กลีบเลี้ยงด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวประปราย ใบรูปรี..... **5. Zeuxine**

1. Disperis

Sw., Kongl. Vetensk. Acad. Nya Handl. 21: 218. 1800; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 168. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 53. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 139. 1977; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 977. 1978.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล้วยไม้ดินขนาดเล็ก ลำต้นใต้ดินเป็นหัวสะสมอาหารขนาดเล็ก รูปทรงกลมหรือรูปทรงค่อนข้างกลม ลำต้นเหนือดินสีเขียวหรือสีม่วงแดง ตั้งตรง เรียวเล็ก อวบน้ำ มีขนสั้นประปราย ใบเดี่ยว มี 1-3 ใบ เรียงสลับ รูปไข่ ปลายแหลม โคนเว้ารูปหัวใจ แผ่นใบบาง ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมีดอกจำนวนน้อย ทยอยบานครั้งละดอก กลีบเลี้ยง 3 กลีบ ผิวเกลี้ยง กลีบเลี้ยงบนเชื่อมติดกับกลีบดอกและโค้งเข้าด้านในเป็นแอ่ง กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางเชื่อมติดกับโคนเส้าเกสร ไม่มีเดือย กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Disperis neilgherrensis Wight, Icon. Pl. Ind. Orient. 5: t. 1719. 1851; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 169. 1890; Kurzweil, Blumea 50: 143-152. f. 1. 2005.— *Disperis siamensis* Rolfe ex Downie, Bull. Misc. Inform. Kew 1925: 422. 1925; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 53. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 139. f. 89. 1977; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 977. 1978. ภาพที่ 19 และ 98ก

ลำต้นใต้ดินเป็นหัวสะสมอาหาร รูปทรงกลมหรือรูปทรงค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. ลำต้นเหนือดินสีเขียวหรือสีม่วงแดง อวบน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. สูง 4-8 ซม. **ราก** ออกที่โคนต้นและตามหัวสะสมอาหาร สีขาว เป็นเส้นเรียวเล็ก **ใบ** สีม่วงแดง รูปไข่ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม โคนเว้ารูปหัวใจ แผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบบาง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 1-3 ดอก ทั้งช่อยาว 3-3.5 ซม. ก้านช่อยาว 1-1.5 ซม. ใบประดับย่อยรูปไข่ กว้าง 3-5 มม. ยาว 0.8-1 ซม. โคนเว้ารูปหัวใจ **ดอก** สีชมพู กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** เชื่อมติดกับกลีบดอกและโค้งเข้าด้านในเป็นแอ่ง กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม กลีบดอกมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 4-5 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** โคนเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็นแฉก 2 แฉก กว้างประมาณ 3.5 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแฉกแหลม โค้งลง กลางกลีบเป็นแอ่งคล้ายถุง **กลีบปาก** เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางยื่นออกมาทางด้านหน้า รูปคล้ายช้อน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายโค้งลง มีปุ่มกลมเล็ก ๆ สีเหลือง แฉกข้างโค้งลงคล้ายคันศร กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ผิวด้านบนมีปุ่มกลมเล็ก ๆ สีเหลืองกระจายตลอดตามยาวของแฉก **เส้าเกสร** กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ส่วนหน้าปลายมน มีรยางค์รูปแถบยื่นออกมาทางด้านข้าง ส่วนหลังมีกลุ่มเรณูติดอยู่ทางด้านข้าง **กลุ่มเรณู** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม. **ผล** ไม่พบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

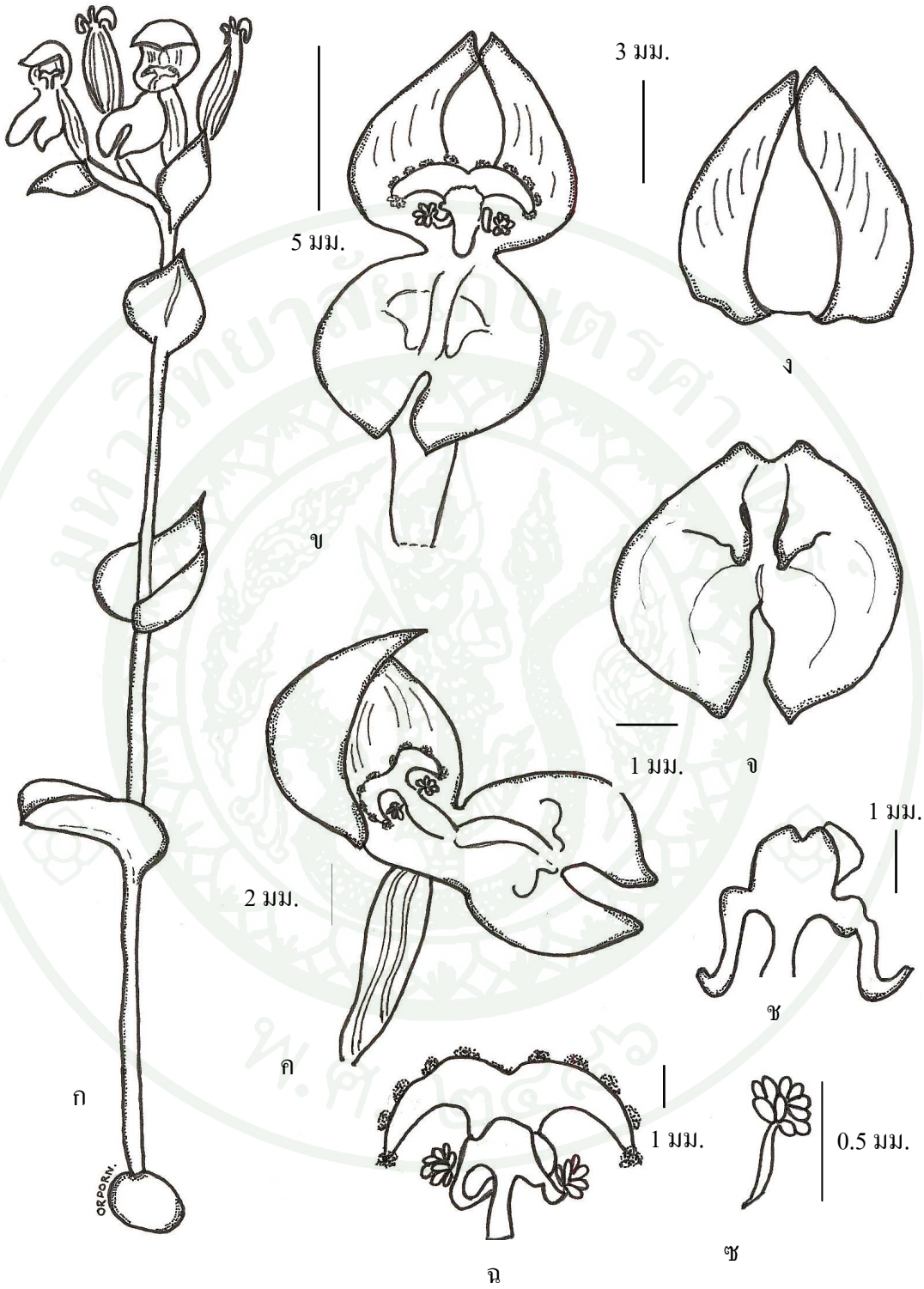

ภาพที่ 19 **Disperis neilgherrensis** Wight: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนเชื่อมติดกับกลีบดอก; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบปาก เส้าเกสร และกลุ่มเรณู; ช. เส้าเกสร; ซ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว) ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ภูเมี่ยง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพรชบูรณ์ (หล่มสัก) เลย (ภูกระดึง ภูสวนทราย); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่) บุรีรัมย์ อุบลราชธานี (ภูจองนายอย); ภาคใต้: นครศรีธรรมราช ตรัง (เขาช่อง)

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย ไต้หวัน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ นิวกินี

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ค่อนข้างร่มใกล้กอไผ่ ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องคันศร (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Booneung* 1 (QBG), *Buakhlai* 82 (BCU), *Larsen*, *Smitinand* & *Warncke* 925 (BKF), *Maknoi* 281, 1021, 2575 (QBG), *Phueakkhlai*, *Tippayasri*, *Anuraktrakoon* & *Tanaros* 39 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Watthana* 2449 (QBG).

2. Habenaria

Willd., Sp. Pl. 4: 44. 1805; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 131. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 330. 1895; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 79. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 21. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 65. 1977; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 1018. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 54. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 109. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 15. 1996; Kurzweil, Thai Forest Bull. (Bot.), Special Issue: 7. 2009.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง ลำต้นใต้ดินเป็นหัวสะสมอาหาร ทรงรูปไข่ รูปทรงค่อนข้างกลม หรือรูปทรงคล้ายกระบอง ลำต้นเหนือดินตั้งตรง เรียวยาว แข็ง ใบเดี่ยว มี 3-6 ใบ เรียงเวียนหรือเรียงสลับ รูปแถบ รูปขอบขนาน หรือรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอด กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบเลี้ยงบนเชื่อมติดกับกลีบดอกเป็นรูปคล้ายหมวกครอบเส้าเกสร บางครั้งแยกกันเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงข้างแยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก มีเดือยยาว เส้าเกสรไม่มีรยางค์ กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว ยอดเกสรเพศเมียมี 2 พู พบกล้วยไม้สกุลนี้ 4 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปวิธานระบุชนิด

1. ช่อดอกมี 4-6 ดอก ดอกสีส้ม กลีบปากแฉกกลางเว้าลึกรูปคล้ายหัวใจ ……...……
..... **3. Habenaria rhodocheila**

1. ช่อดอกมี 10-20 ดอก ดอกสีเหลืองแต้มสีม่วงดำ สีขาว หรือสีชมพูอมส้มแต้มสีม่วงดำ กลีบปากแฉกกลางรูปแถบ
   2. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีเหลืองแต้มสีม่วงดำ ใบเรียงสลับ รูปแถบ ..... **1. Habenaria chlorina**
   2. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาวหรือสีชมพูอมส้มแต้มสีม่วงดำ ใบเรียงเวียน รูปขอบขนานหรือรูปใบหอก
      3. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีขาว กลีบปากแฉกข้างรูปพัด ก้านดอกรวมรังไข่ยาวประมาณ 2.5 ซม. ใบรูปใบหอก ..... **2. Habenaria dentata**
      3. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกสีชมพูอมส้มแต้มสีม่วงดำ กลีบปากแฉกข้างรูปแถบ ก้านดอกรวมรังไข่ยาวประมาณ 1.5 ซม. ใบรูปขอบขนาน ..... **4. Habenaria rostellifera**

1. Habenaria chlorina C. S. P. Parish & Rchb. f., Trans. Linn. Soc. London 30: 140. 1874; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 147. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 332. 1895; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 28. f. 18: 29. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 106. f. 63. 105. 1977; Seidenf., Opera Bot. 114: 63. 1992; Kurzweil, Thai Forest Bull. (Bot.), Special Issue: 54-56. f. 12. 55. 2009. ภาพที่ 20 และ 98ข-ค

ลำต้นใต้ดินสีน้ำตาล รูปทรงคล้ายกระบอง เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-6 มม. ยาว 3-6 ซม. ลำต้นเหนือดินตั้งตรง เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. ความสูงรวมช่อดอก 45-50 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้นและตามหัวสะสมอาหาร สีน้ำตาล เรียวยาว อวบน้ำ **ใบ** มี 3-6 ใบ เรียงสลับ รูปแถบ กว้าง 3-5 มม. ยาว 8-10 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 15-20 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 43-47 ซม. ก้านช่อยาว 39-41 ซม. แกนช่อยาว 4-6 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาว 2-2.5 ซม. ปลายยาวคล้ายหาง **ดอก** สีเหลืองแต้มสีม่วงดำ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.2 ซม. กลีบเลี้ยงบนเชื่อมติดกับกลีบดอกเป็นรูปคล้ายหมวกครอบเส้าเกสร **กลีบเลี้ยงบน** สีเขียวอ่อนแต้มสีม่วงดำ รูปคล้ายเรือ กว้างประมาณ 3 มม. ยาว 6-7 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบเลี้ยงข้าง** สีเขียวอมเหลืองแต้มสีม่วงดำ รูปไข่ กว้าง 3-4 มม. ยาว 5-6 มม. ปลายแหลม ด้านนอกเป็นสันนูน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

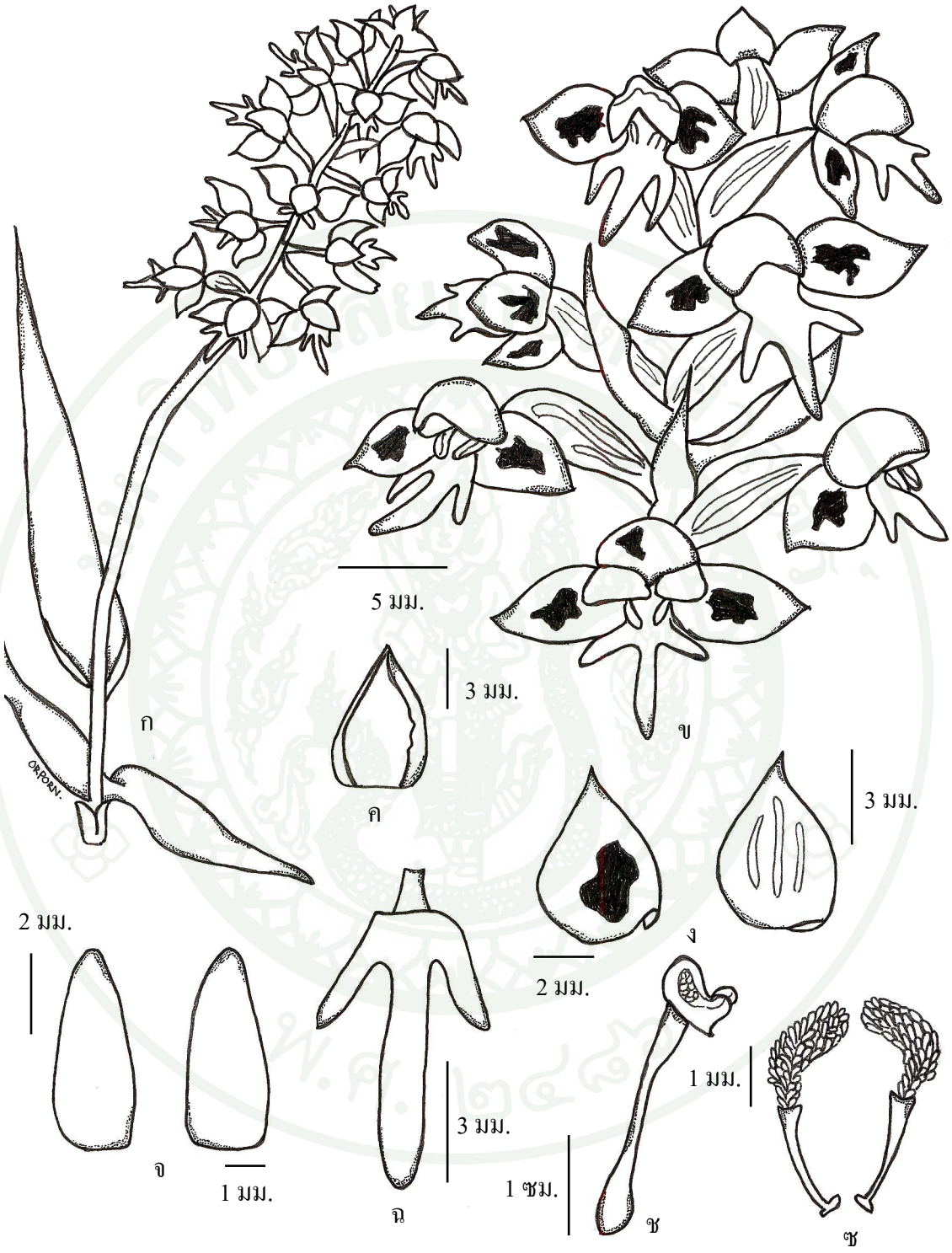

ภาพที่ 20 **Habenaria chlorina** C. S. P. Parish & Rchb. f.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและเดือย; ซ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3 สัน **กลีบดอก** สีเหลืองแต้มสีม่วงดำ รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาว 4-5 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีเหลืองแต้มสีม่วงดำ เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปแถบ กว้างประมาณ 2 มม. ยาว 6-7 มม. แฉกข้างรูปแถบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาว 3-4 มม. เดือยยาวประมาณ 2 ซม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. จะงอยเล็กรูปคล้ายสามเหลี่ยม ปลายแหลม **กลุ่มเรณู** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ยอดเกสรเพศเมีย** ยื่นออกทางด้านหน้าเส้าเกสร รูปขอบขนาน **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.2 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง) เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ อมก๋อย แม่แตง แม่ริม) ลำพูน สุโขทัย พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) เลย (ภูกระดึง)

การกระจายพันธุ์.— พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.— พบตามทุ่งหญ้า บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-850 เมตร ออกดอกเดือนกันยายน

ชื่อพื้นเมือง.— นางอั้วสีตอง, นางอั้วไพร, **เอื้องสีตอง** (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Maxwell* 96-1039 (BKF), 96-1069 (CMU), *Murata*, *Phengklai*, *Mitsuta*, *Yahara*, *Nagamasu* & *Nantasan* T-51777 (BKF), *Nanakorn et al.* 1417, 9695 (QBG), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 60 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 383, 384 (QBG), *Sankamethawee* 236 (CMU), *Smitinand* s.n. (BKF), *Srisanga* & *Puff* 1040 (QBG), *Winit* 1239 (BK).

2. Habenaria dentata (Sw.) Schltr., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. Beih. 4: 125. 1919; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 39. f. 28-29: 39-40. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 98. f. 60: 100. 1977; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 1019. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 61. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 113. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 20. f. 1: 23. 1996; Kurzweil, Thai Forest Bull. (Bot.), Special Issue: 39-41. f. 7. 42. 2009. ภาพที่ 21 และ 98ง-จ

ลำต้นใต้ดินสีน้ำตาล ทรงรูปไข่หรือรูปทรงค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.2 ซม. ยาว 4-5 ซม. ลำต้นเหนือดินตั้งตรง เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. ความสูงรวมช่อดอก 35-40 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีน้ำตาล อวบน้ำ มีขนสั้นประปราย **ใบ** มี 3-5 ใบ เรียงเวียน รูปใบหอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กว้าง 3-4 ซม. ยาว 6-8 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 10-15 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 25-35 ซม. ก้านช่อยาว 20-25 ซม. แกนช่อยาว 5-10 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายยาวคล้ายหาง **ดอก** สีขาว กว้าง 2-2.5 ซม. ยาวประมาณ 2.5 ซม. กลีบเลี้ยงบนและกลีบดอกแยกกันเป็นอิสระ **กลีบเลี้ยงบน** รูปคล้ายเรือ กว้าง 4-5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเรียวแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 3 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายเรือ กว้าง 4-5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเรียวแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูน 3 สัน **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปแถบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาว 1-1.5 ซม. แฉกข้างรูปพัด กว้าง 6-8 มม. ยาว 3-4 มม. ปลายหยักมน โคนกลีบปากรูปลิ่ม เดือยสีขาวส่วนปลายสีเขียว ยาว 2.5-3 ซม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. **กลุ่มเรณู** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปกลม **ยอดเกสรเพศเมีย** ยื่นออกทางด้านหน้าเส้าเกสร รูปคล้ายกระบอง **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยปุย ดอยเชียงดาว ดอยอ่างขาง ดอยผ้าห่มปก อมก๋อย แม่แตง แม่ริม) เชียงราย (ดอยหลวง) ลำพูน ลำปาง (แจ้ซ้อน) น่าน สุโขทัย พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน ภูหินร่องกล้า) กำแพงเพชร (แม่วงก์); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง ภูสวนทราย) มุกดาหาร; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่ บัวใหญ่ ปักธงชัย) ร้อยเอ็ด (บ้านกอกแก้ว) อุบลราชธานี (ผาแต้ม); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ไทรโยค) เพชรบุรี; ภาคกลาง: ชัยนาท สระบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี; ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี กระบี่

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย เนปาล พม่า ไต้หวัน ภูมิภาคอินโดจีน ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบตามชายป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ถูกทำลายเป็นพื้นที่เปิดโล่งและข้างทาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 500-700 เมตร ออกดอกเดือนกันยายนถึงตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— ตะปันเดรก (จันทบุรี); **นางอั้วน้อย** (นครราชสีมา); ว่านข้าวเหนียว (สระบุรี); เอื้องข้าวตอก (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Boonjaras* 112 (BCU), *Buakhlai* 98 (BCU), *Bunchuai* 1195 (BKF), *Bunpheng* 336, T-20168 (BKF), *Chermsirivathana* 788 (BK), *Damapong* 105 (QBG), *Kasem* 635 (BK), *Kerr* 658, 943 (BK), *Larsen* & *Hansen* 5601, 5660 (BKF), *Maknoi* & *Pongsattayapipat* 1157, 1165, 1194 (QBG), *Maxwell* 01-495 (CMU), 04-560 (CMU), 71-684 (BK), 73-567 (BK),

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

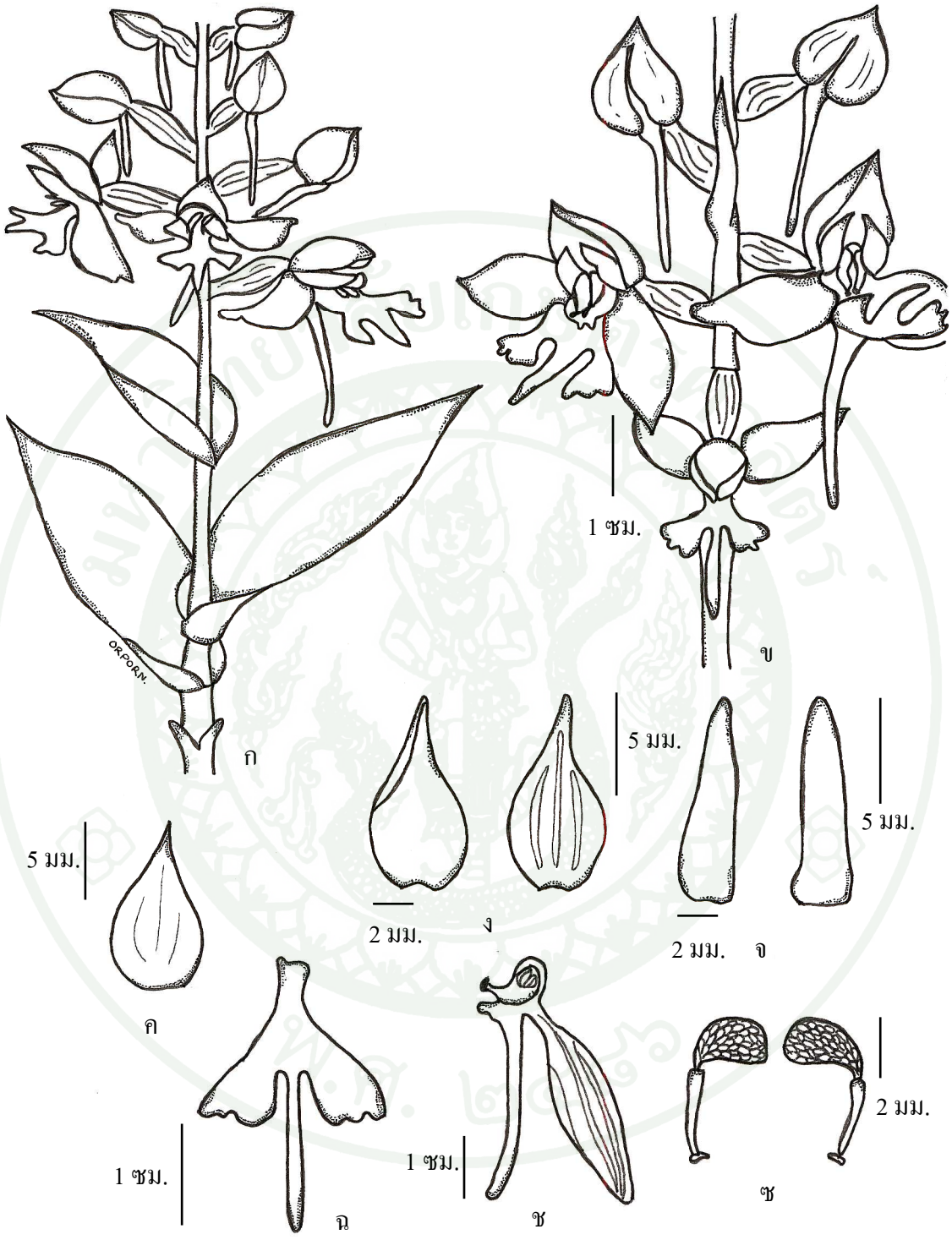

ภาพที่ 21 Habenaria dentata (Sw.) Schltr.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสร เดือย และก้านดอกรวมรังไข่; ซ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

75-1034 (BK), 87-1326 (BKF), 93-1280 (CMU), 95-879 (CMU), 96-1460 (CMU), 97-1316 (CMU), *Nanakorn et al.* 7637, 12636 (QBG), *Paisooksantivatana* y 356-80, y 1668-85, y 2559-89 (BK), *Palee* 1025, 1155 (CMU), *Panatkool* 205 (CMU), *Petrmitr* 490 (CMU), *Phengklai et al.* 14090 (BKF), *Phueakkhlai*, *Ngernsaengsaruay*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 54 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Phusomsaeng* 13 (BKF), *Pumicong* 273 (QBG), *Put* 1138, 4269 (BK), *Sangkhachand* 34, 530 (BKF), *Sankamethawee* 286 (CMU), *Shimizu, Toyokuni, Koyama, Yahara* & *Santisuk* T-19760, T-20728 (BKF), *Sidisunthorn* & *Gardner* 9007 (CMU), *Smitinand* 3573, 3574, 3580 (BKF), *Smitinand*, *Poore* & *Robbins* 7604 (BKF), *Sridith* 675 (BCU), *Srisanga* 1869 (QBG), *Suddee* 167 (BCU), *Suksathan* 1215 (QBG), *Sutheesorn* 4260 (BK), *Thaithong* 505, 514, 898, 1692 (BCU), *Watthana* 1442, 1463 (QBG), *Watthana* & *Riyapan* 927 (QBG), *Wongprasert* s.n. (BKF).

3. Habenaria rhodocheila Hance, Ann. Sci. Nat., Bot., V, 5: 243. 1856; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 83. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 22. f. 15: 25; pl. XXXII. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 134. f. 86: 135. 1977; Seidenf., Opera Bot. 114: 69. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 113. f. 49: 115. 1992; Kurzweil, Thai Forest Bull. (Bot.), Special Issue: 91-94. f. 23. 94. 2009. ภาพที่ 22 และ 98ฉ-ช

ลำต้นใต้ดินสีน้ำตาล รูปทรงรีหรือรูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.8-1.5 ซม. ยาว 1.5-3 ซม. ลำต้นเหนือดินตั้งตรง เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. ความสูงรวมช่อดอก 15-20 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีน้ำตาล อวบน้ำ **ใบ** มี 3-5 ใบ เรียงเวียน รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 8-10 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบบาง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 4-6 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ **ดอก** สีส้ม กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. ทั้งช่อยาว 12-16 ซม. ก้านช่อยาว 8-10 ซม. แกนช่อยาว 4-6 ซม. ใบประดับย่อยรูปไข่ กว้าง 0.8-1 ซม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายเป็นติ่งแหลม กลีบเลี้ยงบนเชื่อมติดกับกลีบดอกเป็นรูปคล้ายหมวกครอบเส้าเกสร **กลีบเลี้ยงบน** สีเขียว รูปคล้ายเรือ กว้าง 4-5 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายมน โคนมน ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูน 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** สีส้ม รูปรี กว้าง 6-8 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายมน โคนตัด **กลีบดอก** สีเขียว รูปคล้ายลิ้น กว้าง 1-2 มม. ยาว 5-7 มม. ปลายมน โคนสอบเรียว **กลีบปาก** สีส้ม เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางเว้าลึกรูปคล้ายหัวใจ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาว 1-1.5 ซม. แฉกข้างรูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 6-8 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายตัด โคนกลีบปากรูปลิ่ม เดือยยาว 3-3.5 ซม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เส้าเกสร ยาวประมาณ 5 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 3 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ยอดเกสรเพศเมีย** ยื่นออกทางด้านหน้าเส้าเกสร รูปขอบขนาน **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (ปางมะผ้า) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยเชียงดาว ดอยสะเก็ด) ลำพูน (ดอยขุนตาล) ลำปาง (แจ้ซ้อน ดอยหลวง) น่าน พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง ภูหลวง ภูสวนทราย) สกลนคร (ภูพาน) มุกดาหาร; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (ปักธงชัย เขาเขียว เขาใหญ่) อุบลราชธานี (ผาแต้ม); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ราชบุรี; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) ตรัง (เขาช่อง)

การกระจายพันธุ์.— จีน ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้งและป่าดิบเขาต่ำ ขึ้นบนก้อนหินที่มีดินสะสมเป็นชั้นบาง ๆ ความสูงจากระดับน้ำทะเล 500-950 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— **ปัดแดง**, สังหิน (เลย); เฟิน (นครศรีธรรมราช); ลิ้นมังกร (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Adisai* 825 (BK), *Beusekom* & *Charoenpol* 1797 (BKF), *Boonkongchart* 159 (BKF) (CMU), *Buakhlai* 97 (BCU), *Bunchuai* 148, 183 (BKF), *Bunpheng* 91, 555 (BKF), *Cangkhachand* 2144, 2145 (BK), *Chermsirivathan*a 407 (BK), *Garrett* 1003 (BKF), *Geesink* & *Phengklai* 6113 (BKF), *Hansen* & *Smitinand* 12158 (BKF), *Kerr* 0176 (BK), *Larsen*, *Smitinand* & *Warncke* 880 (BKF), *Larsen*, *Tange* & *Sookchaloem* 46815 (BKF), *Maknoi* 1016 , 1683 (QBG), *Maxwell* 04-349 (CMU), 72-365 (BK), 72-526 (BK), 75-1034 (BK), 94-1054 (CMU), 95-532 (CMU), 97-917 (BKF) (CMU), *Murata*, *Phengklai*, *Mitsuta*, *Yahara*, *Nagamasu* & *Nantasan* T-51458, T-52430 (BKF), *Nakkarn* 62 (BKF), *Nanakorn et al.* 1316, 4658, 9477, 11973 (QBG), *Neilsen*, *Niyomdham*, *Jonganurak*, *Hemrath* & *Rithipheth* 1615 (BKF), *Panatkool* 73 (CMU), *Paradst* 398 (BK), *Petrmitr* 473 (CMU), *Phueakkhlai*, *Tippayasri*, *Anuraktrakoon* & *Rukkaphan* 44 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Phusomsaeng* & *Bunchuai* 2 (BKF), *Phusomsaeng* & *Pinnin* 320 (BKF), *Pooma*, *Wilde*, *Duyfjes*, *Chamchumroon* & *Phattarahirankanik* 2550 (BKF), *Pumicong* 281 (QBG), *Sangkhachand* 752 (BKF), *Shimizu*, *Toyokuni*, *Koyama*, *Yahara* & *Santisuk* T-19647 (BKF), *Smitinand* 739 (BKF), *Srisanga* & *Puff* 1063 (QBG), *Suddee* 116 (BCU), *Sutheesorn* 2516 (BK), *Takanashi* & *Srisanga* 1585 (QBG), *Tamura* T-63381 (BKF), *Thaithong* 239 (BCU), *Tsugaru* T-61846 (BKF).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

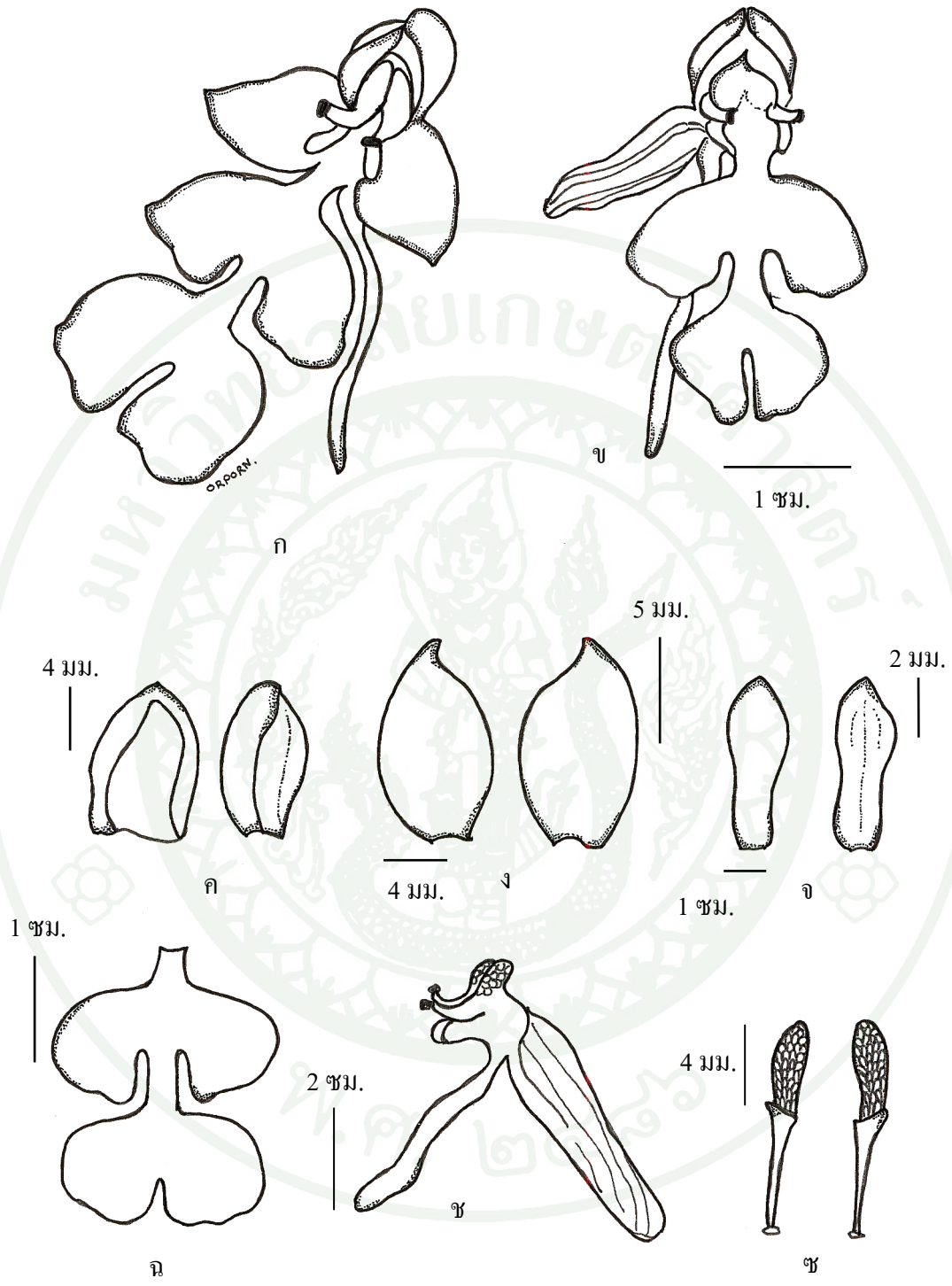

ภาพที่ 22 **Habenaria rhodocheila** Hance: ก. ดอกด้านข้าง; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน ด้านใน-ด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสร เดือย และก้านดอกรวมรังไข่; ซ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. Habenaria rostellifera Rchb. f., Otia Bot. Hamburg.: 34. 1878; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 108. f. 66: 109. 1977; Seidenf., Opera Bot. 114: 63. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 113. f. 48: 114. 1992; Kurzweil, Thai Forest Bull. (Bot.), Special Issue: 56-59. f. 13. 58. 2009.── *Habenaria roseata* Ridl., J. Straits Branch Roy. Asiat. Soc. 49: 42. 1908; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 84. 1953. ภาพที่ 23 และ 99ก-ข

ลำต้นใต้ดินสีน้ำตาล รูปทรงค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-6 มม. ยาว 3-6 ซม. ลำต้นเหนือดินตั้งตรง เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. ความสูงรวมช่อดอก 50-55 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้นและตามหัวสะสมอาหาร สีน้ำตาล เรียวยาว อวบน้ำ **ใบ** มี 3-6 ใบ เรียงเวียน รูปขอบขนาน กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 8-10 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 15-20 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 48-52 ซม. ก้านช่อยาว 42-45 ซม. แกนช่อยาว 6-7 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้าง 3-3.5 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายยาวคล้ายหาง **ดอก** สีชมพูอมส้มแต้มสีม่วงดำ กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. กลีบเลี้ยงบนเชื่อมติดกับกลีบดอกเป็นรูปคล้ายหมวกครอบเส้าเกสร **กลีบเลี้ยงบน** รูปคล้ายเรือ กว้าง 2-3 มม. ยาว 4-5 มม. ปลายมน ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 3-4 มม. ยาว 5-6 มม. ปลายมน โคนตัด ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 3 สัน **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 1-2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลม **กลีบปาก** เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปแถบ กว้างประมาณ 3 มม. ยาว 0.8-1 ซม. แฉกข้างรูปแถบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาว 0.8-1 ซม. เดือยยาวประมาณ 2.5 ซม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 2.5 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ยอดเกสรเพศเมีย** ยื่นออกทางด้านหน้าเส้าเกสร รูปขอบขนาน **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ผล** ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ แจ่งหัวลิน) สุโขทัย พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันออก: อุบลราชธานี (ภูจองนายอย); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคกลาง: ลพบุรี (ชัยบาดาล); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี ตราด; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี กระบี่ พัทลุง ตรัง สตูล สงขลา ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.— กัมพูชา มาเลเซีย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

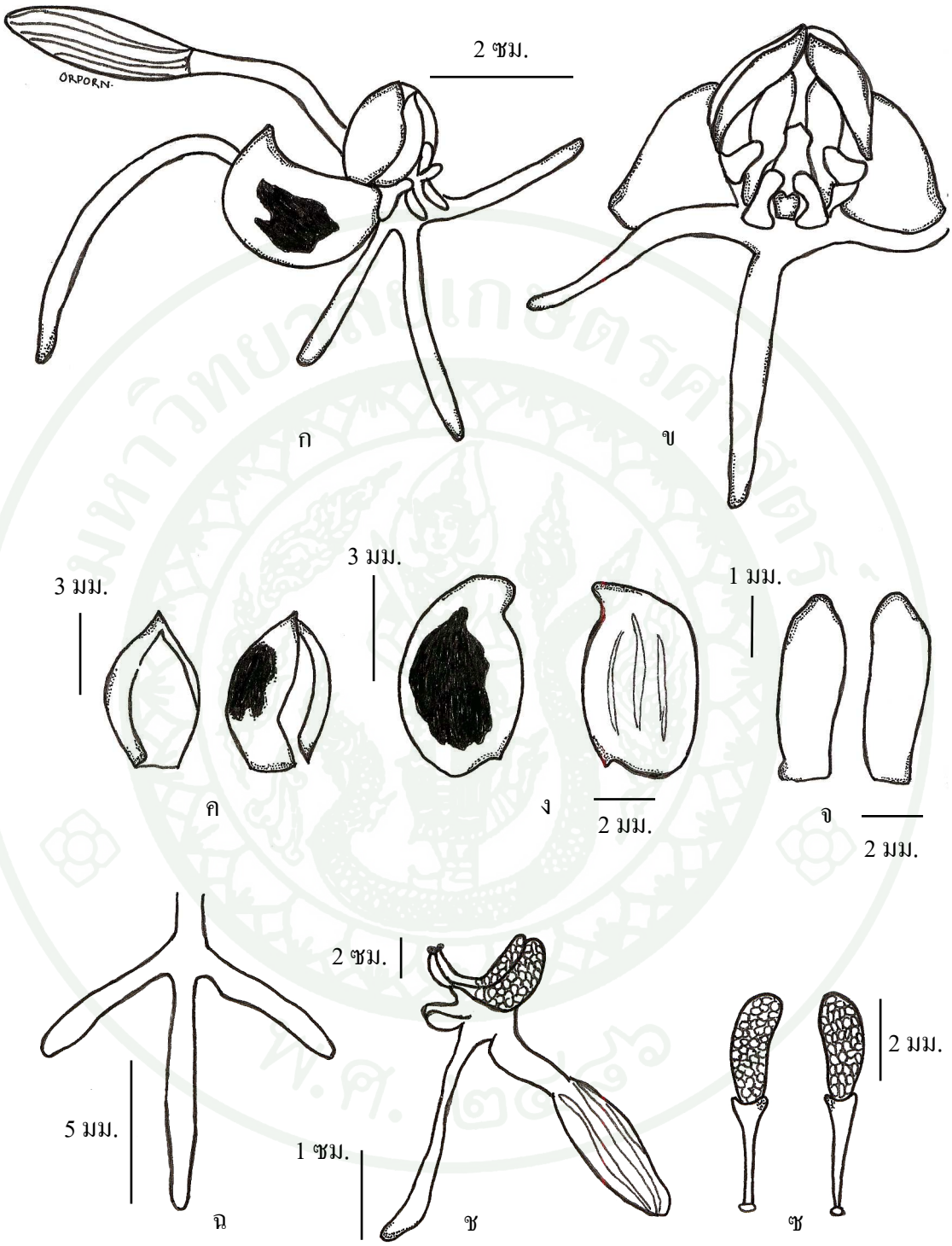

ภาพที่ 23 **Habenaria rostellifera** Rchb. f. : ก. ดอกด้านข้าง; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านใน-ด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสร เดือย และก้านดอกรวมรังไข่; ซ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าเต็งรังผสมไม้สน บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 950 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม เป็นผลเดือนกันยายน

ชื่อพื้นเมือง.— **หญ้ามันปู** (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Bunpheng* 183 (BKF), *Eiadthong* w-5 (BKF), *Kasem* 258 (BK), *Kerr* 0617, 0426, 0494 (BK), *Larsen*, *Smitinand* & *Warncke* 1440 (BKF), *Maxwell* 07-521 (CMU), 73-391 (BK), 84-463 (BKF), *Phengklai* 1082 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 74 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Smitinand* 1328 (BKF), *Srisanga* & *Maknoi* 2190 (QBG), *Suddee* 320 (BCU), *Thaithong* 245 (BCU), *Winit* 1239 (BK).

3. Pecteilis

Raf., Fl. Tellur. 2: 37. 1837; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 52. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 22. 1977; J. B. Comber, Orchids Java: 67. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 52. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 107. 1992.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง ลำต้นใต้ดินเป็นหัวสะสมอาหาร ลำต้นเหนือดินตั้งตรง เรียวยาว แข็ง ใบเดี่ยว มี 1-5 ใบ เรียงเวียน รูปใบหอก ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอด กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบเลี้ยงบนและกลีบเลี้ยงข้างแยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก มีเดือย เส้าเกสรมีรยางค์รูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว ยอดเกสรเพศเมียมี 2 พู พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Pecteilis susannae (L.) Raf., Fl. Tellur. 2: 38. 1837; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 52. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 22. f. 8: 23. 1977; J. B. Comber, Orchids Java: 67. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 52. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 108. f. 45. 1992.— *Orchis susannae* L., Sp. Pl.: 939. 1753.— *Habenaria susannae* (L.) R. Br. ex Spreng., Syst. Veg. 3: 692. 1826; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 137. 1890; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 228. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 82. f. 13. 1953. ภาพที่ 24 และ 99ค

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลำต้นใต้ดินสีน้ำตาล รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2.5 ซม. ยาว 5-7 ซม. ลำต้นเหนือดินตั้งตรง เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 มม. ความสูงรวมช่อดอก 50-60 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีน้ำตาล เรียวยาว มีขนรากหนาแน่น **ใบ** รูปใบหอก กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 8-10 ซม. ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 5-7 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 48-52 ซม. ก้านช่อยาว 36-38 ซม. แกนช่อยาว 12-14 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก 1-1.5 ซม. ยาว 5-6 ซม. ปลายเรียวแหลม ขอบหยักมน **ดอก** สีขาว กว้าง 5-5.5 ซม. ยาว 5-6 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. ปลายมน **กลีบดอก** รูปแถบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว รูปคล้ายเรือ เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปแถบ กว้าง 5-6 มม. ยาว 2.5-3 ซม. ขอบโค้งขึ้น แฉกข้างรูปไข่กลับ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายหยักลึกเดือยยาว 5-6 ซม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 8 มม. มีรยางค์รูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 6 มม. แป้นเหนียวยาวประมาณ 2 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** ยื่นออกทางด้านหน้าเส้าเกสร รูปสามเหลี่ยม **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 4.5 ซม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 ซม. ยาว 3-3.5 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ แม่ริม) เชียงราย อุตรดิตถ์ พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กาฬสินธุ์; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) ศรีสะเกษ อุบลราชธานี; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (บ้านนาสาร) ตรัง สตูล สงขลา

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย พม่า ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย ชวา

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-850 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม เป็นผลเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— นางกราย (ภาคกลาง); **นางอั้ว** (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ); พอเจพะคู่, พอเจ๊าะ (แม่ฮ่องสอน); ว่านนะราช, ว่านนาคราช (สุราษฎร์ธานี); เอื้องตีนกบ, เอื้องนางก๋าย, เอื้องเสาวนา (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Bunchuai & Nimanong* 1488 (BKF), *Fukuoka* T-36233 (BKF), *K. Larsen & S. S. Larsen* 34096 (BKF), *Kerr* 0616 (BK), *Larsen*, *Tange*, *Moran*, *Niyomdham & Puudjaa* 46070 (BKF), *Maknoi* 1120 (QBG), *Maxwell* 00-309 (CMU), 01-491 (CMU), 76-507 (BK), *Nanakorn et al.* 1569 (QBG), *Niyomdham* 1235 (BKF), *Phengklai*, *Tamura*, *Niyomdham*

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

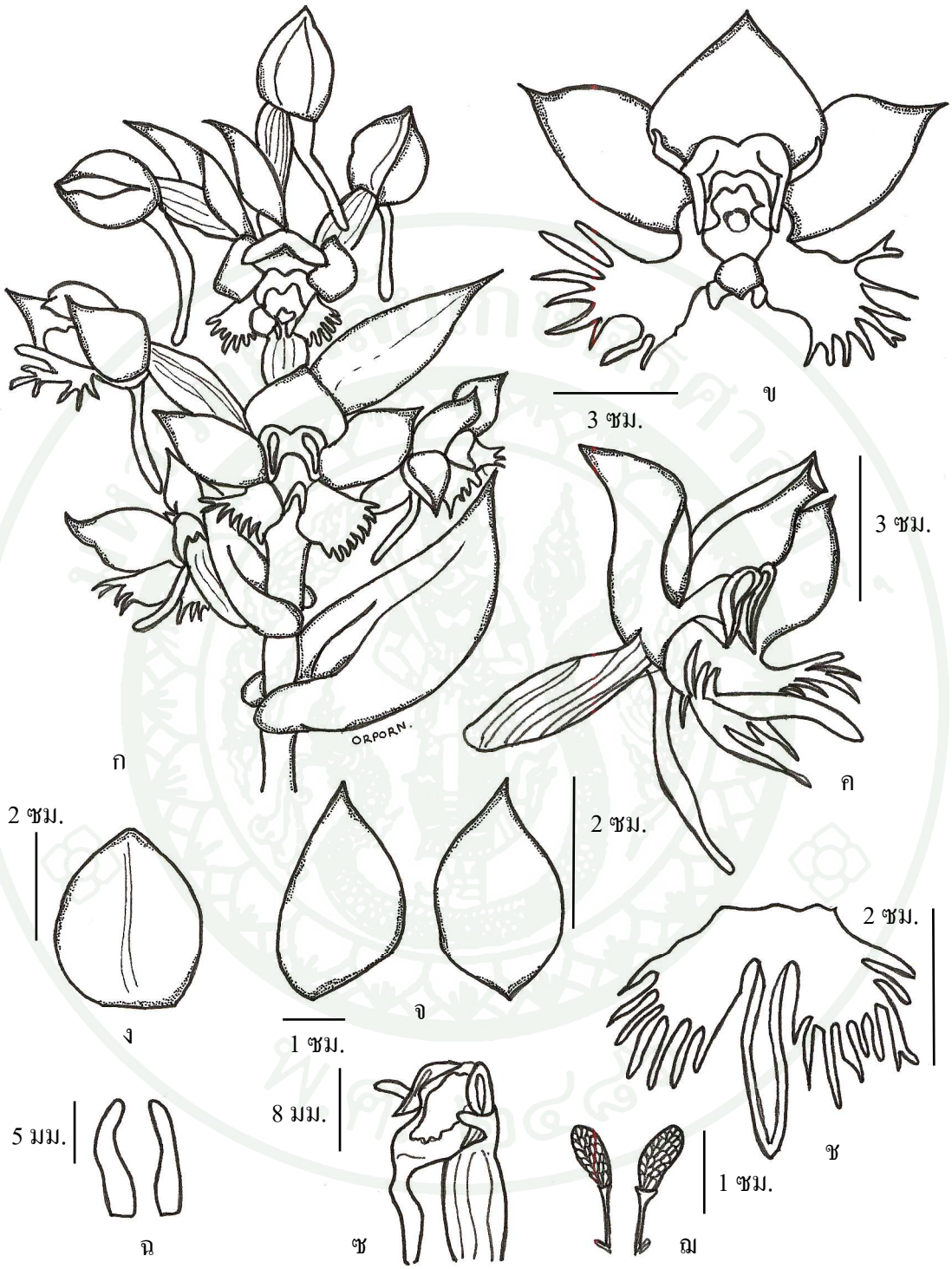

ภาพที่ 24 **Pecteilis susannae** (L.) Raf.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร เดือย และก้านดอกรวมรังไข่; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

& *Sangkhachand* 4135 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 40 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pooma* 318 (BKF), *Samett* 178 (BK), *Sankamethawee* 317 (CMU), *Sutheesorn* 3441, 3488 (BK), *Thaithong* 238 (BCU), *Watthana* & *Pumicong* 2071 (QBG), *Witnit* 1793 (BKF).

4. Peristylus

Blume, Bijdr.: 404. 1825; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 47. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 27. 1977; J. B. Comber, Orchids Java: 68. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 17. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 102. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 105. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 367. 2001.

กล้วยไม้ดิน ลำต้นใต้ดินเป็นหัวสะสมอาหาร ลำต้นเหนือดินตั้งตรง เรียวยาว แข็ง ใบเดี่ยว มี 3-5 ใบ เรียงเวียน รูปขอบขนาน ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบบาง ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอด กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบเลี้ยงบนเชื่อมติดกับกลีบดอกเป็นรูปคล้ายหมวกครอบเส้าเกสร กลีบเลี้ยงข้างแยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก มีเดือยสั้น เส้าเกสรไม่มีรยางค์ กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว ยอดเกสรเพศเมียมี 2 พู พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Peristylus lacertiferus (Lindl.) J. J. Sm., Bull. Jard. Bot. Buitenzorg, III, 9: 23. 1927; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(3): 58. f. 29: 59. 1977; J. B. Comber, Orchids Java: 69. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 17. f. 8. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 107. f. 44: 106. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 108. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 368. 2001.— *Coeloglossum lacertiferum* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 302. 1835.— *Habenaria lacertifera* (Lindl.) Benth., Fl. Hongk.: 362. 1861; B. Grant, Orchids Burma: 337. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 230. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 87. f. 14. 1953; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 1022. f. 1606: 1023. 1978.— *Peristylus chloranthus* Lindl. ex Benth., Hooker's J. Bot. Kew Gard. Misc. 7: 37. 1855; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 47. f. 35: 49. 1958. ภาพที่ 25 และ 99ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลำต้นใต้ดินสีน้ำตาล รูปทรงค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. ยาว 3-5 ซม. ลำต้นเหนือดินตั้งตรง เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. ความสูงรวมช่อดอก 20-35 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีน้ำตาล อวบน้ำ **ใบ** เรียงเวียน รูปใบหอก กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2.5-5.5 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบบาง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 10-15 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 15-30 ซม. ก้านช่อยาว 10-20 ซม. แกนช่อยาว 5-10 ซม. ใบประดับย่อยรูปไข่ กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 7 มม. **ดอก** สีขาว กว้าง 2-3 มม. ยาว 3-4 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปคล้ายเรือ กว้างประมาณ 1 มม. ยาว 3-4 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายเรือ กว้าง 1-2 มม. ยาว 3-4 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** รูปคล้ายช้อน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายมน โคนตัด ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบปาก** สีขาว เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. แฉกข้างรูปแถบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. เดือยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ยอดเกสรเพศเมีย** ยื่นออกทางด้านหน้าเส้าเกสร รูปร่ **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 8 มม. **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ยาว 1-1.5 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง) เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว) เชียงราย (น้ำตกขุนกรณ์) ลำพูน (ดอยขุนตาล) น่าน พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูสวนทราย); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่); ภาคกลาง: นครนายก

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย พม่า ไต้หวัน มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามชายป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนกันยายน เป็นผลเดือนกันยายนและตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— นางตายปากส้อม (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Kurzweil* 2086 (QBG), *Larsen* & *Hansen* 5125 (BKF), *Maknoi* 1028 (QBG), *Maxwell* 00-352, 93-1107, 96-1185 (CMU), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 55 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 363, 393, 418(QBG), *Sankamethawee* 272 (CMU), *Smitinand* 10453 (BKF), *Sridith* 1008 (BCU), *Suksathan* 3578(QBG), *Watthana* & *Pumicong* 2151 (QBG).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

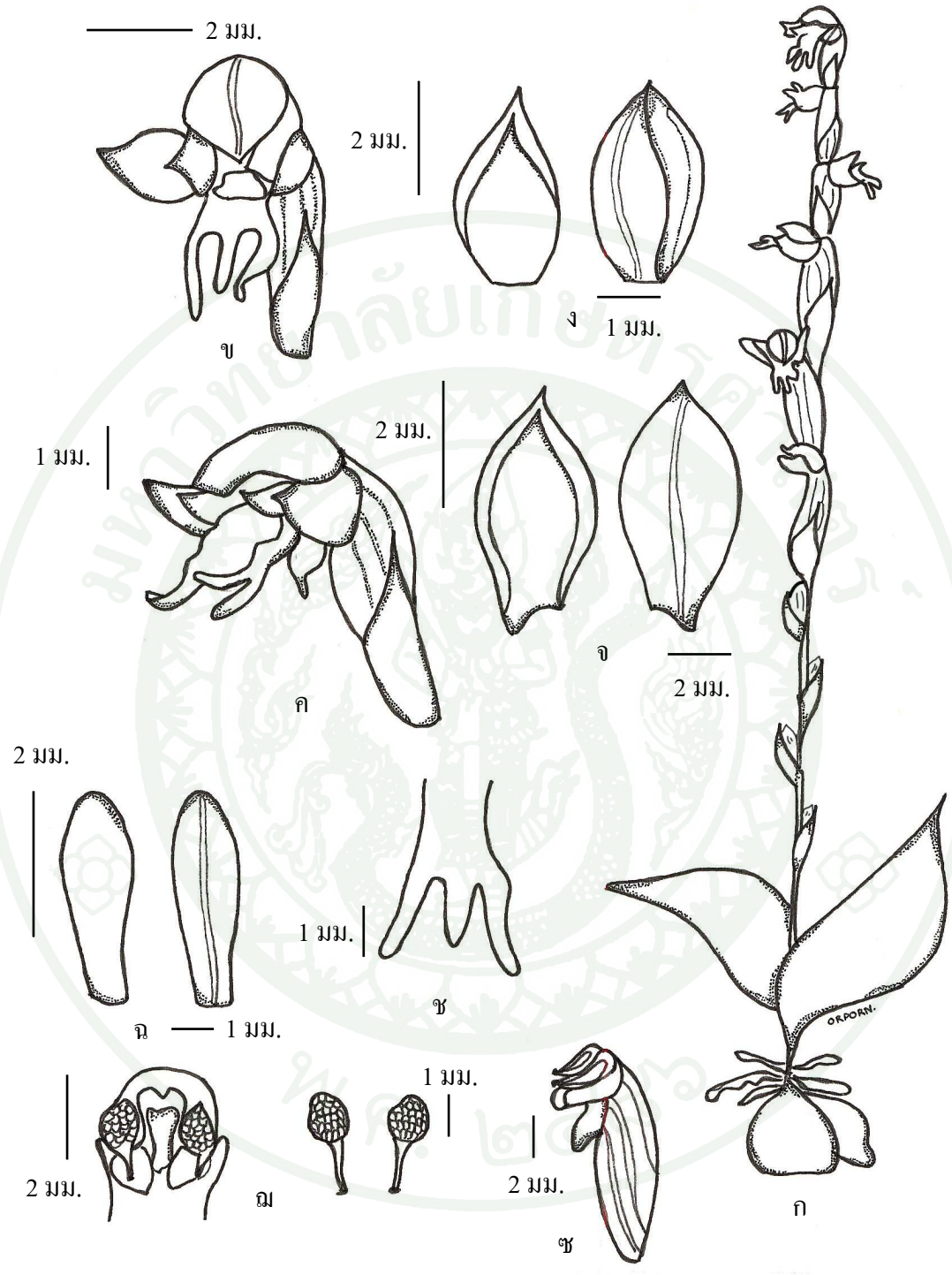

ภาพที่ 25 **Peristylus lacertiferus** (Lindl.) J. J. Sm.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านใน-ด้านข้าง; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบดอกด้านใน-ด้านนอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร เดือย และก้านดอกรวมรังไข่; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. Zeuxine

Coll. Bot., App.: 1. 1826; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 106. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 83. 1958; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 1132. 1978; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 78. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 35. 1992.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง เหง้าทอดขนานกับพื้นดิน ลำต้นเหนือดินตั้งตรง ใบเดี่ยว มี 2-5 ใบ เรียงเวียน รูปรี ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอด กลีบเลี้ยง 3 กลีบ ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวประปราย กลีบเลี้ยงบนและกลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นรูปคล้ายหมวกครอบเส้าเกสร กลีบเลี้ยงข้างแยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ กลีบปากเป็นแฉก 2 แฉก ไม่มีเดือย เส้าเกสรสั้น กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและมีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Zeuxine nervosa (Wall. ex Lindl.) Benth. ex Trimen, J. Ceylon Branch Roy. Asiat. Soc. 9: 90. 1885; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 108. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 83. 1958; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 1135. 1978; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 79. f. 49: 81. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 37. 1992.— *Monochilus nervosus* Wall. ex Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 487. 1840. ภาพที่ 26 และ 99จ-ฉ

เหง้า สีเขียวอ่อนหรือสีน้ำตาล รูปทรงกระบอก อวบน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. ยาว 2-3 มม. **ลำต้น** เรียวยาว เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ความสูงรวมช่อดอก 15-20 ซม. **ราก** ออกตามข้อของเหง้าและโคนต้น สีขาว อวบน้ำ มีขนรากหนาแน่น **ใบ** สีเขียวมีแถบสีขาวตามเส้นกลางใบ รูปรี กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 4-5 ซม. ปลายแหลม โคนเว้ารูปหัวใจ แผ่นใบบาง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 1-5 ดอก เรียงสลับตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 10-14 ซม. ก้านช่อยาว 6-8 ซม. แกนช่อยาว 4-6 ซม. ใบประดับย่อยสีชมพู รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายยาวคล้ายหาง ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ดอก** สีเขียว กว้าง 6-7 มม. ยาว 5-6 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปคล้ายเรือ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมน โคนมน ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวประปราย **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวประปราย **กลีบดอก** สีขาว รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาว 3-4 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบกลีบเชื่อมติดกับกลีบเลี้ยงบน โคนตัด **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีเขียว เป็นแฉก 2 แฉก ปลายแฉกเว้า รูป

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หัวใจ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 6 มม. กลีบปากช่วงกลางรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. เป็นสันนูนตามยาว 2 สัน โคนกลีบปากเป็นแอ่ง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. **กลุ่มเรณู** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 0.5 มม. แป้นเหนียวรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาวใส รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสะเก็ด) เชียงราย (ดอยหลวง) น่าน พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา) ตราด (เกาะช้าง เกาะกูด); ภาคใต้: นครศรีธรรมราช (เขาหลวง)

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย (สิกขิม อัสสัม) เนปาล ภูฏาน ไต้หวัน เวียดนาม ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มบนพื้นดินที่มีเศษใบไม้ทับถม ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-800 เมตร ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องดินปากหัวใจ (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Adhikari* & *Charsriroong* 3 (CMU), *Buakhlai* 119 (BCU), *Kasem* 602, 661(BK), *Kerr* 0781, 0196 (BK), *Larsen* & *Smitinand* 9499 (BKF), *Maxwell* 01-13 (CMU), 75-1137, (BK), *Phengklai et al.* 13016 (BKF), *Phueakkhlai* & *Tippayasri* 72 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Smitinand* & *Phengklai* 11577 (BKF).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

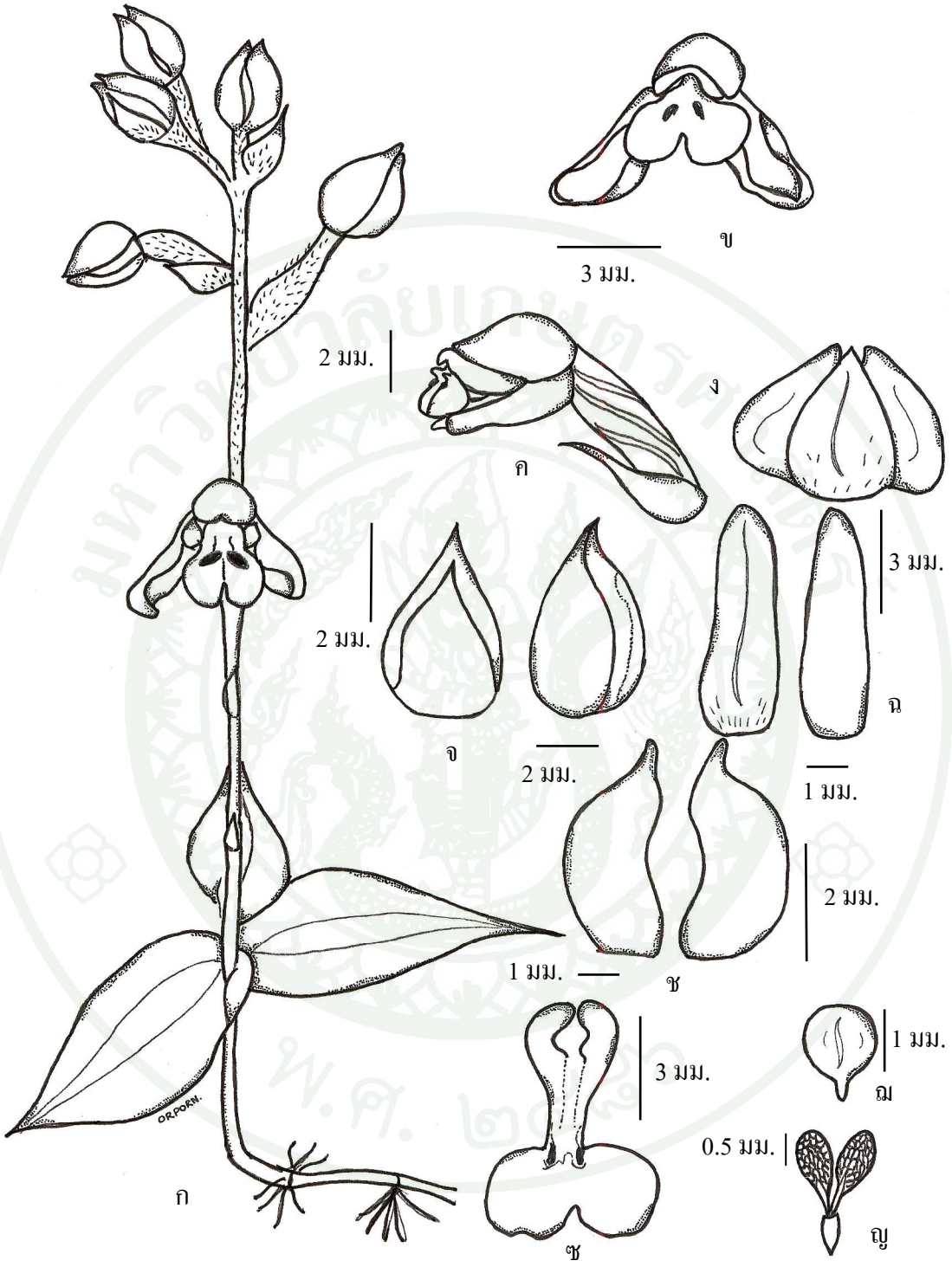

ภาพที่ 26 **Zeuxine nervosa** (Wall. ex Lindl.) Benth. ex Trimen: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนเชื่อมติดกับกลีบดอก; จ. กลีบเลี้ยงบนด้านใน-ด้านข้าง; ฉ. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; ช. กลีบดอก; ซ. กลีบปาก; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วงศ์ย่อย Epidendroideae

กล้วยไม้อิงอาศัย กล้วยไม้ดิน กล้วยไม้ขึ้นบนหิน หรือกล้วยไม้กินซาก เจริญทางด้านข้าง หรือเจริญทางยอด หัวเทียมทรงรูปไข่ รูปทรงรี รูปทรงกระบอก รูปทรงกระสวย รูปทรงคล้ายน้ำเต้า รูปทรงกลม รูปทรงค่อนข้างกลม หรือรูปทรงกลมแป้น หรือไม่มีหัวเทียม เหง้าเรียวยาว หรือสั้น รูปทรงกระบอก หรือไม่มีเหง้า มีใบหรือไม่มีใบ หรือใบคล้ายเกล็ด กลีบเลี้ยงบนแยกกันเป็นอิสระ กลีบเลี้ยงข้างแยกกันเป็นอิสระ บางครั้งเชื่อมติดกัน เส้าเกสรมีคางหรือไม่มี เกสรเพศผู้ 1 อัน กลุ่มเรณู 2, 4 หรือ 8 กลุ่ม มีฝาครอบกลุ่มเรณู ผลแบบผลแห้งแตก เมล็ดขนาดเล็กจำนวนมาก ในพื้นที่ศึกษาพบกล้วยไม้วงศ์ย่อยนี้ 37 สกุล 70 ชนิด

รูปวิธานจำแนกสกุล

1. กล้วยไม้เจริญทางด้านข้าง
   2. กลีบปากเคลื่อนไหวได้ ..... **7. Bulbophyllum**
   2. กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้
      3. กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม
         4. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเชื่อมติดกัน ..... **16. Gastrodia**
         4. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกกันเป็นอิสระ
            5. กลีบปากอยู่ด้านบน ..... **37. Tropidia**
            5. กลีบปากอยู่ด้านล่าง
               6. กลีบปากมีเดือย ..... **15. Eulophia**
               6. กลีบปากไม่มีเดือย
                  7. เส้าเกสรมีคาง ..... **11. Cymbidium**
                  7. เส้าเกสรไม่มีคาง ..... **21. Nervilia**
      3. กลุ่มเรณู 4 หรือ 8 กลุ่ม
         8. กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม
            9. เส้าเกสรมีคาง
               10. มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว ..... **27. Polystachya**
               10. ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว ..... **12. Dendrobium**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

9. เส้าเกสรไม่มีคาง

11. มีหัวเทียม

12. กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวเป็นแผ่นเดียวกัน ..... **2. Acriopsis**

12. กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ

13. โคนกลีบปากเป็นแอ่ง ..... **26. Pholidota**

13. โคนกลีบปากไม่เป็นแอ่ง

14. ปลายเส้าเกสรแผ่เป็นปีก ..... **10. Coelogyne**

14. ปลายเส้าเกสรไม่แผ่เป็นปีก ..... **18. Liparis**

11. ไม่มีหัวเทียม

15. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเชื่อมติดกัน ..... **33. Taeniophyllum**

15. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกกันเป็นอิสระ ..... **22. Oberonia**

8. กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม

16. กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง ..... **14. Eria**

16. กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ

17. เส้าเกสรมีคาง

18. กลีบเลี้ยงด้านนอกมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น ..... **36. Trichotosia**

18. กลีบเลี้ยงเกลี้ยง ..... **34. Tainia**

17. เส้าเกสรไม่มีคาง

19. กลีบปากมีเดือย

20. หัวเทียมรูปทรงรี โคนกลีบปากโอบล้อมเส้าเกสร ..... **24. Phaius**

20. หัวเทียมรูปทรงคล้ายน้ำเต้า โคนกลีบปากไม่โอบล้อมเส้าเกสร .....
..... **8. Calanthe**

19. กลีบปากไม่มีเดือย

21. กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก ..... **31. Spathoglottis**

21. กลีบปากไม่เป็นแฉก

22. กล้วยไม้อิงอาศัย ..... **4. Agrostophyllum**

22. กล้วยไม้ดิน ..... **5. Arundina**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. กล้วยไม้เจริญทางยอด
   23. กล้วยไม้ดิน ..... **13. Doritis**
   23. กล้วยไม้อิงอาศัย
      24. กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง ..... **3. Aerides**
      24. กลีบเลี้ยงแยกกันเป็นอิสระ
         25. กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม
            26. กลีบปากมีเดือย
               27. เดือยรูปทรงกระบอก ปลายเดือยป่อง ..... **23. Pennilabium**
               27. เดือยรูปไข่ ปลายเดือยไม่ป่อง ..... **29. Rhynchostylis**
            26. กลีบปากไม่มีเดือย
               28. ใบรูปทรงกระบอก ..... **19. Luisia**
               28. ใบรูปรีแกมรูปไข่หรือรูปขอบขนาน
                  29. ใบรูปรีแกมรูปไข่ เส้าเกสรไม่มีคาง ปลายเส้าเกสรแผ่เป็นปีก .. **25. Phalaenopsis**
                  29. ใบรูปขอบขนาน เส้าเกสรมีคางสั้น ๆ ปลายเส้าเกสรไม่แผ่เป็นปีก .... **6. Biermannia**
         25. กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม
            30. กลีบปากมีเดือย
               31. จะงอยเล็กยื่นยาวออกมาทางด้านหน้า ..... **20. Micropera**
               31. จะงอยเล็กไม่ยื่นยาว
                  32. กลีบปากอยู่ด้านบน ..... **28. Pomatocalpa**
                  32. กลีบปากอยู่ด้านล่าง
                     33. เส้าเกสรเป็นสัน มีร่องตามยาว ..... **30. Sarcoglyphis**
                     33. เส้าเกสรไม่เป็นสัน ไม่มีร่องตามยาว ..... **9. Cleisostoma**
            30. กลีบปากไม่มีเดือย
               34. เส้าเกสรมีคางสั้น ๆ ..... **35. Thrisxpermum**
               34. เส้าเกสรไม่มีคาง
                  35. กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก
                     36. มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว ..... **17. Kingidium**
                     36. ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว ..... **32. Staurochilus**
                  35. กลีบปากไม่เป็นแฉก ..... **1. Acampe**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. Acampe

Lindl., Fol. Orchid. 4: 1. 1853; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 150. 1924; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 703. 1964; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 225. 1981; Seidenf., Opera Bot. 95: 45. 1988; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 143. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 359. 1992**;** Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 588. 1992.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ใบเดี่ยว มี 1 ถึงหลายใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกตามข้อ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากไม่เป็นแฉก เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม ในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Acampe rigida (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt, Kew Bull. 24: 98. 1970; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 229. f. 101. 230. 1981; Seidenf., Opera Bot. 95: 45. f. 24. 1988; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 143. f. 213. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 359. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 590. f. 267. 589. 1992.— *Aerides rigida* Buch.-Ham. ex Sm. in A. Rees, Cycl. 39: 12. 1818.— *Acampe penangiana* Ridl., J. Linn. Soc., Bot. 32: 358. 1896; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 155. 1924.— *Acampe longifolia* (Lindl.) Lindl., Fol. Orchid. 4: 1. 1853; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 703. f. 523. 1964. ภาพที่ 27 และ 100ก

ลำต้น ตั้งตรง รูปทรงกระบอก แข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5ซม. สูงประมาณ 50 ซม. **ราก** ออกตามข้อ สีเขียว อวบน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 มม. **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 4-6 ซม. ยาว 20-30 ซม. ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ขอบโค้งขึ้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามข้อ แต่ละช่อ มี 10-15 ดอก ทั้งช่อยาวประมาณ 20 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 8 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 12 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ดอก** สีเหลือง มีแถบตามขวางสีแดง กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 1-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่กลับ กว้าง 6-8 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายมน โคนตัด **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 6-8 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายมน **กลีบดอก** รูปคล้ายลิ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

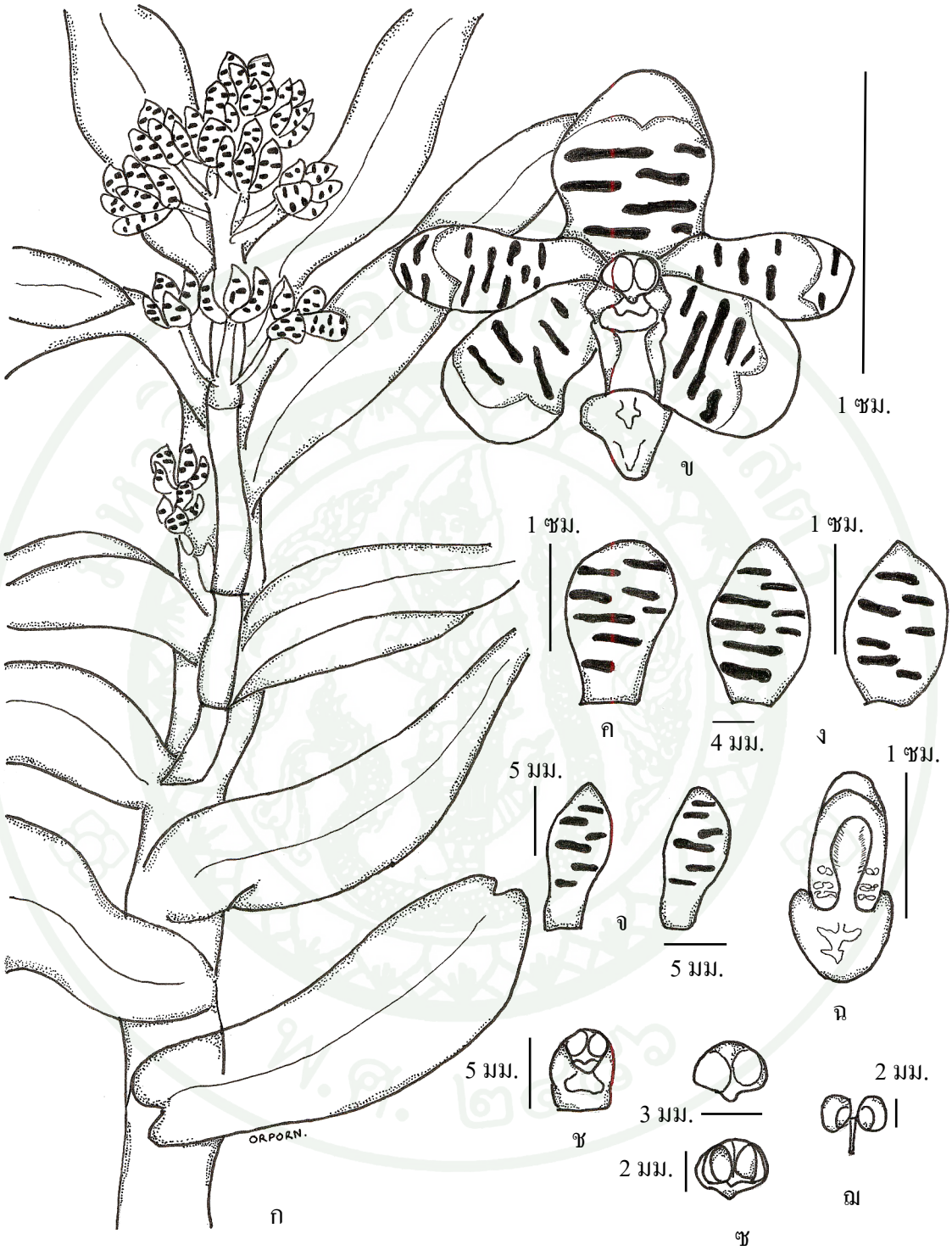

ภาพที่ 27 **Acampe rigida** (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสร; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณูด้านนอก-ด้านใน; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กว้าง 4-5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบมีแถบสีแดง รูปคล้ายลิ้น กว้าง 4-5 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายมน ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านในมีขนละเอียด โคนกลีบเป็นแอ่ง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 5 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม ในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน รูปกลม กลุ่มใหญ่เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. กลุ่มเล็กเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 1 มม. แป้นเหนียวยาวประมาณ 0.5 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ปลายแหลม **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยเชียงดาว ฝาง แม่แตง) น่าน พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: สกลนคร (ภูพาน); ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (เกาะเต่า) สตูล (ตะรุเตา)

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย พม่า มาเลเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มที่มีแสงแดดส่องถึง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องเจ็ดปอย, เอื้องดอกขาม (ภาคเหนือ); เอื้องช้างสารภี, เอื้องตีนเต่า (เชียงใหม่); **เอื้องสารภี** (กรุงเทพฯ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Kerr* 02 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 59 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Thaithong* 507 (BCU), *Watthana* 2116 (QBG).

2. Acriopsis

Reinw. ex Blume, Catalogus: 97. 1823; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 79. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 313. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 189. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 550. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 514. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 397. 1968; Seidenf., Opera Bot. 72: 103. 1983; J. B. Comber, Orchids Java: 386. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 347. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 562. 1992; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 118. 2001.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง เหง้าสั้น หัวเทียมทรงรูปไข่ อวบน้ำ มี 2-4 ปล้อง ใบเดี่ยว มี 1-4 ใบ ออกที่ปลายหัวเทียม รูปขอบขนาน ปลายมน ผลัดใบก่อนออกดอก ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกที่ปลายหัวเทียม กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวเป็นแผ่นเดียวกันกลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Acriopsis indica Wight, Icon. Pl. Ind. Orient. 5: t. 1748. 1851; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 79. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 313. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 190. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 553. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 515. f. 380. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 398. 1968; Seidenf., Opera Bot. 72: 103. f. 57: 104; pl. VIII a. 124. 1983; J. B. Comber, Orchids Java: 387. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 347. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 566. 1992; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 119. 2001. ภาพที่ 28 และ 100ข-ค

หัวเทียม ขึ้นเป็นกลุ่ม สีเขียว ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.8-1 ซม. ยาว 2-3 ซม. อวบน้ำ มีกาบใบเก่าเป็นเยื่อบาง ๆ หุ้ม **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว เรียวยาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 5-8 ซม. ปลายมน โคนสอบ แผ่นใบบาง **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกที่ปลายหัวเทียม แต่ละช่อมี 15-20 ดอก ทั้งช่อยาว 10-15 ซม. ก้านช่อยาว 5-8 ซม. แกนช่อยาว 5-7 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. **ดอก** สีเขียวอมเหลือง กลีบเลี้ยงด้านนอกมีจุดสีม่วง กว้าง 5-7 มม. ยาว 6-8 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ปลายมน ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายมน ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบดอก** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ช่วงปลายรูปสามเหลี่ยม โค้งลง ขอบหยักมน ช่วงกลางคอดเป็นสันนูนตามยาว 2 สัน **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 5 มม. มีรยางค์รูปแถบ ยาวประมาณ 1 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณูเป็นเยื่อบาง ๆ รูปแถบ ยาวประมาณ 0.5 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเขียว รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแอ่งอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-6 มม. ยาว 1-1.5 ซม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

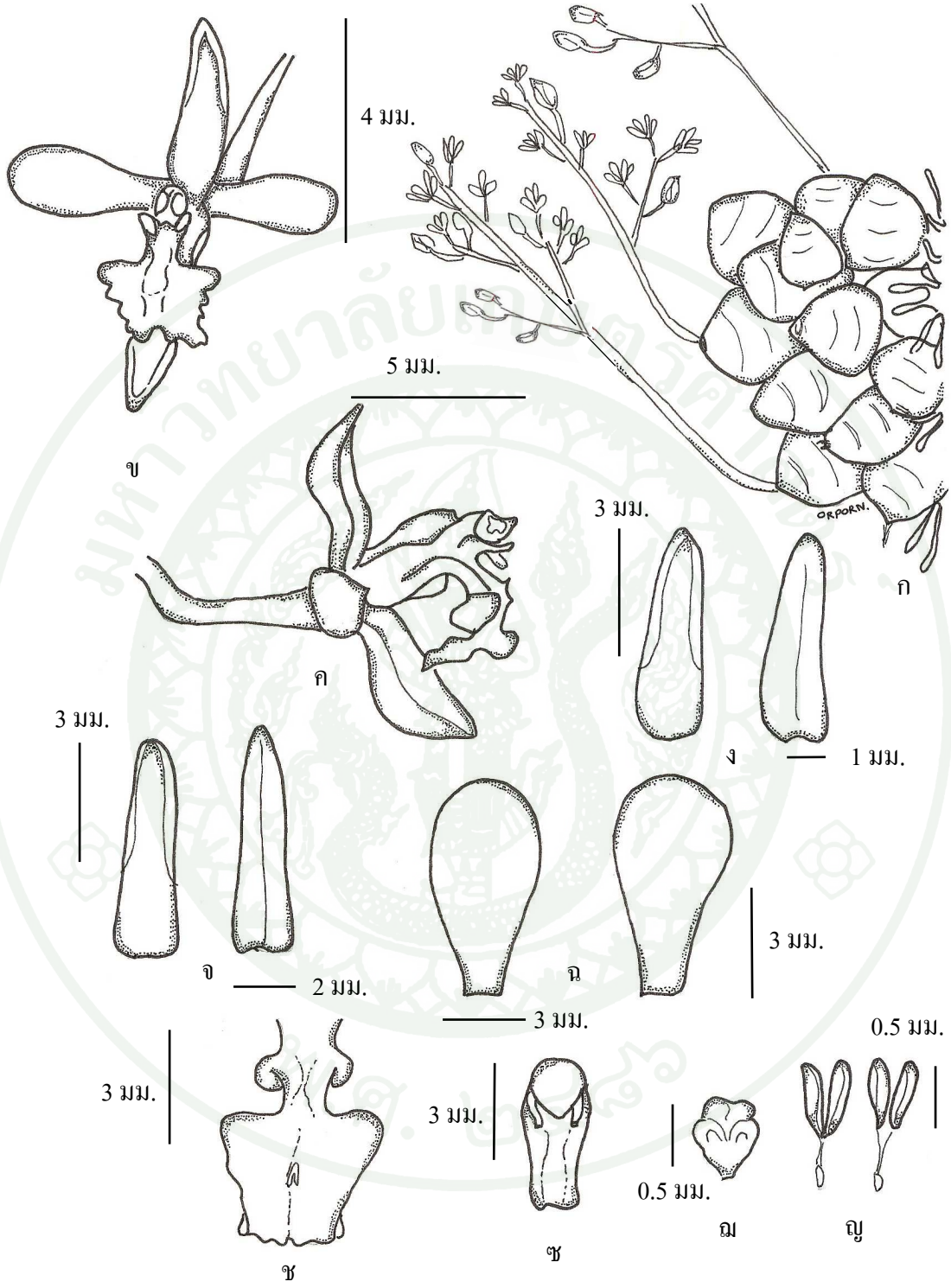

ภาพที่ 28 Acriopsis indica Wight: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ อมก๋อย ฝาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ป่าหินงาม) นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่) อุบลราชธานี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต ตรัง นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย พม่า ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-850 เมตร มักอิงอาศัยบนต้นเหียง ออกดอกเดือนเมษายน เป็นผลเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— จุกพราหมณ์ (ภาคกลาง); นมหนูหัวกลม (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 125 (BCU), *Jaicham* 8 (QBG), *Middleton*, *Hemrat*, *Lindsay*, *Suddee*, *Suwanachat* 3863 (BKF), *Niyomdham & Ueachirakan* 1928 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* 78 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Suddee* 24 (BCU), *Suddee*, *Trisarasri*, *Thanaros & Ritphet* 3092 (BKF).

3. Aerides

Lour., Fl. Cochinch.: 525. 1790; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 43. 1890; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 692. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 546. 1962; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 416. 1968; Seidenf., Opera Bot. 68(1): 68. 1973; Seidenf., Opera Bot. 95: 242. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 426. 1992.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นรูปทรงกระบอก แข็ง ใบเดี่ยว มี 1 ถึงหลายใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามข้อ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือย เส้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Aerides falcata Lindl. & Paxton, Paxton's Fl. Gard. 2: 142. 1851; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 46. 1890; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 695. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 553. f. 412: 554. 1962; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 416. 1968; Seidenf., Opera Bot.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

68(1): 73. f. 29. 1973; Seidenf., Opera Bot. 95: 245. f. 153. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 428. 1992. ภาพที่ 29 และ 100ง-จ

ลำต้น ห้อยลง รูปทรงกระบอก แข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-8 มม. ยาว 6-10 ซม. มีกาบใบเก่าหุ้มลำต้น **ราก** ออกตามข้อ สีขาว อวบน้ำ **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 1.5-3 ซม. ยาว 15-25 ซม. ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ผิวใบเป็นรอยย่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 10-12 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 15-20 ซม. ก้านช่อยาว 8-10 ซม. แกนช่อยาว 7-10 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 5 มม. **ดอก** สีขาวอมชมพู กว้าง 2-3 ซม. ยาว 4.5-5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 0.8-1 ซม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับเส้าเกสร **กลีบดอก** รูปคล้ายลิ้น กว้าง 5-7 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว ปลายกลีบสีม่วง เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปไข่กลับ กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 2-2.5 ซม. ปลายเว้าลึก ขอบหยักมน แฉกข้างรูปแถบ กว้าง 2-3 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบปากเชื่อมติดกับปลายคางเส้าเกสร ใกล้โคนกลีบเป็นติ่งยื่นออกมา ยาว 1-1.5 ซม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 ซม. คางเส้าเกสรยาวประมาณ 3.5 มม. ขอบทั้ง 2 ด้านมีเส้นตามยาวสีม่วง **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบ ยาวประมาณ 6 มม. แป้นเหนียวรูปกลม ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 8 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแอ่งอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว ดอยสะเก็ด บ่อหลวง ฝาง) ลำปาง (ดอยหลวง) สุโขทัย พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) สกลนคร (ภูพาน) นครพนม; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ไทรโยค); ภาคกลาง: สระบุรี นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา) ตราด; ภาคใต้: กระบี่

การกระจายพันธุ์.— พม่า ภูมิภาคอินโดจีน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

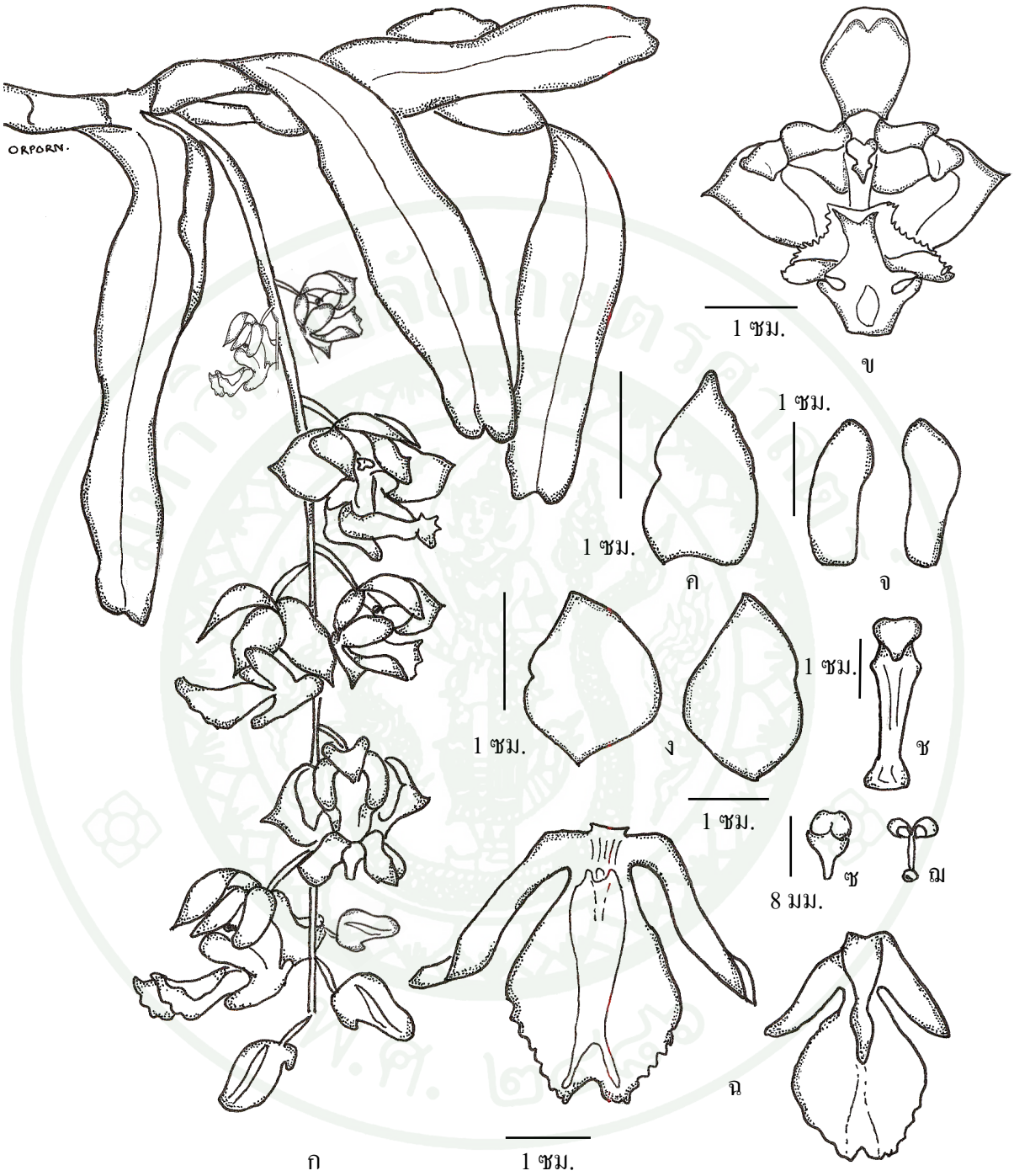

ภาพที่ 29 **Aerides falcata** Lindl. & Paxton: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปากด้านใน-ด้านนอก; ช. เส้าเกสร; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— คำสบนก, เอื้องคำสบนก (แม่ฮ่องสอน); เอื้องกุหลาบกระเป๋าเปิด, เอื้องกุหลาบป่า, **เอื้องกุหลาบพวง** (กรุงเทพฯ); เอื้องด้ามข้าว (ลำปาง); เอื้องปากเป็ด (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Bunnak* 62 (BKF), *Chermsirivathana* 956 (BK), *Maxwell* 71-438 (BK), 74-437 (BK), 97-597 (CMU), 574-517 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 9 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 169, *Watthana* 1313, 1754 (QBG).

4. Agrostophyllum

Blume, Bijdr.: 368. 1825; Seidenf., Opera Bot. 89: 124. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 198. 1992

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง ลำต้นแบนและแข็ง ใบเดี่ยว มี 3-5 ใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอด กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากไม่เป็นแฉก เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม ไม่มีก้านกลุ่มเรณู มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Agrostophyllum planicaule (Wall. ex Lindl.) Rchb. f. in W. G. Walpers, Ann. Bot. Syst. 6: 909. 1864; Seidenf., Opera Bot. 89: 128. f. 80. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 198. 1992.— *Eria planicaulis* Wall. ex Lindl., Edwards's Bot. Reg. 26(Misc.): 8. 1840. ภาพที่ 30 และ 100ฉ-ช

ลำต้น ขึ้นเป็นกอ แบนและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 ซม. ยาว 8-10 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 1.5-3 ซม. ยาว 15-25 ซม. ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 10-15 ดอก ทั้งช่อยาว 1-1.5 ซม. ใบประดับย่อยสีน้ำตาล รูปรี กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม **ดอก** สีขาว กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 6 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

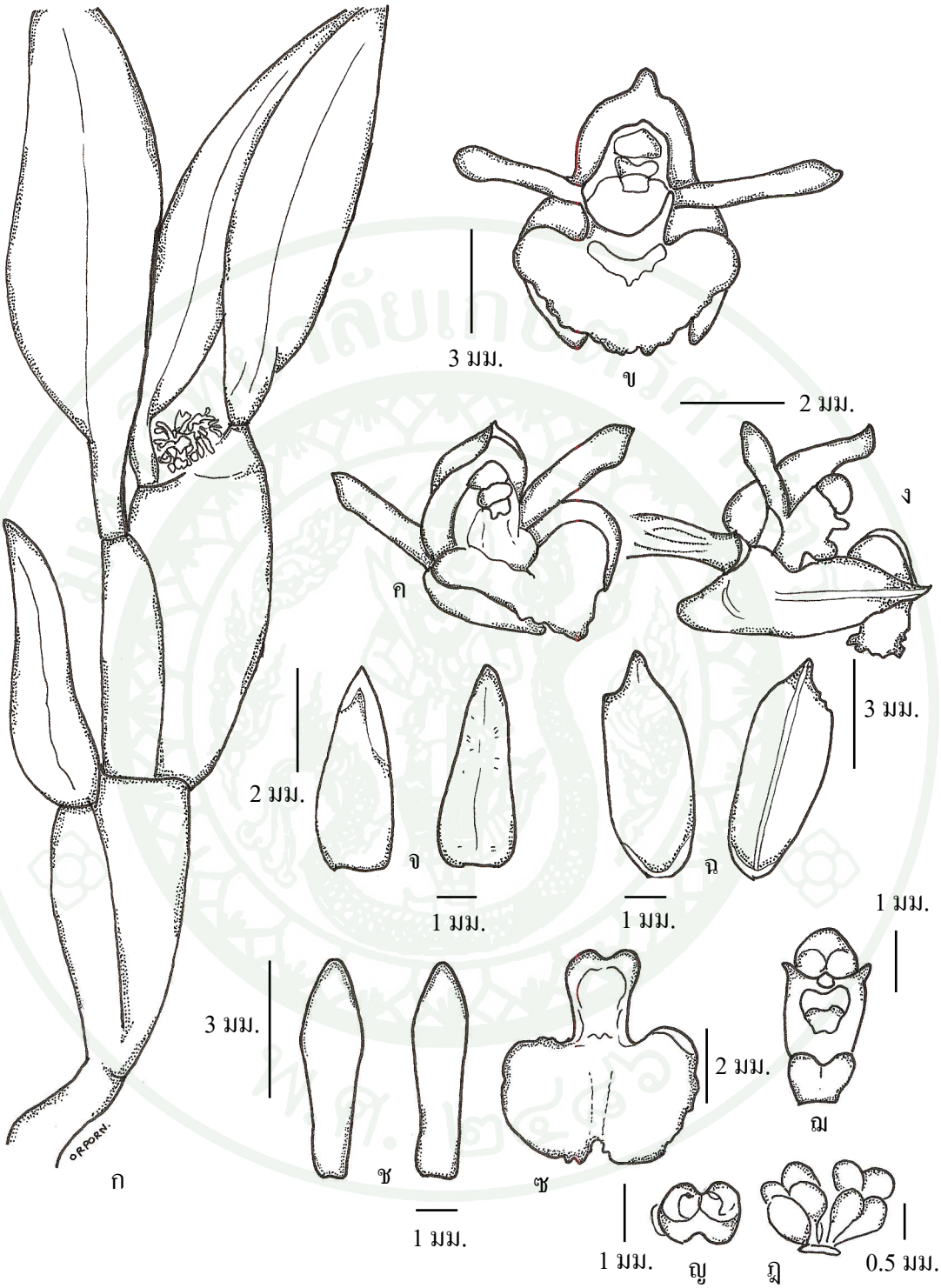

ภาพที่ 30 **Agrostophyllum planicaule** (Wall. ex Lindl.) Rchb. f.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข.-ค. ดอกด้านหน้า; ง. ดอกด้านข้าง; จ. กลีบเลี้ยงบนด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; ช. กลีบดอก; ซ. กลีบปาก; ฌ. เส้าเกสร; ญ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฎ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ปลายแหลม โคนมน ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** รูปคล้ายลิ้น กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว ช่วงปลายรูปครึ่งวงกลม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายเว้าลึก ขอบหยักมน ช่วงกลางสั้น กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ช่วงโคนเป็นแอ่ง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. โคนมีตุ่มเนื้อเยื่อยื่นออกมา 2 ตุ่ม **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.5 มม. แป้นเหนียวรูปรี **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแอ่งอยู่ด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 มม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่ ปักธงชัย); ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี ชลบุรี (ศรีราชา) ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง พังงา สตูล (ตะรุเตา)

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย เนปาล ภูฏาน พม่า ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มริมลำธาร ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องปีกไก่ใหญ่** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 72 (BCU), *K. Larsen*, *S. S. Larsen*, *Nielsen* & *Santisuk* 32389 (BKF), *Kerr* 0859 (BK), *Larsen*, *Santisuk* & *Warncke* 38, 3175 (BKF), *Maxwell* 73-343 (BK), *Murata*, *Fukuoka*, & *Phengklai* T-16283, T-17618 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 43 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Suratakantha* s.n. (BK), *Thaithong* 252 (BCU).

5. Arundina

Blume, Bijdr.: 401. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 855. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 200. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 125. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 185. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 184. 1959; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 883. 1978; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 163. 1981; Seidenf., Opera Bot. 89: 16. 1986; J. B. Comber, Orchids Java: 87. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 29. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 77. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 146. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 34. 1996; J. B. Comber, Orchids

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Sumatra: 301. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 143. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง ลำต้นตั้งตรง แข็ง ใบเดี่ยว มี 2 ถึงหลายใบ เรียงสลับ รูปแถบ ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอด กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากไม่เป็นแฉก เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือยเส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม ในแต่ละชุดมี 2 กลุ่มที่มีขนาดใหญ่กว่าอีก 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณู ไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Arundina graminifolia (D. Don) Hochr., Bull. New York Bot. Gard. 6: 270. 1910; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 186. f. 32: 185. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 184. 1959; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al*., Fl. Taiwan 5: 884. f. 1549: 885. 1978; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 165. f. 75: 166. 1981; Seidenf., Opera Bot. 89: 16. f. 4. 1986; J. B. Comber, Orchids Java: 88. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 29. f. 20-21: 28. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 77. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 146. f. 62: 147. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 35. f. 10: 40. 1996; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 301. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 143. pl. 1E. 490. 2001.— *Bletia graminifolia* D. Don, Prodr. Fl. Nepal.: 29. 1825.— *Arundina bambusifolia* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 125. 1831, nom. illeg.; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 857. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 201. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 125. 1924. ภาพที่ 31 และ 101ก-ข

ลำต้น ตั้งตรง แข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาว 60-85 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีน้ำตาล **ใบ** รูปแถบ กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 15-25 ซม. ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบบาง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมีดอก 6-8 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 25-35 ซม. ก้านช่อยาว 20-25 ซม. แกนช่อยาว 5-10 ซม. ใบประดับรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเรียวแหลม ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. **ดอก** สีขาวอมชมพู กว้าง 4-5 ซม. ยาว 5-5.5 ซม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กลีบเลี้ยงบน รูปใบหอก กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 3.5-4 ซม. ปลายแหลม ด้านในมีเส้นตามยาว 3 เส้น ด้านนอกเป็นสันนูน 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 3.5-4 ซม. ปลายเป็นติ่งแหลม กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาว 3 เส้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** รูปไข่ กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 3.5-4 ซม. ปลายแหลม กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาว 3 เส้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาวสีม่วง 1 สัน **กลีบปาก** สีชมพู ปลายกลีบสีชมพูเข้ม กลางกลีบสีเหลืองและมีจุดประสีแดง ช่วงปลายรูปค่อนข้างกลม กว้าง 2.5-3 ซม. ยาว 3-3.5 ซม. ขอบหยักมน ช่วงกลางสั้น กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. เป็นสันนูน 3 สัน **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2.5 ซม. **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม ในแต่ละชุดมี 2 กลุ่มที่มีขนาดใหญ่กว่าอีก 2 กลุ่ม รูปรี กลุ่มใหญ่กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. กลุ่มเล็กกว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาว 3-3.5 ซม. **ผล** สีเขียว รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 5 ซม. เป็นสันตามยาว 6 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยตุง อมก๋อย แม่ริม) ลำพูน (ดอยขุนตาล) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) เลย (ภูกระดึง) หนองคาย (ภูวัว) สกลนคร ขอนแก่น; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด; ภาคใต้: ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี (เขาสก) พังงา กระบี่ (เขาประ-บางคราม) นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) ตรัง (เขาช่อง) สตูล สงขลา (เขาเขียว) ปัตตานี นราธิวาส (ฮาลา-บาลา)

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย ศรีลังกา พม่า มาเลเซีย สุมาตรา บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.— พบตามทุ่งหญ้า บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-850 เมตร ออกดอกเดือนกันยายนถึงธันวาคม เป็นผลเดือนมกราคม

ชื่อพื้นเมือง.— แขมดอกขาว, แขมเหลือง, ง้วนตากหงาย, ม้วนตักหงาย, ห้อนตักหงาย, เอื้องใบไผ่, ฮ้วนตักหงาย (ภาคเหนือ); น้ำทราย (ลำปาง); ยี่โถปีนัง (กรุงเทพฯ); **หญ้าจิ้มฟันควาย**, หญ้าแผงสี, หญ้าแยงแย่ (สตูล)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom, Phengklai, Geesink & Wongwan* 4366 (BKF), *Bunchuai* 176 (BKF), *Chantanamuek* 216 (BK), *Charoenphol*, *Larsen & Warncke* 4613 (BKF), *Chermsirivathana* 1342 (BK), *Chung*, 272 (BK), *Floto* 7337 (BKF), *Hennipman* 3365 (BKF), *Indrapong* 90 (BKF), *K. Larsen*, *S. S. Larsen* (BKF), *Kerr* 068, 0468, 0629, 0774 (BK), *Konta*, *Niyomdham & Khoa-Iam* 4342 (BKF), *Koyama*, *Terao & Wongprasert* T-31341 (BKF),

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

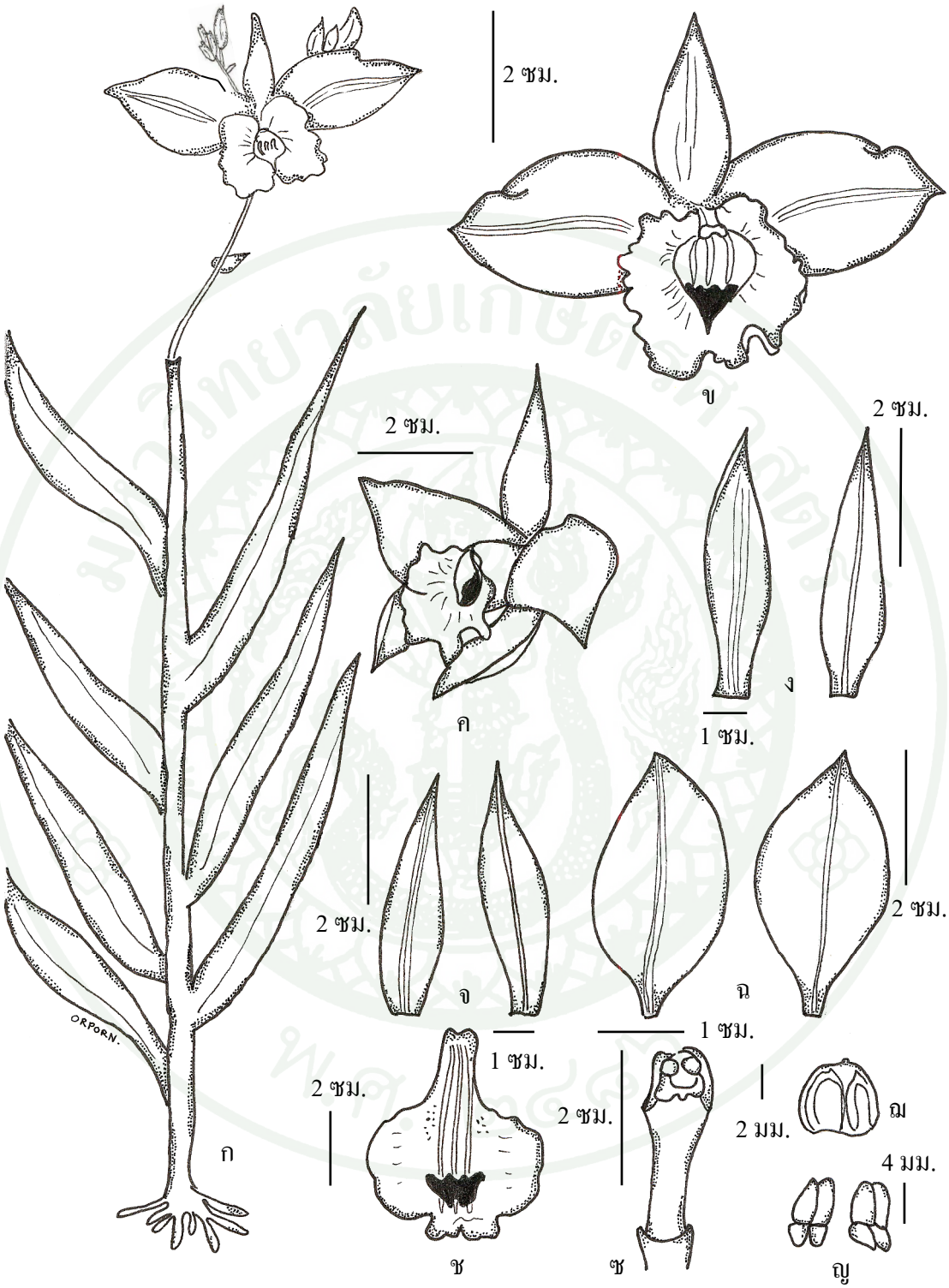

ภาพที่ 31 **Arundina graminifolia** (D. Don) Hochr.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบดอกด้านใน-ด้านนอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Lakshnakara s.n. (BK), *Larsen* & *Hansen* 774, 5286 (BKF), *Maxwell* 05-563 (BKF), 06-468 (CMU), 73-640 (BK), 93-1265 (CMU), *Murata*, *Phengklai*, *Mitsuta*, *Yahara*, *Nagamasu* & *Nantasan* T-40227, T-42508, T-51593 (BKF), *Nielsen* & *Santisuk* 31121 (BKF), *Niyomdham* 3042, 5310 (BKF), *Petrmitr* 662 (CMU), *Phengklai et al*. 6953, 10594 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 53 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 448 (QBG), *Put* 2899 (BK), *Sankamethawee* 248 (CMU), *Shimizu*, *Toyokuni*, *Koyama*, *Yahara* & *Niyomdham* T-22518, T-23130 (BKF), *Shimizu*, *Toyokuni*, *Koyama*, *Yahara* & *Santisuk* T-18244, T-18250, T-19034 (BKF), *Smitinand* 11784, 11850, 11934 (BKF), *Suddee* & *Suwanachat* 3979 (BKF), *Suksathan* 2429 (QBG), *Tagawa, Iwatsuki & Fukuoka* T-555, T-771 (BKF), *Thaithong* 2054 (BCU).

6. Biermannia

King & Pantl., J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat. Hist. 66: 591. 1897; Seidenf., Opera Bot. 95: 268. 1988; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 684. 1992

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นสั้น แข็ง ใบเดี่ยว มี 6-12 ใบ รูปขอบขนาน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามข้อ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรมีคางสั้น ๆ ปลายเส้าเกสรไม่แผ่เป็นปีก กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Biermannia ciliata (Ridl.) Garay, Bot. Mus. Leafl. 23: 162. 1972; Seidenf., Opera Bot. 68 (1): 64. f. 23. 1973; Seidenf., Opera Bot. 95: 269. f. 170. 1988; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 685. 1992.— *Dendrocolla ciliata* Ridl., J. Straits Branch Roy. Asiat. Soc. 44: 192. 1905; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 188. 1924.— *Sarcochilus ciliatus* (Ridl.) J. J. Sm., Bull. Jard. Bot. Buitenzorg, III, 8: 63. 1926; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 684. 1953. ภาพที่ 32 และ 101ค-ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลำต้น สั้น แข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาว 6-8 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว ปลายสีเขียว เรียวยาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 8-12 ซม. ปลายเป็นแฉก 2 แฉกไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะออกตามข้อ แต่ละช่อมี 4-6 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 5-7 ซม. ก้านช่อยาว 4-5 ซม. แกนช่อยาว 1-2 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ดอก** สีเหลือง กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 6-7 มม. ปลายเป็นติ่งแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 2-2.5 มม. ยาว 6-7 มม. ปลายเป็นติ่งแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 1-2 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายแหลม **กลีบปาก** สีขาว กว้าง 2-4 มม. ยาว 5-7 มม. ช่วงปลายรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายแหลม ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านในมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ช่วงโคนเว้าตื้น **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 1 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5 มม. ก้านกลุ่มเรณูบางใส รูปแถบ ยาวประมาณ 0.5 มม. แป้นเหนียว รูปรี ยาวประมาณ 0.3 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีส้ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม.
ผล ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคกลาง: นครนายก

การกระจายพันธุ์.— มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-850 เมตร มักอิงอาศัยบนต้นกระโดน ออกดอกเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องขนขาว (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 48 (BCU), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 34 (Herbarium of the Departmentof Botany, Kasetsart University), *Thaithong* 1236 (BCU).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

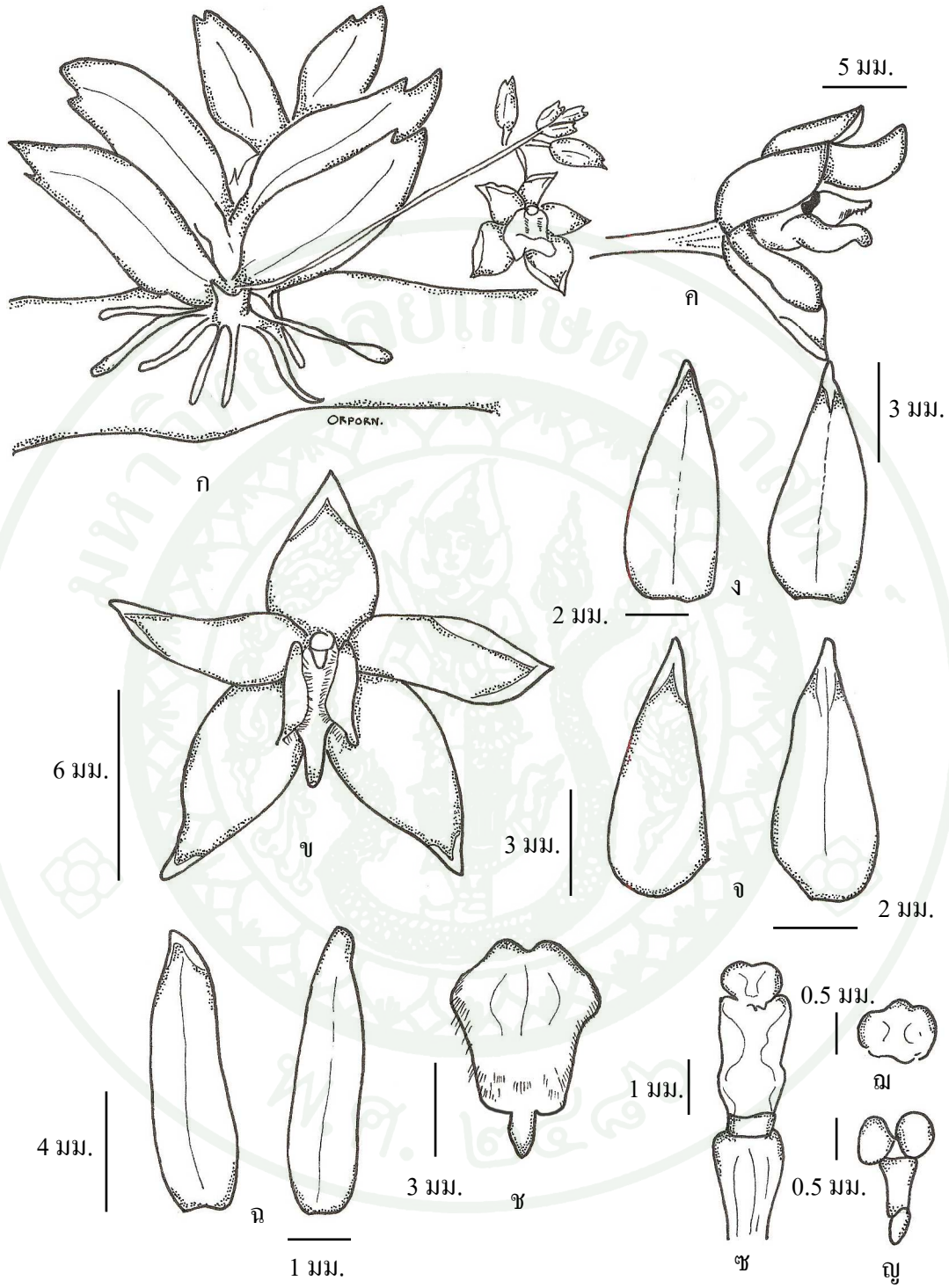

ภาพที่ 32 **Biermannia ciliata** (Ridl.) Garay: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบดอกด้านใน-ด้านนอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

7. Bulbophyllum

Thouars, Hist. Orchid.: t. 3. 1822; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 752. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 34. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 69. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 394. 1953**;** Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 348. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 375. 1968; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al*., Fl. Taiwan 5: 889. 1978; J. B. Comber, Orchids Java: 255. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 83. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 260. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 429. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 87. 1996; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 696. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 152. 2001; M. Pradhan, 100 NE Ind. Orch.: 156. 2006.

กล้วยไม้อิงอาศัย บางครั้งพบขึ้นบนหิน หรือพบทั้งอิงอาศัยและขึ้นบนหิน เจริญทางด้านข้าง เหง้าเรียวยาว แข็ง มีกาบใบหุ้มเหง้าหรือไม่มี หัวเทียมยาวหรือสั้น รูปทรงกระบอก ทรงรูปไข่ หรือรูปทรงกลม อวบน้ำ หัวเทียมตั้งฉากกับเหง้าหรือทอดนอนไปกับเหง้า ใบเดี่ยว มี 1-2 ใบต่อ 1 หัวเทียม ออกที่ปลายหัวเทียม รูปขอบขนาน รูปรี หรือรูปแถบ ปลายเว้าตื้นหรือแหลม โคนสอบเรียว ช่อดอกแบบกึ่งช่อซี่ร่มหรือช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม ที่เหง้าใกล้โคนหัวเทียม หรือออกที่ปลายหัวเทียม แต่ละช่อมี 1 ถึงหลายดอก กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ บางครั้งกลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวเป็นแผ่นเดียวกัน กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 2 หรือ 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากันหรือในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 6 ชนิด

รูปวิธานระบุชนิด

1. ใบมี 1 ใบต่อหัวเทียม
   2. ช่อดอกมี 1 ดอก ..... **1. Bulbophyllum affine**
   2. ช่อดอกมี 2-40 ดอก
      3. หัวเทียมเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-8 มม.
         4. หัวเทียมรูปทรงกลม กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ..... **3. Bulbophyllum clandestinum**
         4. หัวเทียมรูปทรงกระบอก กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. ใบรูปรี ระยะห่างระหว่างหัวเทียม 0.8-1 ซม. กลีบดอกลดรูปมีรยางค์ รูปคล้ายเข็ม 6 อัน ..... **4. Bulbophyllum haniffii**

5. ใบรูปแถบ ระยะห่างระหว่างหัวเทียม 5-6 ซม. กลีบดอกรูปไข่ .... **5. Bulbophyllum odoratissimum**

3. หัวเทียมเส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 ซม. ……..... **6. Bulbophyllum orientale**

1. ใบมี 2 ใบต่อหัวเทียม ..... **2. Bulbophyllum blepharistes**

1. Bulbophyllum affine Wall. ex Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 48. 1830; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 756. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 378. f. 285: 379. 1961; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 890. f. 1552: 891. 1978; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(3): 18. f. 3: 19. 1979; Seidenf., Opera Bot. 114: 307. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 89. 1996. ภาพที่ 33 และ 101จ-ฉ

กล้วยไม้อิงอาศัย **เหง้า** เรียวยาว มีกาบใบเป็นเส้นหุ้มเหง้า **ราก** ออกเป็นกระจุกที่เหง้าและโคนหัวเทียม สีขาว **หัวเทียม** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 ซม. ยาว 2-4 ซม. ตั้งฉากกับเหง้า ระยะห่างระหว่างหัวเทียม 2.5-3 ซม. **ใบ** มี 1 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 4-5 ซม. ยาว 10-12 ซม. ปลายเว้าตื้น โคนสอบเรียว แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** ออกตามเหง้า แต่ละช่อมี 1 ดอก ทั้งช่อยาว 4-8 ซม. ก้านช่อยาว 1-1.5 ซม. ใบประดับรูปรี กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแหลม **ดอก** สีส้ม กว้าง 3-4 ซม. ยาว 4-5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้าง 4-5 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีแดง 5 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้าง 4-5 มม. ยาว 2-2.5 ซม. ปลายแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีแดง 5 เส้น **กลีบดอก** รูปใบหอก กว้าง 3-4 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีแดง 3 เส้น **กลีบปาก** สีส้ม รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 2-3 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายแหลม **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 6 มม. มีรยางค์สีเหลือง รูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง คางยาวประมาณ 5 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีส้ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ปลายแหลม **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

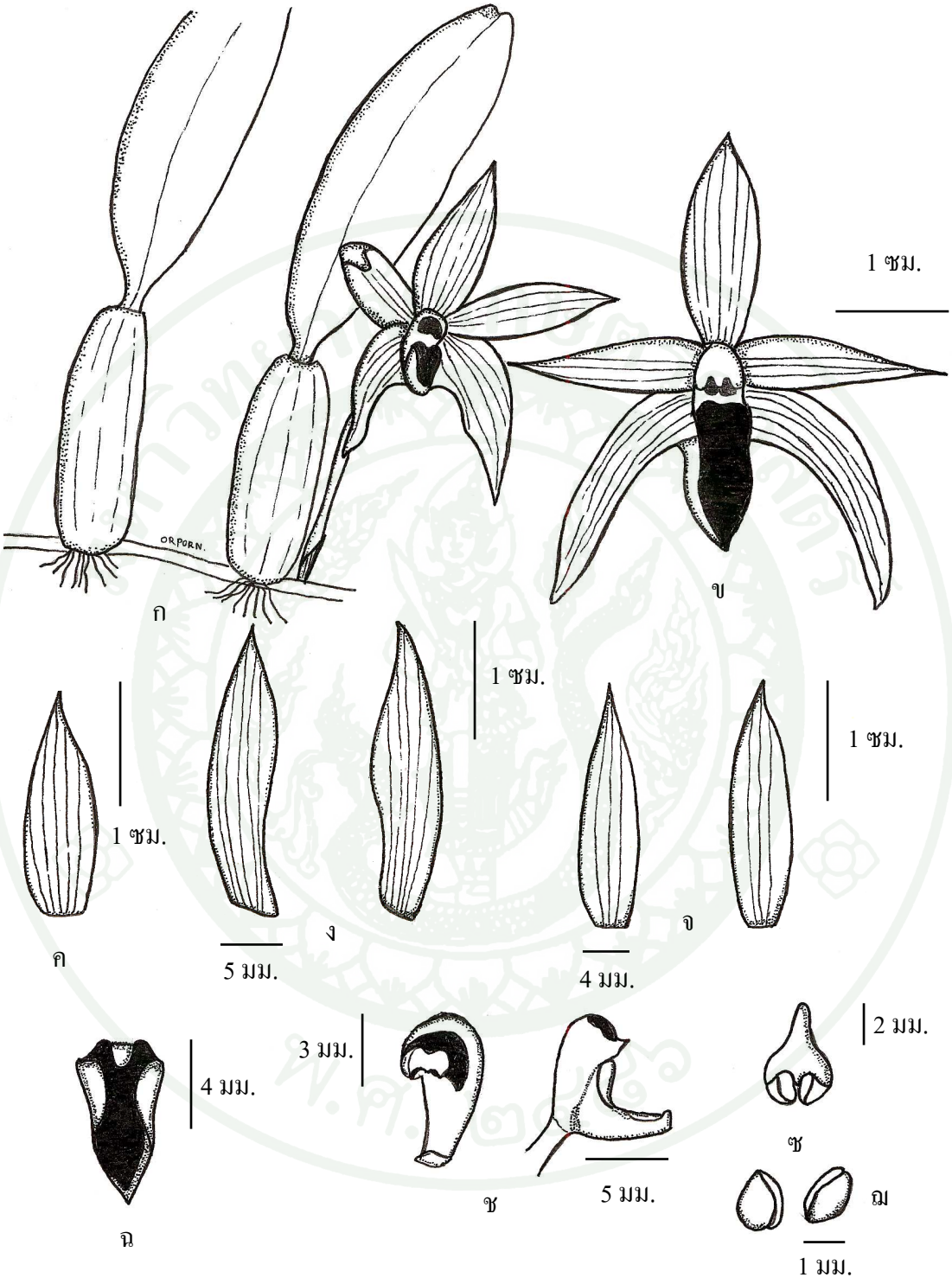

ภาพที่ 33 Bulbophyllum affine Wall. ex Lindl.: ก. เหง้าที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน; จ. กลีบดอกด้านใน; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยสะเก็ด อมก๋อย) เชียงราย (แม่ฟ้าหลวง ดอยหลวง) ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ชาติตระการ); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (หล่มเก่า น้ำหนาว) เลย (ภูกระดึง) ขอนแก่น (ภูเวียง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) ภาคใต้: ระนอง (กระบุรี) นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย เนปาล ภูฏาน ลาว เวียดนาม มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มมีแสงแดดส่องถึง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนมีนาคมถึงเมษายน

ชื่อพื้นเมือง.— สิงโตงาม, **สิงโตประหลาด** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Garrett* 776 (BKF), *Maknoi* 1449 (QBG), *Maxwell* 06-365, 98-594 (CMU), *Phengklai et al.* 6812 (BKF), *Phueakkhlai*, *Rukkaphan*, *Nunthamontree* 15 (Herbkarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 321 (QBG), *Smitinand* 481 (BKF), *Thaithong* 434 (BCU).

2. Bulbophyllum blepharistes Rchb. f., Flora 55: 278. 1872; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 779. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 364. f. 273: 365; pl. XV. 1961; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29(1): 240. f. 132: 241. 1973; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(3): 196. f. 143: 197. 1979; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 432. f. 196: 433. 1992.— *Cirrhopetalum blepharistes* (Rchb. f.) Hook. f., Fl. Brit. India 5: 779. 1896; B. Grant, Orchids Burma: 55. 1895. ภาพที่ 34 และ 102ก-ข

กล้วยไม้ขึ้นบนหิน **เหง้า** ทอดนอนบนหิน เรียวยาว แข็ง **ราก** ออกเป็นกระจุกที่เหง้าใกล้โคนหัวเทียม สีขาว **หัวเทียม** ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 ซม. ยาว 4-5 ซม. ตั้งฉากกับเหง้า ระยะห่างระหว่างหัวเทียม 10-20 ซม. **ใบ** มี 2 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 6-10 ซม. ปลายเว้าตื้น โคนสอบเรียว แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบกึ่งช่อซี่ร่ม ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 15-20 ดอก ทั้งช่อยาว 50-60 ซม. ก้านช่อยาว 48-57 ซม. แกนช่อยาว 2-3 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายเรียวแหลม **ดอก** สีเหลือง กว้าง 4-5 มม. ยาว 3-4 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้าง 4-5 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีแดง 7 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้าง 4-5 มม. ยาว 2-3 ซม. ปลายแหลม ทั้ง 2 กลีบเชื่อมติดตามยาวเป็นแผ่นเดียวกัน ด้านในมีเส้นตามยาวสีแดง 7 เส้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

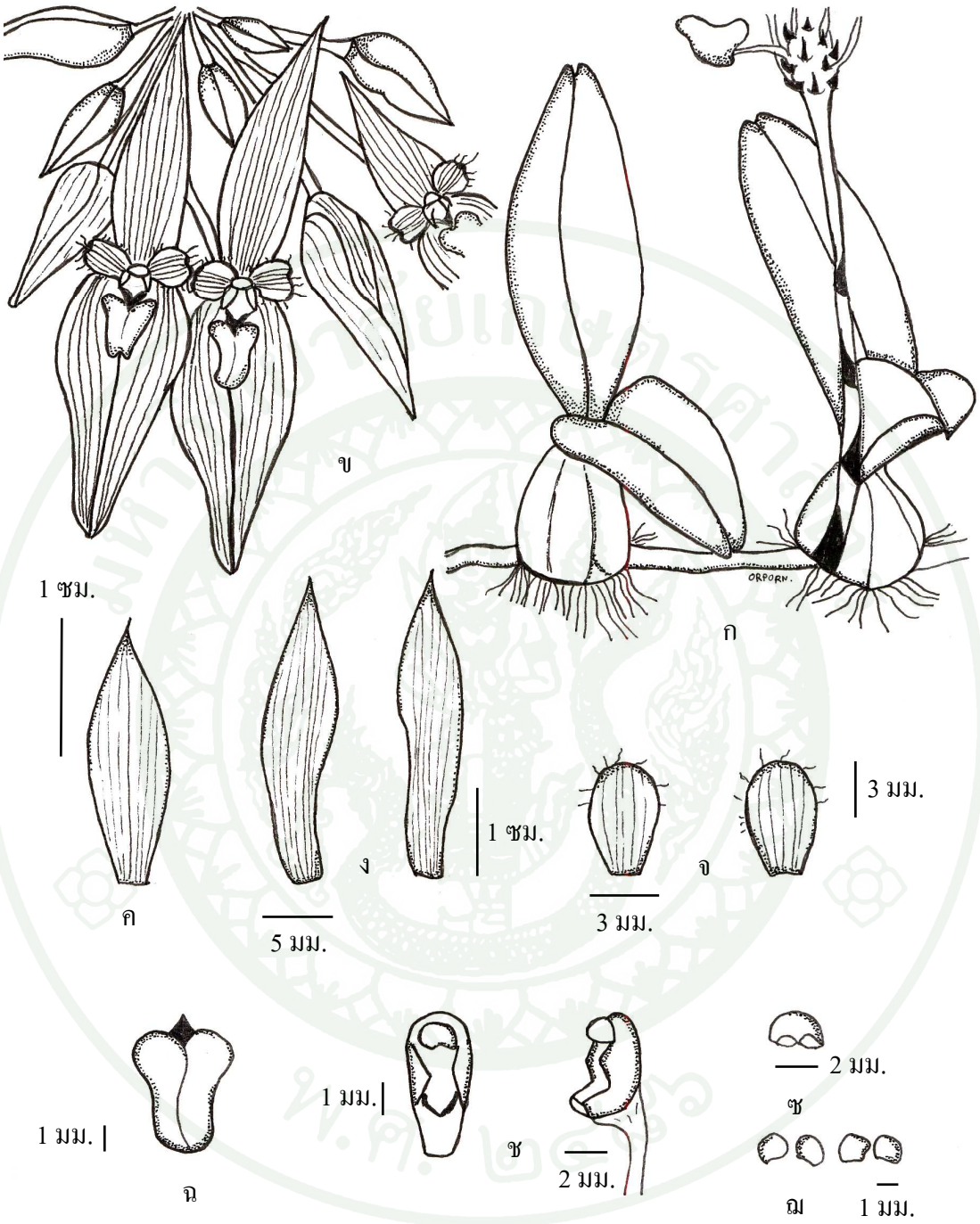

ภาพที่ 34 **Bulbophyllum blepharistes** Rchb. f.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน; จ. กลีบดอกด้านใน; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กลีบดอก รูปไข่กลับ กว้าง 2-3 มม. ยาว 4-6 มม. ปลายมน ด้านในมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 5 เส้น ขอบกลีบมีขนประปราย ยาวประมาณ 1 มม. **กลีบปาก** สีเหลืองเข้ม รูปคล้ายลิ้น กว้าง 2-3 มม. ยาว 3-4 มม. ปลายมนและโค้งลง โคนกลีบเว้าลึกและมีติ่งแหลม **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. มีรยางค์สีชมพูรูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง คางยาวประมาณ 2 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ฝาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง); ภาคตะวันออก: อุบลราชธานี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง

การกระจายพันธุ์.— พม่า ลาว มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าเต็งรังผสมไม้สน บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 950 เมตร ออกดอกเดือนกันยายนถึงธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.— สมอหิน, **สิงโตกลอกตา** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Chermsirivathana* 1006 (BK), *Greijmans* 216 (CMU), *Kerr* 0680 (BK), *Murata*, *Phengklai*, *Mitsuta*, *Yahara*, *Nagamasu* & *Nantasan* T-42793 (BKF), *Phueakkhlai*, *Ngernsaengsaruay*, *Tippayasri* & *Kasetluksamee* 67 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 8 (QBG), *Smitinand* 2069 (BKF), *Sutheesorn* 3507 (BK).

3. Bulbophyllum clandestinum Lindl., Edwards's Bot. Reg. 27: t. 77. 1841; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 753. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 36. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 69. 1924; Seidenf., Opera Bot. 114: 305. 1992; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 160. 2001.— *Bulbophyllum sessile* (Kuntze) J. J. Sm., Orchids Java: 448. 1905; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 448. f. 130. 449. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 396. pl. XVII. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 387. 1968; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(3): 38. f. 18. 39. 1979; J. B. Comber, Orchids Java: 258. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 93. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 503. f. 229: 504. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 709. 2001. ภาพที่ 35 และ 102ค

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล้วยไม้อิงอาศัย **เหง้า** เรียวยาว **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนเหง้า สีขาว **หัวเทียม** รูปทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 มม. ระยะห่างระหว่างหัวเทียม 0.5-1 ซม. **ใบ** มี 1 ใบ รูปรี กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-2.5 ซม. ปลายเว้าตื้น โคนสอบเรียว แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบกึ่งช่อซี่ร่ม ออกที่เหง้าใกล้โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 2-3 ดอก ทั้งช่อยาวประมาณ 5 มม. ใบประดับรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 0.8 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายเรียวแหลม **ดอก** สีขาว กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายยาวคล้ายหาง ปลายสุดมน ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายยาวคล้ายหาง ปลายสุดมน ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบดอก** รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายแหลม **กลีบปาก** รูปไข่ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายมนและโค้งลง กลางกลีบเป็นร่องตามยาว โคนกลีบเชื่อมติดกับปลายคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 0.5 มม. มีรยางค์สีขาวรูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง คางยาวประมาณ 1 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1 มม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงราย พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: สกลนคร (ภูพาน); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี (เขาสอยดาว) ตราด; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.— พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มมีแสงแดดส่องถึง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร มักอิงอาศัยบนต้นกระโดน และต้นเสม็ดชุน (*Syzygium gratum* var. *gratum*) ออกดอกเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— สิงโตปากนก (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom* & *Smitinand* 2159 (BKF), *Buakhlai* 117 (BCU), *Kerr* 0649 (BK), *Larsen*, *Smitinand* & *Warncke* 674 (BKF), *Phueakkhlai*, *Rukkaphan*, *Nunthamontree* 48 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Smitinand* & *Sleumer* 1264 (BKF), *Thaithong* 296 (BCU).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

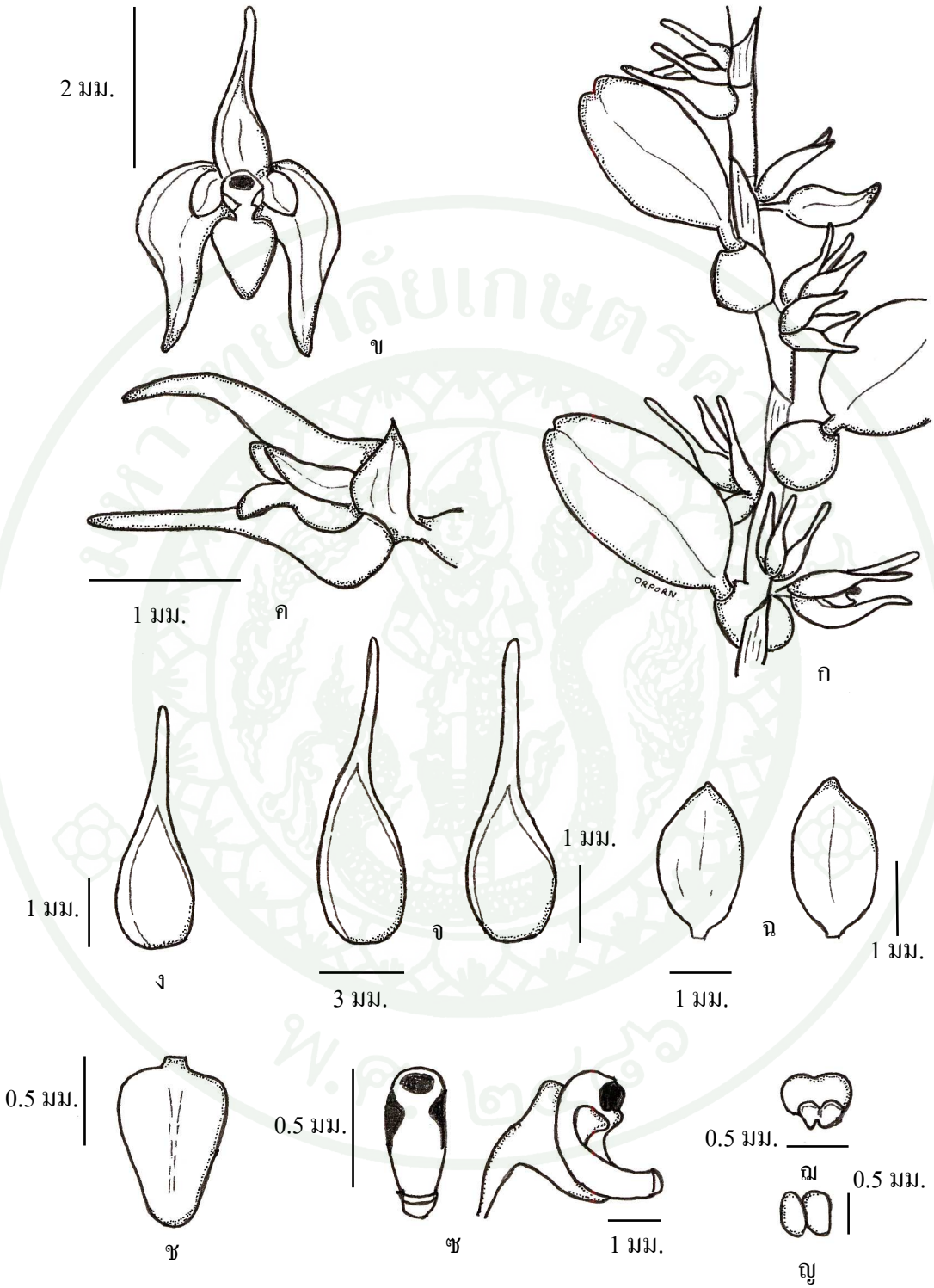

ภาพที่ 35 **Bulbophyllum clandestinum** Lindl.: ก. เหง้าที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรด้านหน้า-ด้านข้าง; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. Bulbophyllum haniffii Carr, Gard. Bull. Straits Settlem. 7: 20. 1932; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 425. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 381. f. 287: 382; pl. XVI. 1961; Seidenf., Opera Bot. 70(1): 85. f. 17. 1975; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(3): 37. f. 16: 35. 1979; Seidenf., Opera Bot. 114: 305. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 507. 1992. ภาพที่ 36 และ 102ง

กล้วยไม้อิงอาศัย **เหง้า** เรียวยาว **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนเหง้า สีขาว **หัวเทียม** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ระยะห่างระหว่างหัวเทียม 0.8-1 ซม. **ใบ** มี 1 ใบ รูปรี กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 3.5-5 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเรียว แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกึ่งซี่ร่ม ออกที่เหง้าใกล้โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 2-3 ดอก ทั้งช่อยาวประมาณ 1 ซม. ใบประดับรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายแหลม ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายเป็นติ่งแหลม **ดอก** สีส้ม กว้าง 5-6 มม. ยาว 1-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** สีส้ม รูปใบหอก กว้าง 2-3 มม. ยาว 7-8 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบเลี้ยงข้าง** สีส้ม รูปใบหอก กว้าง 2-3 มม. ยาว 7-8 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบดอก** สีดำ ลดรูปมีรยางค์รูปคล้ายเข็ม 6 อัน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ปลายมน ผิวขรุขระ **กลีบปาก** สีส้ม รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลม มีตุ่มสีแดงเข้มกระจายทั่วกลีบ **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1.5 มม. มีรยางค์รูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง คางยาวประมาณ 1 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.5 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีส้ม รูปไข่ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายแยกเป็นแฉก 2 แฉก **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว); ภาคใต้: ระนอง พังงา นครศรีธรรมราช

การกระจายพันธุ์.— พม่า ลาว มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร มักอิงอาศัยบนต้นกระโดน ออกดอกเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— สิงโตสร้อยระย้า (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Kerr* 0636 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 28 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

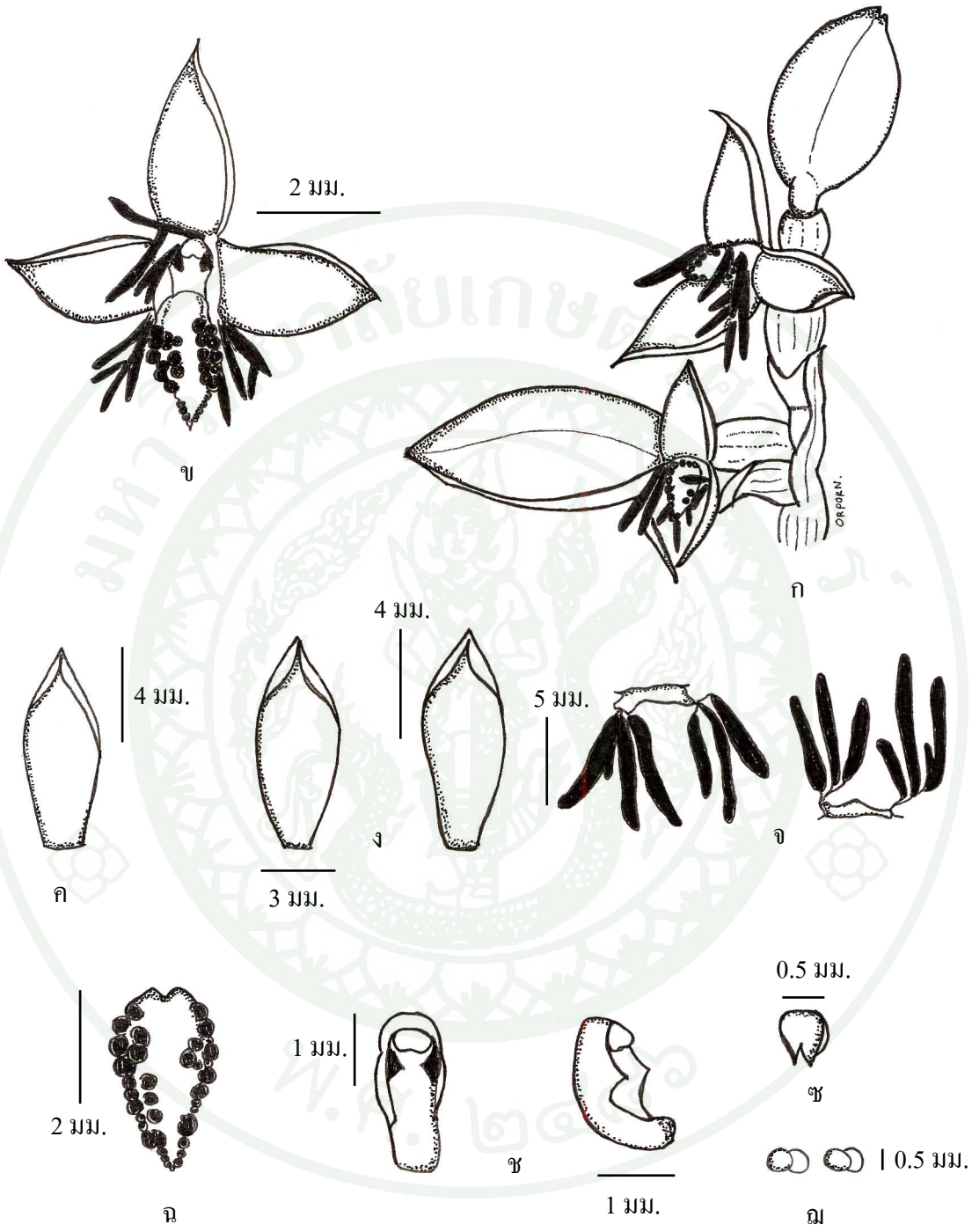

ภาพที่ 36 Bulbophyllum haniffii Carr: ก. เหง้าที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

5. Bulbophyllum odoratissimum (Sm.) Lindl. ex Hook. f., Fl. Brit. India 5: 758. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 44. 1895; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 400. f. 302. 1961; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(3): 76. f. 43. 77. 1979; Seidenf., Opera Bot. 114: 297. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 93. 1996; M. Pradhan, 100 NE Ind. Orch.: 156. 2006.— *Stelis odoratissima* Sm. in A. Rees, Cycl. 34: 12. 1816. ภาพที่ 37 และ 102จ

กล้วยไม้อิงอาศัย **เหง้า** เรียวยาว **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **หัวเทียม** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 มม. ยาว 3-3.5 ซม. ระยะห่างระหว่างหัวเทียม 5-6 ซม. **ใบ** มี 1 ใบ รูปแถบ กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 5-10 ซม. ปลายมน โคนสอบเรียว แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบกึ่งช่อซี่ร่ม ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 8-15 ดอก ทั้งช่อยาว 6-10 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 1 ซม. ใบประดับรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ปลายเป็นติ่งแหลม ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 7 มม. ปลายเรียวแหลม **ดอก** สีขาว กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 7 มม. ปลายยาวคล้ายหาง ปลายสุดมน ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ปลายยาวคล้ายหาง ปลายสุดมน **กลีบดอก** รูปไข่ กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายมน กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีเหลือง 1 เส้น **กลีบปาก** สีส้ม รูปคล้ายลิ้น กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. โค้งลง ปลายมน กลางกลีบเป็นร่องยาว โคนกลีบเว้ารูปคล้ายหัวใจ ผิวขรุขระ **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. มีรยางค์รูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง คางยาวประมาณ 1 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม ในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน รูปรี กลุ่มใหญ่กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. กลุ่มเล็กกว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 6 มม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยเชียงดาว) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (เขาเขียว); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี

การกระจายพันธุ์.— จีน เนปาล สิกขิม ลาว

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มมีแสงแดดส่องถึง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

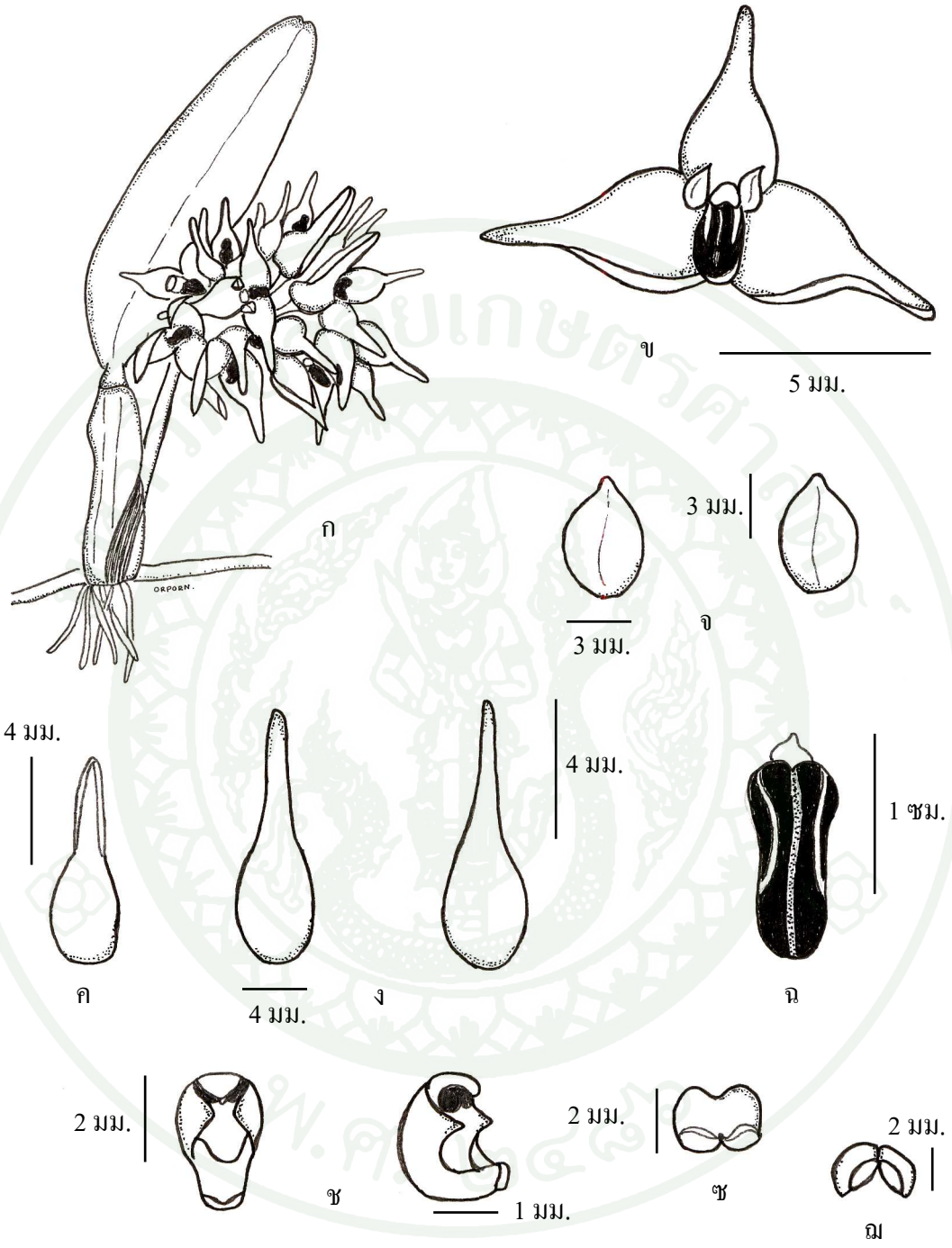

ภาพที่ 37 Bulbophyllum odoratissimum (Sm.) Lindl. ex Hook. f.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อพื้นเมือง.— ตุ่มสิงโต, สิงโตหลอดไฟ, **สิงโตโคมไฟ** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Bloembergen* & *Hoed* 928 (BK), *Chermsirivathana* 1789 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 19 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Smitinand* 11874 (BKF), *Sutheesorn* 2498, 2509 (BK).

6. Bulbophyllum orientale Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33: 138. 1979; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(3): 138. f. 92: 139. 1979. ภาพที่ 38 และ 102ฉ

กล้วยไม้อิงอาศัยและขึ้นบนหิน **เหง้า** เรียวยาว แข็ง **ราก** ออกเป็นกระจุกที่เหง้าใกล้โคนหัวเทียม สีขาว **หัวเทียม** ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 ซม. ยาว 5-6 ซม. มีกาบใบเก่าหุ้ม หัวเทียม ระยะห่างระหว่างหัวเทียม 4-6 ซม. **ใบ** มี 1 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 3-4 ซม. ยาว 10-20 ซม. ปลายมน โคนสอบเรียว แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 15-40 ดอก ทั้งช่อยาว 15-20 ซม. ก้านช่อยาว 7-10 ซม. แกนช่อยาว 8-10 ซม. ใบประดับรูปรี กว้างประมาณ 1.5 ซม. ยาวประมาณ 3.5 ซม. ปลายเป็นติ่งแหลม มีเส้นตามยาว 4-5 เส้น ใบประดับย่อยรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเรียวแหลม **ดอก** มีกลิ่นเหม็นคาว สีส้ม กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ปลายแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 5 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายกลีบทั้ง 2 กลีบเชื่อมติดกัน ด้านในมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 5 เส้น **กลีบดอก** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบครึ่งบนจักลึก **กลีบปาก** สีเหลือง กลางกลีบสีส้ม รูปคล้ายลิ้น กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. โค้งลง ปลายมน กลางกลีบเป็นร่องตามยาว โคนกลีบเว้ารูปคล้ายหัวใจ **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. มีรยางค์สีส้มรูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง คางยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปไข่ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. ปลายเว้าตื้น **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ผล** ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. เป็นสันตามยาว 6 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน ภูเมี่ยง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง ภูหลวง); ภาคตะวันออก: อุบลราชธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: เพชรบุรี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

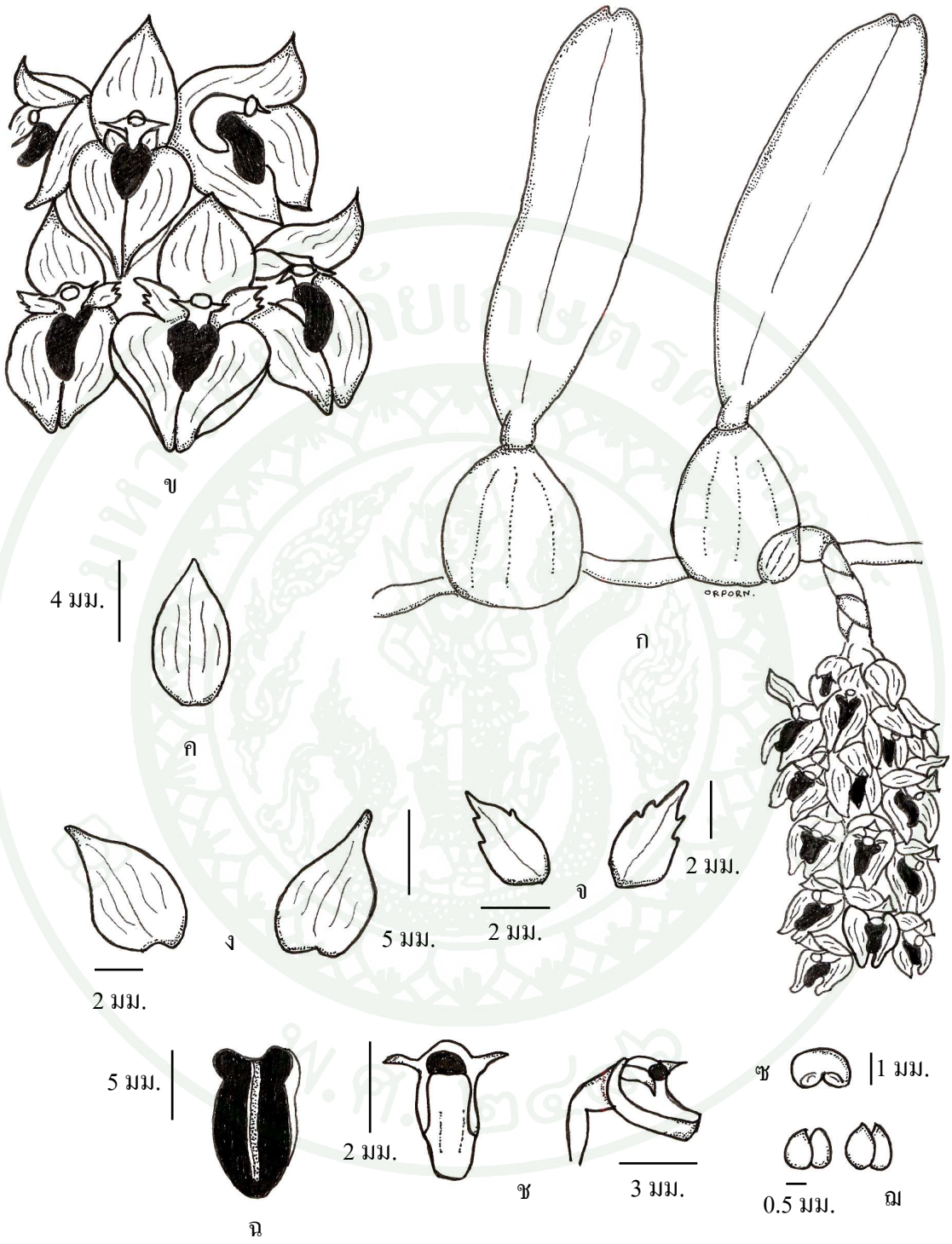

ภาพที่ 38 Bulbophyllum orientale Seidenf.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การกระจายพันธุ์.— จีน (ทางตอนใต้ของยูนนาน) ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้งและป่าดิบเขาต่ำ บริเวณพื้นที่ร่มริมลำธารและมีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-950 เมตร ออกดอกเดือนตุลาคมถึงธันวาคม เป็นผลเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.— **สิงโตรวงทอง** (เลย, พิษณุโลก)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Chantanaorrapint* s.n. (BCU), *Dee* 1003 (BKF), *Hemrat* 2565 (CMU), *Phueakkhlai*, *Ngernsaengsaruay*, *Tippayasri* & *Kasetluksamee* 63 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Suddee*, *Perdersen*, *Watthana*, *Suwanachat* & *Pumicong* 511 (QBG), *Thaithong* 766, 786 (BCU).

8. Calanthe

R. Br., Bot. Reg. 7: t. 573. 1821; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 329. 1961; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29(2-4): 9. 1975; Seidenf., Opera Bot. 114: 88. 1992.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง หัวเทียมรูปทรงคล้ายน้ำเต้า อวบน้ำ มี 2 ถึงหลายปล้อง ใบเดี่ยว มี 2-4 ใบ เรียงเวียน รูปรี ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือย โคนกลีบปากไม่โอบล้อมเส้าเกสร เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม ไม่มีก้านกลุ่มเรณู มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Calanthe cardioglossa Schltr., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. 2: 85. 1906; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 338. f. 259: 339; pl. XIV. 1961; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29(2-4): 35. f. 12: 37; pl. VI. 1975; Seidenf., Opera Bot. 114: 89. 1992. ภาพที่ 39 และ 103ก-ข

หัวเทียม รูปทรงคล้ายน้ำเต้า เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5.5 ซม. ยาว 6-8 ซม. มีกาบใบเก่าหุ้มหัวเทียม **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีน้ำตาล **ใบ** รูปรี กว้าง 7-10 ซม. ยาว 15-30 ซม. ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบพับจีบ เส้นใบขนาน 8-10 เส้น **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 6-10 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 30-60 ซม. ก้านช่อยาว 25-50 ซม. แกนช่อยาว 5-10 ซม. ใบประดับรูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายเรียวแหลม ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน มีขนสั้นนุ่ม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สีขาวประปราย ใบประดับย่อยรูปใบรี กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายเรียวแหลม ด้านนอกเป็นสันนูน 1 สัน มีขนสั้นนุ่มสีขาวประปราย **ดอก** แรกบานสีชมพูแล้วเปลี่ยนเป็นสีส้ม ใกล้โรยเปลี่ยนเป็นสีเหลือง กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 4-6 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีชมพู 1 เส้น ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้าง 6-8 มม. ยาว 1-2 ซม. ปลายแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีชมพู 1 เส้น ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 4-5 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีชมพู 1 เส้น **กลีบปาก** สีชมพู มีจุดประสีม่วง กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. กลางกลีบเป็นสันนูนตามยาว 3 สัน ช่วงปลายรูปพัด ขอบหยักมน ช่วงกลาง ขอบกลีบโค้งขึ้น ช่วงโคนเว้ารูปคล้ายหัวใจ **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. มีรยางค์รูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง เดือยยาวประมาณ 2 ซม. **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม รูปไข่ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีชมพู รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 4 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ อมก๋อย ดอยเชียงดาว) น่าน (ดอยภูคา) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน ภูหินร่องกล้า ภูสอยดาว); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูเมี่ยง ภูกระดึง ภูหลวง) ขอนแก่น; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) อุบลราชธานี (ภูจองนายอย); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี (ห้วยขาแข้ง); ภาคกลาง: สระบุรี (ปากช่อง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.— ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบเขาต่ำ บริเวณพื้นที่ร่ม ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 950 เมตร ออกดอกเดือนกันยายนถึงตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เฒ่านั่งฮุ่ง, **เอื้องน้ำต้น** (เชียงใหม่); เอื้องเลี่ยม (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom*, *Phengklai*, *Geesink* & *Wongwan* 4165 (BKF), *Beusekom* & *Santisuk* 2862 (BKF), *Chermsirivathana* 1148 (BK), *Hannipman* 3250 (BKF), *Kasem* 504 (BK), *Koyama*, *Terao*, & *Wongprasert* T-32110 (BKF), *Lakshnakara* s.n. (BK), *Maxwell* 87-1345 (BKF), *Mitsuta* T-50202 (BKF), *Murata*, *Phengklai*, *Mitsuta*, *Yahara*, *Nagamasu* & *Nantasan* T-41748, T-42076, T-42077 (BKF), *Nasongkhla et al.* 386 (BCU),

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

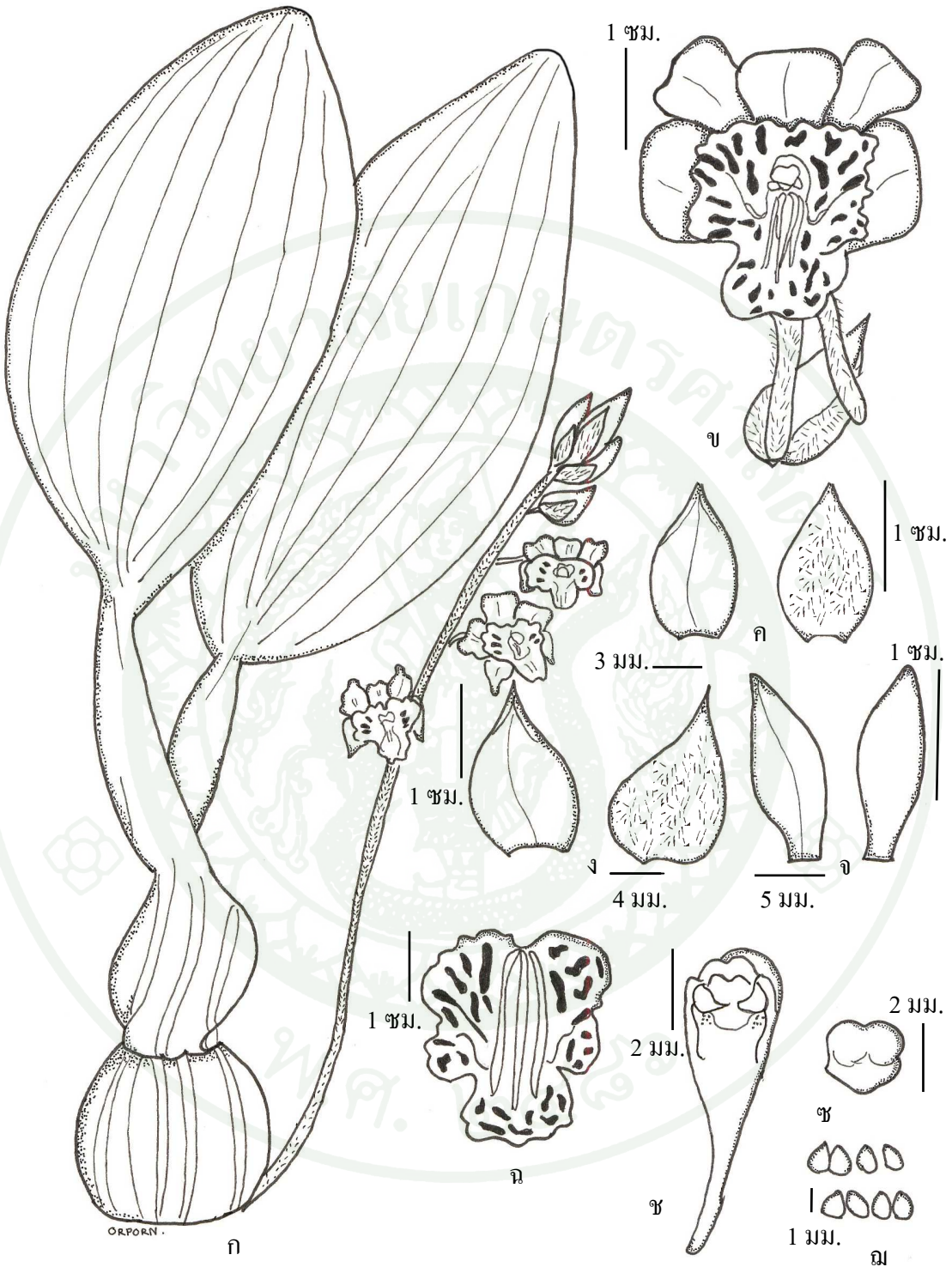

ภาพที่ 39 Calanthe cardioglossa Schltr.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านใน-ด้านนอก; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบดอกด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและเดือย; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Phueakkhlai, *Ngernsaengsaruay*, *Tippayasri* & *Kasetluksamee* 66 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Phusomsaeng* 24 (BKF), *Put* 3465 (BK), *Santisuk* 705, 706, 1609 (BKF), *Shimizu, Toyokuni, Koyama, Yamara & Niyomdham* T-22675 (BKF), *Smitinand* 2111, 4023 (BKF), *Somkid* 236 (BKF), *Suddee*, *Perdersen*, *Watthana*, *Suwanachat* & *Hemrat* 2605 (BKF), *Suvalau* 22 (BK), *Thaithong* 335 (BCU), *Umpai* 153 (BK), *Watthana & Kurzweil* 2174, 2189 (QBG), *Watthana & Suksathan* 1553 (QBG).

9. Cleisostoma

Blume, Bijdr.: 362. 1825; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29(2-4): 7. 1975; J. B. Comber, Orchids Java: 334. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 145. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 385. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 619. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 880. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 204. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นสั้น แข็ง ใบเดี่ยว มี 4-10 ใบ เรียงสลับ รูปแถบหรือรูปทรงกระบอก ปลายแหลมหรือมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามข้อ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง ไม่เป็นสัน ไม่มีร่องตามยาว จะงอยเล็กไม่ยื่นยาว กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานระบุชนิด

1. ใบรูปทรงกระบอก ดอกสีม่วงแดง เดือยรูปกลม ยาวประมาณ 3 มม. ภายในมีเนื้อเยื่อนูน รูปคล้ายหัวใจ ..... **1. Cleisostoma fuerstenbergianum**

1. ใบรูปแถบ ดอกสีเหลือง เดือยรูปกรวย ยาวประมาณ 6 มม. ภายในมีเนื้อเยื่อนูนรูปรี .... **2. Cleisostoma subulatum**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. Cleisostoma fuerstenbergianum Kraenzl., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. 7: 39. 1909; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29(2-4): 59-61. f. 26: 62. 1975; Seidenf., Opera Bot. 114: 395. 1992. — *Sarcanthus fuerstenbergianus* (Kraenzl.) J. J. Sm., Natuurw. Tijdschr. Ned.-Indië 72: 87. 1912; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 700. 1964. ภาพที่ 40 และ 103ค-ง

ลำต้น รูปทรงกระบอก แข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ยาว 25-35 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** มี 4-10 ใบ รูปทรงกระบอก กว้างประมาณ 4 มม. ยาว 15-25 ซม. ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 10-20 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 10-15 ซม. ก้านช่อยาว 4-6 ซม. แกนช่อยาว 6-9 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ดอก** สีม่วงแดง กว้าง 6-8 มม. ยาว 1-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 3-4 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 3-4 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายมน **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 1-2 มม. ยาว 4-5 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว ปลายกลีบสีม่วง กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ช่วงปลายรูปคล้ายสามเหลี่ยม โค้งลง ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น ช่วงโคนมีเดือยสีม่วง รูปกลม ยาวประมาณ 3 มม. ภายในมีเนื้อเยื่อนูนรูปคล้ายหัวใจ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **เส้าเกสร** สีเหลือง ยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปรี กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณูบางใสรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 7 มม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยสะเก็ด ดอยเชียงดาว ดอยผ้าห่มปก แม่แตง แม่ริม ฝาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ภูสวนทราย); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (หล่มสัก น้ำหนาว) สกลนคร (ภูพาน) มุกดาหาร; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี; ภาคใต้: พังงา

การกระจายพันธุ์.— ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-850 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— **ก้างปลา** (ภาคเหนือ)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

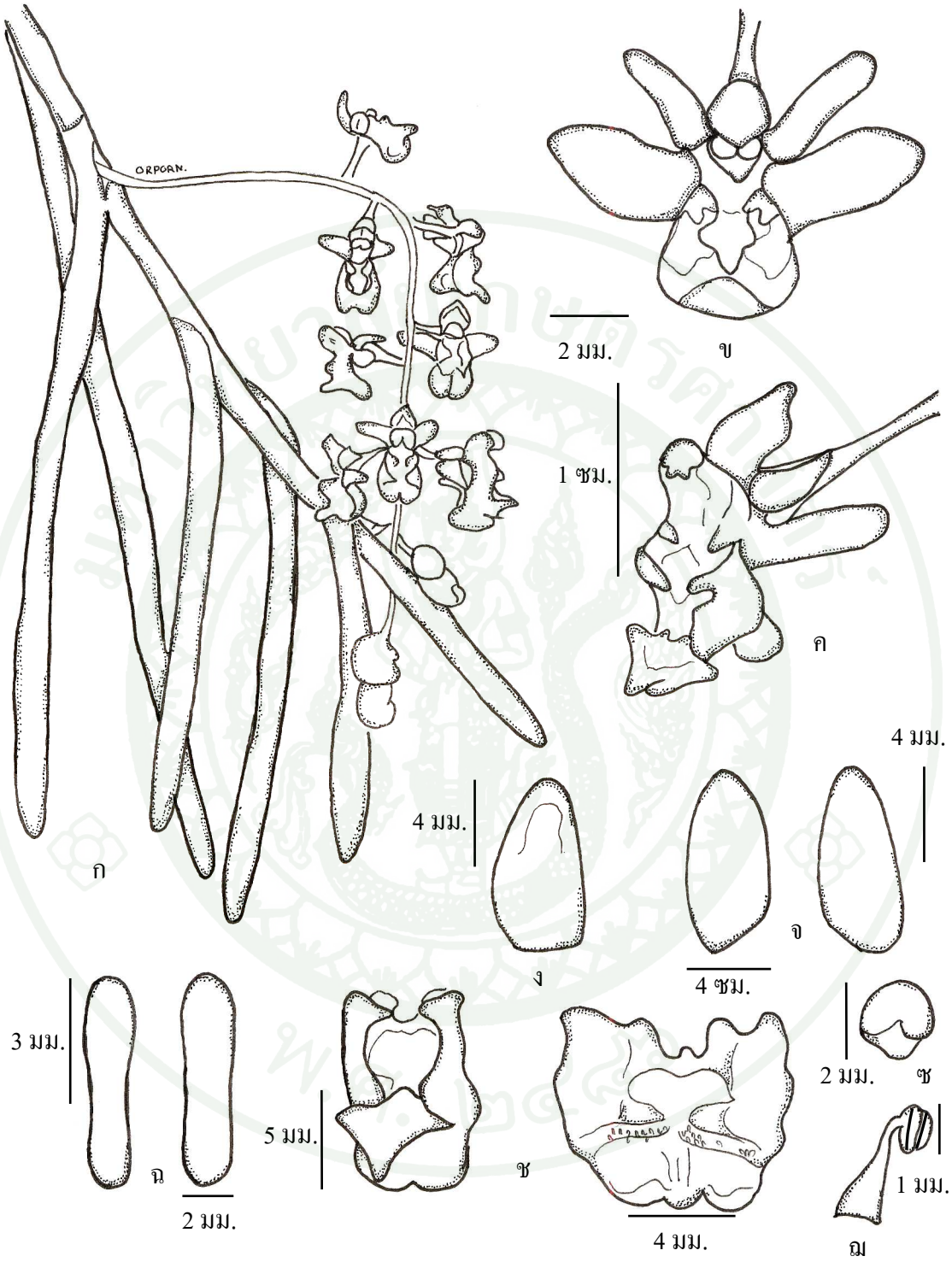

ภาพที่ 40 Cleisostoma fuerstenbergianum Kraenzl.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Chermsirivathana* 1538 (BK), *Damapong* 28 (BKF), *Damapong* 28, 176 (QBG), *Keratikorkol* 236 (QBG), *Maknoi & Srisanga* 2225 (QBG), *Maxwell* 88-650 (BKF), 96-1212 (CMU), *Mitsuta, Yahara, Nagamasu* & *Nantasan* T-50500 (BKF), *Phueakkhlai, Rukkaphan* & *Nunthamontree* 49 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* & *Wongnak* 464 (QBG), *Santisuk* 1086 (BKF), *Thaithong* 472 (BCU).

2. Cleisostoma subulatum Blume, Bijdr.: 363. 1825; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29(2-4): 25-26. f. 9. 27. 1975; J. B. Comber, Orchids Java: 335. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 145. f. 214-215. 149. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 390. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 625. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 894. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 208. 2001.— *Saccolabium secundum* (Griff.) Ridl., Mat. Fl. Malay. Penins. 1: 168. 1907; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 169. 1924.— *Sarcanthus subulatus* (Blume) Rchb. f., Bonplandia (Hannover) 5: 41. 1857; Holttum Revis. Fl. Malaya 1: 650. f. 196. 1953. ภาพที่ 41 และ 103จ

ลำต้น รูปทรงกระบอก แข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 6 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** มี 4-6 ใบ รูปแถบ กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 15-20 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 10-12 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาวประมาณ 6 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 2 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 4 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายแหลม **ดอก** สีเหลือง กว้าง 6-8 มม. ยาว 1-1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 2-3 มม. ยาว 4-6 มม. ปลายมน มีแถบตามยาวสีส้ม 2 แถบ **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้าง 2-3 มม. ยาว 4-6 มม. ปลายมน มีแถบตามยาวสีส้ม 2 แถบ **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 1-2 มม. ยาว 3-4 มม. ปลายมน มีแถบตามยาวสีส้ม 2 แถบ **กลีบปาก** สีขาว ปลายกลีบสีเหลือง กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ช่วงปลายรูปคล้ายสามเหลี่ยม โค้งลง ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น ช่วงโคนมีเดือย สีชมพู รูปกรวย ยาวประมาณ 6 มม. ภายในมีเนื้อเยื่อนูนรูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **เส้าเกสร** สีขาว ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณูบางใส รูปแถบ ยาวประมาณ 1 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ปลายแหลม **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 7 มม. **ผล** ไม่พบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

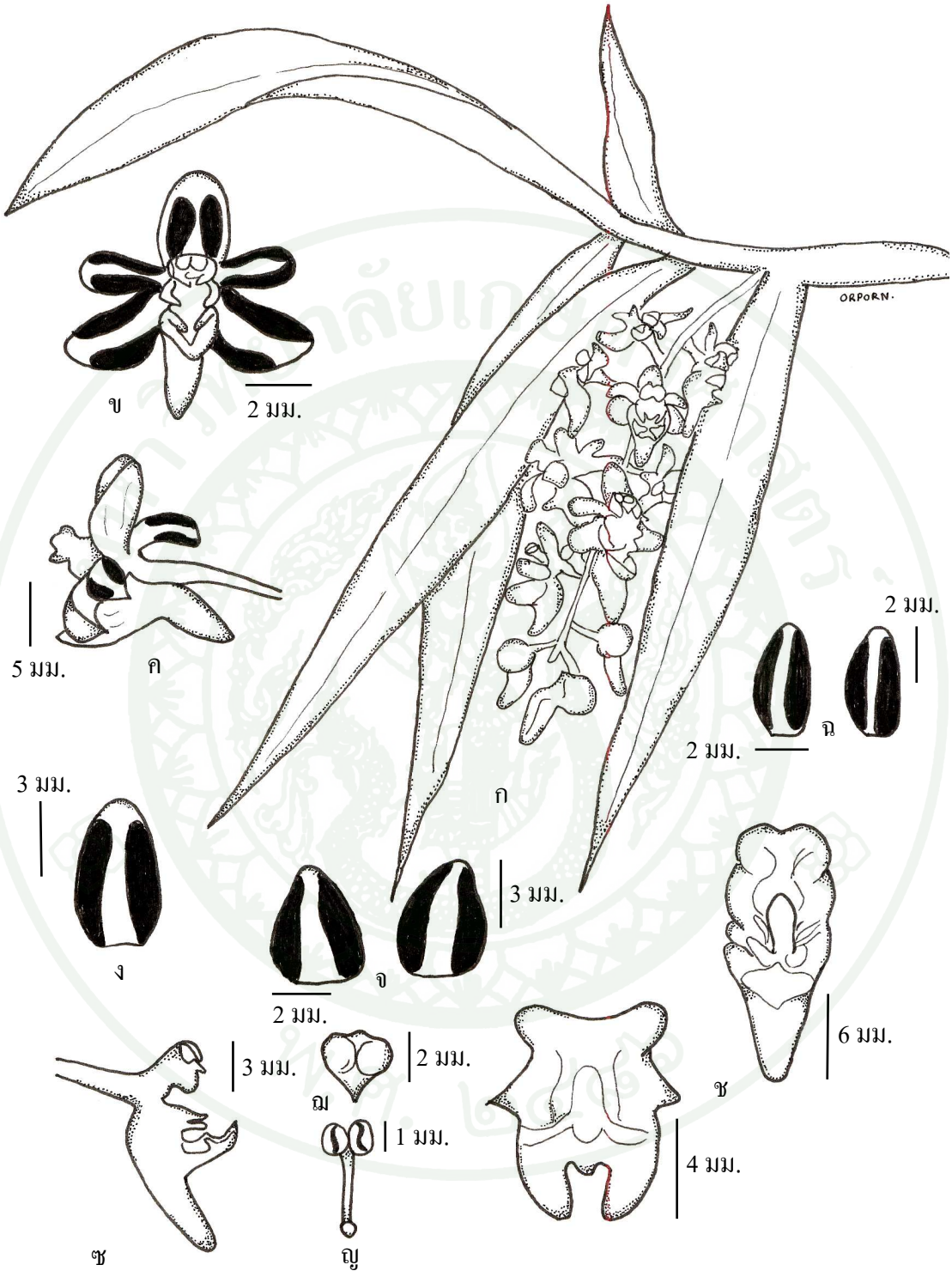

ภาพที่ 41 Cleisostoma subulatum Blume: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. เส้าเกสร; ซ เส้าเกสรด้านข้าง; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ขอนแก่น; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (ห้วยยาง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี (บางเบ้า) สตูล (ตะรุเตา)

การกระจายพันธุ์.— สิกขิม กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มริมลำธาร ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องใบกิ่ว (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 99 (BCU), *Charoenphol, Larsen & Warncke* 5113 (BKF), *Chermsirivathana* 1568 (BK), *K. Larsen*, *S. S. Larsen*, *Nielsen & Santisuk* 32364 (BKF), *Maxwell* 72-488 (BK), *Murata*, *Phengklai*, *Mitsuta*, *Yahara*, *Nagamasu & Nantasan* T-41998, T-50003 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri & Anuraktrakoon* 69 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University).

10. Coelogyne

Lindl., Coll. Bot.: t. 33. 1824; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 828. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 168. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 128. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 238. 1953**;** Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 106. 1959; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 279. 1968; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29(2-4): 8. 1975; J. B. Comber, Orchids Java: 109. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 106. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 199. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 320. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 209. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยหรือขึ้นบนหิน เจริญทางด้านข้าง เหง้าเรียวยาว แข็ง มีกาบใบเก่าหุ้มเหง้า หัวเทียมทรงรูปไข่ อวบน้ำ ใบเดี่ยว มี 2 ใบ ออกที่ปลายหัวเทียม รูปขอบขนาน ปลายแหลม โคนสอบเรียว ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่หน่อใหม่บริเวณด้านข้างของหัวเทียมเก่า กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ โคนกลีบปากไม่เป็นแอ่ง ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง ปลายเส้าเกสรแผ่เป็นปีก กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากันหรือในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน ไม่มีก้านกลุ่มเรณู มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปวิธานระบุชนิด

1. ดอกสีขาว กลีบดอกรูปรี กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. กลางกลีบปากเป็นสันนูนตามยาวสีเหลือง 3 สัน แผ่นใบเรียบ ..... **1. Coelogyne cumingii**
1. ดอกสีเหลือง กลีบดอกรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 3 ซม. กลางกลีบปากเป็นสันนูนตามยาวสีน้ำตาล 3 สัน แผ่นใบพับจีบ ……..... **2. Coelogyne trinervis**

1. Coelogyne cumingii Lindl., Edwards's Bot. Reg. 26(Misc.): 187. 1840; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 834. 1890; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 134. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 246. f. 50: 247. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 118. f. 88: 119. 1959; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 284. 1968; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29(2-4): 58. f. 22: 59. 1975; Seidenf., Opera Bot. 114: 113. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 209. f. 89: 210. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 351. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 212. 2001. ภาพที่ 42 และ 103ฉ

กล้วยไม้อิงอาศัย **เหง้า** เรียวยาว แข็ง มีกาบใบเก่าหุ้มเหง้า เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-8 มม. **หัวเทียม** สีเขียวอมเหลือง ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-4 ซม. ยาว 4-6 ซม. เป็นสัน 6-7 สัน ระยะห่างระหว่างหัวเทียมประมาณ 1.5 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่เหง้าใกล้โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 4-6 ซม. ยาว 15-30 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเรียว แผ่นใบเรียบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่หน่อใหม่บริเวณด้านข้างของหัวเทียมเก่า แต่ละช่อมี 3-4 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 25-30 ซม. ก้านช่อยาว 15-18 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 10-12 ซม. ใบประดับรูปรี กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายแหลม **ดอก** สีขาว กว้างประมาณ 6 ซม. ยาวประมาณ 7 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรีแกมรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 5 ซม. ปลายแหลม **กลีบดอก** รูปรี กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายแหลม โคนสอบ **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีเหลือง เป็นสันนูนตามยาวสีเหลือง 3 สัน กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ช่วงปลายรูปคล้ายสามเหลี่ยม ขอบหยักมน ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น ช่วงโคนเว้าตื้น **เส้าเกสร** สีขาว ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายเส้าเกสรแผ่เป็นปีก **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม ในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่กลับ กลุ่มใหญ่กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. กลุ่มเล็กกว้าง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

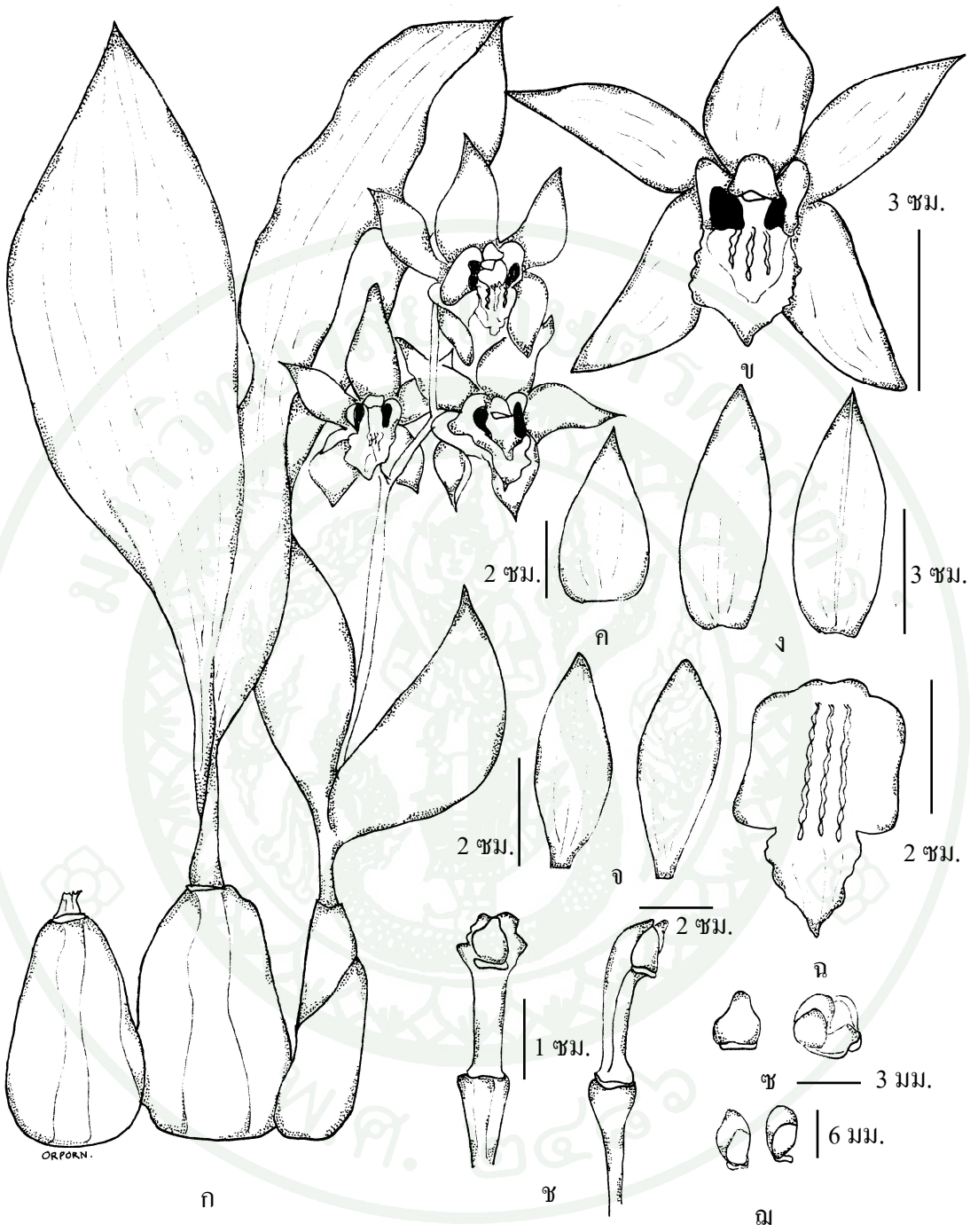

ภาพที่ 42 Coelogyne cumingii Lindl.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปรี กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 3 ซม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. เป็นสันตามยาว 6 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยเชียงดาว) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ป่าหินงาม) นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (บ้านนาสาร) สงขลา (โตนงาช้าง)

การกระจายพันธุ์.— ลาว มาเลเซีย สุมาตรา บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-800 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม เป็นผลเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องมัน** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 39 (BCU), *Chermsirivathana* & *Kasem* 1737 (BK), *Kerr* 0428, 0626,(BK), *Niyomdham* 3044 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri*, *Anuraktrakoon* & *Rukkaphan* 24 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Suddee* 53 (BCU), *Thaithong* 435, 1104 (BCU).

2. Coelogyne trinervis Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 41. 1830; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 832. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 183. 1895; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 115. f. 85: 116. pl. IV. 1959; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 29(2-4): 44-46. f. 16: 47. 1975; J. B. Comber, Orchids Java: 116. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 112. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 207. f. 88: 208. 1992.— *Coelogyne stenophylla* Ridl., Fl. Malay Penins. 4: 132. 1924. ภาพที่ 43 และ 104ก-ข

กล้วยไม้อิงอาศัยหรือขึ้นบนหิน **เหง้า** เรียวยาว แข็ง มีกาบใบเก่าหุ้มเหง้า เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-6 มม. **หัวเทียม** สีเหลือง ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 ซม. ยาว 5-6 ซม. เป็นสัน 3-4 สัน ระยะห่างระหว่างหัวเทียมประมาณ 1 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่เหง้าใกล้โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 5-6 ซม. ยาว 25-35 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเรียว แผ่นใบพับจีบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่หน่อใหม่บริเวณด้านข้างของหัวเทียมเก่า แต่ละช่อมี 4-6 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 10-20 ซม. ก้านช่อยาว 6-8 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 4-12 ซม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

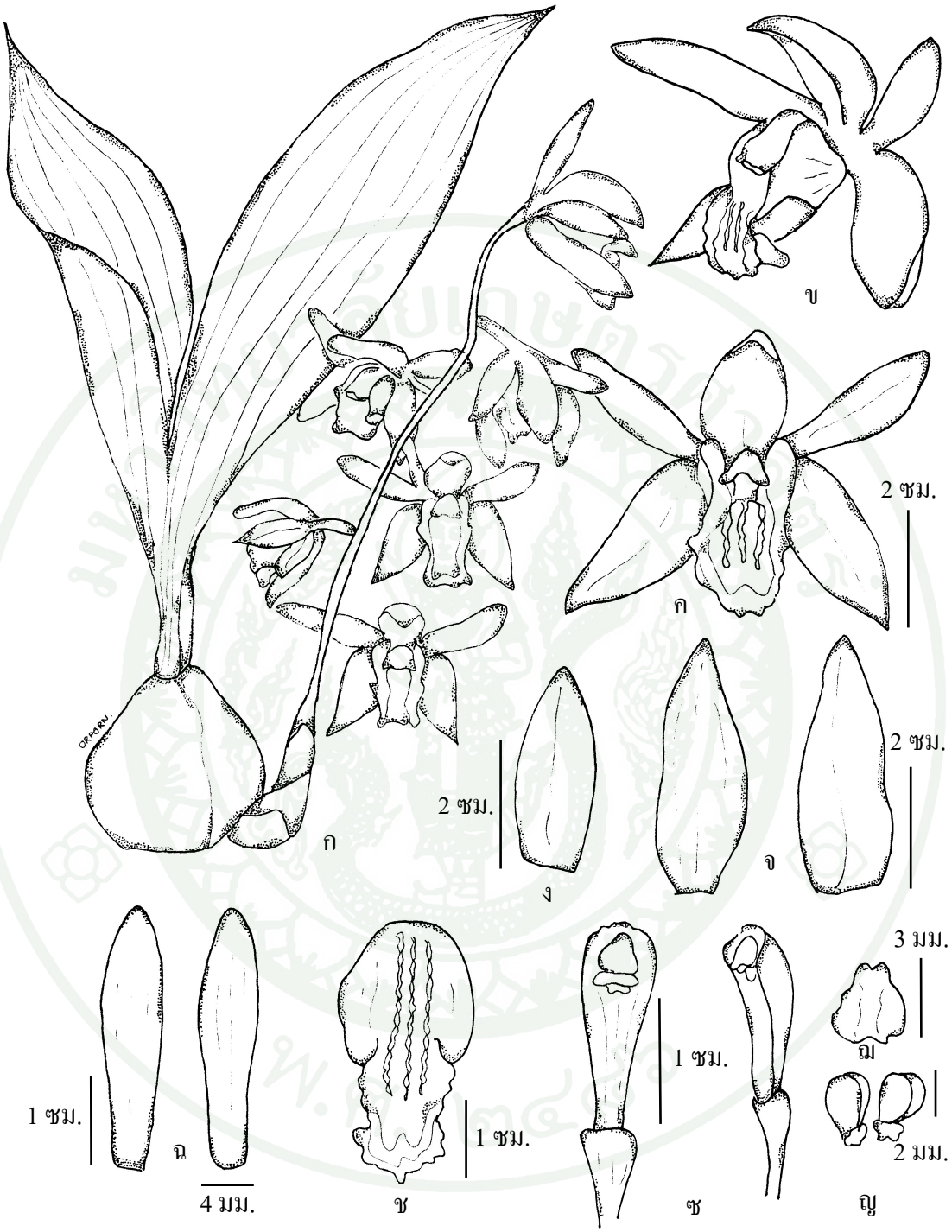

ภาพที่ 43 Coelogyne trinervis Lindl.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านข้าง; ค. ดอกด้านหน้า; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดอก มีกลิ่นฉุน สีเหลือง กว้าง 3-4 ซม. ยาว 4-5. ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 3 ซม. ปลายมน กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีน้ำตาล 1 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายมน กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีน้ำตาล 1 เส้น **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 3 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีน้ำตาล กลางกลีบสีขาว เป็นสันนูนตามยาวสีน้ำตาล 3 สัน กว้าง 1-2 ซม. ยาว 2-3 ซม. ช่วงปลายรูปรี ขอบหยักมน ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น ช่วงโคนมน **เส้าเกสร** สีขาว ตรงกลางมีเส้นตามยาวสีน้ำตาล ปลายเส้าเกสรแผ่เป็นปีก **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 3 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (ปางมะผ้า) เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยสะเก็ด ดอยเชียงดาว) เชียงราย (ห้วยแม่ริม) ลำพูน (ดอยขุนตาล) ลำปาง (แจ้ซ้อน) ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (หล่มสัก น้ำหนาว) เลย (ภูกระดึง) หนองคาย; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่) ชัยภูมิ (ป่าหินงาม) อุบลราชธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ทุ่งใหญ่นเรศวร); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี ตราด; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (เกาะเต่า) พังงา ยะลา

การกระจายพันธุ์.— พม่า ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย ชวา

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้งและป่าเต็งรังผสมไม้สน บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 850-950 เมตร ออกดอกเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องหมาก** (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 96 (BCU), *Maxwell* 01-505 (CMU),72-504 (BK), 88-1109 (BKF), 93-1187 (CMU), 93-1316 (CMU), 96-1221 (BKF), 98-1214 (CMU), *Murata*, *Phengklai*, *Mitsuta*, *Yahara*, *Nagamasu* & *Nantasan* T-38666 (BKF), *Niyomdham* & *Phudjaa* 5454 (BKF), *Niyomdham*, *Phudjaa* & *Chonkunjana* 6350 (BKF), *Phueakkhlai*, *Ngernsaengsaruay*, *Tippayasri* & *Kasetluksamee* 64 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pongamornkul* 2010 (QBG), *Sanitjan* 8 (CMU), *Sridith* 56 (BCU), *Suddee* 190 (BCU), *Suksathan* 1250 (QBG), *Thaithong* 282 (BCU).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

11. Cymbidium

Sw., Nova Acta Regiae Soc. Sci. Upsal. 6: 70. 1799; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 8. 1890; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 513. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 498. 1961; Seidenf., Opera Bot. 72: 65. 1983; J. B. Comber, Orchids Java: 378. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 335. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 545. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 226. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 231. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยหรือกล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง เหง้าสั้น หัวเทียมรูปทรงรีหรือทรงรูปไข่ ใบเดี่ยว มี 3-7 ใบ เรียงสลับ รูปแถบ ปลายมนหรือแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามซอกใบหรือออกที่โคนหัวเทียม กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานระบุชนิด

1. กล้วยไม้อิงอาศัย หัวเทียมรูปทรงรี แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ดอกสีแดง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกขอบกลีบมีแถบตามยาวสีเหลือง 2 แถบ ..... **1. Cymbidium bicolor**
1. กล้วยไม้ดิน หัวเทียมทรงรูปไข่ แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ ดอกสีเขียวอ่อน กลีบเลี้ยงและกลีบดอกกลางกลีบมีเส้นตามยาวสีแดง 1 เส้น ..... **2. Cymbidium ensifolium**

1. Cymbidium bicolor Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 164. 1833; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 11. 1890; Seidenf., Opera Bot. 72: 81. f. 44: 82; pl. V b: 121. 1983; Seidenf., Opera Bot. 114: 338. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 551. f. 251: 552. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 238. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 231. 2001.— *Cymbidium pubescens* Lindl., Edwards's Bot. Reg. 26(Misc.): 75. 1840; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 11. 1890; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 145. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 518. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 507. 1961. ภาพที่ 44 และ 104ค-ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล้วยไม้อิงอาศัย **หัวเทียม** ขึ้นชิดกันเป็นกอ รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3 ซม. ยาว 5-6 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว ปลายรากตั้งขึ้น **ใบ** มี 3-5 ใบ รูปแถบ กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 25-50 ซม. ปลายมน กลางใบเป็นร่อง โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามซอกใบ แต่ละช่อมี 10-20 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 45-60 ซม. ก้านช่อยาว 10-15 ซม. แกนช่อยาว 35-45 ซม. ใบประดับรูปใบหอก กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายเรียวแหลม **ดอก** สีแดง กว้าง 3-3.5 ซม. ยาว 3.5-4 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปขอบขนาน กว้าง 5-6 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายมน ขอบกลีบด้านในมีแถบตามยาวสีเหลือง 2 แถบ **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปขอบขนาน กว้าง 5-6 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายมน ขอบกลีบด้านในมีแถบตามยาวสีเหลือง 2 แถบ **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 4-5 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายมน ขอบกลีบด้านในมีแถบตามยาวสีเหลือง 2 แถบ **กลีบปาก** สีแดง กว้าง 6-8 มม. ยาว 1-1.5 ซม. กลางกลีบเป็นสันนูนตามยาว 2 สัน ช่วงปลายรูปไข่ โค้งลง ขอบหยักมน ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น ช่วงโคนสั้น ๆ เชื่อมติดกับโคนเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1.5 ซม. คางยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม สีเหลือง รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูบางใส รูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. ด้านนอกมีตุ่มเล็ก ๆ กระจายทั่วไป **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแอ่งอยู่ด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว อมก๋อย) เชียงราย (ดอยหลวง) ลำปาง (แจ้ซ้อน) พะเยา น่าน อุตรดิตถ์ พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) เลย (ภูกระดึง ภูหลวง สีตาน) สกลนคร (ภูพาน); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ทุ่งใหญ่นเรศวร) เพชรบุรี (แก่งกระจาน); ภาคกลาง: สระบุรี (ปากช่อง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (บางเบ้า) นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) ตรัง

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย เนปาล ศรีลังกา พม่า ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 เมตร ออกดอกเดือนมีนาคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

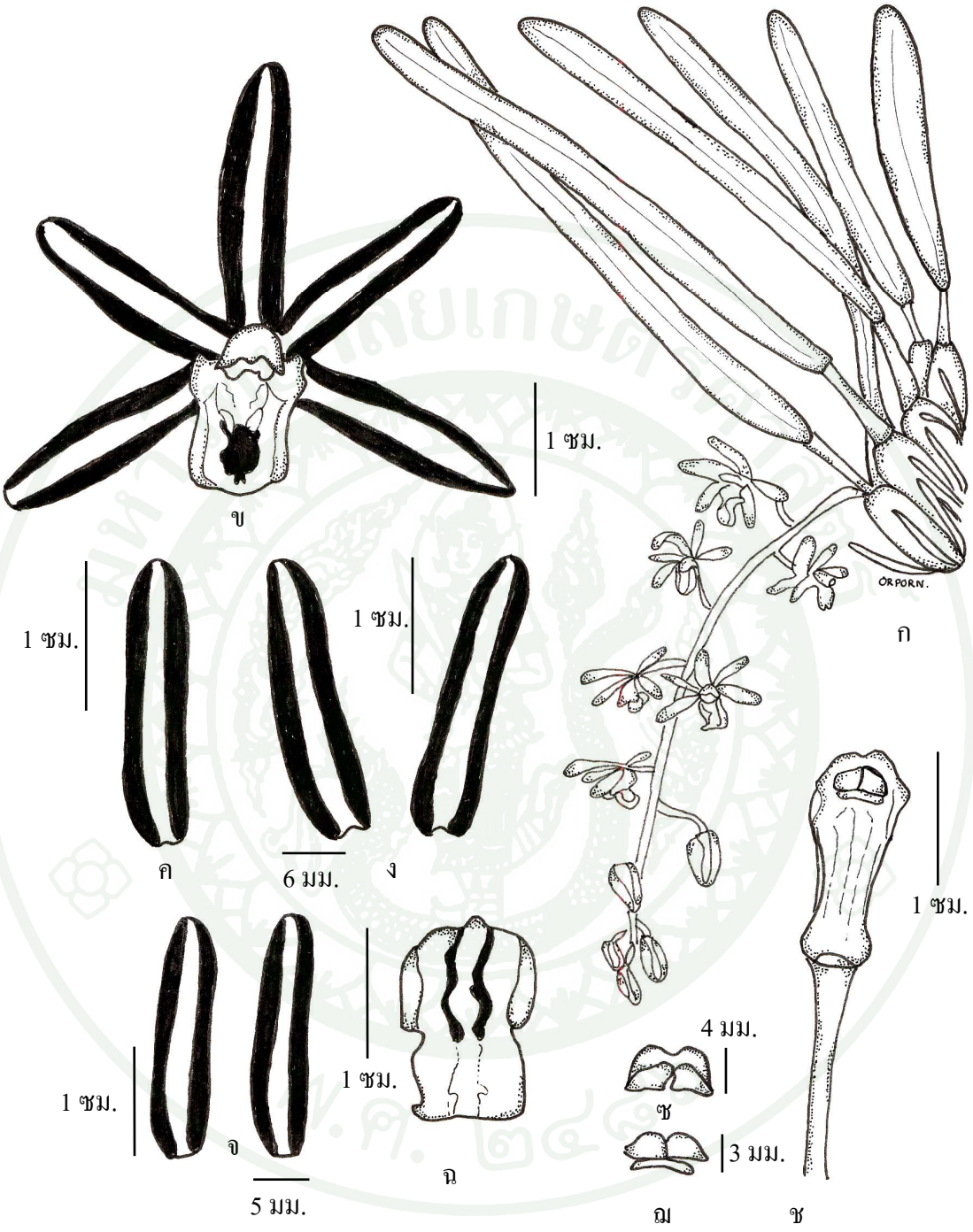

ภาพที่ 44 Cymbidium bicolor Lindl.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อพื้นเมือง.— กระด้ามผี, (หนองคาย); **กะเรกะร่อนด้ามข้าว** (ภาคกลาง); กล้วยหางไหล (สุราษฎร์ธานี); นุงทุ่งทอง (แม่ฮ่องสอน)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 121 (BCU), *Hennipman* 3967 (BKF), *Maxwell* 93-258 (CMU), 95-284 (CMU), (BKF), 96-419 (CMU), 96-1396 (CMU), 97-257 (CMU), *Middleton*, *Hemrat*, *Lindsay*, *Suddee* & *Suwanachat* 1708 (BKF), *Phueakkhlai* & *Tippayasri* 6 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Ratchatra* s.n. (BCU), *Smitinand* 11460 (BKF), *Thaithong* 591 (BCU).

2. Cymbidium ensifolium (L.) Sw., Nova Acta Regiae Soc. Sci. Upsal. 6: 77. 1799; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 13. 1890; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 519. f. 152. 520. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 511. 1962; Seidenf., Opera Bot. 72: 71. f. 38: 74. pl. IVa: 120. 1983; J. B. Comber, Orchids Java: 380. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 344. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 549. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 229. 2001.— *Epidendrum ensifolium* L., Sp. Pl.: 954. 1753. ภาพที่ 45 และ 104จ-ฉ

กล้วยไม้ดิน **หัวเทียม** ขึ้นชิดกันเป็นกอ ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-3 ซม. ยาว 3-4 ซม. มีกาบใบเก่าหุ้มหัวเทียม **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว ขนาดใหญ่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 ซม. **ใบ** มี 4-7 ใบ รูปแถบ กว้าง 2-3 ซม. ยาว 55-80 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 5-7 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 25-35 ซม. ก้านช่อยาว 15-20 ซม. แกนช่อยาว 10-15 ซม. ใบประดับรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 5 ซม. ปลายแหลม ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. **ดอก** สีเขียวอ่อน กว้าง 4-5 ซม. ยาว 5-6 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้าง 6-8 มม. ยาว 3-4 ซม. ปลายแหลม กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาวสีแดง 1 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้าง 6-8 มม. ยาว 3-4 ซม. ปลายมน กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาวสีแดง 1 เส้น **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 5-6 มม. ยาว 2-3 ซม. ปลายมน กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาวสีแดง 1 เส้น โคนสอบ **กลีบปาก** สีเขียวอ่อน แต้มจุดประสีแดง กว้าง 5-6 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ช่วงปลายรูปไข่ โค้งลง ขอบหยักมน ช่วงกลางเป็นแอ่ง ขอบกลีบโค้งขึ้น ช่วงโคนสั้น ๆ เชื่อมติดกับโคนเส้าเกสร **เส้าเกสร** สีเขียวอ่อนมีจุดประสีแดง ยาวประมาณ 1.5 ซม. คางยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูบางใส รูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

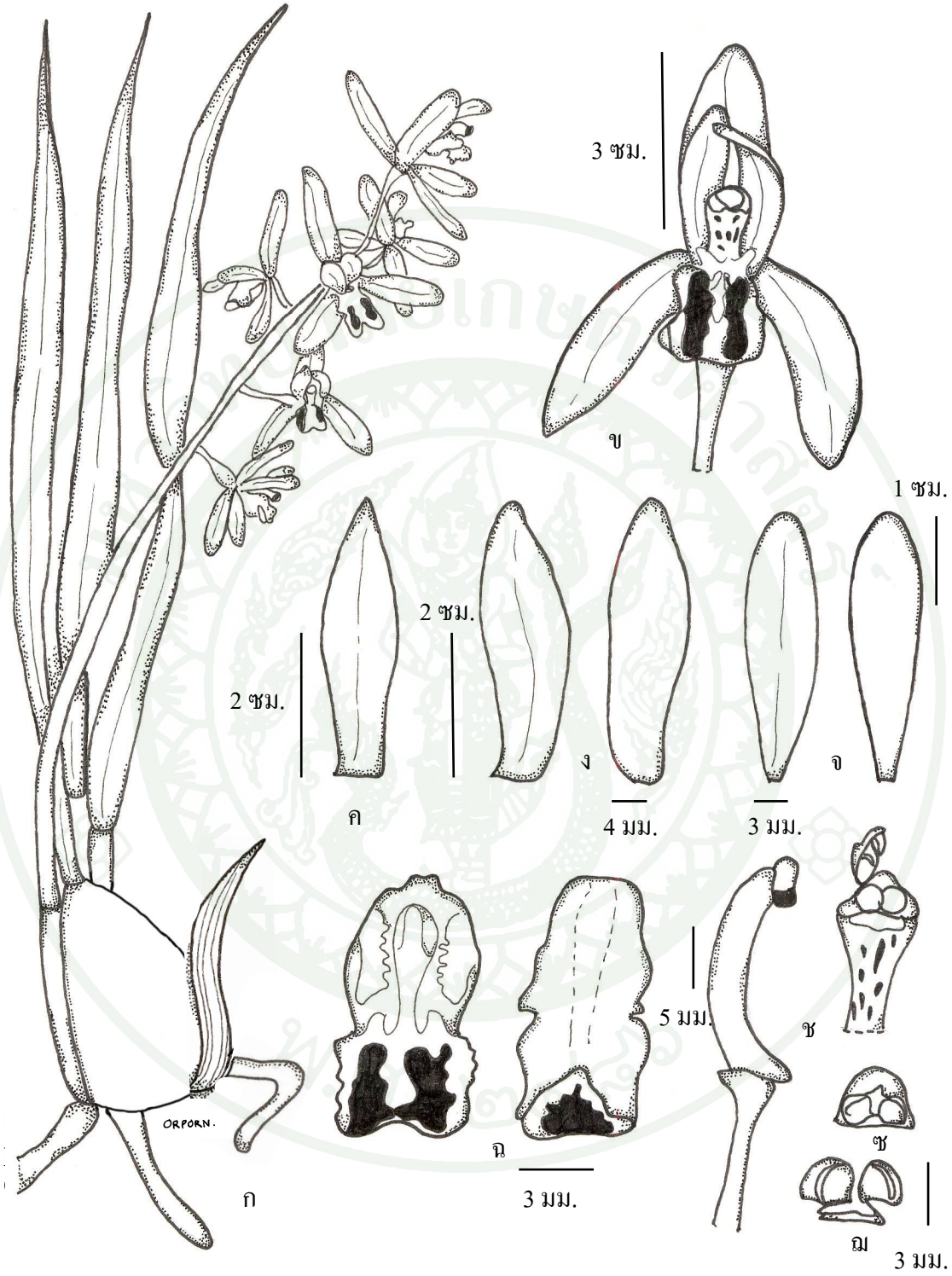

ภาพที่ 45 **Cymbidium ensifolium** (L.) Sw.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบดอกด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบปากด้านหน้า-ด้านหลัง; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านข้าง-ด้านหน้า; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประมาณ 4 มม. ด้านนอกมีตุ่มเล็ก ๆ กระจายทั่วไป **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแอ่งอยู่ด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 3 ซม. **ผล** สีเขียวเข้ม รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 5 ซม. เป็นสันตามยาว 6 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว ดอยสะเก็ด สวนรุกขชาติไม้เมืองหนาว) เชียงราย ลำพูน (ดอยขุนตาล) ลำปาง (ดอยหลวง แจ้ซ้อน) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง) ขอนแก่น; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ทุ่งใหญ่นเรศวร สังขละบุรี) ราชบุรี (เขาหินกอง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี (เขาสอยดาว); ภาคใต้: กระบี่ สตูล

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย ภูมิภาคอินโดจีน สุมาตรา บอร์เนียว นิวกินี

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่ม ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 เมตร ออกดอกเดือนมีนาคม เป็นผลเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— จุหลัน, **นางคำ** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Bult* 827 (BKF), *Maxwell* 93-755 (BKF), 95-450 (BKF), 97-87 (CMU), 97-722 (BKF), *Ngernsaengsaruay* s.n. (BCU), *Phueakkhlai* & *Tippayasri* 73 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Palee* 130 (CMU), *Sankamethawee* 160 (BKF), *Sunthom* & *Thaithong* 1759 (BCU), *Watthana* 2103 (QBG), *Winit* 1218 (BKF).

12. Dendrobium

Sw., Nova. Acta Regiae Soc, Sci. Upsal 6: 82. 1799; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 710. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 61. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 32. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 258. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 185. 1960; 4: 770. 1965; Backer in Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 344. 1968; J. B. Comber, Orchids Java: 212. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 206. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 360. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 580. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 235. 2001.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง หัวเทียมยาวหรือสั้น รูปทรงกระบอก รูปทรงรี หรือรูปทรงกระสวย อวบน้ำ มี 2 ถึงหลายปล้อง หรือไม่มีหัวเทียม ลำต้นแบน ยาวหรือสั้น ไม่อวบน้ำ ใบเดี่ยว มี 1 ถึงหลายใบ เรียงสลับหรือเรียงเวียน รูปรี รูปใบหอก รูปขอบขนาน รูปแถบ หรือรูปทรงกระบอก ปลายเว้าตื้นหรือแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น กาบใบมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหรือสีขาว หรือเกลี้ยง หรือไม่มีกาบใบ บางครั้งใบลดรูป ผลัดใบก่อนออกดอกหรือไม่ผลัดใบ ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามข้อหรือออกที่ยอด หรือดอกเดี่ยว ออกตามลำต้นบริเวณที่ใบลดรูปเป็นเกล็ด ออกตามซอกใบ หรือออกตามข้อ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 16 ชนิด

รูปวิธานระบุชนิด

1. ดอกเดี่ยว
   2. แผ่นใบมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น ดอกสีเหลือง ..... **15. Dendrobium senile**
   2. แผ่นใบเกลี้ยง ดอกสีขาว
      3. ใบรูปทรงกระบอก กลางกลีบปากส่วนปลายเป็นสันนูนตามยาว 3 สันและมีรยางค์สีขาว ..... **6. Dendrobium exile**
      3. ใบรูปใบหอกหรือใบรูปไข่แกมรูปรี กลางกลีบปากไม่มีรยางค์
         4. ใบรูปใบหอก กลีบปากรูปพัด ขอบกลีบโค้งขึ้น กลางกลีบสีเหลืองแต้มจุดประสีแดง ..... **1. Dendrobium acinaciforme**
         4. ใบรูปรีแกมรูปไข่ กลีบปากรูปไข่กลับ ขอบกลีบโค้งลง กลางกลีบมีแถบตามยาวสีน้ำตาล 3 แถบ ..... **5. Dendrobium ellipsophyllum**

1. ช่อดอก
   5. ใบมี 1 ใบต่อหัวเทียม ..... **9. Dendrobium lindleyi**
   5. ใบมี 2 ถึงหลายใบต่อหัวเทียม
      6. ผลัดใบก่อนออกดอก
         7. ฝาครอบกลุ่มเรณูมีเนื้อเยื่อคล้ายผลึกใสปกคลุม กลีบเลี้ยงและกลีบดอกบิด .... **4. Dendrobium crystallinum**
         7. ฝาครอบกลุ่มเรณูเกลี้ยง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกไม่บิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

8. โคนกลีบปากโอบล้อมเส้าเกสร เป็นสันนูน 3 สัน ….. **12. Dendrobium polyanthum**

8. โคนกลีบปากเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร ไม่เป็นสัน

9. กลีบปากรูปไข่ กลางกลีบสีเขียว มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ..……..

..... **7. Dendrobium hercoglossum**

9. กลีบปากรูปเกือบกลม กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 6 เส้น เกลี้ยง โคนกลีบแต้มสีม่วงแดงรูปค่อนข้างกลม 2 วง ..... **13. Dendrobium pulchellum**

6. ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก

10. มีหัวเทียม

11. กาบใบมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น

12. ดอกสีน้ำตาล กลีบปากรูปไข่กลับ โคนกลีบปากเป็นแอ่ง ..……

..... **10. Dendrobium pachyglossum**

12. ดอกสีขาว กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก โคนกลีบปากไม่เป็นแอ่ง ..……

..... **2. Dendrobium christyanum**

11. กาบใบเกลี้ยง

13. โคนกลีบปากโอบล้อมเส้าเกสร กลีบเลี้ยงและกลีบดอกบิด ..……

..... **16. Dendrobium signatum**

13. โคนกลีบปากเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร กลีบเลี้ยงและกลีบดอกไม่บิด

14. ดอกเรียงด้านเดียวตามแกนช่อ สีชมพู ขอบกลีบปากเรียบ .....

..... **14. Dendrobium secundum**

14. ดอกเรียงเวียนตามแกนช่อ สีเหลือง ขอบกลีบปากเป็นขนครุย ..……....

..... **3. Dendrobium chrysotoxum**

10. ไม่มีหัวเทียม

15. ดอกสีเหลือง บานเต็มที่กว้างและยาวไม่เกิน 1 ซม. ……..

..... **8. Dendrobium indivisum**

15. ดอกสีขาว บานเต็มที่กว้างและยาว 3-4 ซม. ..... **11. Dendrobium parciflorum**

1. Dendrobium acinaciforme Roxb., Fl. Ind. ed. 3: 487. 1832; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 723. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 263. f. 196. 1960; 4: 778. 1965; Seidenf., Opera Bot. 83: 209. f. 141. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 249. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 411. 1992; H. P. Wood, The Dendrobium: 588. 2006.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

— *Dendrobium spatella* Rchb. f., Hamburger Garten- Blumenzeitung 21: 298. 1865; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 725. 1890. ภาพที่ 46 และ 105ก

ลำต้น แบน ไม่อวบน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 มม. ยาว 12-15 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** ช่วงบนของลำต้นใบลดรูปเป็นเกล็ด ช่วงล่างของลำต้นใบเรียงสลับ รูปใบหอก กว้าง 5-8 มม. ยาว 2-3 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบเกลี้ยง ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ดอก** เดี่ยว ออกตามลำต้นบริเวณที่ใบลดรูปเป็นเกล็ด สีขาว กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 9 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 2-3 มม. ยาว 3-6 มม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 3-4 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 1-2 มม. ยาว 2-4 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีเหลืองแต้มจุดประสีแดง รูปพัด กว้าง 4-5 มม. ยาว 6-7 มม. ปลายหยักมน ขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1 มม. คางยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม. **ผล** ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. เป็นสันนูน 3 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ อมก๋อย) เชียงราย (แม่สาย) น่าน ลำพูน พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) เลย (ภูกระดึง ภูทอง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (เกาะทะลุ); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี จันทบุรี; ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี (บ้านนาสาร)

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย พม่า ลาว กัมพูชา

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 800 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงสิงหาคม เป็นผลเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องตะขาบ, **เอื้องยอดสร้อย** (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom* & *Phengklai* 1155 (BKF), *Bunchuai* 1495 (BKF), *Kerr* 0162, 0372, 0447, 0449, 0914 (BK), *Nanakorn et al.* 11106 (QBG), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 11 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Seidenfaden* 4811 (BKF), *Smitinand* s.n. (BKF), *Sridith* 39 (BCU), *Suksathan* & *Pumicong* 3735 (QBG), *Watthana* 2409 (QBG).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

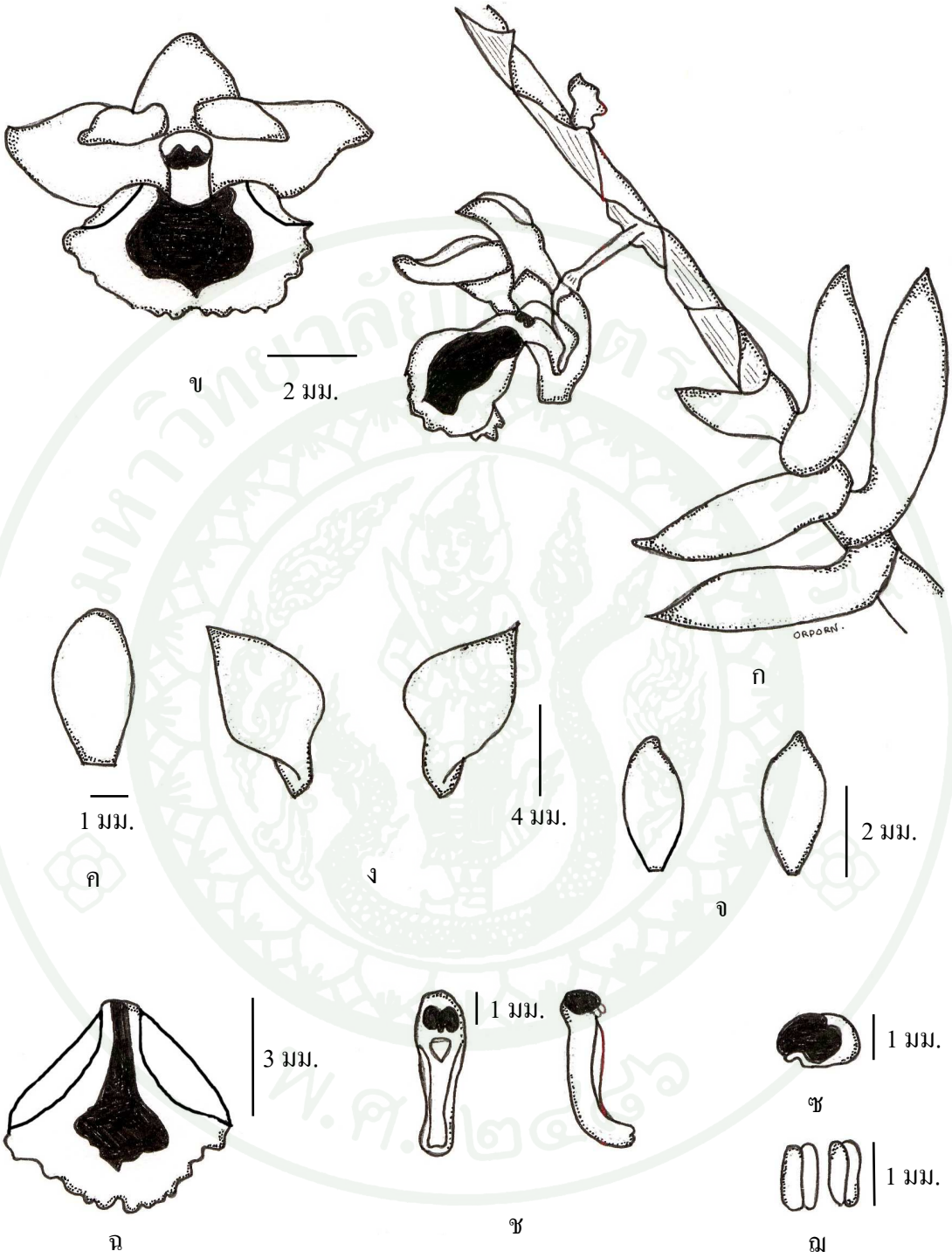

ภาพที่ 46 Dendrobium acinaciforme Roxb.: ก. ต้นที่มีดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. Dendrobium christyanum Rchb. f., Gard. Chron. 1: 178. 1882; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 227. 1960; 4: 770. 1965; Seidenf., Opera Bot. 83: 105. f. 61. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 210. 1992; H. P. Wood, The Dendrobium: 609. f. 154. 2006.— *Dendrobium margaritaceum* Finet, Bull. Soc. Bot. France 50: 379. 1903; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 224. 1960; 4: 773. 1965. ภาพที่ 47 และ 105ข

หัวเทียม รูปทรงกระบอก มี 2-6 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 มม. ยาว 6-10 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2.5-3 ซม. ยาว 7-10 ซม. ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม กาบใบมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น แผ่นใบบาง ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 1-2 ดอก ทั้งช่อยาวประมาณ 6 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 1 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 1 ซม. ใบประดับย่อยรูปรี กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น **ดอก** สีขาว กว้าง 5-6 ซม. ยาว 3-4 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2.-3 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-3 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 2-3 ซม. เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปพัด กลางกลีบสีส้ม ปลายเว้าตื้นและหยักมน แฉกข้างขอบกลีบโค้งขึ้น กลางกลีบเป็นสันนูนตามยาวสีเหลือง 5 สัน โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 ซม. คางยาวประมาณ 1 ซม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 5 มม. ปลายเว้าตื้น **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 5.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยปุย) ตาก (ดอยหัวหมด) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง) ขอนแก่น (ภูเวียง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว)

การกระจายพันธุ์.— เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 850 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องแซะภูกระดึง (เลย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Garrett* 797 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 47 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Plemdit* 337 (BKF), *Suvarnasut* 497 (BKF).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

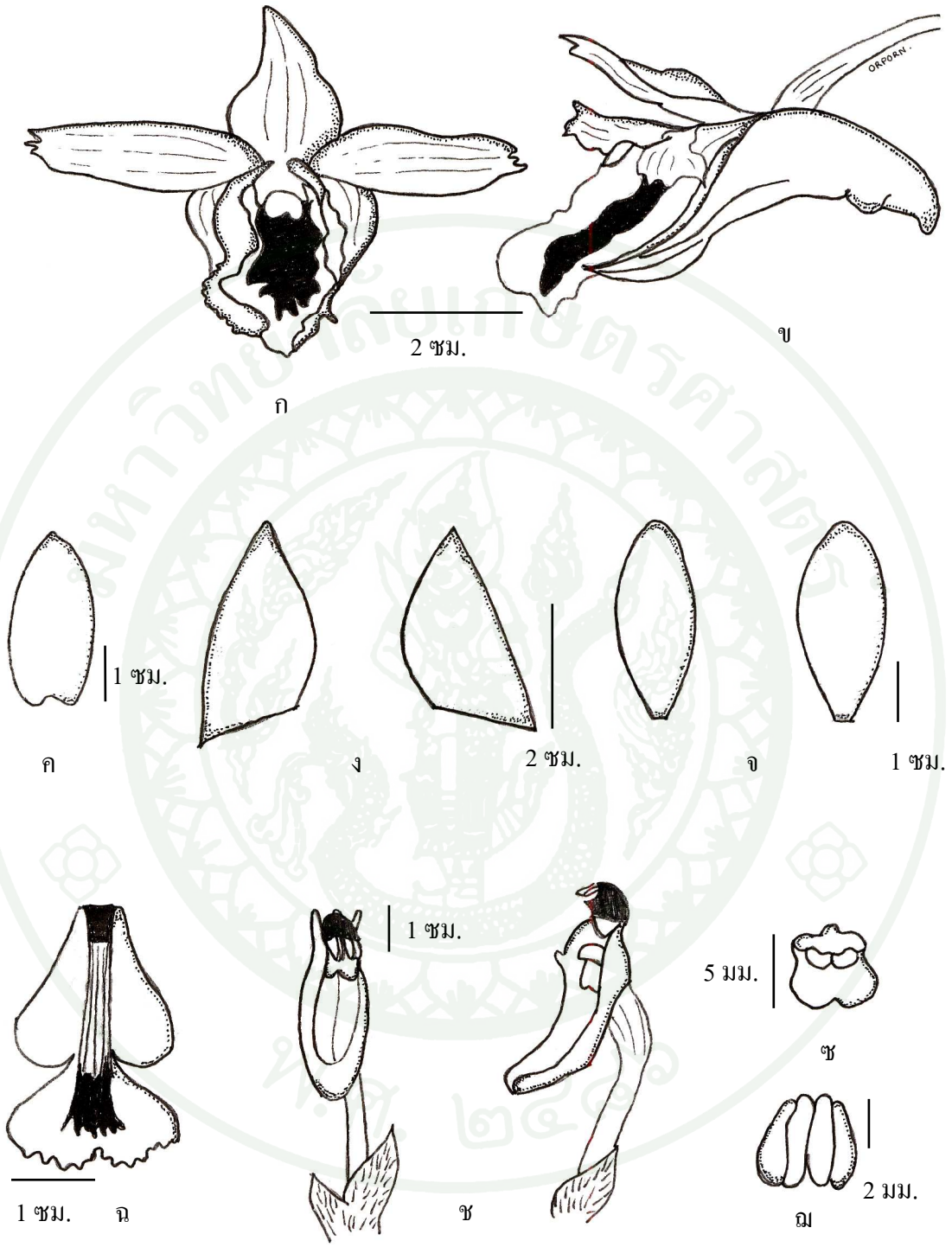

ภาพที่ 47 Dendrobium christyanum Rchb. f.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. Dendrobium chrysotoxum Lindl., Edwards's Bot. Reg. 33: t. 19. 1847; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 750. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 76. 1895; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1:279. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 194. 1960; 4: 771. 1965; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 354. 1968; Seidenf., Opera Bot. 83: 19. f. 6. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 208. 1992; H. P. Wood, The Dendrobium: 612. f. 99. 2006. ภาพที่ 48 และ 105ค-ง

หัวเทียม รูปทรงกระสวย มี 2-5 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5-3 ซม. ยาว 25-30 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปใบหอก กว้าง 3-4 ซม. ยาว 10-15 ซม. ปลายเว้าเท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม กาบใบเกลี้ยง แผ่นใบบาง ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 25-30 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อดอก ทั้งช่อยาว 20-25 ซม. ก้านช่อยาว 5-8 ซม. แกนช่อยาว 15-17 ซม. ใบประดับย่อยรูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **ดอก** มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ สีเหลือง กว้าง 4-4.5 ซม. ยาว 5-6 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-3 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-3 ซม. ปลายมน โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปไข่ กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-3 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีเหลือง โคนกลีบสีส้ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 ซม. ขอบกลีบเป็นขนครุย โคนกลีบเว้าลึกเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 4 ซม. **ผล** ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 5.5 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (ปางมะผ้า) เชียงใหม่ (เชียงดาว ดอยสุเทพ แม่ริม) ลำปาง ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) เลย (ภูกระดึง ภูหลวง) นครพนม; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 500-750 เมตร ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์ เป็นผลเดือนมีนาคมถึงเมษายน

ชื่อพื้นเมือง.— พอนี้โคะ, (แม่ฮ่องสอน); **เอื้องคำ** (ภาคเหนือ); เอื้องคำตา (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Darumas et al.* 228 (BCU), *Indhamusika* s.n. (QBG), *Phueakkhlai & Tippayasri* 75 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Smitinand* s.n. (BKF).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

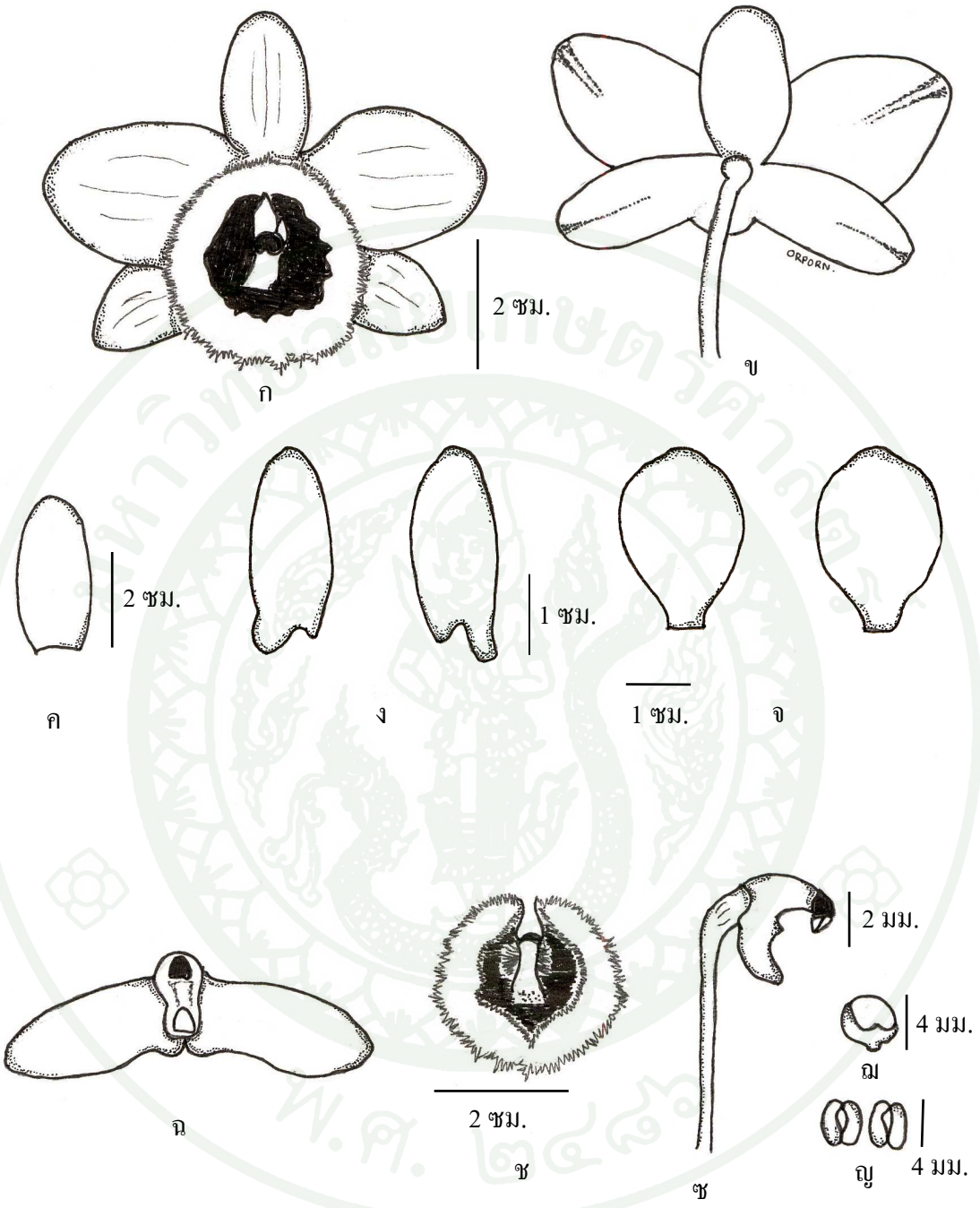

ภาพที่ 48 Dendrobium chrysotoxum Lindl.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านหลัง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. โคนกลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกับโคนเส้าเกสร; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านข้าง; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. Dendrobium crystallinum Rchb. f., Gard. Chron.: 572. 1868; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 739. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 81. 1895; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 209. f. 161; pl. IX. 1960; 4: 772. 1965; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 373. 1968; Seidenf., Opera Bot. 83: 80. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 235. 1992. ภาพที่ 49 และ 105จ-ฉ

หัวเทียม รูปทรงกระบอก มี 2 ถึงหลายปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาว 40-70 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 8-10 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบบาง ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 4-5 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อดอก ทั้งช่อยาว 6-10 ซม. ก้านช่อยาว 2-4 ซม. แกนช่อยาว 4-6 ซม. ใบประดับย่อยรูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **ดอก** สีขาว กว้าง 3-4 ซม. ยาว 4.5-5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. บิด ปลายแหลม ขอบกลีบหยักมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. บิด ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปรีแกมรูปไข่ กว้างประมาณ 1.5 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. บิด ปลายแหลม ขอบกลีบหยักมน **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีเหลืองรูปวงกลม กลีบรูปไข่ กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายแหลม ขอบกลีบเป็นขนครุย โคนกลีบโอบล้อมเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. คางยาวประมาณ 7 มม. **กลุ่มเรณู** รูปขอบขนาน กว้าง ประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ผิวมีเนื้อเยื่อคล้ายผลึกใสปกคลุม **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2.5 ซม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (ปางมะผ้า) เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ เชียงดาว อมก๋อย แม่ริม) เชียงราย (ดอยตุง น้ำตกขุนกรณ์) ลำพูน (ดอยขุนตาล) ตาก (อุ้มผาง) สุโขทัย (เขาหลวง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว หล่มเก่า) เลย (ภูกระดึง); ภาคตะวันออก:นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคกลาง: นครนายก

การกระจายพันธุ์.— พม่า ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.— พบตามชายป่าดิบแล้ง บริเวณที่มีแสงแดดส่องถึง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-850 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม เป็นผลเดือนมิถุนายน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

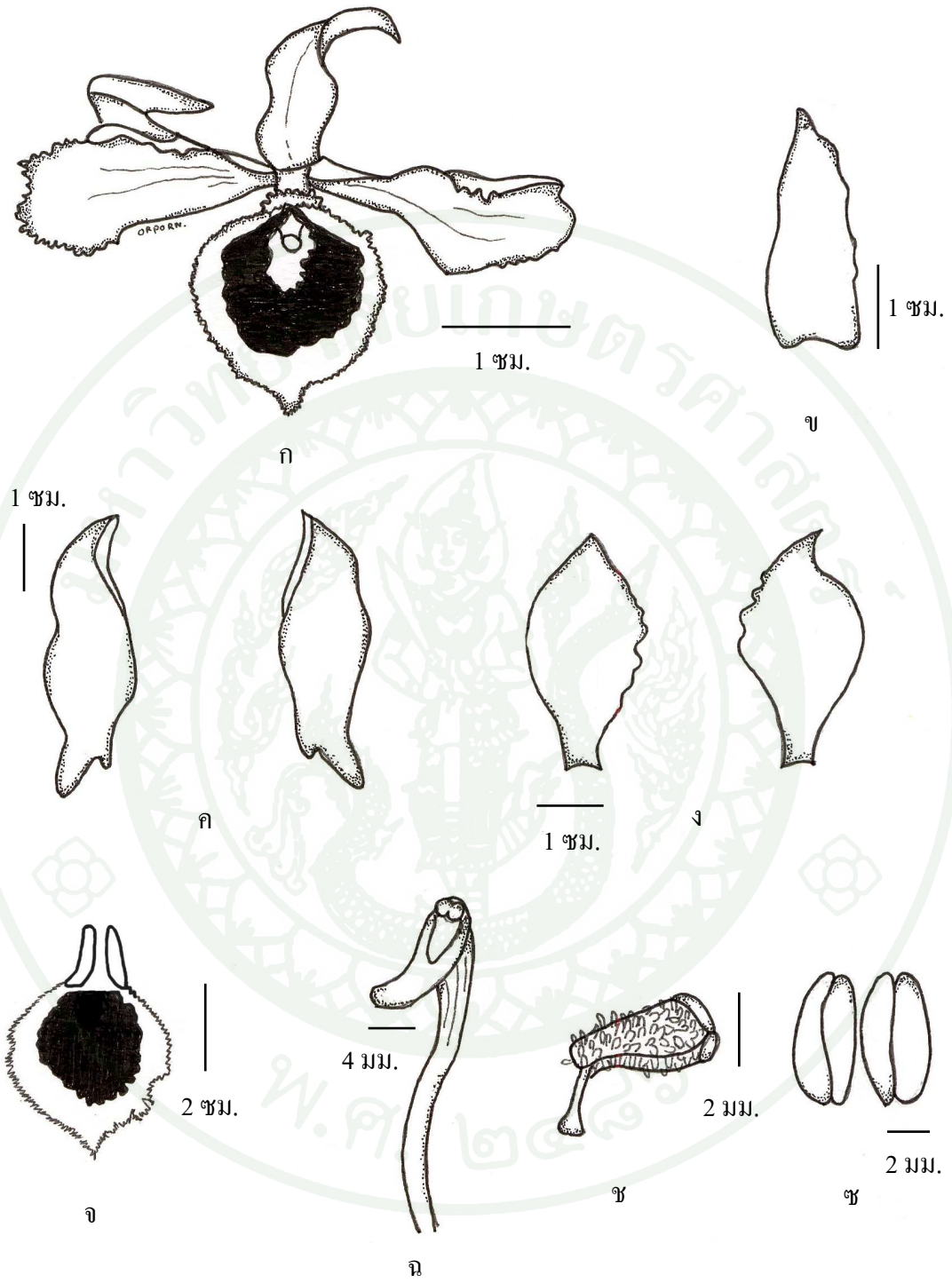

ภาพที่ 49 Dendrobium crystallinum Rchb. f.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. กลีบเลี้ยงบน; ค. กลีบเลี้ยงข้าง; ง. กลีบดอก; จ. กลีบปาก; ฉ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ช. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ซ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องนางฟ่อน, เอื้องนิ้วมือพระนารายณ์ (เชียงใหม่); เอื้องสายสามสี (กรุงเทพฯ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 41 (BKF), *Bunchuai* 930 (BKF), *Chermsirivathana* 1232 (BK), *Jaicham* 17, 19 (QBG), *Kasem* 1245 (BK), *Maxwell* 08-122, 94-430 (CMU), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 8 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 237 (QBG), *Santisuk* 1001 (BKF), *Sridith* 905 (BCU).

5. Dendrobium ellipsophyllum Tang & F. T. Wang, Acta Phytotax. Sin. 1: 81. 1951; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 732. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 118. 1895; Seidenf., Opera Bot. 83: 180. f. 124; pl. XXa. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 238. 1992; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 244. 2001; H. P. Wood, The Dendrobium: 626. f. 84. 2006. ภาพที่ 50 และ 105ช-ซ

หัวเทียม รูปทรงกระบอก มี 2 ถึงหลายปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาว 30-60 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปไข่แกมรูปรี กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 3-4 ซม. ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบเกลี้ยง ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ดอก** เดี่ยว ออกตามซอกใบ สีขาว กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 2-3 ซม. ใบประดับรูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 5-7 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้าง 6-8 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 4-6 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม **กลีบปาก** สีเหลืองหรือสีเขียวอมเหลือง กลางกลีบมีแถบตามยาวสีน้ำตาล 3 แถบ รูปไข่กลับ กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-3 ซม. ปลายเว้าตื้น ขอบกลีบโค้งลง โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1 มม. คางยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายเว้าตื้น **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 ซม. **ผล** ไม่พบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

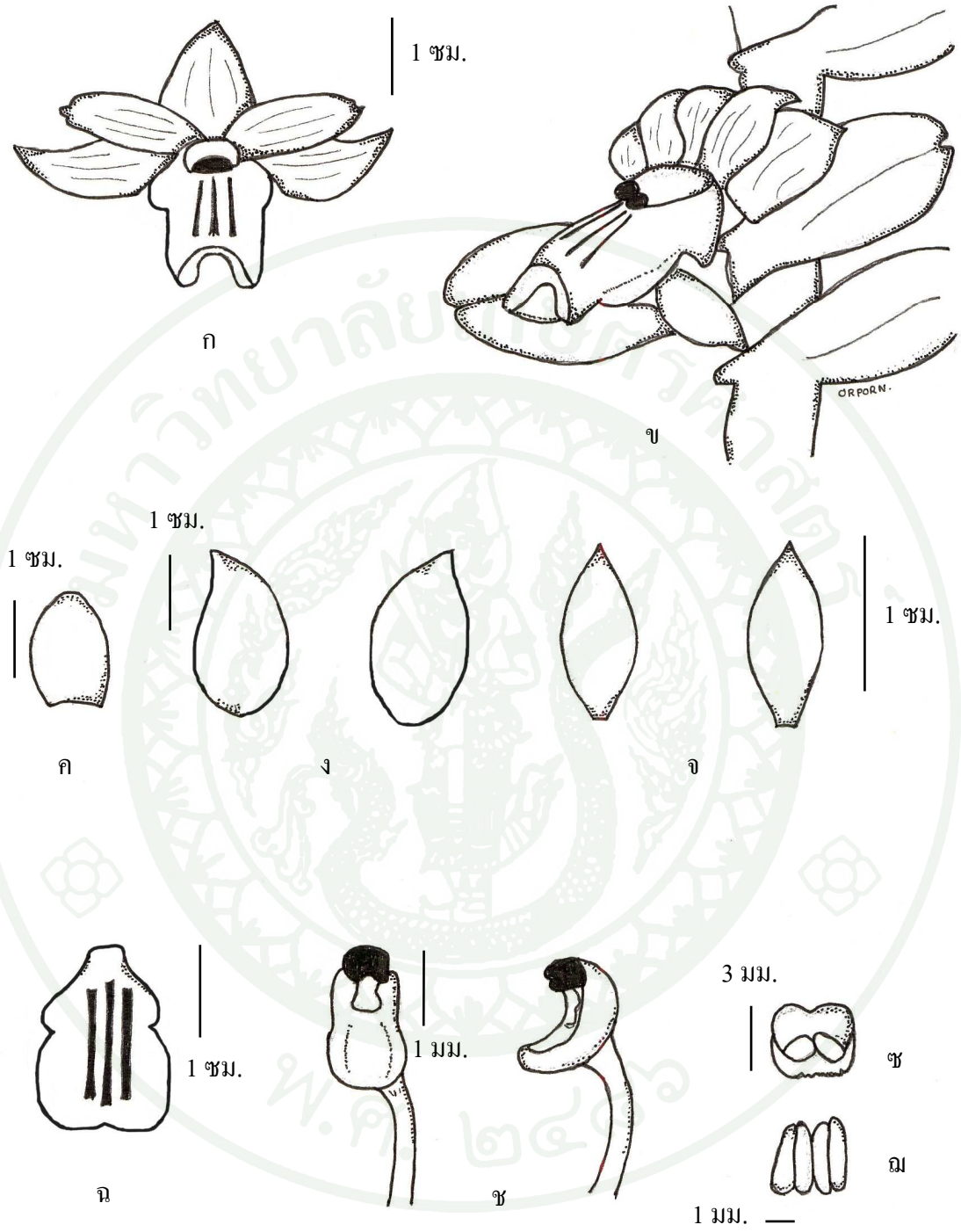

ภาพที่ 50 Dendrobium ellipsophyllum Tang & F. T. Wang: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: น่าน ตาก (ดอยมูเซอ) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ เลย (ภูทอง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่) ชัยภูมิ (ภูเขียว ป่าหินงาม); ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: สระแก้ว (ปางสีดา) ปราจีนบุรี จันทบุรี ตราด; ภาคใต้: ยะลา

การกระจายพันธุ์.— จีน พม่า เวียดนาม กัมพูชา

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-950 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องทอง (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 20 (BKF), *Jaikrasane* 133 (BCU), *Kerr* 163, 477 (BK), *Larsen*, *Smitinand* & *Warncke* 13011 (BKF), *Nanakorn et al.* 9977 (QBG), *Niyomdham* & *Puudjaa* 4663 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 3 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Put* 933 (BK), *Smitinand* s.n. (BKF).

6. Dendrobium exile Schltr., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. 2: 85. 1906; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 251. 1960; Seidenf., Nordic J. Bot. 1(2): 197-198. f. 3. 1981; Seidenf., Opera Bot. 83: 187. f. 128. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 243. 1992. ภาพที่ 51 และ 106ก-ข

หัวเทียม รูปทรงรี มี 2-3 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 ซม. ยาว 3-8 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปทรงกระบอก กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 4-5 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม ใบหนา อวบน้ำ เกลี้ยง ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ดอก** เดี่ยว ออกตามซอกใบ สีขาว กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-3 ซม. ใบประดับรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้าง 3-5 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้าง 4-5 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายแหลม โคนเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปใบหอก กว้าง 3-5 มม. ยาว 1-2 ซม. ปลายแหลม **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีเหลือง กว้าง 4-5 มม. ยาว 0.8-1 ซม. เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปไข่ ปลายแหลม ขอบกลีบหยักมน กลางกลีบส่วนปลายเป็นสันนูนตามยาว 3 สันและมีรยางค์สีขาว ยาวประมาณ 2 มม. แฉกข้างขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบรูปลิ่มเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1 มม. คางยาวประมาณ 2 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายเว้าตื้น **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

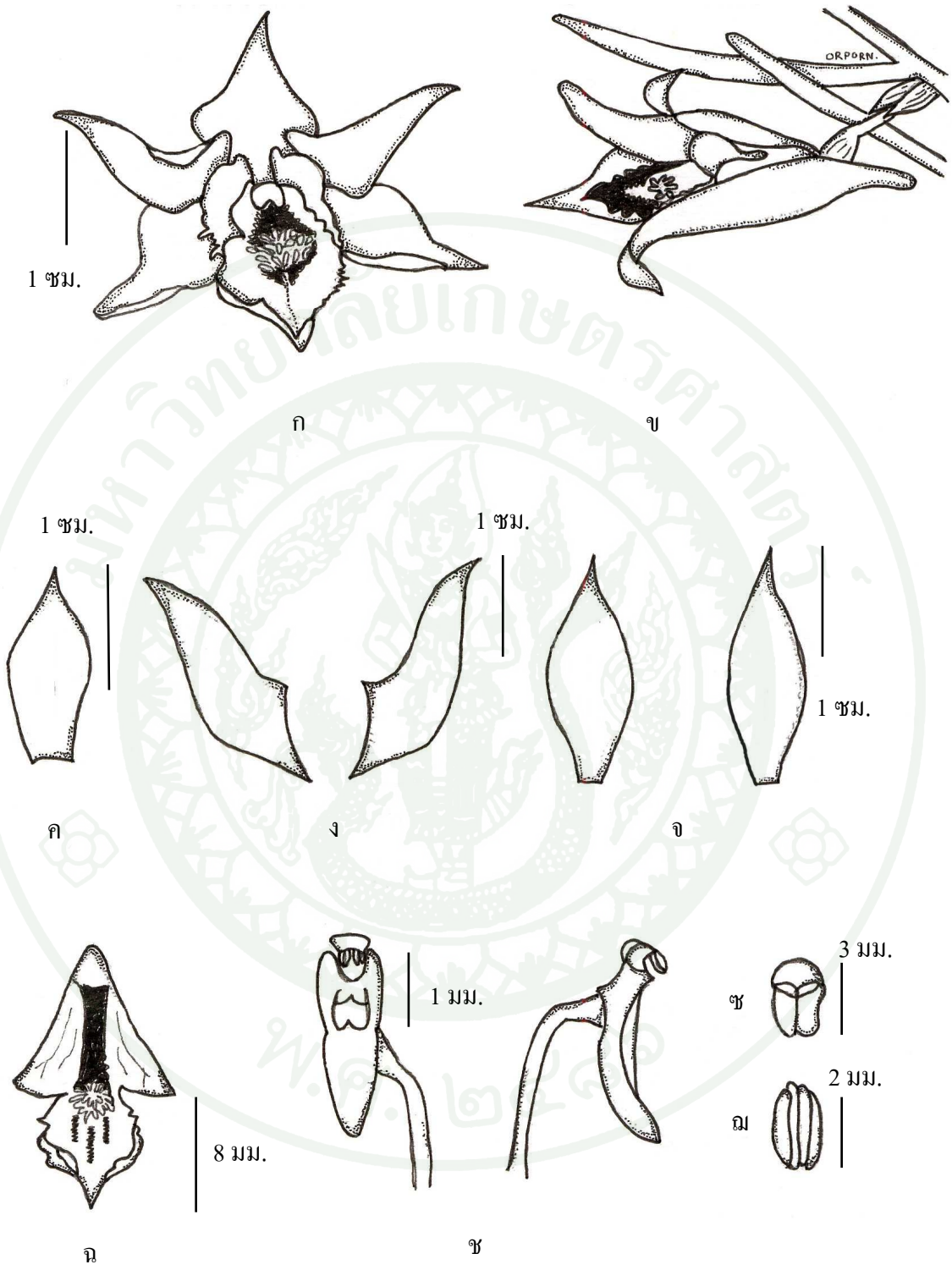

ภาพที่ 51 Dendrobium exile Schltr.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (แม่แตง แม่ริม ผาเมี่ยง อมก๋อย) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (หล่มสัก); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เขาสมิง)

การกระจายพันธุ์.— จีน เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 950 เมตร ออกดอกเดือนพฤศจิกายนถึงธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องเสี้ยน, แส้พระอินทร์ (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Nanakorn et al.* 9976 (QBG), *Phueakkhlai* & *Tippayasri* 70 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* & *Wongnak* 507 (QBG), *Thaithong* 534 (BCU).

7. Dendrobium hercoglossum Rchb. f., Gard. Chron. 2: 487. 1886; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 45. 1924; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 213. f. 163. 1960; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 772. pl XXXIV. 1965; Seidenf., Opera Bot. 83: 88. f. 50. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 236. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 391. f. 177. 1992; H. P. Wood, The Dendrobium: 640. f. 119. 2006. ภาพที่ 52 และ 106ค

หัวเทียม รูปทรงกระบอก มี 2 ถึงหลายปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-8 มม. ยาว 65-85 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปรีแกมรูปใบหอก กว้าง 3-5 ซม. ยาว 8-10 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบบาง ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 2-5 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาวประมาณ 6 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 3 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 3 ซม. ใบประดับรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ใบประดับย่อย รูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **ดอก** สีม่วง กว้าง 1.5-2.5 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้าง 6-8 มม. ยาว 2-2.5 ซม. ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้าง 6-8 มม. ยาว 2-2.5 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 4-6 มม. ยาว 1-15 ซม. ปลายแหลม **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีเขียว รูปไข่ กว้าง 5-8 มม. ยาว 1.5-2.5 ซม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ส่วนปลายหยักมน กลางกลีบมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

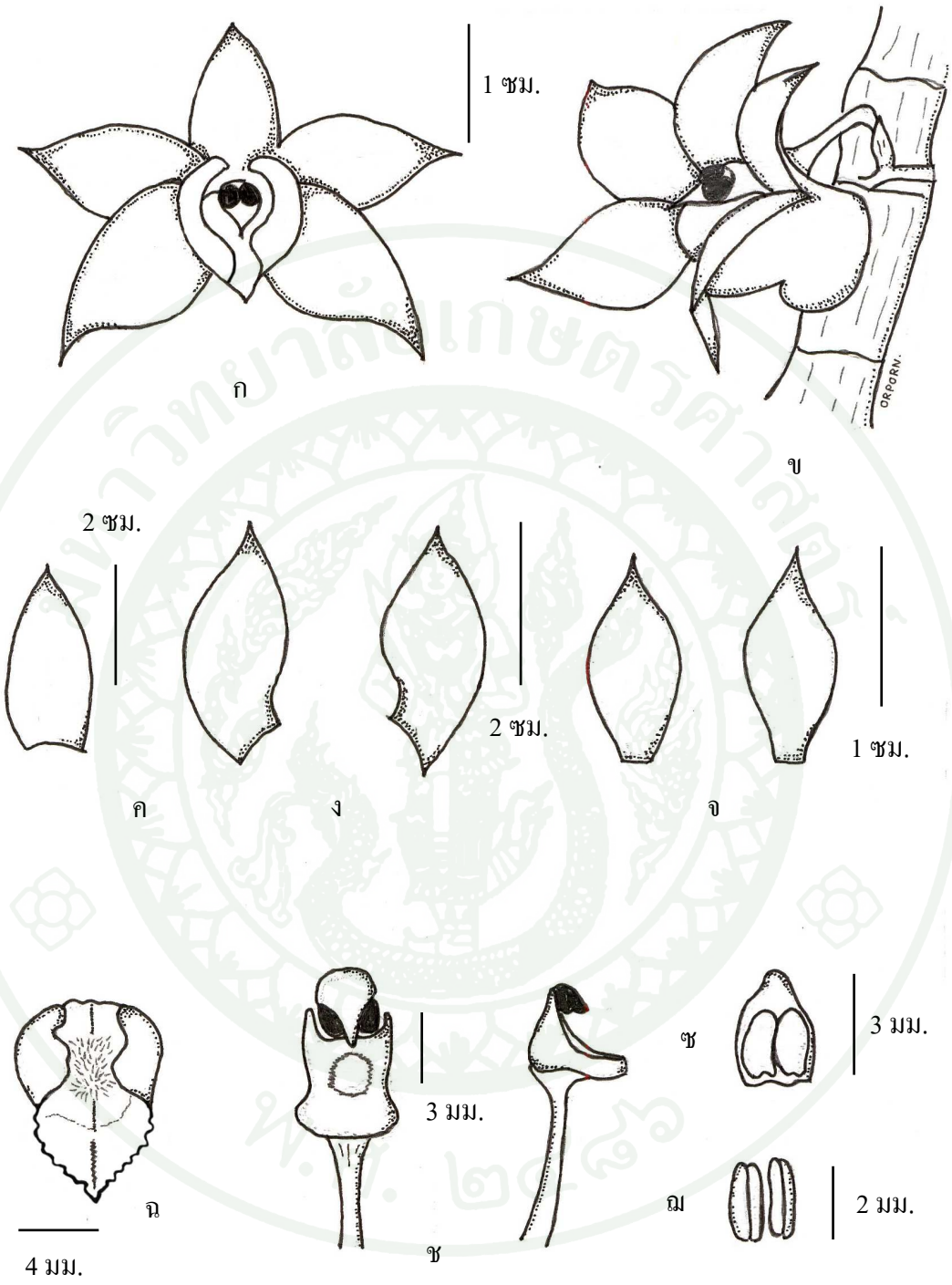

ภาพที่ 52 Dendrobium hercoglossum Rchb. f.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เส้าเกสร ยาวประมาณ 3 มม. คางยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ผิวเกลี้ยง **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี ตราด (เกาะช้าง)

การกระจายพันธุ์.— จีน ลาว เวียดนาม มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณริมลำธารที่มีแสงแดดส่องถึง ความสูงจากระดับน้ำ ทะเลประมาณ 750 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องดอกมะเขือ** (กรุงเทพฯ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Boonkerd* 103 (BCU), *Kasem* 511 (BK), *Kerr* 09, 2910 (BK), *Nanakorn et al.* 11023 (QBG), *Phueakkhlai* & *Tippayasri* 31 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 189 (QBG), *Put* 3509 (BK).

8. Dendrobium indivisum (Blume) Miq., Fl. Ned. Ind. 3: 630. 1859.; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 270. f. 202. 1960; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 779. 1965; Seidenf., Opera Bot. 83: 215. f. 145. 1985.— *Aporum indivisum* Blume, Bijdr.: 334. 1825. ภาพที่ 53 และ 106ง

ลำต้น แบน ไม่อวบน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปรีแกมรูปใบหอก กว้าง 4-5 มม. ยาว 1-2 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 2-3 ดอก ทั้งช่อยาว 0.8-1 ซม. **ดอก** สีเหลือง กว้าง 5-6 มม. ยาว 4-6 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 1-2 มม. ยาว 2.5-3 มม. ปลายมน กลางกลีบมีแถบตามยาวสีม่วงแดง 3 แถบ ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 2-3 มม. ยาว 4-6 มม. ปลายกลีบมีแถบตามยาวสีม่วงแดง 3 แถบ ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 1-1.5 มม. ยาว 2-3 มม. กลางกลีบมีแถบตามยาวสีม่วงแดง 1 แถบ ปลายมน **กลีบปาก** สีเหลือง ส่วนปลายกลีบมีจุดประสีม่วงแดง 7-8 จุด รูปพัด กว้าง 2-3 มม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

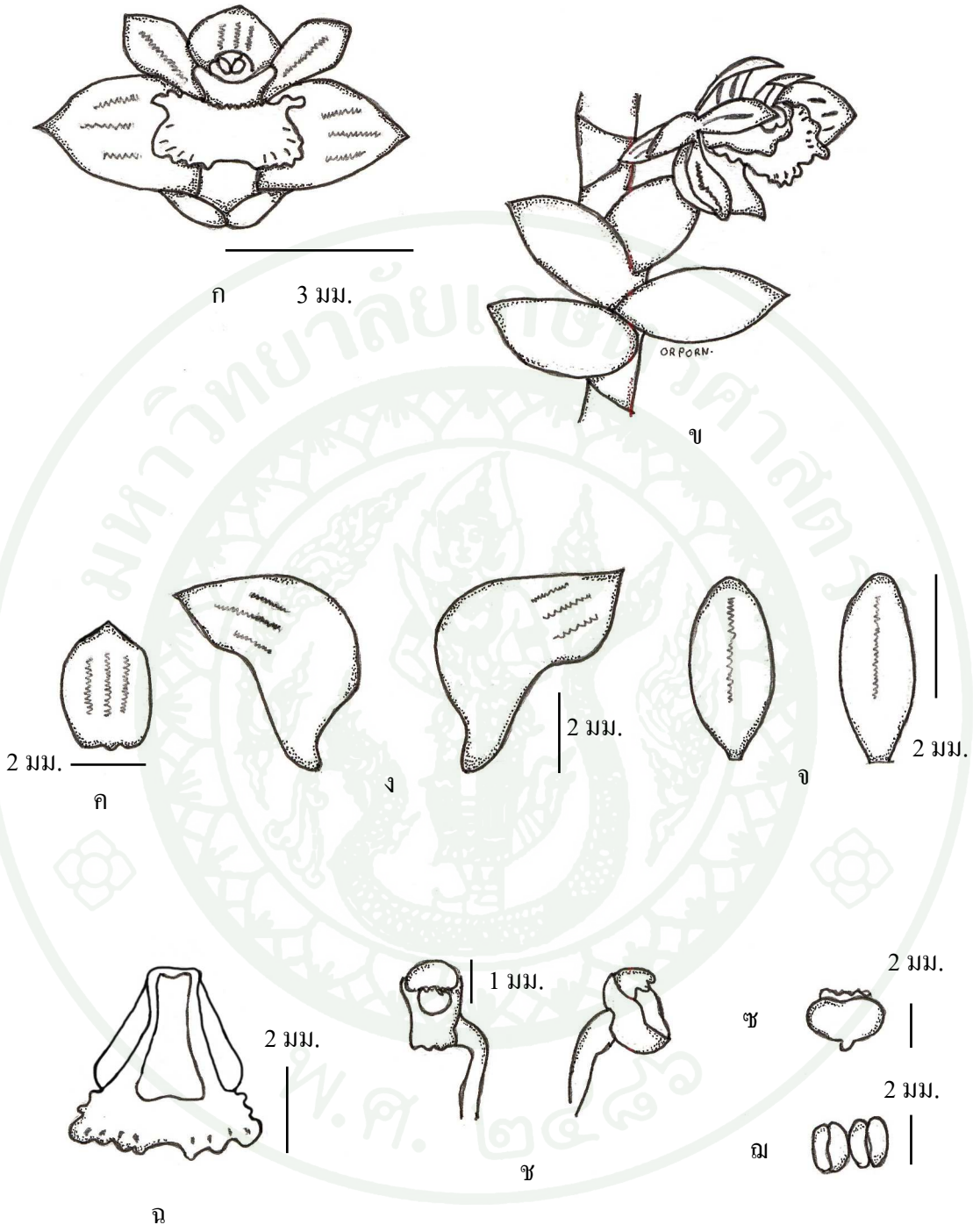

ภาพที่ 53 Dendrobium indivisum (Blume) Miq.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ยาว 4-5 มม. ปลายหยักมน โค้งลง ขอบกลีบเว้าและโค้งขึ้น โคนกลีบเป็นแอ่ง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1 มม. คางยาวประมาณ 2 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 3 มม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ เชียงดาว) พะเยา ลำปาง พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (หล่มสัก)

การกระจายพันธุ์.— ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องลิ้น** (ลำปาง)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Kerr* 442 (BK), *Larsen*, *Smitinand* & *Warncke* 640 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 27 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Put* 3964 (BK).

9. Dendrobium lindleyi Steud., Nomencl. Bot., ed. 2, 1: 490. 1840; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 749. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 63. 1895; Seidenf., Opera Bot. 83: 16. f. 3. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 207. 1992; H. P. Wood, The Dendrobium: 653. f. 115. 2006.— *Dendrobium aggregatum* Roxb., Fl. Ind. ed. 3: 477. 1832, nom. illeg.; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 52. 1924; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 771. 1965. ภาพที่ 54 และ 106จ-ฉ

หัวเทียม ทรงรูปไข่ มี 2-3 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 ซม. ยาว 10-12 ซม **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** มี 1 ใบ อยู่ที่ปลายหัวเทียม รูปไข่แกมรูปรี กว้าง 2-4 ซม. ยาว 6-12 ซม. ปลายเว้าเท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 15-20 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อดอก ทั้งช่อยาว 10-18 ซม. ก้านช่อยาว 5-8 ซม. แกนช่อยาว 5-10 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2.5 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **ดอก** มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ สีเหลือง กว้าง 3-4 ซม. ยาว 4-5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายมน โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

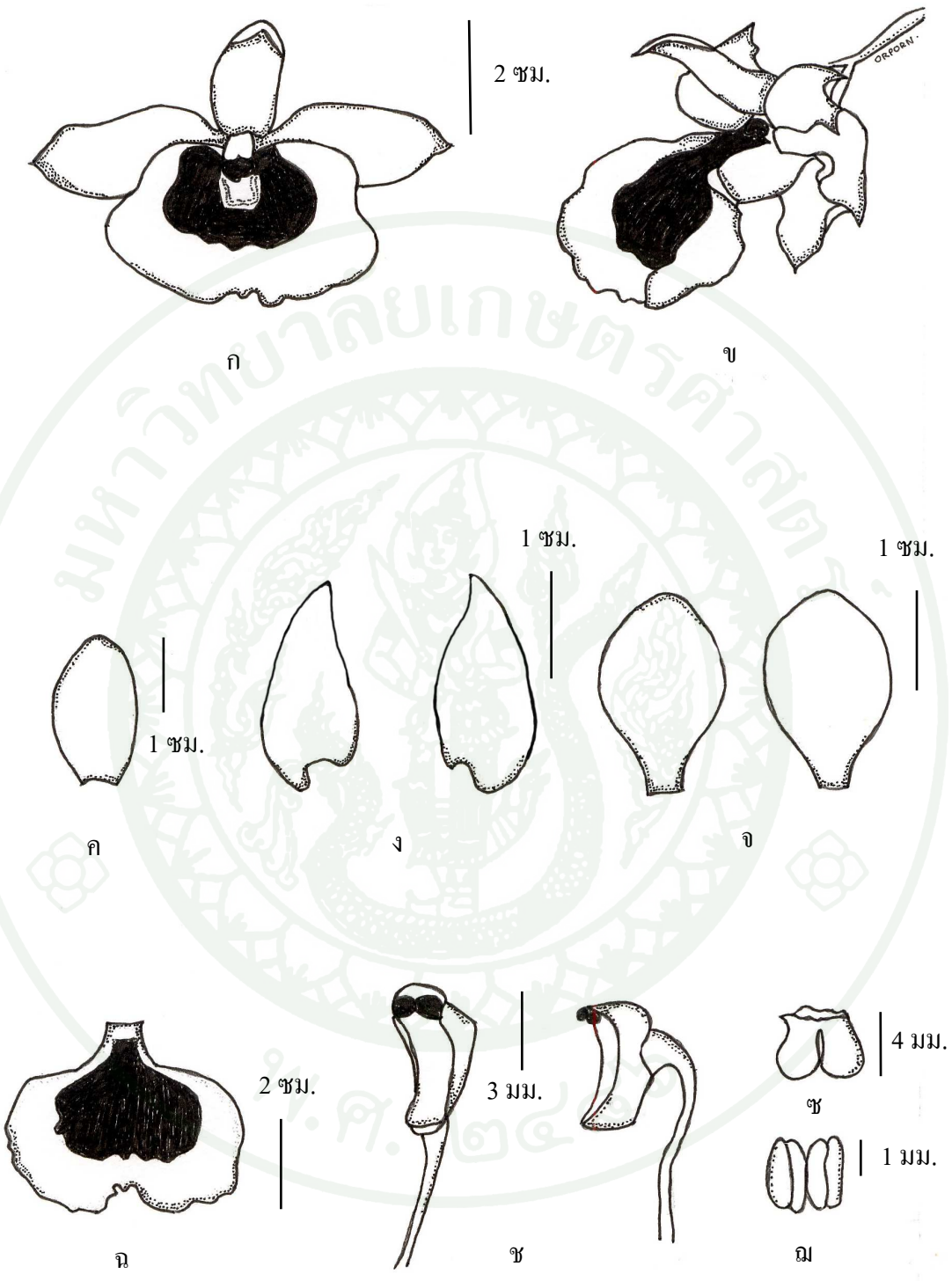

ภาพที่ 54 Dendrobium lindleyi Steud.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กลีบปาก สีเหลือง กลางกลีบถึงโคนกลีบมีสีส้มรูปวงกลม กลีบรูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายเว้าลึก ขอบกลีบหยักมน โค้งขึ้น โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. คางยาวประมาณ 6 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปเกือบกลม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายเว้าตื้น **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 4 ซม. **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 5 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (ปางมะผ้า แม่สะเรียง) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว แม่ริม) พะเยา ลำพูน (ดอยขุนตาล) ลำปาง (ดอยหลวง) แพร่ พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ เลย (ภูกระดึง ภูสวนทราย); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ทุ่งใหญ่นเรศวร) เพชรบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ฉะเชิงเทรา ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: พังงา

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย ภูฏาน พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามทุ่งหญ้าและป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-850 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม เป็นผลเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— โพดอนแหล่ (แม่ฮ่องสอน); **เอื้องผึ้ง** (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Bunnak* 673 (BKF), *Jaicham* 5 (QBG), *Kerr* 0927 (BK), *Kertsawang* 497 (QBG), *Maknoi* 690 (QBG), *Maxwell* 93-282, 94-286, 97-264 (CMU), *Nanakorn et al.* 10033 (QBG), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 2 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Put* 0302 (BK), *Thaithong* 380 (BCU), *Watthana* 1921, 2281 (QBG).

10. Dendrobium pachyglossum C. S. P. Parish & Rchb. f., Trans. Linn. Soc. London 30: 149. 1874; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 727. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 107. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 40. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1:339. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 281. 1960; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 780. 1965; Seidenf., Opera Bot. 83: 251. f. 169. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 254. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 429. 1992; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 256. 2001. ภาพที่ 55 และ 107ก-ข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หัวเทียม รูปทรงกระบอก มี 2-4 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 ซม. ยาว 10-15 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปแถบ กว้าง 5-7 มม. ยาว 5-8 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม กาบใบมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น แผ่นใบหนา อวบน้ำ ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 2-3 ดอก ทั้งช่อยาวประมาณ 1 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 8 มม. แกนช่อยาวประมาณ 2 มม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. มีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น **ดอก** สีน้ำตาล กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 4-5 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายแหลม กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีน้ำตาล 3 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้าง 5-6 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีน้ำตาล 3-4 เส้น **กลีบดอก** รูปแถบ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ปลายแหลม กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีน้ำตาล 1 เส้น **กลีบปาก** สีขาว รูปไข่กลับ กว้าง 6-8 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายเว้าตื้น ขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบเป็นแอ่ง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายเว้าตื้น **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 6 มม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน ภูเมี่ยง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด; ภาคใต้: พังงา นราธิวาส (บาลา-ฮาลา)

การกระจายพันธุ์.— พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบเขาต่ำ บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคมถึงกันยายน เป็นผลเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องขนหมู** (แม่ฮ่องสอน)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Chermsirivathana* 1543 (BK), *K. Larsen*, *S. S. Larsen*, *Nielsen* & *Santisuk* 30706 (BKF), *Phueakkhlai*, *Ngernsaengsaruay* & *Tippayasri* 68 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* & *Thongson* 449 (QBG), *Puudjaa* 944 (BKF), *Thaithong* 2101 (BCU).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

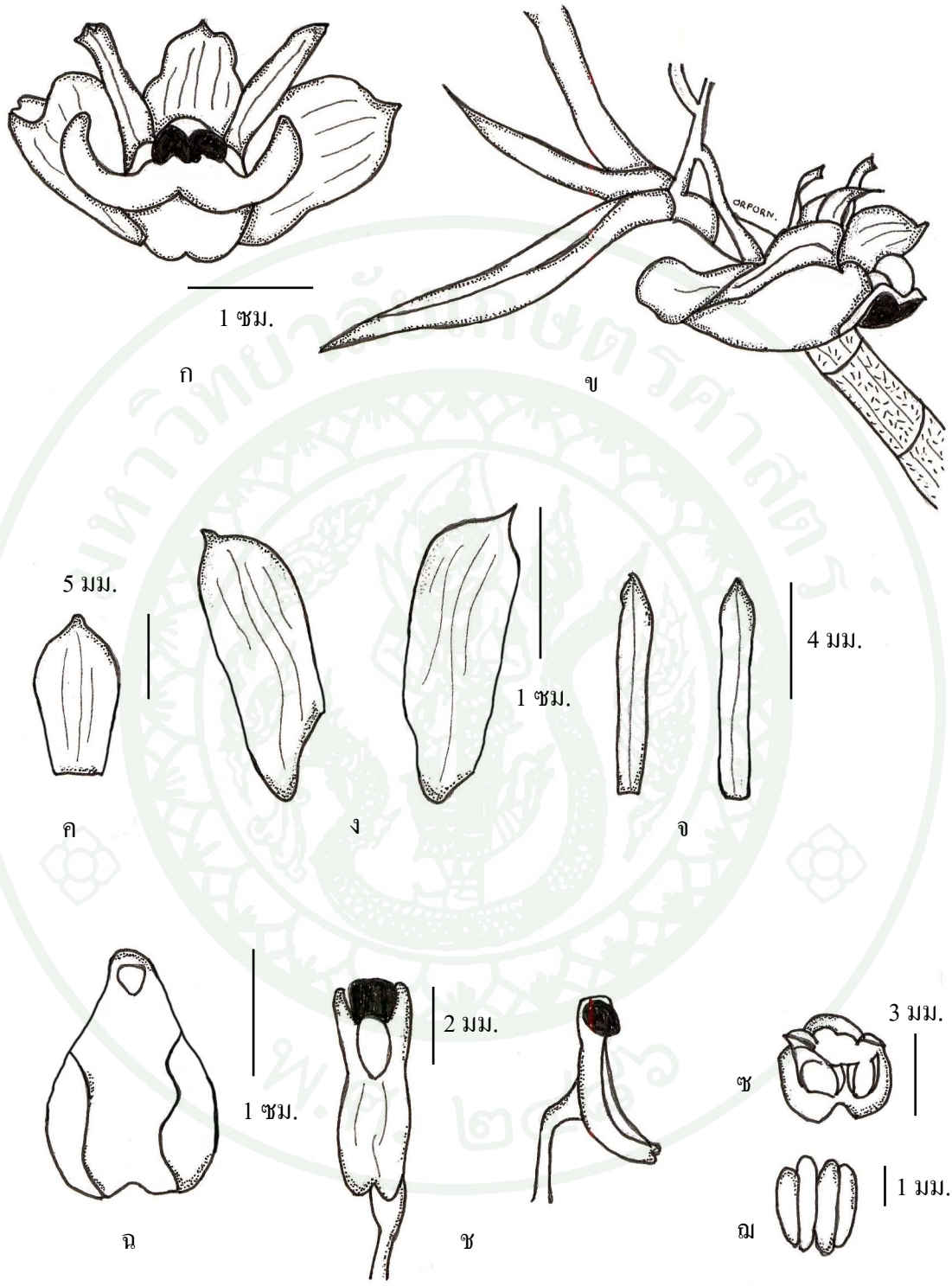

ภาพที่ 55 Dendrobium pachyglossum C. S. P. Parish & Rchb. f.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

11. Dendrobium parciflorum Rchb. f. ex Lindl., J. Proc. Linn. Soc., Bot. 3: 4. 1859; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 725. 1890; Seidenf., Opera Bot. 83: 235. f. 160. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 254. 1992; H. P. Wood, The Dendrobium: 674. f. 332. 2006. ภาพที่ 56 และ 107ค-ง

ลำต้น แบน ไม่อวบน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. ยาว 5-10 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** ช่วงบนของลำต้นใบลดรูปเป็นเกล็ด ช่วงล่างของลำต้นใบเรียงสลับ รูปใบหอก กว้าง 6-8 มม. ยาว 3-4 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามลำต้นบริเวณที่ใบลดรูปเป็นเกล็ด แต่ละช่อมี 2-3 ดอก ทั้งช่อยาวประมาณ 1 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 6 มม. แกนช่อยาวประมาณ 4 มม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 3.5 มม. **ดอก** สีขาว กว้าง 3-4 ซม. ยาว 3.5-4 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 5-8 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-3 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีเหลือง รูปไข่กลับ กว้าง 6-8 มม. ยาว 2-3 ซม. ปลายเว้าลึก ขอบกลีบหยักมน โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. คางยาวประมาณ 7 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: น่าน พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: อุบลราชธานี

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่ม ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 950 เมตร ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องดอกขาวใบแบน (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Phueakkhlai* 51 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

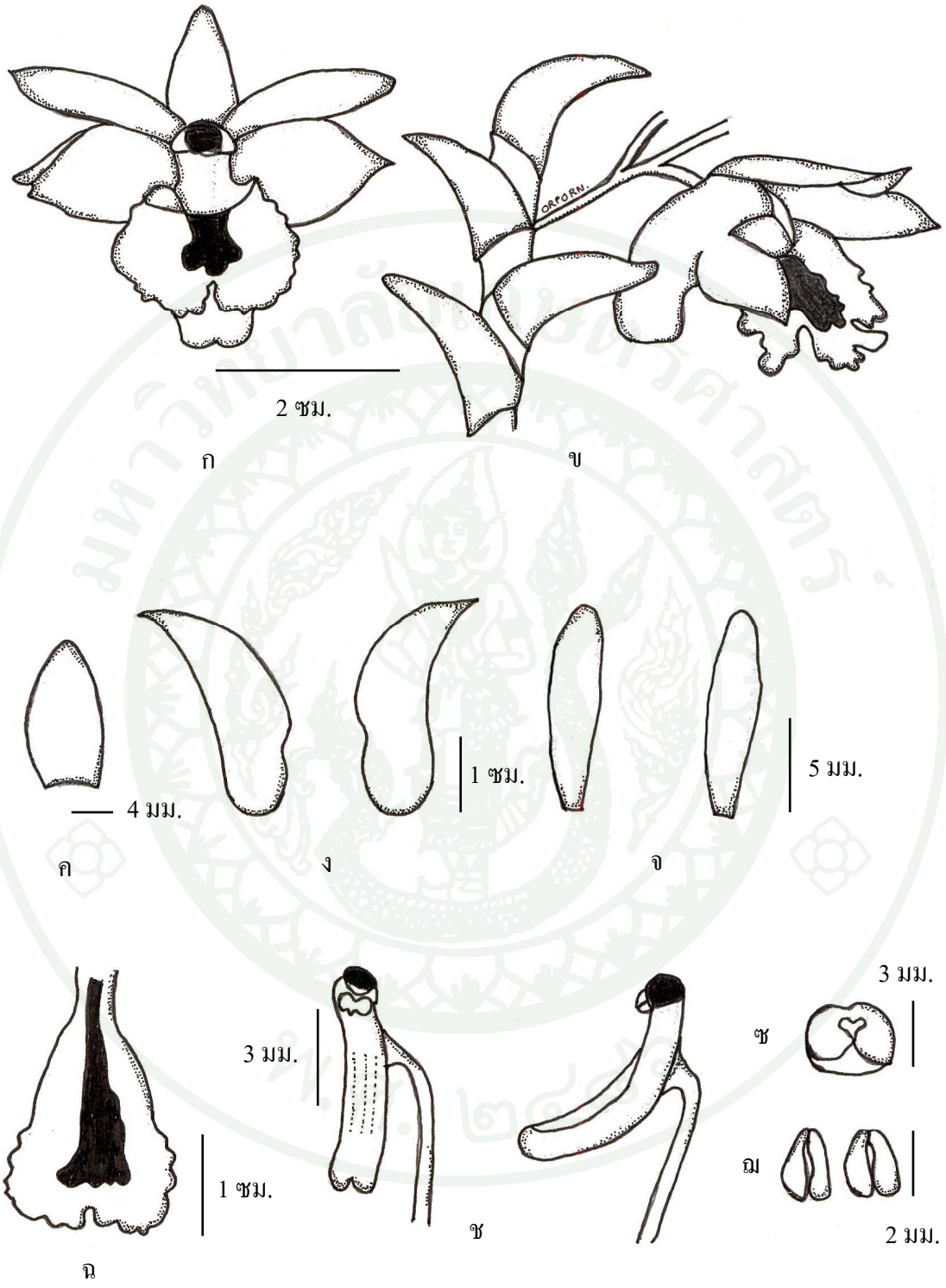

ภาพที่ 56 Dendrobium parciflorum Rchb. f. ex Lindl.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

12. Dendrobium polyanthum Wall. ex Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 81. 1830; H. P. Wood, The Dendrobium: 679. f. 37. 2006.— *Dendrobium cretaceum* Lindl., Edwards's Bot. Reg. 33: t. 62. 1847; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 736. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 79. 1895; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 286. 1953; Seidenf., Opera Bot. 71(1-2): 14. f. 13. 1976; Seidenf., Opera Bot. 83: 75. f. 42. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 234. 1992.— *Dendrobium primulinum* Lindl., Gard. Chron. 18: 400. 1858; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 735. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 113. 1895; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 290. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 217. 1960; 4: 773. 1965; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 374. 1968; Seidenf., Opera Bot. 83: 69. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 232. 1992. ภาพที่ 57 และ 107จ-ฉ

หัวเทียม รูปทรงกระบอก มี 2 ถึงหลายปล้อง อวบน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2 ซม. ยาว 20-25 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 3-4 ซม. ยาว 8-10 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบบาง ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 4-5 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อดอก ทั้งช่อยาว 4-6 ซม. ก้านช่อยาว 1-2 ซม. แกนช่อยาว 3-4 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. กลางกลีบมีเส้นสีม่วงตามยาว 3 เส้น **ดอก** มีกลิ่นหอมคล้ายน้ำผึ้ง สีชมพู กว้าง 3-4 ซม. ยาว 4-5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 1-2 ซม. ยาว 2-4 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้าง 0.8-1 ซม. ยาว 3-4 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 0.8-1 ซม. ยาว 3-4 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีเหลือง มีเส้นตามยาวสีม่วงกระจายทั่วกลีบ รูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายเว้าตื้น ขอบกลีบเป็นขนครุย โค้งขึ้น โคนกลีบโอบล้อมเส้าเกสร เป็นสันนูนตามยาว 3 สัน ผิวด้านในมีปุ่มเล็ก ๆ กระจายทั่วไป **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. ผิวเกลี้ยง **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 4 ซม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ เชียงดาว แม่ริม) น่าน พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) เลย (ภูกระดึง ภูทอง); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี (ห้วยขาแข้ง); ภาคใต้: ระนอง นครศรีธรรมราช

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

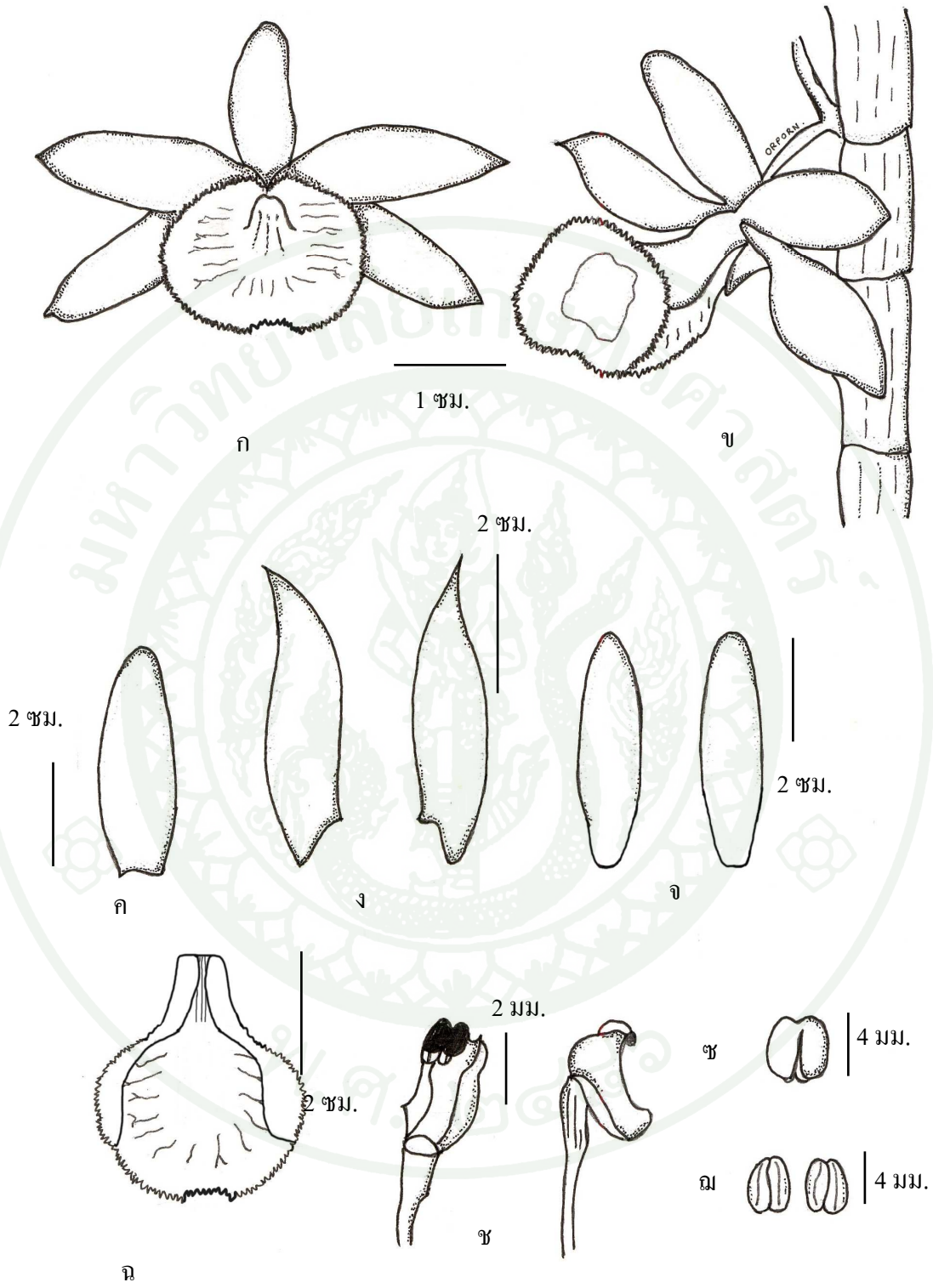

ภาพที่ 57 **Dendrobium polyanthum** Wall. ex Lindl.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 เมตร ออกดอกเดือนมกราคม เป็นผลเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องสายน้ำเขียว (เชียงใหม่); เอื้องสายน้ำผึ้ง **เอื้องสายประสาท**, เอื้องสายเหลือง (กรุงเทพฯ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom & Santisuk* 2847 (BKF), *Chueachan* 10453 (QBG), *Kerr* 0726 (BK), *Phueakkhlai & Tippayasri* 76 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 152 (QBG), *Smitinand* 10219 (BK), *Watthana* 1919 (QBG).

13. Dendrobium pulchellum Roxb. ex Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 82. 1830; B. Grant, Orchids Burma: 114. 1895; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1:290. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 203. pl. VIII. 1960; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 771. 1965; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 373. 1968; Seidenf., Opera Bot. 83: 65. f. 37. 1985; 114: 232. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 383. 1992; H. P. Wood, The Dendrobium: 684. f. 88. 2006.— *Dendrobium dalhousieanum* Wall., Paxton's Mag. Bot. 11: 145. 1844; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 743. 1890. ภาพที่ 58 และ 108ก-ข

หัวเทียม รูปทรงกระบอก มี 2 ถึงหลายปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2 ซม. ยาว 35-70 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 8-10 ซม. ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม กาบใบเกลี้ยง แผ่นใบบาง ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 10-15 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อดอก ทั้งช่อยาว 12-15 ซม. ก้านช่อยาว 5-7 ซม. แกนช่อยาว 7-8 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 9 มม. **ดอก** สีชมพู กว้าง 6-7 ซม. ยาว 7-8 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 1-2 ซม. ยาว 2-4 ซม. ปลายมน กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีชมพู 4-5 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรีแกมรูปใบหอก กว้าง 1-2 ซม. ยาว 3-4 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีชมพู 4-5 เส้น **กลีบดอก** รูปไข่ กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 4-4.5 ซม. ปลายมน กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีชมพู 4-5 เส้น **กลีบปาก** สีชมพู กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 6 เส้น โคนกลีบแต้มสีม่วงแดงรูปค่อนข้างกลม 2 วง ปลายกลีบรูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายเป็นขนครุย ขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

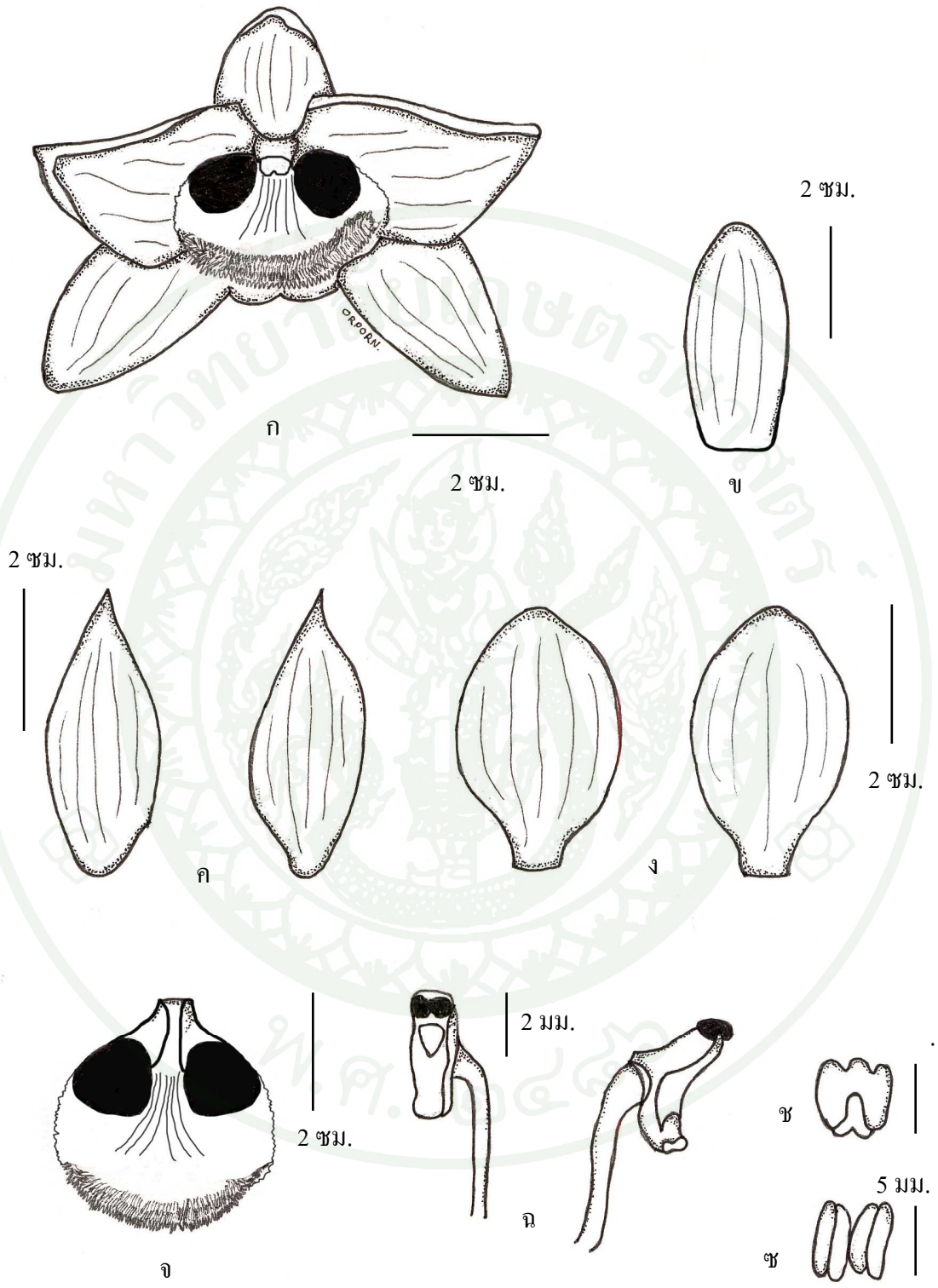

ภาพที่ 58 Dendrobium pulchellum Roxb. ex Lindl.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. กลีบเลี้ยงบน; ค. กลีบเลี้ยงข้าง; ง. กลีบดอก; จ. กลีบปาก; ฉ. เส้าเกสรและก้าดอกรวมรังไข่ ด้านหน้า-ด้านข้าง; ช. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ซ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เส้าเกสร ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 6 มม. **กลุ่มเรณู** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 5 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 5 มม. เกลี้ยง **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 4 ซม. **ผล** ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 6 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยเชียงดาว บ้านแม่ยอด อมก๋อย แม่ริม) ลำพูน ลำปาง (ดอยหลวง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี (ห้วยขาแข้ง) กาญจนบุรี; ภาคกลาง: สระบุรี (มวกเหล็ก); ภาคใต้: ตรัง

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย เนปาล ลาว เวียดนาม มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนมกราคม เป็นผลเดือนกุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.— ประแหน่มีเพ้ย, พอมียอเอ้ะ (แม่ฮ่องสอน); มอกคำตาควาย (แม่ฮ่องสอน); สบเป็ด (เลย); **เอื้องคำตาควาย**, เอื้องตาควาย (แม่ฮ่องสอน); เอื้องช้างน้าว (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom* & *Santisuk* 2050 (BKF), *Bunchuai* 429, 849 (BKF), *Geesink* & *Phengkhlai* 6083 (BKF), *Indhamusika* s.n. (QBG), *Jaicham* 1 (QBG), *Kerr* 0473 (BK), *Maxwell* 00-167, 95-271, 97-275 (CMU), *Nanakorn et al.* 10040 (QBG), *Phueakkhlai* & *Tippayasri* 77 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Seidenfaden* GT-8320 (BKF), *Watthana* 2287 (QBG), *Wongprasert* 043-42 (BKF).

14. Dendrobium secundum (Blume) Lindl., Edwards's Bot. Reg. 15: t. 1291. 1829; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 730. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 120. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 46. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 313. f. 81. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 243. 1960; 4: 777. 1965; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 366. 1968; Seidenf., Opera Bot. 83: 155. f. 104. 1985; J. B. Comber, Orchids Java: 222. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 219. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 373. f. 164. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 620. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 262. 2001; H. P. Wood, The Dendrobium: 693. f. 255. 2006.— *Pedilonum secundum* Blume, Bijdr.: 320. 1825. ภาพที่ 59 และ 108ค-ง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

หัวเทียม รูปทรงกระบอก มี 2 ถึงหลายปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 มม. ยาว 6-15 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 7-8 ซม. ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม กาบใบเกลี้ยง แผ่นใบบาง ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ เรียงด้านเดียวตามแกนช่อ แต่ละช่อมี 10-15 ดอก ทั้งช่อยาว 8-12 ซม. ก้านช่อยาว 3-6 ซม. แกนช่อยาว 5-6 ซม. **ดอก** สีชมพู กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 2-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 0.6-1 ซม. ยาว 1-2 ซม. ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 2-3 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 4-5 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายแหลม **กลีบปาก** สีชมพู ส่วนปลายกลีบสีส้ม รูปคล้ายช้อน กว้าง 4-5 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ปลายเว้าตื้น **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ เชียงดาว) ตาก (แม่ตื่น) พิษณุโลก (นครไทย ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย สกลนคร (ภูพาน) มุกดาหาร; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง พังงา กระบี่ (เขาประ-บางคราม) นครศรีธรรมราช ตรัง (เขาช่อง) สตูล

การกระจายพันธุ์.— จีน พม่า ภูมิภาคอินโดจีน

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าเต็งรัง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนมีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.— กับแกะ (เลย); คองูเห่า (ภาคกลาง); **เอื้องแปรงสีฟัน** (กรุงเทพฯ); เอื้องสีฟัน, เอื้องหงอนไก่ (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Chueachan* s.n. (QBG), *Jaicham* 10 (QBG), *Kerr* 0373 (BK), *Maxwell* 06-184 (CMU), 35-138 (BKF), 58-360 (BKF), 93-336 (CMU), *Phueakkhlai* 12 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* & *Wongnak* 183 (QBG), *Put* 1480 (BK), *Smitinand* 1215 (BKF), *Thaithong* 268 (BCU), *Watthana* 1920 (QBG).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

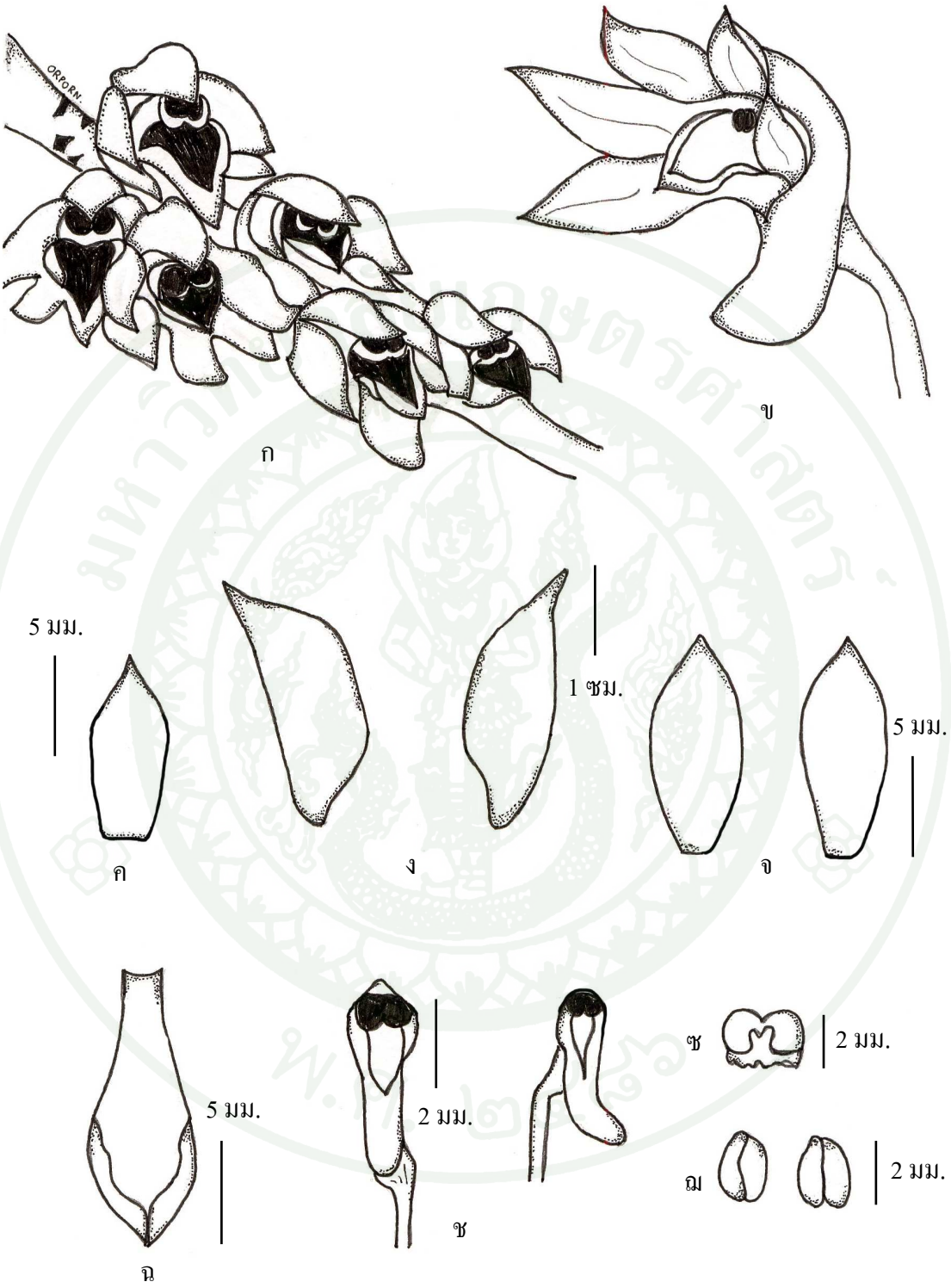

ภาพที่ 59 **Dendrobium secundum** (Blume) Lindl.: ก. ช่อดอก; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

15. Dendrobium senile C. S. P. Parish & Rchb. f., Gard. Chron.: 434. 1865; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 751. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 121. 1895; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 193. pl. VII. 1960; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 771. 1965; Seidenf., Opera Bot. 83: 42. f. 20. 1985; Seidenf., Opera Bot. 114: 227. 1992; H. P. Wood, The Dendrobium: 293. f. 163. 2006. ภาพที่ 60 และ 108จ-ฉ

หัวเทียม รูปทรงกระบอก มี 2-5 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-8 มม. ยาว 6-8 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปรี กว้าง 2-3 ซม. ยาว 4-6 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม กาบใบมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น แผ่นใบบาง มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ไม่ผลัดใบก่อนดอก **ดอก** เดี่ยว ออกตามข้อ สีเหลือง กว้างประมาณ 4 ซม. ยาวประมาณ 5 ซม. ใบประดับย่อยรูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีเหลือง รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. ปลายแหลม ขอบกลีบเว้าและโค้งขึ้น โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 6 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายมน **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 4 ซม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2.5 ซม. ยาวประมาณ 5 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง) เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยสะเก็ด แม่ริม) เชียงราย (น้ำตกขุนกรณ์) น่าน ตาก พิษณุโลก (นครไทย ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน ภูเมี่ยง ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูทอง); ภาคใต้: ระนอง

การกระจายพันธุ์.— พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้งและป่าเต็งรังผสมไม้สน บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-950 เมตร ออกดอกเดือนเมษายน เป็นผลเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— มือชะนี, เอื้องขนค่าง (เชียงใหม่); **เอื้องชะนี**, เอื้องนางนี (กรุงเทพฯ); เอื้องมือค่าง (แม่ฮ่องสอน); เอื้องอีฮุย (ภาคเหนือ)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

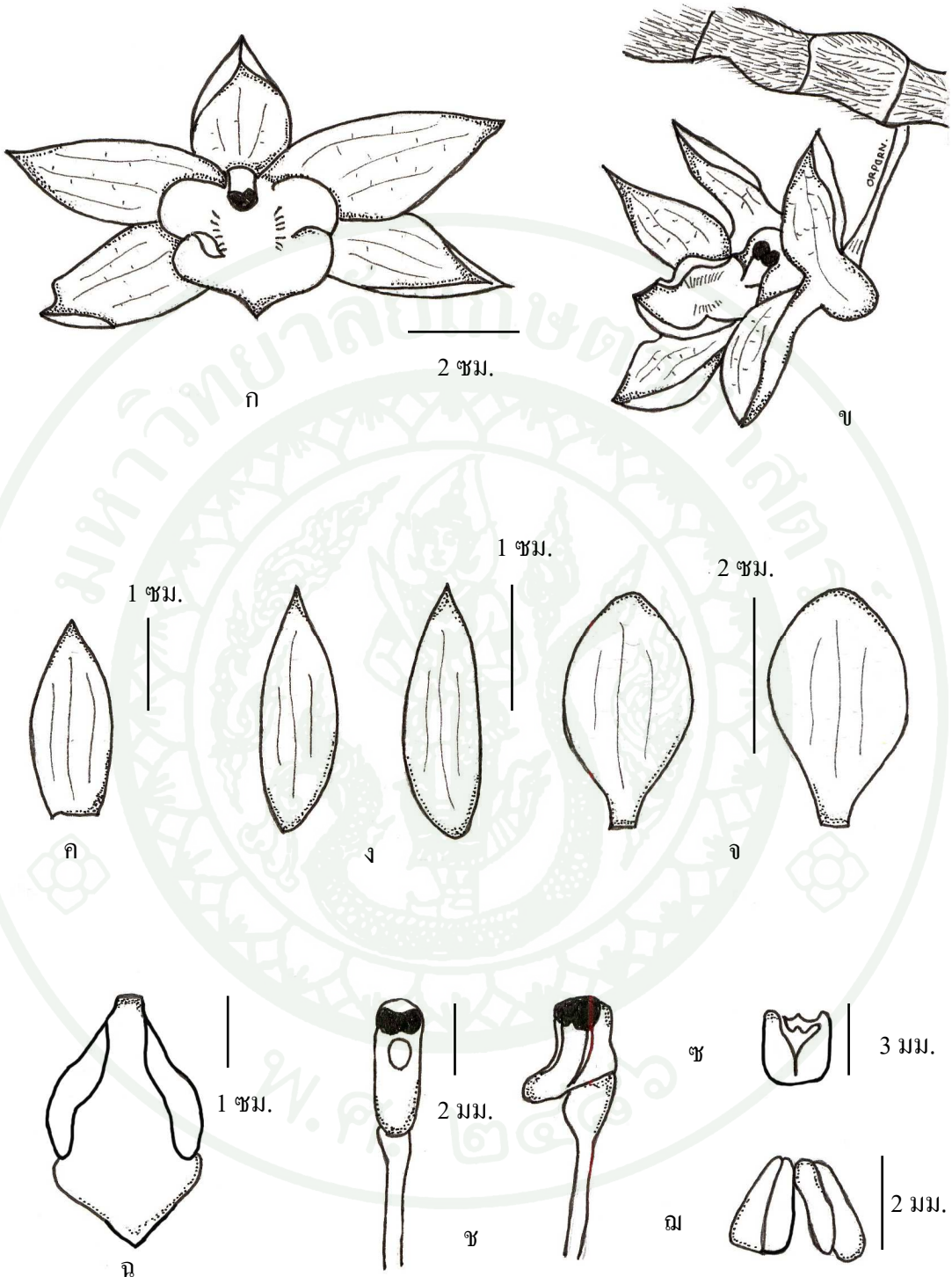

ภาพที่ 60 **Dendrobium senile** C. S. P. Parish & Rchb. f.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Hansen* & *Smitinand* 13010 (BKF), *Jaicham* 12 (QBG), *Kerr* 0671 (BK), *Maxwell* 94-351 (CMU), *Phueakkhlai* 13 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Sridith* 122, 1336 (BCU), *Watthana* 2280 (QBG), *Watthana* & *Wongnak* 1855 (QBG).

16. Dendrobium signatum Rchb. f., Gard. Chron. 1: 306. 1884; Seidenf., Opera Bot. 83: 77. f. 44. 1985; 114: 234. 1992; H. P. Wood, The Dendrobium: 295. f. 66. 2006.— *Dendrobium hildebrandtii* Rolfe, Bull. Misc. Inform. Kew: 182. 1894; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 207. 1960. ภาพที่ 61 และ 108ช

หัวเทียม รูปทรงกระสวย มี 2-5 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาว 15-20 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2-4 ซม. ยาว 6-10 ซม. ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม กาบใบเกลี้ยง แผ่นใบบาง ไม่ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 3-5 ดอก ทั้งช่อยาวประมาณ 6 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 3 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 3 ซม. ใบประดับย่อยรูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **ดอก** สีชมพู กว้างประมาณ 6 ซม. ยาวประมาณ 7 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. บิด ปลายแหลม กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีชมพู 1 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 5 ซม. บิด ปลายแหลม ขอบกลีบหยักมน กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีชมพู 1 เส้น โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. บิด ปลายแหลม ขอบกลีบหยักมน กลางกลีบมีเส้นตามยาวสีชมพู 1 เส้น **กลีบปาก** สีขาว โคนกลีบสีเหลืองแต้มจุดประสีม่วงแดง รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายเว้าตื้น ขอบกลีบหยักมน โค้งขึ้น โคนกลีบโอบล้อมเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. คางยาวประมาณ 6 มม. **กลุ่มเรณู** รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2.5 ซม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 6 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว) น่าน ลำพูน (ดอยขุนตาล) ลำปาง พิษณุโลก (นครไทย ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ป่าหินงาม)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

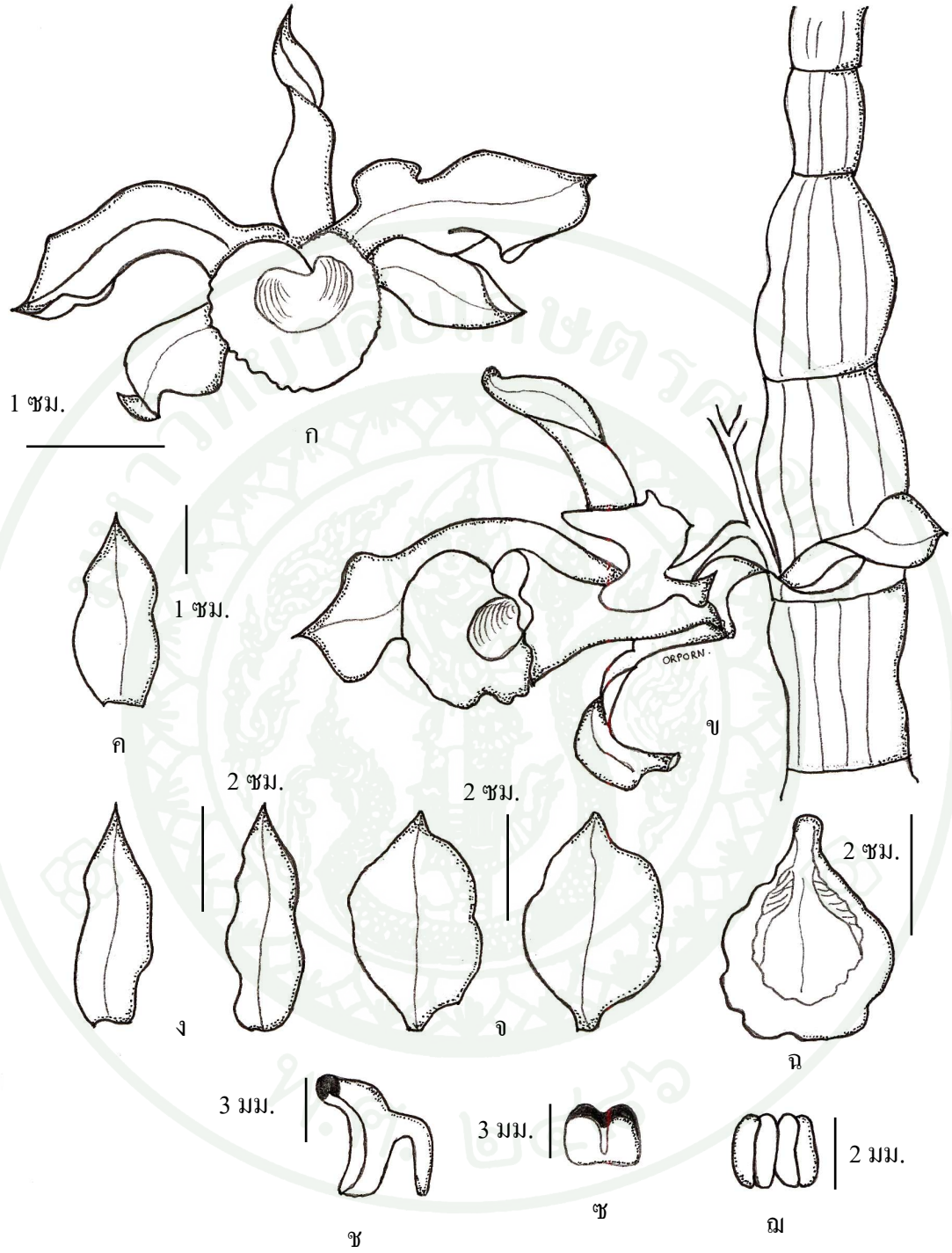

ภาพที่ 61 **Dendrobium signatum** Rchb. f.: ก. ดอกด้านหน้า; ข. ดอกด้านข้าง; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 850 เมตร ออกดอกเดือนเมษายน เป็นผลเดือนพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องเค้ากิ่ว**, เอื้องตีนเป็ด (ภาคเหนือ); สะเมิงอาง (แม่ฮ่องสอน); เอื้องตีนนก (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Gardner* H915 (CMU), *Maxwell* 94-329 (CMU), *Nanakorn et al.* 10038 (QBG), *Phueakkhlai* 10 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 94 (QBG), *Sangkhachand* 34 (BKF), *Suddee* 23 (BCU), *Watthana* 1203 (QBG).

13. Doritis

Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 178. 1833; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 31. 1890; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 158. 1924; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 540. 1962; Seidenf., Opera Bot. 95: 31. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 354. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 585. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 939. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางยอด ลำต้นตั้งตรง รูปทรงกระบอก ใบเดี่ยว มี 4-5 ใบ เรียงเวียน รูปรีปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามข้อหรือออกที่โคนต้น กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Doritis pulcherrima Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 178. 1833; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 31. 1890; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 158. 1924; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 540. f. 402: 541; pl. XXII. 1962; Seidenf., Opera Bot. 95: 31. f. 16. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 354. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 585. f. 265: 586. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 940. 2001.— *Phalaenopsis pulcherrima* (Lindl.) J. J. Sm., Repert. Spec. Nov. Regni Veg. 32: 366. 1933; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 667. f. 205: 668. 1953. ภาพที่ 62 และ 109ก-ข

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลำต้น รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. ยาว 2-3 ซม. **ราก** ออกตามข้อ สีน้ำตาล เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. **ใบ** รูปรี กว้าง 3-4 ซม. ยาว 6-8 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อหรือออกที่โคนต้น แต่ละช่อมี 5-10 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 25-35 ซม. ก้านช่อยาว 10-15 ซม. แกนช่อยาว 15-20 ซม. ใบประดับรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 9 มม. ปลายแหลม ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลม **ดอก** สีชมพู กว้าง 1.5-2 ซม. ยาว 2-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายมน โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีชมพู เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปครึ่งวงกลม กว้าง 4-6 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายมน กลางกลีบเป็นสันนูนตามยาวสีขาว 4 สัน แฉกข้างสีน้ำตาลแดง โค้งขึ้น ช่วงโคนกลีบมีปุ่มเนื้อเยื่อนูน 2 ปุ่ม **เส้าเกสร** สีน้ำตาลแดง ยาวประมาณ 5 มม. คางยาวประมาณ 8 มม. ปลายเส้าเกสรแผ่เป็นปีก **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 4 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ปลายแหลม **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง ด่านซ้าย) มุกดาหาร; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ป่าหินงาม) อุบลราชธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ (ห้วยยาง สามร้อยยอด); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา) ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง (น้ำตกหงาว) สุราษฎร์ธานี สตูล สงขลา (เขาเขียว โตนงาช้าง) ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.— พม่า ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย สุมาตรา

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าเต็งรังผสมไม้สน บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 950 เมตร ออกดอกเดือนกันยายนถึงตุลาคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

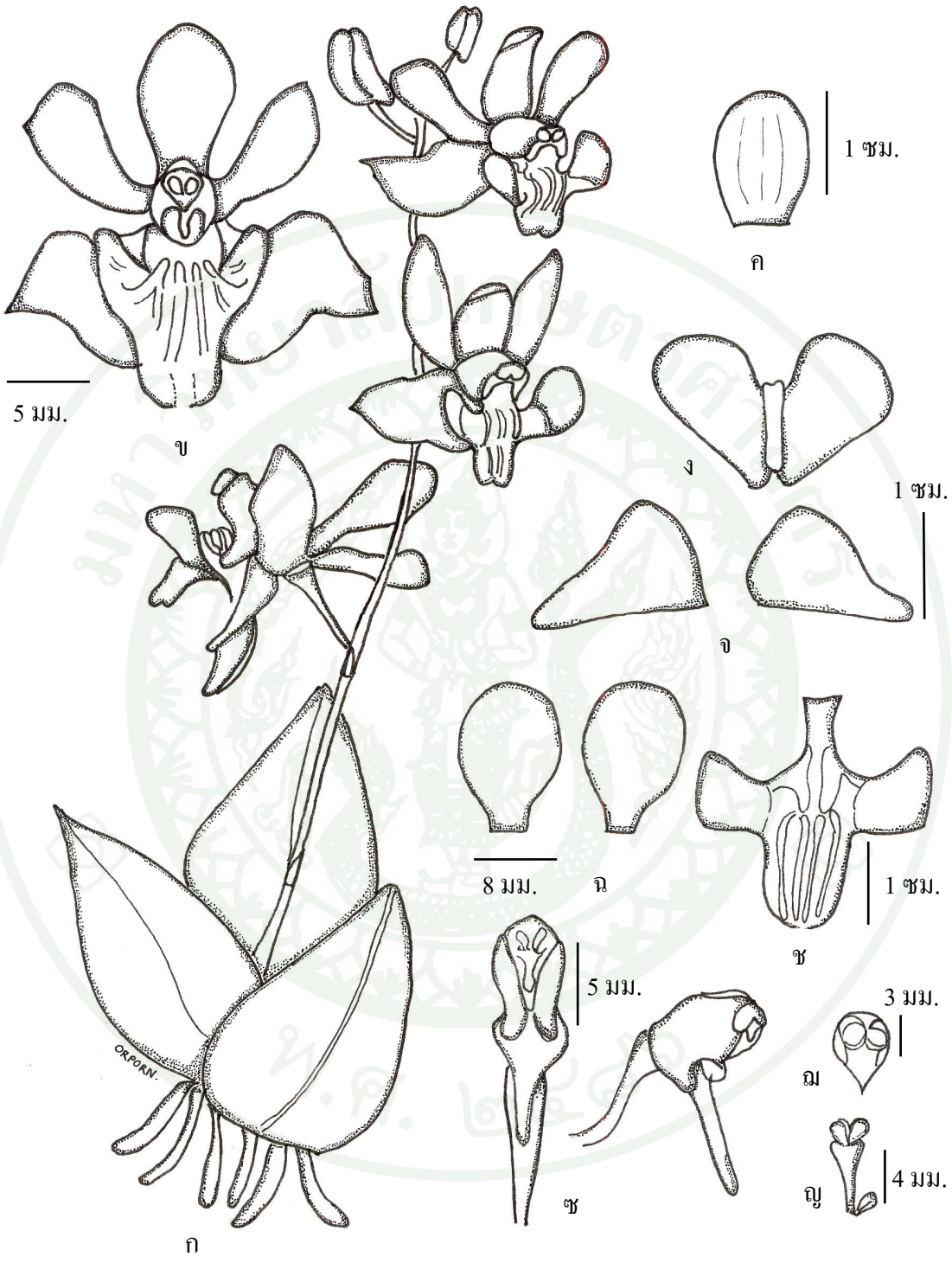

ภาพที่ 62 **Doritis pulcherrima** Lindl.: ก. ต้นที่ช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. โคนกลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวกับคางเส้าเกสร; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อพื้นเมือง.— กล้วยไม้ดิน (นราธิวาส); กล้วยหิน (ตราด); แดงอุบล, **ม้าวิ่ง** (กรุงเทพฯ) ละเม็ด, หญ้าดอกหิน (เลย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Adisai* 830 (BK), *Bult* 440 (BKF), *Bunchuai* 179 (BKF), *Bunnak* 33 (BKF), *Dee* 48, 175, 586 (BKF), *Din* 73 (BKF), *Geesink* & *Phengklai* 6314 (BKF), *Indrapong* 91 (BKF), *Kasem* 508 (BK), *Kerr* 0332, 0623 (BK), *Lakshnakara* 935 (BK), *Maxwell* 72-489, 73-352, 76-529 (BK), *Niyomdham* 3041 (BKF), *Phueakkhlai*, *Ngernsaengsaruay*, *Tippayasri* & *Kasetluksamee* 62 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pradit* 624 (BK), *Put* 1645, 2875, 3165 (BK), *Smitinand* & *Sleumer et al.* 1249 (BKF), *Sridith* 23 (BCU), *Suddee* 125 (BCU), *Tagawa*, *Iwatsuki* & *Fukuoka* T-955 (BKF), *Thaithong* 286 (BCU), *Watthana* & *Suksathan* 1539 (QBG).

14. Eria

Lindl., Bot. Reg. 11: t. 904. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 785. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 133. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 83. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 353. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 283. 1960; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 981. 1978; Seidenf., Opera Bot. 62: 44. 1982; J. B. Comber, Orchids Java: 160. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 73. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 164. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 269. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 445. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 299. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัยหรือขึ้นบนหิน เจริญทางด้านข้าง มีเหง้าสั้นหรือยาว หรือไม่มีเหง้า หัวเทียมยาวหรือสั้น ทรงรูปไข่หรือรูปทรงกระบอก อวบน้ำ มี 2-6 ปล้อง หรือไม่มีหัวเทียม ใบเดี่ยว มี 2-7 ใบ เรียงสลับ รูปรีแกมรูปขอบขนาน รูปขอบขนาน หรือรูปทรงกระบอก ปลายแหลม โคนใบแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกทางด้านข้างหัวเทียมใกล้ยอด ออกที่ยอด ออกที่โคนหัวเทียม หรือออกที่โคนต้น กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีดอย เส้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม ไม่มีก้านกลุ่มเรณู มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 4 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปวิธานระบุชนิด

1. มีหัวเทียม ใบรูปขอบขนานหรือรูปรีแกมรูปขอบขนาน ช่อดอกออกทางด้านข้างหัวเทียมใกล้ยอด ออกที่ยอด หรือออกที่โคนหัวเทียม ดอกสีชมพู สีน้ำตาล หรือสีเขียว บานเต็มที่กว้างและยาว 2-3 ซม.
   2. หัวเทียมรูปทรงกระบอก ช่อดอกออกทางด้านข้างหัวเทียมใกล้ยอด ดอกสีชมพู ผิวกลีบเลี้ยงและกลีบดอกด้านนอกเกลี้ยง กลางกลีบปากเป็นสันนูนตามยาว 3 สัน ..... **1. Eria amica**
   2. หัวเทียมทรงรูปไข่ ช่อดอกออกที่ยอดหรือออกที่โคนหัวเทียม ดอกสีน้ำตาลหรือสีเขียว ผิวกลีบเลี้ยงและกลีบดอกด้านนอกมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น กลางกลีบปากมีเนื้อเยื่อนูนรูปค่อนข้างกลม
      3. ช่อดอกออกที่ยอด ดอกสีน้ำตาล กลางกลีบปากมีเนื้อเยื่อนูน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ..... **2. Eria discolor**
      3. ช่อดอกออกที่โคนหัวเทียม ดอกสีเขียว กลางกลีบปากมีปุ่มเนื้อเยื่อนูน 3 ปุ่ม แต่ละปุ่มเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. ..... **3. Eria lasiopetala**
1. ไม่มีหัวเทียม ใบรูปทรงกระบอก ช่อดอกออกที่โคนต้น ดอกสีเหลือง บานเต็มที่กว้างและยาวไม่เกิน 2 ซม. ..... **4. Eria pannea**

1. Eria amica Rchb. f., Xenia Orchid. 2: 162. 1870; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 800. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 308. f. 213. 310. 1960; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 981. f. 1589: 982. 1978; Seidenf., Opera Bot. 62: 115. f. 71. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 188. 1992. ภาพที่ 63 และ 109ค

หัวเทียม รูปทรงกระบอก มี 1 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 ซม. ยาว 10-12 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีน้ำตาล **ใบ** มี 3-4 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 2-4 ซม. ยาว 15-20 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกทางด้านข้างหัวเทียมใกล้ยอด แต่ละช่อมี 5-10 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 6-8 ซม. ก้านช่อยาว 1-2 ซม. แกนช่อยาว 5-6 ซม. ใบประดับย่อยรูปรี กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเรียวแหลม **ดอก** สีชมพู กว้างประมาณ 2-2.5 ซม. ยาว 2-3 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 3-4 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายแหลม มีเส้นตามยาวสีแดง 3 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้าง 3-4 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายเรียวแหลม มีเส้นตามยาวสีแดง 3 เส้น โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายมน มีเส้นตามยาวสีแดง 1 เส้น **กลีบปาก** ส่วนปลายกลีบสีเหลือง กลางกลีบสีแดง รูปไข่กลับ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

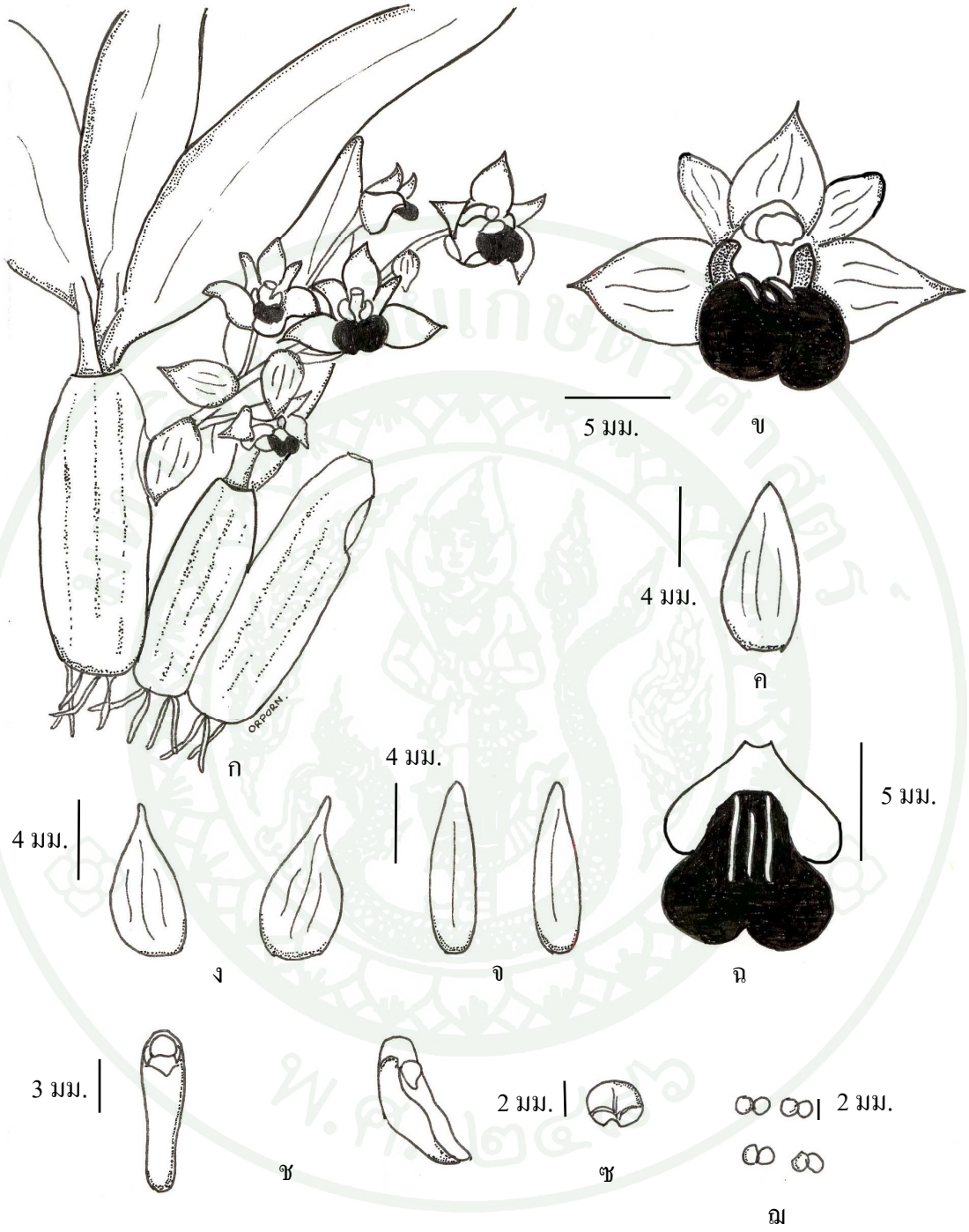

ภาพที่ 63 **Eria amica** Rchb. f.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กว้าง 3-5 มม. ยาว 0.9-1 ซม. ปลายเว้ารูปคล้ายหัวใจ ขอบกลีบโค้งขึ้นกลางกลีบเป็นสันนูนตามยาว 3 สัน โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 6 มม. คางยาวประมาณ 2 มม. **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 ซม. **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. ยาว 4-5 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว ดอยผ้าห่มปก) น่าน (ดอยภูคา) ลำพูน (ดอยขุนตาล) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ภูสวนทราย); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี (เขาสอยดาว)

การกระจายพันธุ์.— จีน สิกขิม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-800 เมตร ออกดอกเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม เป็นผลเดือนเมษายน

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องผีพราย (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.—*Chermsirivathana* 869 (BK), *Damapong* 144 (QBG), *Kerr* 0142, 0910, (BK), *Maknoi* 2054 (QBG), *Maxwell* 94-423 (CMU), *Middleton*, *Hemrat*, *Lindsay*, *Suddee & Suwanachat* 3732 (BKF), *Phueakkhlai*, *Ngernsaengsaruay*, *Tippayasri & Anuraktrakoon* 1 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Smitinand* s.n. (BKF), *Smitinand et al.* 10294 (BKF), *Watthana* 1206 (QBG).

2. Eria discolor Lindl., J. Proc. Linn. Soc., Bot. 3: 51. 1859; Seidenf., Opera Bot. 62: 49. f. 23. 1982; J. B. Comber, Orchids Java: 168. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 171. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 501. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 302. 2001. ภาพที่ 64 และ 109ง

เหง้า รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. **หัวเทียม** ทรงรูปไข่ มี 4-5 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-5 ซม. ยาว 6-12 ซม. ระยะห่างระหว่างหัวเทียม 6-8 ซม. **ราก** ออกที่เหง้า สีน้ำตาล **ใบ** มี 4-5 ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน กว้าง 3-4 ซม. ยาว 10-15 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 6-8 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 6-8 ซม. ก้านช่อยาว 3-4 ซม. แกนช่อยาว 3-4 ซม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดอก สีน้ำตาล กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 6-8 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายมน ด้านในและด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 6-8 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายมน โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง กลีบด้านในและด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบดอก** รูปไข่กลับ กว้าง 4-5 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายมน ด้านในและด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบปาก** สีน้ำตาลแดง รูปไข่ กว้าง 5-8 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม ส่วนปลายมีตุ่มใสประปราย กลางกลีบมีเนื้อเยื่อนูนรูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. โคนกลีบเว้ารูปคล้ายหัวใจ ด้านในมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **เส้าเกสร** สีเหลือง ยาวประมาณ 7 มม. คางยาวประมาณ 3 มม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีน้ำตาล รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง) เชียงใหม่ (ดอยเชียงดาว อมก๋อย บ่อหลวง) น่าน ตาก พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) เลย (ภูเมี่ยง ภูกระดึง ภูทอง ภูเรือ); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาใหญ่); ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (เกาะเต่า) พังงา นครศรีธรรมราช สตูล นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย พม่า ลาว เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตรา บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งบริเวณที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 850 เมตร ออกดอกเดือนมีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องตาลหิน** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom & Phengklai* 1103 (BKF), *Chermsirivathana* 929 (BK), *Kerr* 00159, 913 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* 32 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Put* 3888 (BK), *Smitinand* 10169 (BKF).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

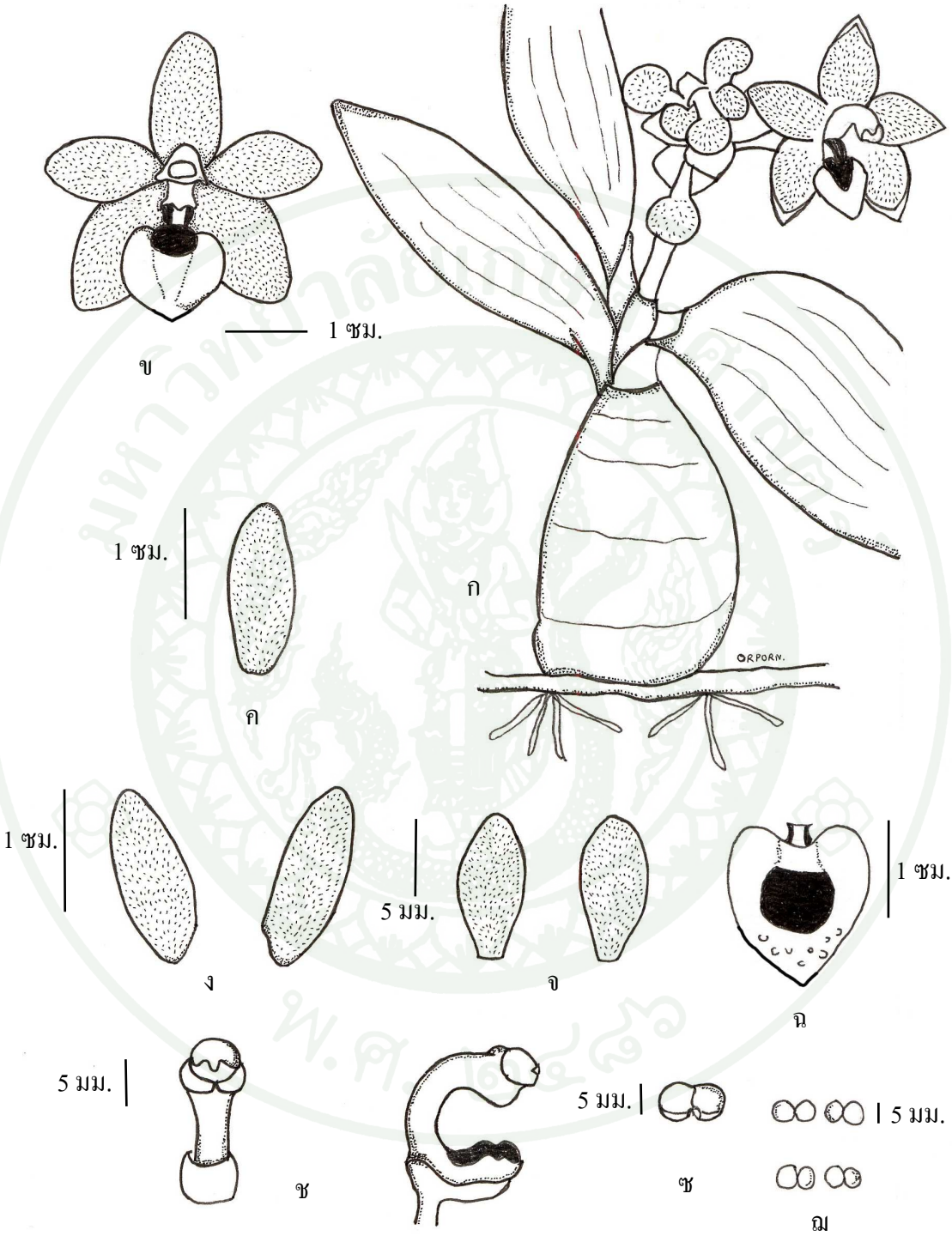

ภาพที่ 64 **Eria discolor** Lindl.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบดอกด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. Eria lasiopetala (Willd.) Ormerod, Opera Bot. 124: 22. 1995; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 448. 2001.— *Aerides lasiopetala* Willd., Sp. Pl. 4(1): 130. 1805. — *Eria albidotomentosa* (Blume) Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 66. 1830; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 98. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 372. f. 110: 373. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 290. f. 219: 292; pl. XIII. 1960; J. B. Comber, Orchids Java: 169. 1990. ภาพที่ 65 และ 109จ-ฉ

กล้วยไม้อิงอาศัยหรือขึ้นบนหิน **เหง้า** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-8 มม. **หัวเทียม** ทรงรูปไข่ มี 4-6 ปล้อง เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-4 ซม. ยาว 6-12 ซม. ระยะห่างระหว่างหัวเทียม 3-5 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกตามเหง้า สีเขียว **ใบ** มี 4-7 ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน กว้าง 2-4 ซม. ยาว 6-12 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 5-10 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 20-35 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ก้านช่อยาว 10-20 ซม. แกนช่อยาว 10-15 ซม. ใบประดับรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันตามยาว 1 สัน ใบประดับย่อยรูปรี กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ด้านนอกมีขนมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ดอก** สีเขียว กว้าง 2-2.5 ซม. ยาว 2.5-3 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปขอบขนาน กว้าง 3-4 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบเลี้ยงข้าง** โคนกลีบมีจุดประสีแดง รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 6-8 มม. ยาว 1-2 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีเขียว โคนกลีบมีจุดประสีแดง รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายหยักมนและโค้งลง ขอบกลีบโค้งขึ้น กลางกลีบมีปุ่มเนื้อเยื่อนูน รูปค่อนข้างกลม 3 ปุ่ม แต่ละปุ่มเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีน้ำตาล รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-8 มม. ยาว 4-6 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

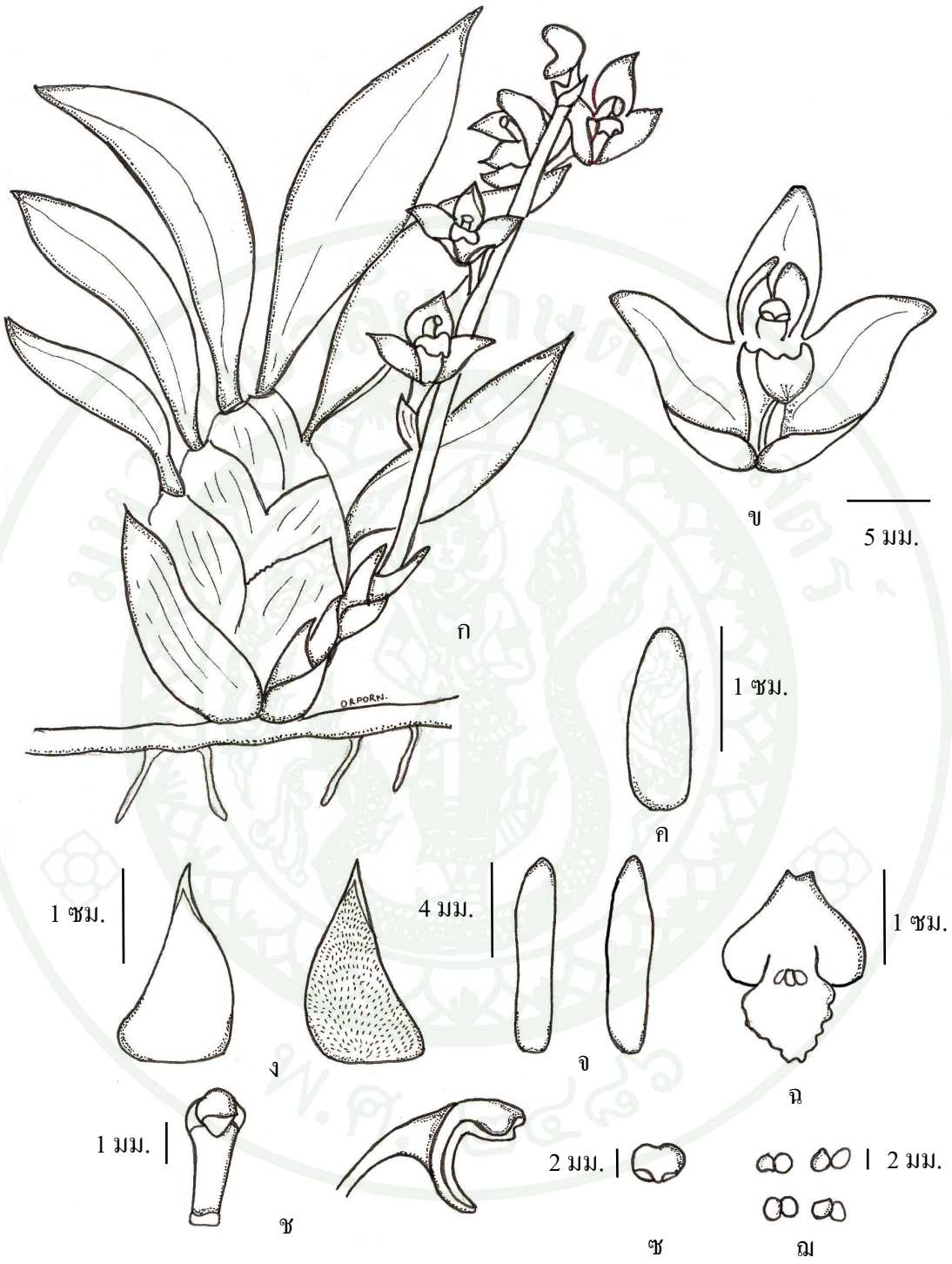

ภาพที่ 65 Eria lasiopetala (Willd.) Ormerod: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง ภูหลวง) หนองคาย; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่) ศรีสะเกษ; ภาคกลาง: นครนายก; ตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี (เขาสอยดาว) ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ชุมพร สุราษฎร์ธานี (บางเบ้า เกาะสมุย) พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง สตูล สงขลา (โตนงาช้าง)

การกระจายพันธุ์.— จีน ลาว กัมพูชา อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้งและป่าเต็งรังผสมไม้สน บริเวณพื้นที่ร่มริมลำธาร ส่วนกลุ่มที่ขึ้นบนหินพบบริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-950 เมตร ออกดอกเดือนตุลาคมถึงธันวาคม เป็นผลเดือนมกราคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องบายศรี, เอื้องคำหิน (เลย); นิมมานรดี (กรุงเทพฯ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 11, 113 (BCU), *Indhamusika* SI 42 (QBG), *Jaikrasane* 141 (BCU), *Kerr* 0351, 0397, 0492, 0754, 0765, 0906 (BK), *Konta*, *Nanakorn* & *Wongprasert* T-49093 (BKF), *Kudjabnak* & *Watanachaiyingcharoen* 0022 (BKF), *Maxwell* 73-13 (BK), *Murata* & *Phengklai* T-40376, T-42300 (BKF), *Phengklai et al.* 14119 (BKF), *Phueakkhlai*, *Ngernsaengsaruay*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 33 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Put* 510 (BK), *Puudjaa* 56 (BKF), *Sridith* 27 (BCU), *Thaithong* 253 (BCU), *Watthana* & *Kirdsawang* 2262 (QBG).

4. Eria pannea Lindl., Edwards's Bot. Reg. 28(Misc.): 64. 1842; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 804. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 144. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 99. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 377. f. 112: 377. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 294. 1960; Seidenf., Opera Bot. 62: 45. f. 20. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 175. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 273. f. 117: 274. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 498. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 311. 2001. ภาพที่ 66 และ 109ช

เหง้า รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 มม. ระยะห่างระหว่างต้น 1.5-2 ซม. **ลำต้น** สั้นและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-8 มม. ยาว 1-1.5 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่เหง้า สีน้ำตาล **ใบ** มี 2-3 ใบ รูปทรงกระบอก กว้าง 5-6 มม. ยาว 5-10 ซม. ปลายแหลมหรือมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนต้น แต่ละช่อมี 2-4 ดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 5-7 ซม. ก้านช่อยาว 3-4 ซม. แกนช่อยาว 2-3 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 9 มม. ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ดอก** สีเหลือง กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 5-8 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปสามเหลี่ยม กว้าง 6-8 มม. ยาว 0.9-1 ซม. ปลายแหลม โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 6-7 มม. ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวประปราย **กลีบปาก** สีน้ำตาล รูปคล้ายลิ้น กว้าง 3-4 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายโค้งลง กลางกลีบเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวประปราย **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 6 มม. คางยาวประมาณ 4 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 8 มม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว ดอยผ้าห่มปก อมก๋อย) เชียงราย (ดอยหลวง) ตาก (ดอยหัวหมด) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ภูหินร่องกล้า ชาติตระการ); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูเมี่ยง ภูกระดึง ภูหลวง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาใหญ่) ศรีสะเกษ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ (น้ำตกห้วยยาง)

การกระจายพันธุ์.— จีน พม่า ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย สุมาตรา บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่เปิดโล่งบริเวณที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-800 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— พรมหอมไม้, เอื้องชะนีเหลือง, เอื้องนิ้วนาง, **พรรณี** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Chantanaorrapint* s.n. (BCU), *Chermsirivathana* 834 (BK), *Damapong* 155 (QBG), *Garrett* 777 (BKF), *Geesink*, *Phanichapol* & S*antisuk* 5667 (BKF), *Kasem* 177 (BK), *Kerr* 0917 (BK), *Larsen*, *Smitinand* & *Warncke* 641 (BKF), *Maknoi* 684 (QBG), *Maxwell* 09-141 (CMU), 73-74 (BK), 76-604 (BK), 98-569 (CMU), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 17 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Put* 2917, 3813 (BK), *Smitinand et al.* 10220 (BK), (BKF), *Sridith* 124 (BCU), *Suratakantha* 207 (BK), *Sutheesorn* 2476 (BK).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

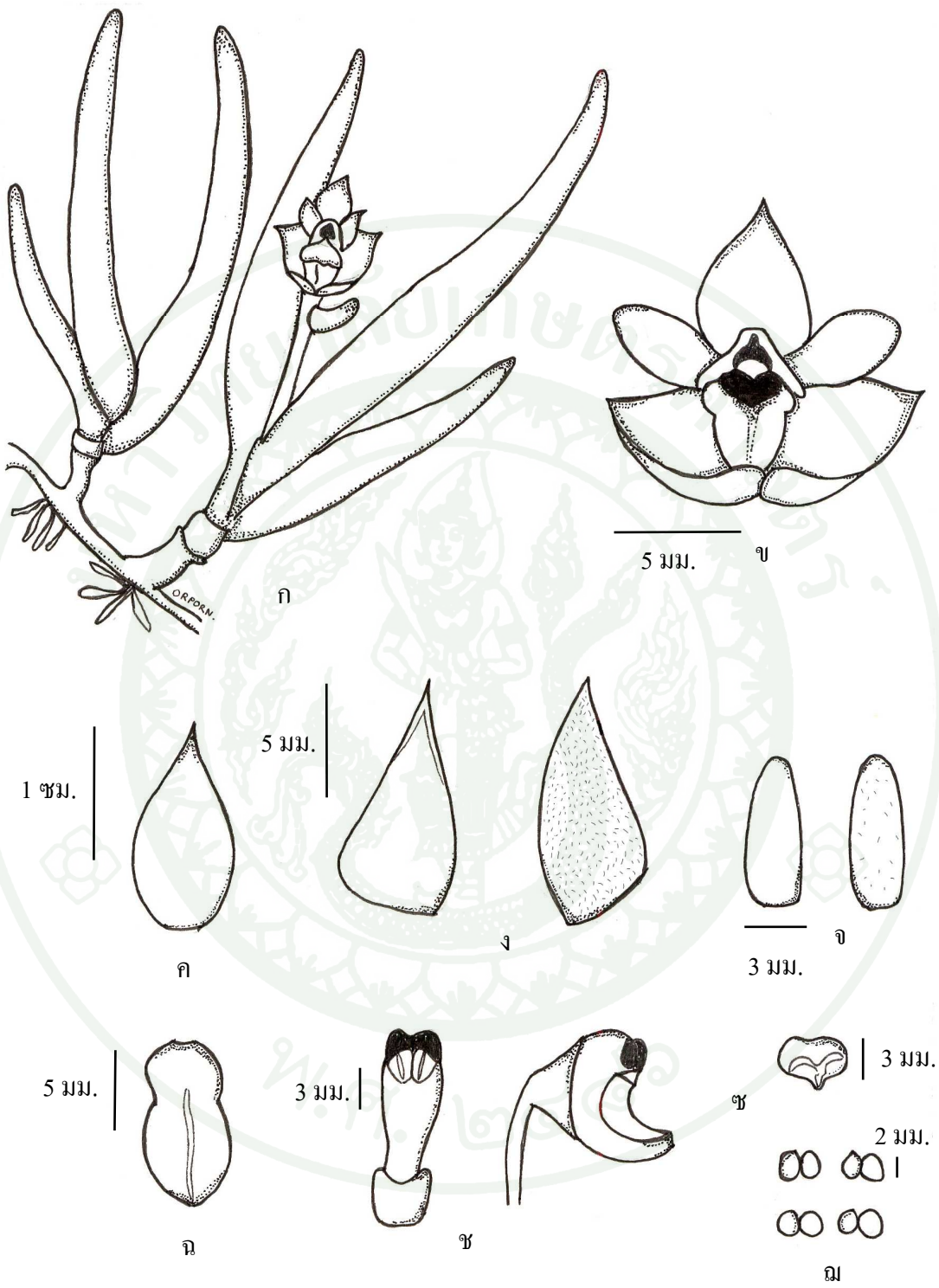

ภาพที่ 66 Eria pannea Lindl.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบดอกด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

15. Eulophia

R. Br. ex Lindl., Bot. Reg. 7: t. 573. 1821; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 140. 1924; Holttum Revis. Fl. Malaya 1: 532. 1953; Seidenf., Opera Bot. 72: 40. 1983; J. B. Comber, Orchids Java: 373. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 326. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 536. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 211. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 318. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง หัวเทียมทรงรูปไข่แกมรูปทรงรี มี 2 ถึงหลายปล้อง ใบเดี่ยว มี 2-3 ใบ รูปรี ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่โคนต้น กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Eulophia spectabilis (Dennst.) Suresh in D. H. Nicolson, C. R. Suresh & K. S. Manilal, Interpret. Van Rheede's Hort. Malab.: 300. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 330. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 541. f. 246: 542. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 215. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 319. 2001.— *Wolfia spectabilis* Dennst., Schlüssel Hortus Malab.: 38. 1818.— *Eulophia nuda* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 180. 1833; Seidenf., Opera Bot. 72: 40. f. 26. 1983; J. B. Comber, Orchids Java: 375. 1990.— *Eulophia squalida* Lindl., Edwards's Bot. Reg. 27(Misc.): 77. 1841; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 141. 1924; Holttum Revis. Fl. Malaya 1: 538. 1953. ภาพที่ 67 และ 110ก

หัวเทียม ทรงรูปไข่แกมรูปทรงรี มี 2 ถึงหลายปล้อง อวบน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 ซม. ยาว 6-8 ซม. **ราก** ออกตามข้อ สีขาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. **ใบ** มี 2-3 ใบ รูปรี กว้าง 6-9 ซม. ยาว 12-20 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบบาง ผลัดใบก่อนออกดอก **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนต้น แต่ละช่อมี 8-10 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 40-50 ซม. ก้านช่อยาว 35-40 ซม. แกนช่อยาว 5-10 ซม. ใบประดับรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ด้านนอกเป็นสัน 1 สัน ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 9 มม. **ดอก** สีชมพู สีเขียว หรือสีขาว กว้าง 3.5-4 ซม. ยาว 3-3.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรีแกมรูปใบหอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2.5 ซม. ปลายมน ด้านนอกเป็นสันตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** รูปสามหลี่ยม กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีเหลือง รูปไข่ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายเว้าตื้น ขอบกลีบโค้งขึ้น ส่วนปลายหยักมน กลางกลีบด้านในเป็นสันตามยาว 8 สัน โคนกลีบมีเดือยรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 ซม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 ซม. โคนเป็นแอ่ง **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. กลางกลุ่มเป็นร่องลึก ก้านกลุ่มเรณูรูปขอบขนาน ยาวปะมาณ 5 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยเชียงดาว แม่ริม แม่แตง ขุนแม่ยะ ไม้เมืองหนาว) เชียงราย (น้ำตกขุนกรณ์) พะเยา (ดอยหลวง) น่าน (ดอยภูคา) ลำพูน (ดอยขุนตาล) ลำปาง พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ชาติตระการ); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง ภูหลวง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ป่าหินงาม) อุบลราชธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ทุ่งใหญ่นเรศวร น้ำตกเอราวัณ); ภาคใต้: พังงา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.— เอเชีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง ขึ้นใกล้กอไผ่ บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนเมษายน

ชื่อพื้นเมือง.— ว่านดิน, **ว่านหัวครู** (ลำปาง); เอื้องพร้าว (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom* & *Phengklai* 509 (BKF), *Bult* 773 (BKF), *Bunchuai* 376, 1495 (BKF), *Dee* 303 (BKF), *Din* 242 (BKF), *Gardner* 9052 (CMU), *Garrett* 771 (BKF), *Greijmans* 89 (CMU), *Jaicham* 22 (QBG), *Khantchai* 324 (BKF), *Larsen* 9876 (BKF), *Maknoi* 1409 (QBG), *Maxwell* 93-440, 93-536, 95-364, 96-710, 97-545 (CMU), *Niyomdham* & *Puudjaa* 4974 (BKF), *Panyachan* & *Tatiya* 2808 (QBG), *Phueakkhlai* 14 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pomicong* 219, 494 (QBG), *Put* 121, 164, 174 (BKF), *Sankamethawee* 159, 231 (CMU), *Santisuk* 994, 1074 (BKF), *Smitinand* 52, 319 (BKF), *Sookchaloem*, *Sangnin* & *Sillapasuwan* 3405 (BKF), *Sridith* 1489 (BCU), *Srisanga*, *Maknoi*, *Watthana* 1308, 1931 (QBG), *Suddee* 59 (BCU), *Wongprasert et al.* 045-49 (BKF).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

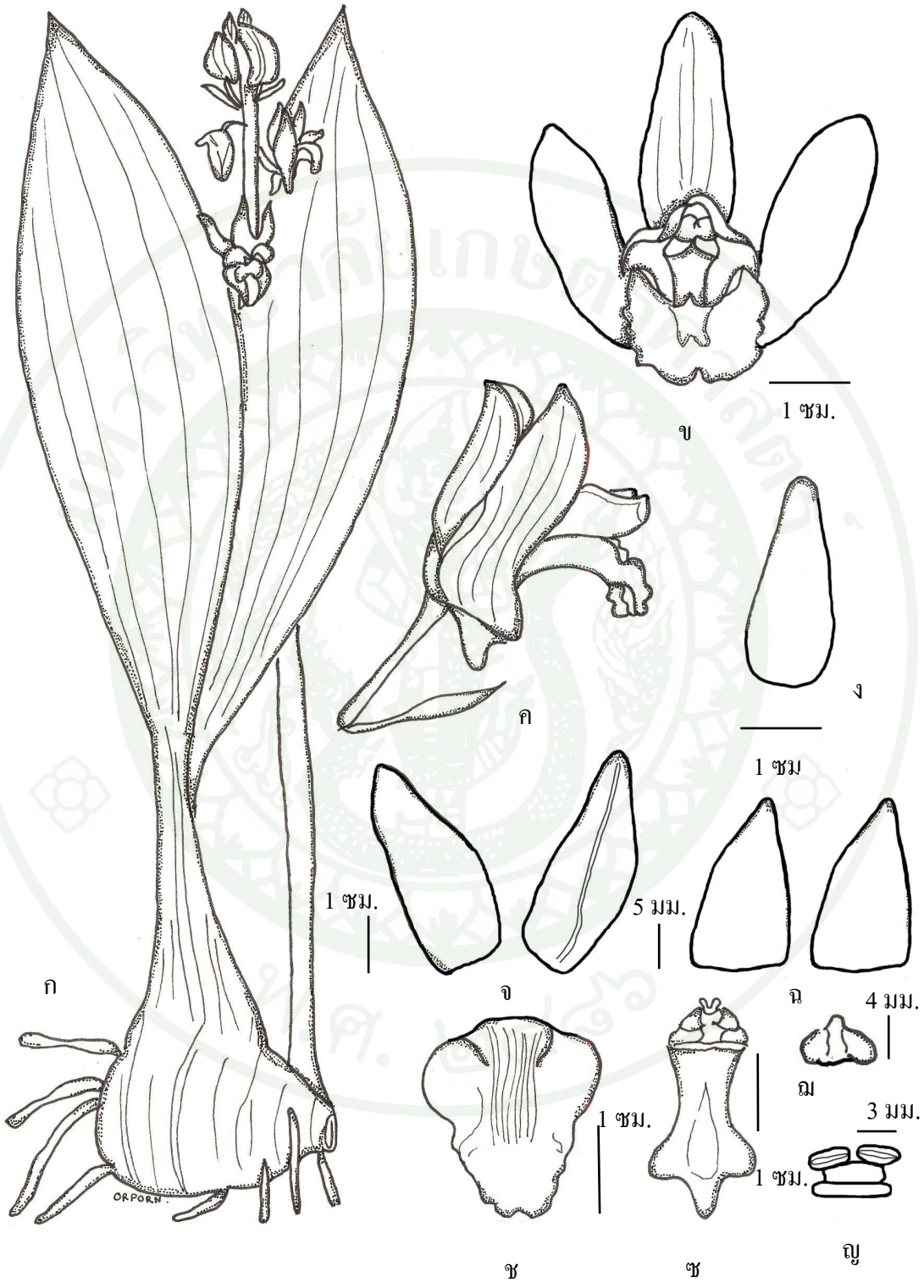

ภาพที่ 67 **Eulophia spectabilis** (Dennst.) Suresh: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

16. Gastrodia

R. Br., Prodr.: 330. 1810; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 122. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 74. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 179. 1978; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 114. 2001.

กล้วยไม้กินซาก เจริญทางด้านข้าง เหง้ารูปทรงกระบอก อยู่ใต้ดิน ไม่มีใบ ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามเหง้า กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอก 3 กลีบ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเชื่อมติดกัน กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Gastrodia exilis Hook. f., Fl. Brit. India 6: 123. 1890.— *Gastrodia siamensis* Rolfe ex Downie, Bull. Misc. Inform. Kew 1925: 416. 1925; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 74. f. 55: 75. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 181. f. 112. 1978; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 115. 2001. ภาพที่ 68 และ 110ข

เหง้า รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนเหง้า สีขาว **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามเหง้า แต่ละช่อมี 6-12 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 15-30 ซม. ก้านช่อยาว 10-20 ซม. แกนช่อยาว 5-10 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **ดอก** สีขาว กว้าง 6-7 มม. ยาว 8-9 มม. **กลีบเลี้ยงและกลีบดอก**เชื่อมติดกันเป็นหลอด กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 9 มม. ปลายเป็นแฉก 5 แฉก **กลีบเลี้ยง** เป็นแฉก 3 แฉก ปลายเป็นขนครุย ด้านในมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบดอก** เป็นแฉก 2 แฉก ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว รูปไข่ กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบส่วนปลายหยักมน มีเนื้อเยื่อนูนรูปคล้ายสามเหลี่ยม โคนกลีบมีปุ่มเนื้อเยื่อนูน 2 ปุ่ม **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 6 มม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

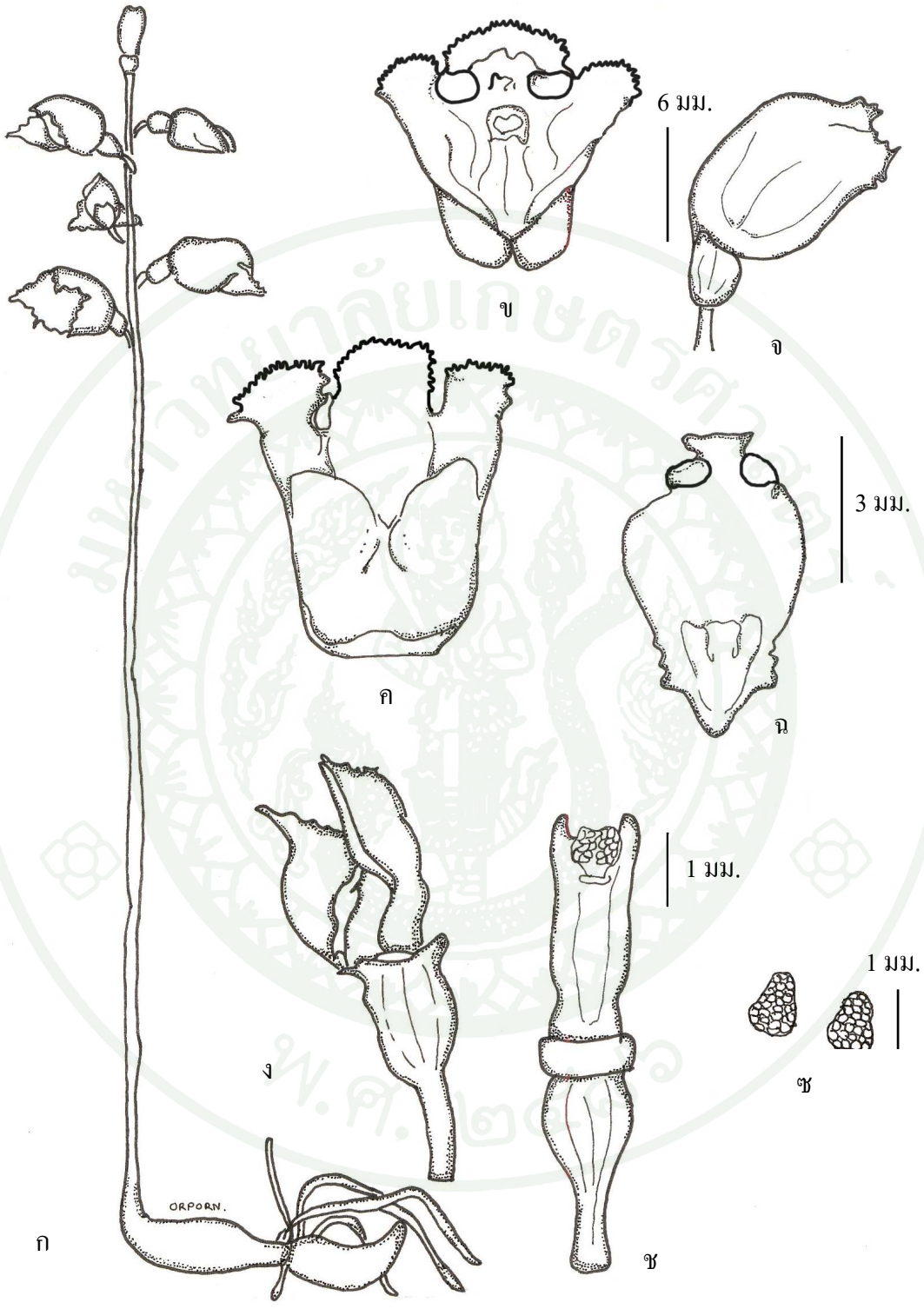

ภาพที่ 68 Gastrodia exilis Hook. f.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านบน; ง. โคนกลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกัน; จ. กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดกับกลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ซ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ-ดอยปุย) ลำพูน (ดอยขุนตาล) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี (เขาสอยดาว); ภาคใต้: นครศรีธรรมราช (เขาหลวง)

การกระจายพันธุ์.— ทางตอนใต้ของอินเดีย อัสสัม ทางตอนเหนือของสุมาตรา

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง ขึ้นบนพื้นดินที่มีเศษใบไม้ทับถม บริเวณพื้นที่ร่ม ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 เมตร ออกดอกเดือนกันยายน เป็นผลเดือนกันยายน

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องกลีบติด (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 153 (BCU), *Hansen* & *Smitinand* 12064 (BKF), *Harwood* 2031 (BKF), *Maxwell* 02-355 (CMU), 76-483 (BK), 87-967 (BKF), 93-1303 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 57 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 377 (QBG), *Smitinand* 2040 (BKF), *Thanarak* 4 (CMU).

17. Kingidium

P. F. Hunt, Kew Bull. 24: 97. 1970; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 153. 1924; Holttum Revis. Fl. Malaya 1: 665. 1953; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 207. 1981; Seidenf., Opera Bot. 95: 182. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 304. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 411. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 657. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 848. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นรูปทรงกระบอก สั้นและแข็ง ใบเดี่ยว มี 3-4 ใบ เรียงเวียน รูปไข่แกมรูปรี ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่โคนต้น กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Kingidium deliciosum (Rchb. f.) H. R. Sweet, Amer. Orchid Soc. Bull. 39: 1095. 1970; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 207. f. 92: 208. 1981; Seidenf. Opera Bot. 95: 183. f. 113. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 304. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 411. f. 280. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 657. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 848. 2001.— *Phalaenopsis deliciosa* Rchb.f., Bonplandia (Hannover) 2: 93. 1854. ภาพที่ 69 และ 110ค

ลำต้น รูปทรงกระบอก สั้นและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. ยาว 1.5-2 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีเขียว **ใบ** รูปไข่แกมรูปรี กว้าง 6-8 ซม. ยาว 12-15 ซม. ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนต้น แต่ละช่อมี 4-6 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 15-20 ซม. ก้านช่อยาว 5-8 ซม. แกนช่อยาว 10-12 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. **ดอก** สีขาว โคนกลีบแต้มจุดประสีม่วง กว้าง 6-8 มม. ยาว 0.8-1 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 3-4 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้าง 3-4 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายแหลม **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 7-8 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีม่วง เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปไข่กลับ กว้าง 4-6 มม. ยาว 0.8-1.5 ซม. ปลายเว้าลึกรูปคล้ายหัวใจ แฉกข้างรูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 7-9 มม. ปลายมน ขอบกลีบโค้งขึ้น กลางกลีบเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน โคนกลีบมีปุ่มเนื้อเยื่อนูนรูปไข่ 2 ปุ่ม **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ปลายแหลม **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน); ภาคตะวัน ออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ เลย (ภูหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี ตราด; ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (เกาะสมุย) พังงา ปัตตานี ยะลา

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

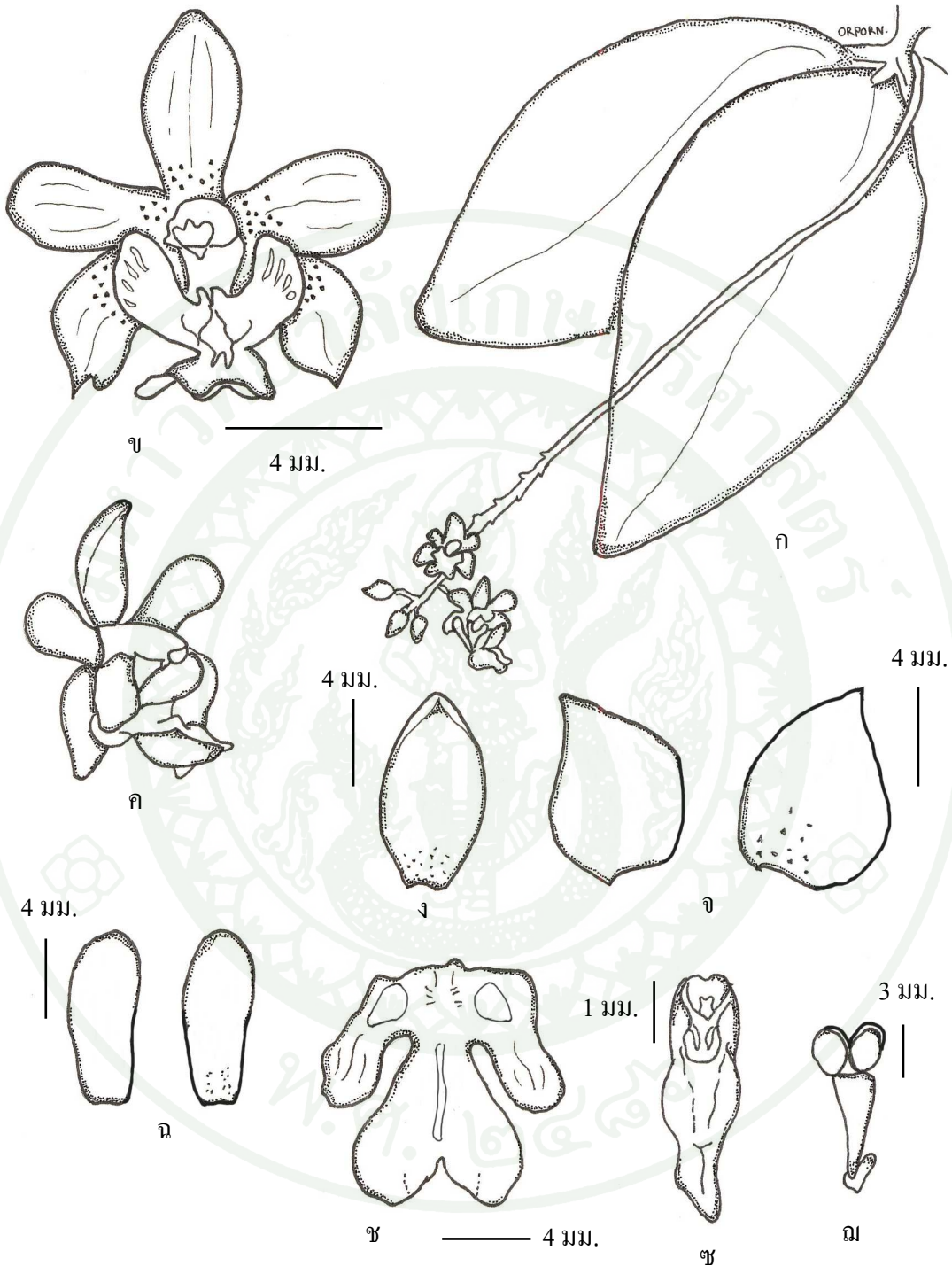

ภาพที่ 69 Kingidium deliciosum (Rchb. f.) H. R. Sweet: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; ฉ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การกระจายพันธุ์.— เนปาล สิกขิม ภูฏาน จีน พม่า มาเลเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้งและป่าดิบเขาต่ำ บริเวณพื้นที่ร่มริมลำธาร ที่ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-900 เมตร ออกดอกเดือนกันยายนถึงตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— กาตาฉ่อ (กาญจนบุรี)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 63 (BCU), *Kerr* 052, 0751 (BK), *Maxwell* 02-179 (CMU), 72-235 (BK), 75-532 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 45 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Thaithong* 437 (BCU), *Suksathan* s.n. (QBG).

18. Liparis

Rich., De Orchid. Eur.: 30. 1817; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 691. 1890; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 23. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 197. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 164. 1959; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 302. 1968; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 52. 1981; J. B. Comber, Orchids Java: 128. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 33. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 128. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 226. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 136. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 333. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง เหง้าสั้นและแข็ง หัวเทียมทรงรูปไข่ อวบน้ำ ใบเดี่ยว มี 1 ใบ รูปขอบขนาน ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอดของหัวเทียมใหม่ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปาก เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย โคนกลีบปากไม่เป็นแอ่ง เส้าเกสรไม่มีคาง ปลายเส้าเกสรไม่แผ่เป็นปีก กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Liparis cespitosa (Lam.) Lindl., Bot. Reg. 11: t. 882. 1825; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 203. f. 36: 204. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 181. f. 147: 181. 1959; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 305. 1968; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 31(1): 61. f. 38: 62. 1976; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 66. f. 30: 67. 1981; J. B. Comber, Orchids Java: 135. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 33. f. 27-28: 32. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 139. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 235. 1992; J. B.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Comber, Orchids Sumatra: 165. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 334. 2001.— *Epidendrum cespitosum* Lam., Encycl. 1: 187. 1783.— *Liparis comosa* Ridl., J. Linn. Soc., Bot. 32: 229. 1896; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 23. 1924.— *Liparis pusilla* Ridl., J. Linn. Soc., Bot. 22: 119. 1886; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 701. 1890. ภาพที่ 70 และ 110ง

เหง้า สั้นและแข็ง **หัวเทียม** ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-6 มม. ยาว 1-1.5 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 0.8-1 ซม. ยาว 4-8 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบบาง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอดของหัวเทียมใหม่ แต่ละช่อมี 15-20 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 7-10 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 3-5 ซม. แกนช่อยาว 4-5 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายยาวคล้ายหาง **ดอก** สีเขียว กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมนและโค้งไปด้านหลัง กลางกลีบเป็นสันตามยาว 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายเรียวแหลมและโค้งไปด้านหลัง **กลีบดอก** รูปแถบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมนและโค้งไปด้านหลัง ด้านในและด้านนอกมีเส้นตามยาว 1 เส้น **กลีบปาก** สีขาว รูปคล้ายลิ้น กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายเว้าตื้นและโค้งลง กลางกลีบเป็นร่องตามยาว โคนกลีบเชื่อมติดกับเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 3 มม. **ผล** รูปทรงค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. เป็นสันตามยาว 3 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ บ่อหลวง) ตาก พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี (ห้วยขาแข้ง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: นครศรีธรรมราช ยะลา

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มริมลำธาร ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคม เป็นผลเดือนมิถุนายน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

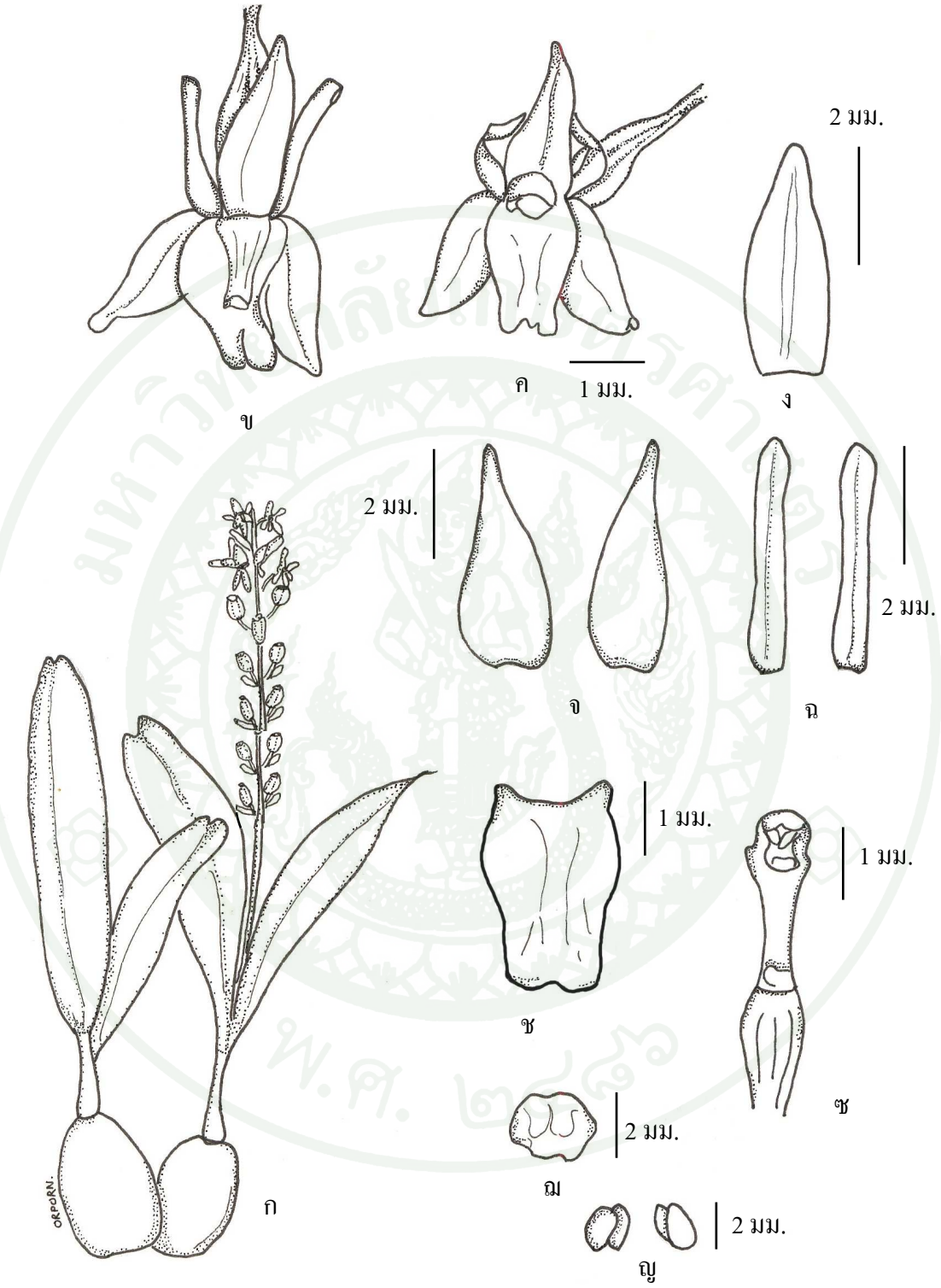

ภาพที่ 70 Liparis cespitosa (Lam.) Lindl.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหลัง; ค. ดอกด้านหน้า; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องข้าวนก** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 59 (BCU), *Bult* 587 (CMU), *Chantanaorrapint* s.n. (BCU), *Chantanaorrapint* & *Ratchatra* s.n. (BCU), *Kasem* 398, 631 (BK), *Kerr* 0105 (BK), *Maxwell* 73-327 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 41 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Watthana* 2379 (QBG).

19. Luisia

Gaudich., Voy. Uranie: 426. 1829; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 22. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 234. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 153. 1924; Seidenf., Opera Bot. 95: 270. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 434. 1992.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นรูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง ใบเดี่ยว มี 2 ถึงหลายใบ เรียงสลับ รูปทรงกระบอก ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามซอกใบ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานระบุชนิด

1. ดอกบานเต็มที่กว้างและยาวไม่เกิน 1 ซม. กลีบปากสีม่วงดำ ก้านดอกรวมรังไข่ ยาวประมาณ 7 มม. ..... **1. Luisia brachystachys**

1. ดอกบานเต็มที่กว้างและยาว 2.5-4 ซม. กลีบปากสีเขียว แต้มแถบสั้น ๆ สีม่วงดำ กระจายทั่วทั้งกลีบ ก้านดอกรวมรังไข่ยาวประมาณ 1.5 ซม. ..... **2. Luisia psyche**

1. Luisia brachystachys (Lindl.) Blume, Rumphia 4: 50. 1849; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 23. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 235. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 153. 1924; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 27(4): 75. f. 41: 79. 1971; Seidenf., Opera Bot. 95: 278. f. 179. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 436. 1992.— *Mesoclastes brachystachys* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 44. 1830. ภาพที่ 71 และ 110ค

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลำต้น รูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีน้ำตาล **ใบ** รูปทรงกระบอก กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 12 ซม. ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะออกตามซอกใบ แต่ละช่อมี 3-5 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาวประมาณ 2.5 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 5 มม. แกนช่อยาวประมาณ 2 ซม. **ดอก** สีเขียว กว้าง 5-7 มม. ยาว 0.8-1 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีม่วงดำ รูปคล้ายลิ้น กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ปลายแหลม กลางกลีบเป็นร่องตามยาว **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. แป้นเหนียวเป็นแผ่นเยื่อบางใส ๆ **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีน้ำตาล รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 7 มม. **ผล** สีน้ำตาลมีจุดประสีม่วงกระจายทั่วไป รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. เป็นสันตามยาว 3 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (บ่อหลวง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: จันทบุรี ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา กระบี่ ตรัง

การกระจายพันธุ์.— สิกขิม เบงกอล พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร มักอิงอาศัยอยู่บนต้นกระโดน ออกดอกเดือนพฤษภาคม เป็นผลเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องลิ้นดำดอกเล็ก (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Kerr* 796 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri*, *Anuraktrakoon* & *Rukkaphan* 4 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 450 (QBG).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

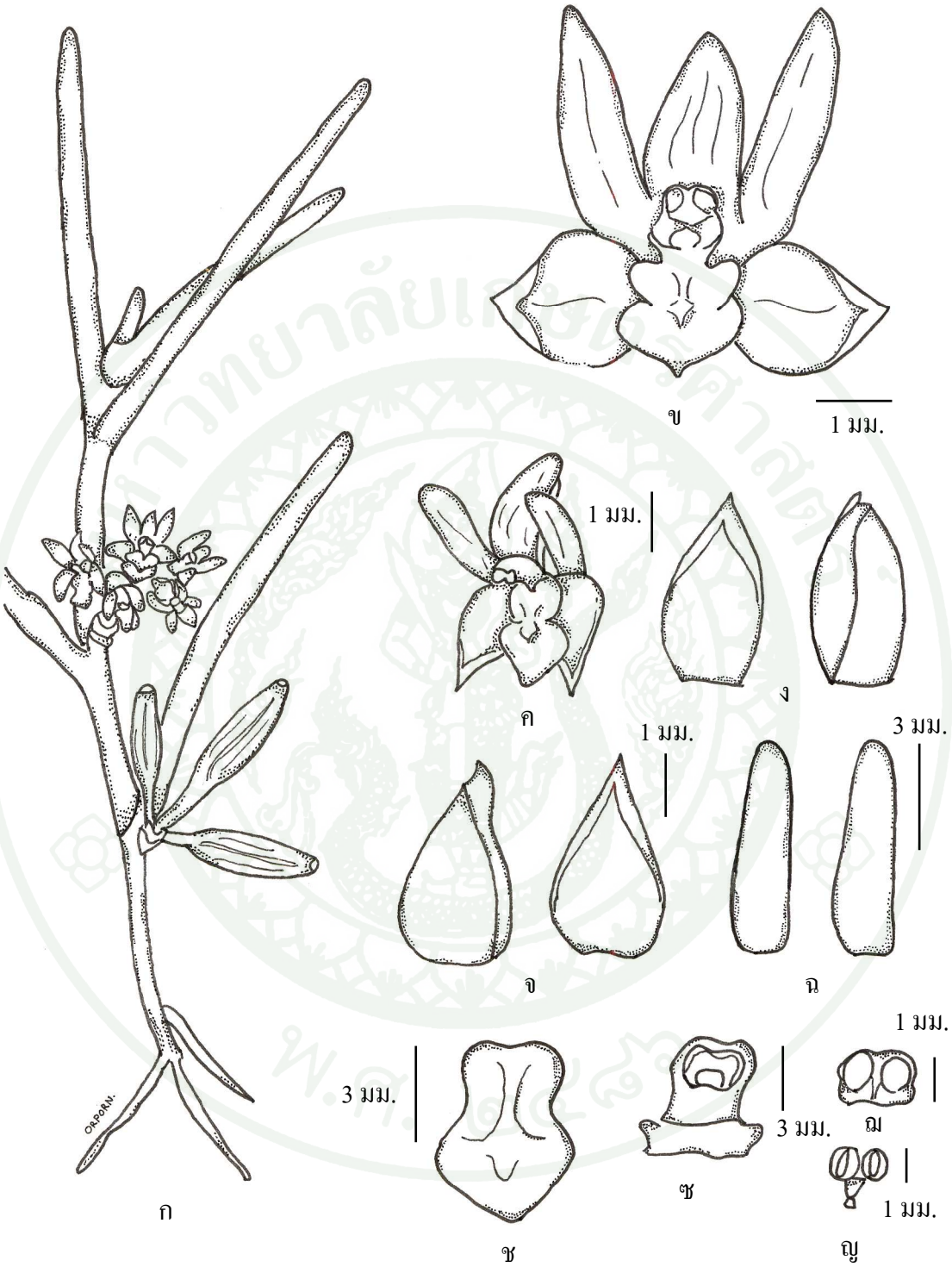

ภาพที่ 71 **Luisia brachystachys** (Lindl.) Blume: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านหน้า-ด้านข้าง; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านข้าง-ด้านหน้า; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. Luisia psyche Rchb. f., Bot. Zeitung (Berlin) 21: 98. 1863; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 24. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 236. 1895; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 27(4): 17. f. 1: 18. 1971; Seidenf., Opera Bot. 95: 271. f. 171. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 436. 1992. ภาพที่ 72 และ 110ฉ

ลำต้น รูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-6 มม. ยาว 20-35 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีน้ำตาล **ใบ** รูปทรงกระบอก กว้าง 4-6 มม. ยาว 8-16 ซม. ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามซอกใบ แต่ละช่อมี 3-5 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาวประมาณ 3 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 1 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 2 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ดอก** สีเขียว กว้าง 2.5-3 ซม. ยาว 3-4 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 3-4 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 3-4 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 5-6 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีเขียว แต้มแถบสั้น ๆ สีม่วงดำกระจายทั่วทั้งกลีบ กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ช่วงปลายรูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้าง 5-6 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายแหลมและโค้งลง ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น ช่วงโคนสั้นเชื่อมติดกับโคนเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 3 มม. แป้นเหนียวเป็นแผ่นเยื่อบางใส ๆ **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสะเก็ด) ลำปาง พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง) สกลนคร (ภูพาน); ภาคตะวันออก: อุบลราชธานี

การกระจายพันธุ์.— พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร มักอิงอาศัยอยู่บนต้นกระโดน ออกดอกเดือนมีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องลิ้นดำ** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Maxwell* 98-1303 (CMU), *Phueakkhlai* & *Tippayasri* 7 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Thaithong* 515 (BCU).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

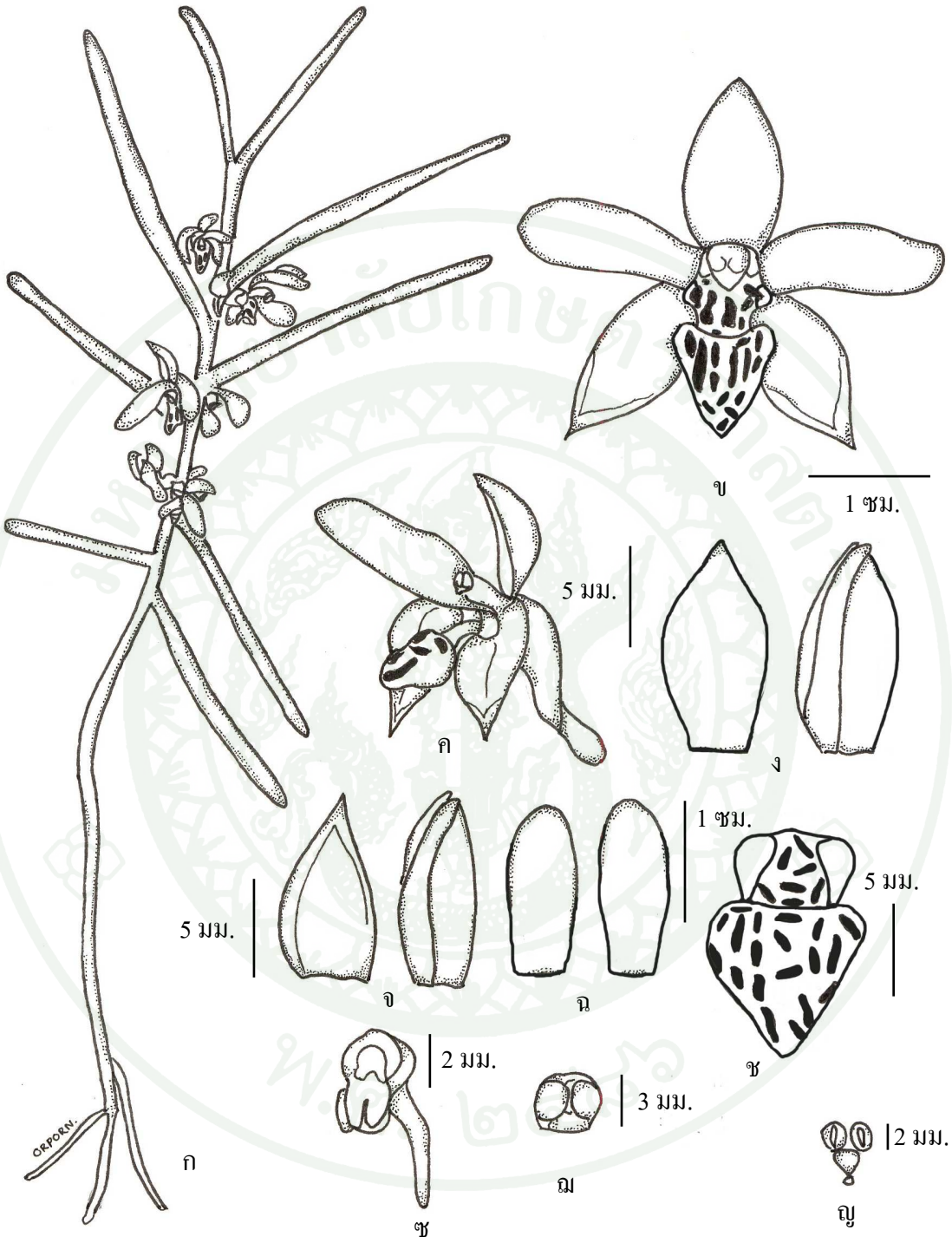

ภาพที่ 72 Luisia psyche Rchb. f.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านใน-ด้านข้าง; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

20. Micropera

Lindl., Edwards's Bot. Reg. 18: t. 1522. 1832; Seidenf., Opera Bot. 95: 120. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 343. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 381. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 615. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 897. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นรูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง ใบเดี่ยว มี 2 ถึงหลายใบ เรียงสลับ รูปแถบ ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะออกตามข้อ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง จะงอยเล็กยื่นยาวออกมาทางด้านหน้า กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Micropera pallida (Roxb.) Lindl., Edwards's Bot. Reg. 18: t. 1522. 1832; Seidenf., Opera Bot. 95: 120. f. 71. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 343. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 382. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 617. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 898. 2001.—*Aerides pallida* Roxb., Fl. Ind. ed. 1832, 3: 475. 1832.— *Camarotis apiculata* Rchb. f., Bonplandia (Hannover) 5: 39. 1857; Holttum Revis. Fl. Malaya 1: 629. f. 187. 1953.— *Saccolabium saxicolum* Ridl., Trans. Linn. Soc. London, Bot. 3: 374. 1893; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 172. 1924. ภาพที่ 73 และ 110ช

ลำต้น รูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 มม. ยาว 25-40 ซม. **ราก** ออกตามข้อ สีขาว **ใบ** รูปแถบ กว้าง 3-4 ซม. ยาว 8-10 ซม. ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 10-20 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 8-10 ซม. ก้านช่อยาว 3-4 ซม. แกนช่อยาว 5-6 ซม. ใบประดับย่อย รูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. **ดอก** สีเหลือง กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 1.5-2 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 4-5 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายมน กลางกลีบด้านนอกมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 1 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 3-4 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายมน กลางกลีบด้านนอกมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 1 เส้น **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 2-4 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายมน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กลางกลีบด้านนอกมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 1 เส้น **กลีบปาก** สีขาว กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ช่วงปลายรูปคล้ายสามเหลี่ยม โค้งลง ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น ช่วงโคนกลีบมีเดือยรูปกรวย ยาวประมาณ 6 มม. ภายในมีเนื้อเยื่อนูนรูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 5 มม. มีจะงอยเล็กยื่นยาวออกมาทางด้านหน้า **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปเกือบกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ปลายแหลม **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 8 มม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง) กำแพงเพชร นครสวรรค์; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (หล่มสัก น้ำหนาว); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี กาญจนบุรี เพชรบุรี (แก่งกระจาน) ประจวบคีรีขันธ์ (สามร้อยยอด); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี (กบินทร์บุรี) จันทบุรี (เขาสอยดาว) ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี พังงา สงขลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย พม่า ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณริมลำธารที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-800 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม

ชื่อพื้นเมือง.— หวายเข็ม (นราธิวาส); **เอื้องแมลงปอทอง** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 68 (BCU), *Darumas et al.* 372 (BCU), *Beusekom* & *Smitinand* 2239 (BKF), *Kasem* 308 (BK), *K. Larsen, S. S. Larsen, Nielsen* & *Santisuk* 32400 (BKF), *Lindsay*, *Suddee* & *Suwanachat* 3345 (BKF), *Maxwell* 85-699 (BKF), *Middleton*, *Hemrat*, *Niyomdham* 1666 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 20 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Smitinand* 11600 (BKF), *Thaithong* 197 (BCU).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

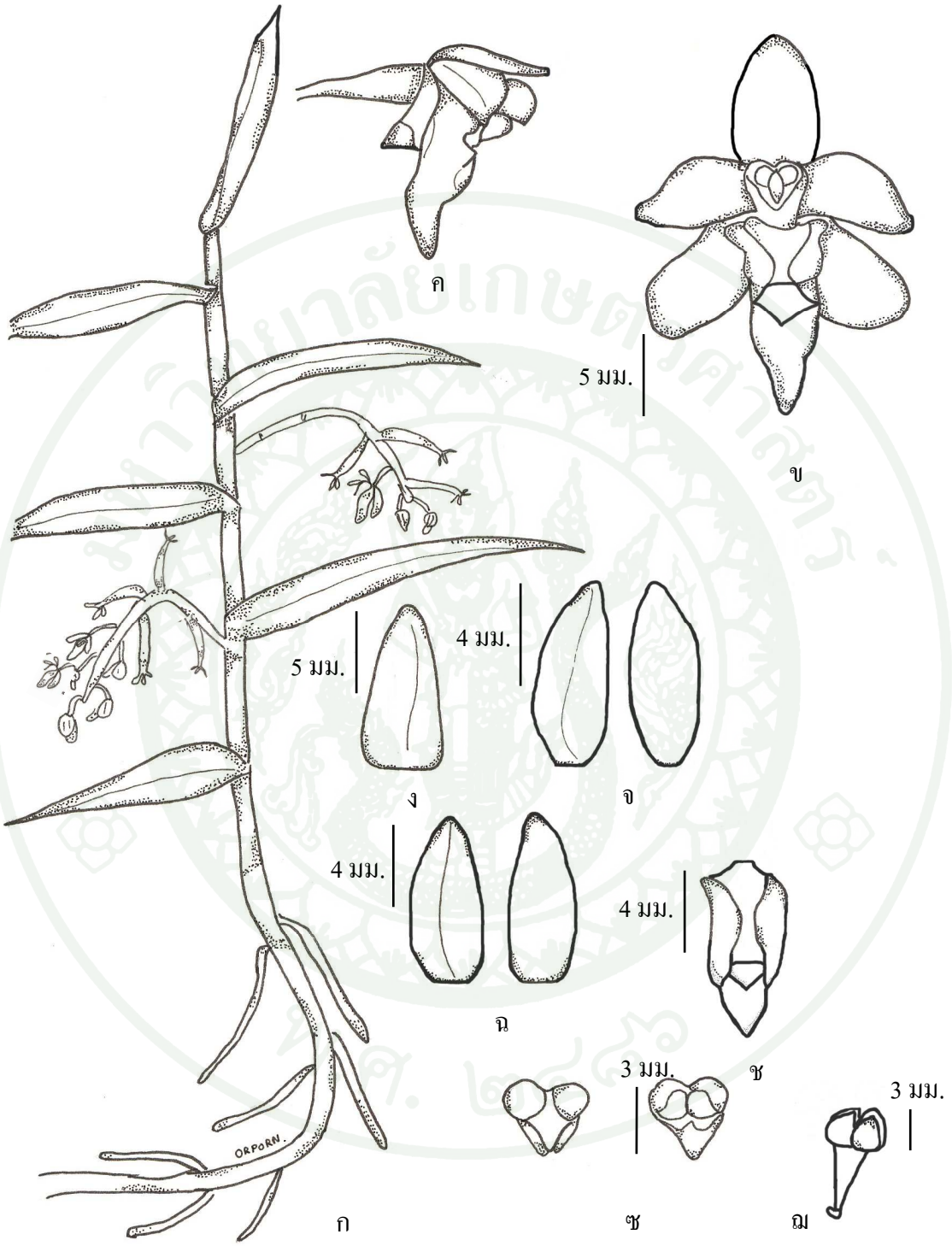

ภาพที่ 73 Micropera pallida (Roxb.) Lindl.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านนอก; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; ฉ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน ช. กลีบปาก; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

21. Nervilia

Comm. ex Gaudich., Voy. Uranie: 422 1829; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 147. 1978; J. B. Comber, Orchids Java: 77. 1990; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 121. 2001.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง ลำต้นใต้ดินเป็นหัวสะสมอาหาร รูปค่อนข้างทรงกลม ลำต้นเหนือดินตั้งตรง อวบน้ำ ใบเดี่ยว มี 1ใบ รูปเกือบกลม โคนเว้ารูปหัวใจ ช่วงออกดอกไม่มีใบ แต่ละช่อมี 1 ดอก กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Nervilia crociformis (Zoll. & Moritzi) Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 151. f. 92. 1978; J. B. Comber, Orchids Java: 78. 1990; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 124. 2001.— *Bolborchis crociformis* Zoll. & Moritzi, Syst. Verz.: 89. 1846.—*Nervilia prainiana* (King & Pantl.) Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 149. 1978. ภาพที่ 74 และ 110ซ-ฌ

ลำต้นใต้ดินเป็นหัวสะสมอาหาร รูปค่อนข้างทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลาง 4-5 มม. ลำต้นเหนือดินสีเขียวอ่อน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ยาว 1-2 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3-5 ซม. ปลายมน โคนเว้ารูปหัวใจ แผ่นใบบาง ด้านบนมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ช่วงออกดอกไม่มีใบ **ช่อดอก** ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 1 ดอก สีเขียว กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้างประมาณ 4 มม. ยาว 1.5 ซม. ปลายแหลม กลางกลีบด้านนอกมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 3 เส้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้างประมาณ 4 มม. ยาว 1.5 ซม. ปลายแหลม กลางกลีบด้านนอกมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 1 เส้น **กลีบดอก** รูปใบหอก กว้างประมาณ 4 มม. ยาว 1.5 ซม. ปลายแหลม กลางกลีบด้านนอกมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง 3 เส้น **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีม่วง รูปพัด กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายจักลึก ขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบโอบล้อมเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 9 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 8 มม. **ผล** ไม่พบ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

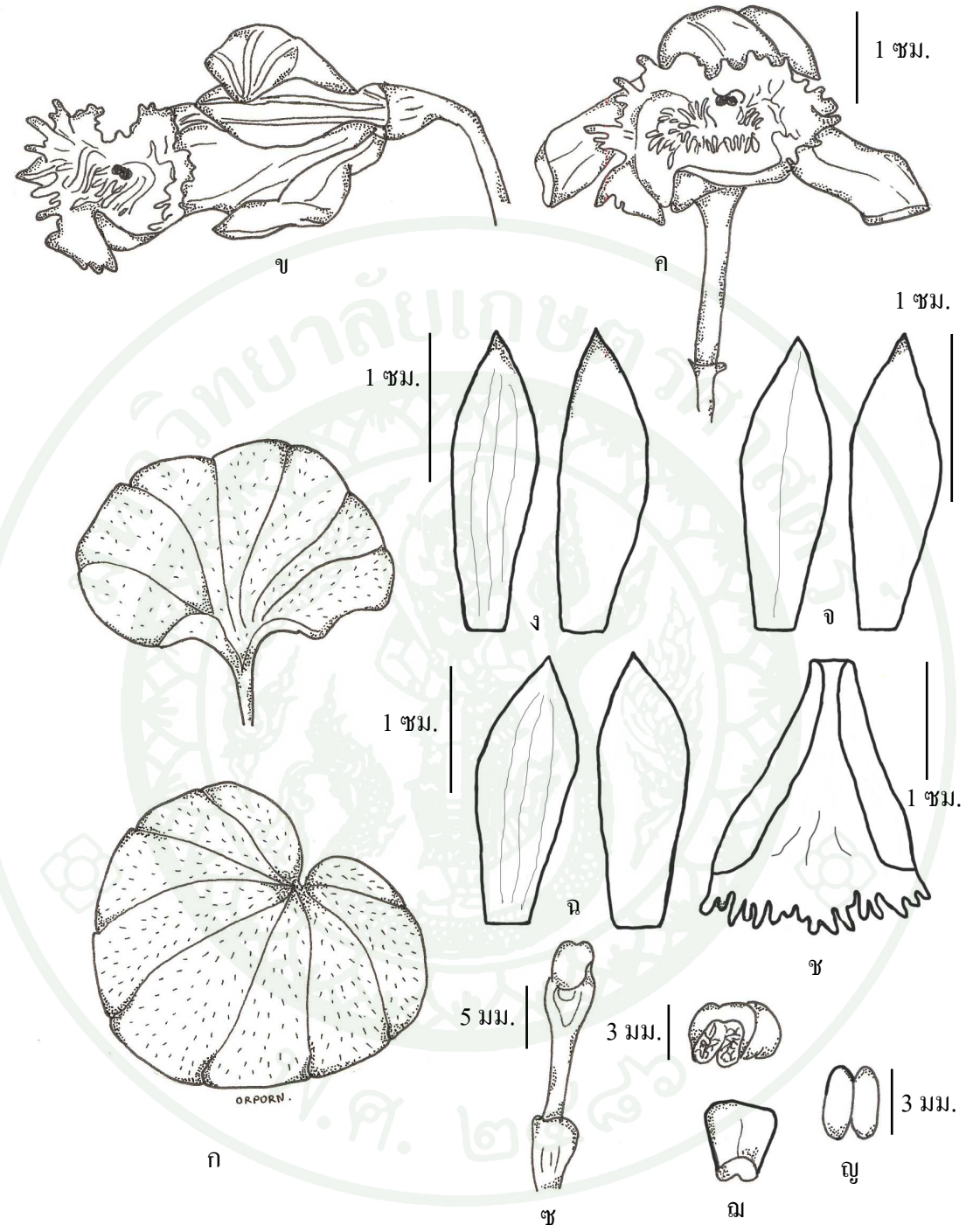

ภาพที่ 74 **Nervilia crociformis** (Zoll. & Moritzi) Seidenf.: ก. ใบ; ข. ดอกด้านข้าง; ค. ดอกด้านหน้า; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านนอก-ด้านใน; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; ฉ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ-ดอยปุย ดอยผ้าห่มปก) เชียงราย พะเยา (ดอยหลวง) ลำพูน (ดอยขุนตาล) ลำปาง (แจ้ซ้อน) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) เลย (ภูเรือ); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี

การกระจายพันธุ์.— ชวา ฟิลิปปินส์ นิวกินี

นิเวศวิทยา.—พบตามป่าดิบแล้ง ขึ้นบนพื้นดินที่มีเศษใบไม้ทับถมในพื้นที่ร่ม ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องดินใบบัว (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Bult* 658 (CMU), *Damapong* 50 (BKF), 70 (QBG), 186 (QBG), *Maxwell* 02-233 (BKF), 06-508 (CMU), 93-550 (CMU), 93-527 (CMU), 93-680 (CMU), 96-714 (CMU), 96-974 (CMU), 97-603 (CMU), 98-703 (CMU), *Petrmitr* 3, 343 (CMU), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 79 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Watthana* & *Pumicong* 1945 (QBG).

22. Oberonia

Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 15. 1830; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 675. 1888; Holttum Revis. Fl. Malaya 1: 213. 1953. Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 155. 1959; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(1): 7. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 150. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 241. 1992.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง ลำต้นสั้นและแข็ง ไม่มีหัวเทียม ใบเดี่ยว มี 4-5 ใบ เรียงสลับ รูปแถบหรือรูปใบหอก ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามซอกใบ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปวิธานระบุชนิด

1. ขอบกลีบเลี้ยงข้างเรียบ กลีบดอกรูปขอบขนานไม่โค้งไปด้านหลัง กลีบปากแยกเป็นแฉก 3 แฉก แฉกข้างขอบเรียบ …..... **1. Oberonia falconeri**
1. ขอบกลีบเลี้ยงข้างครึ่งบนจักลึก กลีบดอกรูปไข่โค้งไปด้านหลัง กลีบปากแยกเป็นแฉก 3 แฉก แฉกข้างขอบกลีบจักลึกและโค้งขึ้น ..... **2. Oberonia gammiei**

1. Oberonia falconeri Hook. f., Hooker's Icon. Pl. 18: t. 1780. 1888; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 678. 1888; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 159. 1959; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(1): 22. f. 12. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 151. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 245. 1992.— *Oberonia calcicola* Holttum in M. R. Hend., Gard. Bull. Singapore 11: 284. 1947; Holttum Revis. Fl. Malaya 1: 213. f. 40. 1953. ภาพที่ 75 และ 111ก-ข

ลำต้น สั้นและแข็ง **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** รูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 3-6 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น มีรอยต่อใกล้โคนใบ แผ่นใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามซอกใบ แต่ละช่อมี 10-20 เรียงเป็นเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาวประมาณ 6 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 2 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 4 ซม. ใบประดับย่อย รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบครึ่งบนจักลึก **ดอก** สีส้ม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายมน **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ปลายมน **กลีบปาก** เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางเว้าลึกเป็นแฉก 2 แฉก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายแฉกมน กลางแฉกเป็นติ่งแหลม แฉกข้างขอบเรียบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1 มม. กลางกลีบมีตุ่มใส ๆ กระจายทั่วทั้งกลีบ โคนกลีบเว้ารูปคล้ายหัวใจ **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 0.5 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปรี กว้างประมาณ 0.2 มม. ยาวประมาณ 0.3 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 มม. **ผล** รูปทรงค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. เป็นสันตามยาว 3 สัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

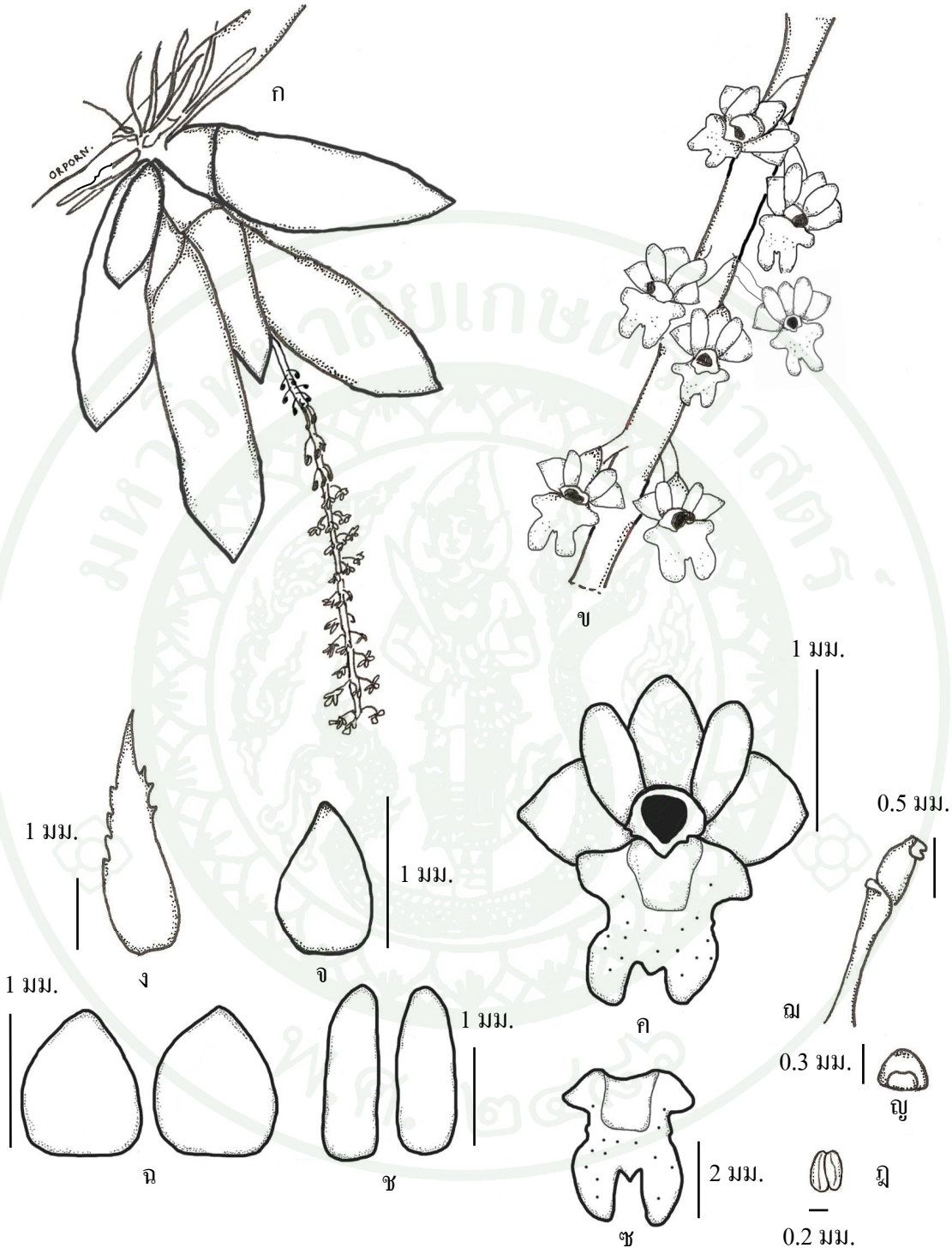

ภาพที่ 75 Oberonia falconeri Hook. f.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก; ค. ดอกด้านหน้า; ง. ใบประดับย่อย; จ. กลีบเลี้ยงบน; ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง; ช. กลีบดอก; ซ. กลีบปาก; ฌ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ญ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฎ. กลุ่มเรณู;

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (ปางมะผ้า) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ) เชียงราย พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: มุกดาหาร; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี เพชรบุรี (แก่งกระจาน); ภาคกลาง: สระบุรี

การกระจายพันธุ์.— สิกขิม ลาว เวียดนาม มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.—พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มริมลำธาร ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 เมตร ออกดอกเดือนสิงหาคม เป็นผลเดือนกันยายน

ชื่อพื้นเมือง.— แก่นตัวผู้ (ปราจีนบุรี)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Kasem* 659 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 50 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Raksue* 29 (BKF), *Suddee et al.* 1628 (BKF), *Thaithong* 2030 (BCU), *Watthana* 1675, 2450, 2452 (QBG).

2. Oberonia gammiei King & Pantl., J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat. Hist. 66: 578. 1897; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 33(1): 19. f. 8: 18. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 153. 1992.
ภาพที่ 76 และ 111ง-ฉ

ลำต้น สั้นและแข็ง **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น มีรอยต่อใกล้โคนใบ แผ่นใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามซอกใบ แต่ละช่อมี 15-20 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาวประมาณ 20 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 6 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 14 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ปลายแหลม ขอบครึ่งบนจักลึก **ดอก** สีส้ม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายมนและโค้งไปด้านหลัง **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายมนและโค้งไปด้านหลัง ขอบกลีบครึ่งบนจักลึก **กลีบดอก** รูปไข่ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายมนและโค้งไปด้านหลัง **กลีบปาก** เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางเว้าลึกเป็นแฉก 2 แฉก กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายแฉกมน แฉกข้างขอบกลีบจักลึกและโค้งขึ้น กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

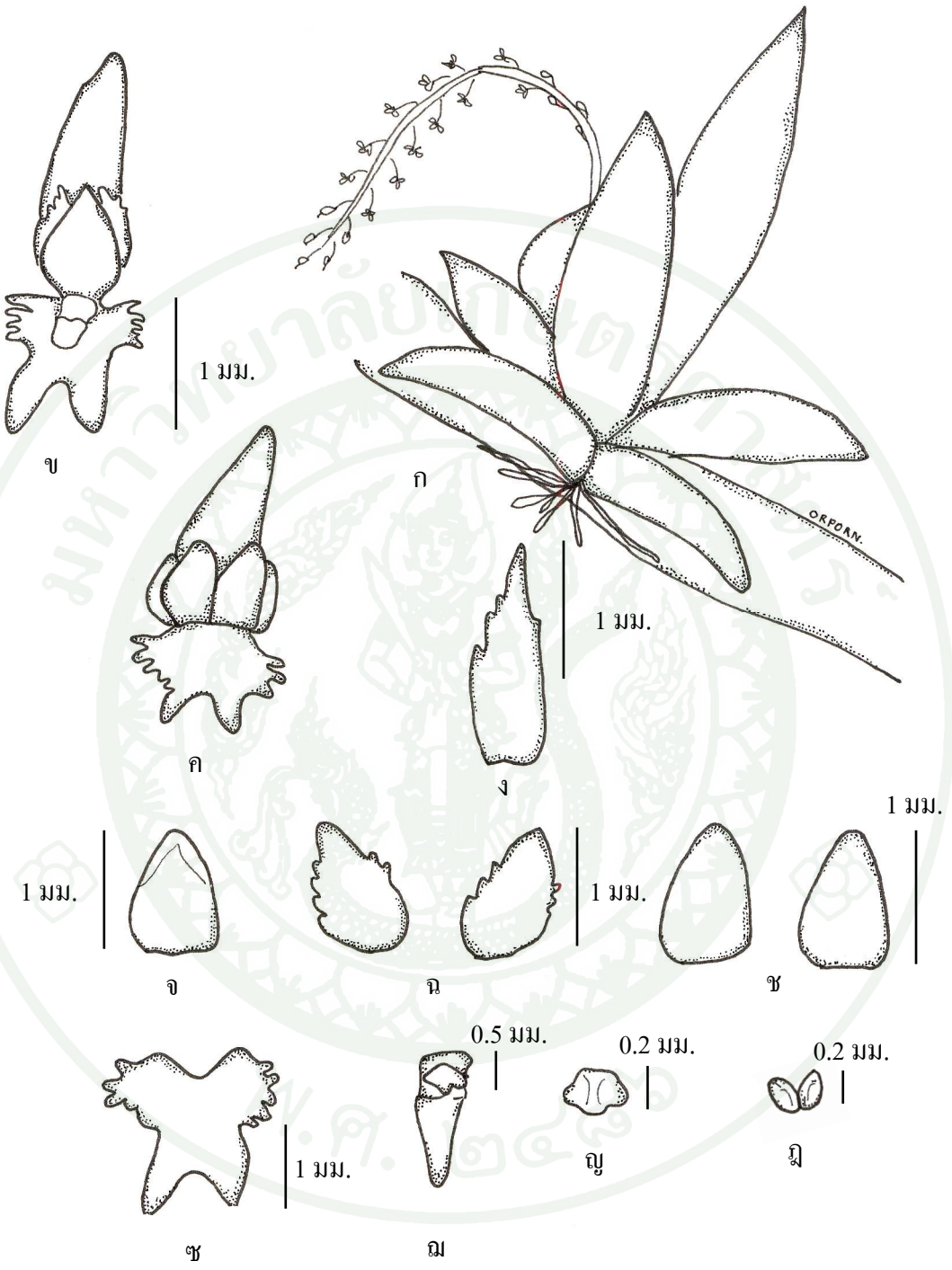

ภาพที่ 76 Oberonia gammiei King & Pantl.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. ใบประดับย่อย; จ. กลีบเลี้ยงบน; ฉ. กลีบเลี้ยงข้าง; ช. กลีบดอก; ซ. กลีบปาก; ฌ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ญ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฎ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โคนกลีบเว้ารูปคล้ายหัวใจ **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 0.5 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปรี กว้างประมาณ 0.1 มม. ยาวประมาณ 0.2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 0.2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 มม.
ผล รูปทรงค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. เป็นสันตามยาว 3 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยเชียงดาว ฝาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เกาะช้าง)

การกระจายพันธุ์.— พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามชายป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร มักอิงอาศัยอยู่บนต้นกระโดน ออกดอกเดือนกันยายน เป็นผลเดือนตุลาคม

ชื่อพื้นเมือง.— แก่นตัวผู้ลูลม (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 103 (BCU), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 58 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Thaithong* 496 (BCU).

23. Pennilabium

J. J. Sm., Bull. Jard. Bot. Buitenzorg, II, 13: 47. 1914; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 699. 1953; Seidenf., Opera Bot. 95: 330. 1988; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 704. 1992; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 367. 2001**;** P. J. Cribb in J. J. Wood, Orchids Borneo 4: 180. 2003.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นสั้นและแข็ง ใบเดี่ยว มี 4-5 ใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามข้อ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือยรูปทรงกระบอก ปลายเดือยป่อง เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Pennilabium struthio Carr, Gard. Bull. Straits Settlem. 5: 151. 1930; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 700. 1953; Seidenf., Opera Bot. 95: 330. f. 214. 1988; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 706. 1992; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 367. 2001; P. J. Cribb in J. J. Wood, Orchids Borneo 4: 180. f. 75. 181. 2003. ภาพที่ 77

ลำต้น สั้นและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. ยาว 1-2 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 6 ซม. ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 3-5 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 2-5 ซม. ก้านช่อยาว 1-2 ซม. แกนช่อยาว 1-3 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 1.5 มม. ปลายแหลม **ดอก** สีเหลือง กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** ด้านในแต้มจุดประสีม่วงแดงกระจายทั่วทั้งกลีบ รูปรี กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแหลม ขอบกลีบครึ่งบนหยักมน ด้านในมีเส้นตามยาวสีเหลือง 1 เส้น **กลีบดอก** ส่วนปลายสีขาว ด้านในแต้มจุดประสีม่วงแดงกระจายทั่วทั้งกลีบ รูปรี กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 9 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบครึ่งบนหยักมน **กลีบปาก** สีขาว เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลมและโค้งลง แฉกข้างรูปขอบขนาน กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายหยักมน โคนกลีบมีเดือยสีเหลือง รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเดือยป่อง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. ก้านกลุ่มเรณู รูปแถบ ยาวประมาณ 1 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 4 มม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่)

การกระจายพันธุ์.— มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

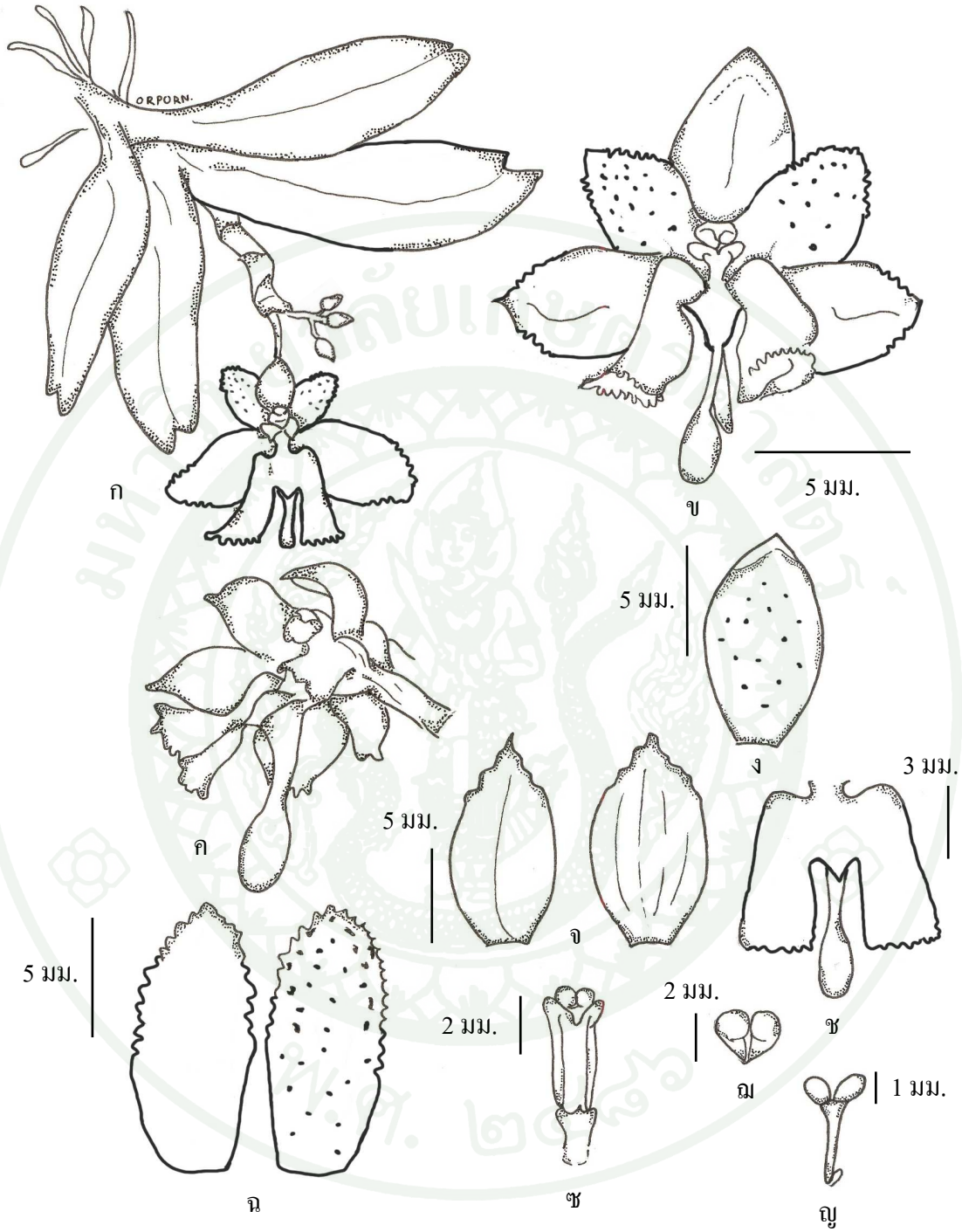

ภาพที่ 77 **Pennilabium struthio** Carr: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มริมลำธาร ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องผีเสื้อทอง (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 69 (BCU), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 42 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Ratchatra* s.n. (BCU).

24. Phaius

Lour., Fl. Cochinch.: 529. 1790; B. Grant, Orchids Burma: 202. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 123. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 169. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 327. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 325. 1968; H. L. Li *et al.* in T. S. Liu & H. J. Su, Fl. Taiwan 5: 1079. 1978; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 152. 1981; J. B. Comber, Orchids Java: 98. 1990; Seidenf., Opera Bot. 89: 41. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 99. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 176. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 282. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 369. 2001; M. Pradhan, 100 NE Ind. Orch.: 82. 2006.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง หัวเทียมรูปทรงรี อวบน้ำ มีหลายปล้อง หัวเทียมใหม่เจริญมาจากด้านข้างของหัวเทียมเก่า ใบเดี่ยว มี 3-4 ใบ รูปใบหอก ปลายแหลม โคนสอบเรียวแล้วแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือย โคนกลีบปากโอบล้อมเส้าเกสร เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม ในแต่ละชุดมี 2 กลุ่ม ที่มีขนาดใหญ่กว่าอีก 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณู ไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Phaius tankervilleae (Banks ex L'Hér.) Blume, Mus. Bot. 2: 177. 1856; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 170. f. 28: 171. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 328. pl. XIV. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 326. 1968; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 1083. 1978; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 153. f. 70: 154. 1981; Seidenf., Opera Bot. 89: 43. f. 19. 1986; J. B. Comber, Orchids Java: 101. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 100. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 176. f. 76: 178. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 284. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

& Beaman, Orchids Sarawak: 370. pl. 25F. 538. 2001; M. Pradhan, 100 NE Ind. Orch.: 82. 2006.— *Limodorum tankervilleae* Banks ex L'Hér., Sert. Angl.: 28. 1789.— *Phaius wallichii* Lindl. in N.Wallich, Pl. Asiat. Rar. 2: 46. 1831; B. Grant, Orchids Burma: 203. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 123. 1924. ภาพที่ 78 และ 111ช

หัวเทียม รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 ซม. ยาว 8-10 ซม. หัวเทียมใหม่เจริญมาจากด้านข้างของหัวเทียมเก่า **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีน้ำตาล เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. **ใบ** รูปใบหอก กว้างประมาณ 10 ซม. ยาวประมาณ 45 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเรียวแล้วแผ่เป็นกาบหุ้มหัวเทียม แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 10-15 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 50-85 ซม. ก้านช่อยาว 40-60 ซม. แกนช่อยาว 10-25 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายแหลม มีเส้นตามยาว 6-7 เส้น **ดอก** สีน้ำตาลแดง กว้าง 6-7 ซม. ยาว 7-8 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** ด้านในสีน้ำตาลแดง ด้านนอกสีขาว รูปไข่ กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีเหลืองอมเขียว **กลีบเลี้ยงข้าง** ด้านในสีน้ำตาลแดง ด้านนอกสีขาว รูปใบหอก กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 6 ซม. ปลายเรียวแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีเหลืองอมเขียว ด้านนอกเป็นสันตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** ด้านในสีน้ำตาลแดง ด้านนอกสีขาว รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. ปลายเรียวแหลม ด้านในมีเส้นตามยาวสีเหลืองอมเขียว ด้านนอกเป็นสันตามยาว 1 สัน **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีม่วง โคนกลีบสีเหลืองแต้มจุดประสีแดง เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปพัด กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเว้า ขอบกลีบเป็นคลื่น แฉกข้างขอบกลีบโค้งขึ้น กลางกลีบเป็นสันนูนตามยาว 2 สัน โคนกลีบมีเดือยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 ซม. **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม ในแต่ละชุดมี 2 กลุ่ม ที่มีขนาดใหญ่กว่าอีก 2 กลุ่ม กลุ่มใหญ่รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. กลุ่มเล็กรูปรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 4 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ อมก๋อย บ่อหลวง สวนรุกขชาติไม้เมืองหนาว) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: เพชรบุรี; ภาคใต้: ระนอง

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย เนปาล พม่า ภูมิภาคอินโดจีน อินโดนีเซีย นิวกินี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

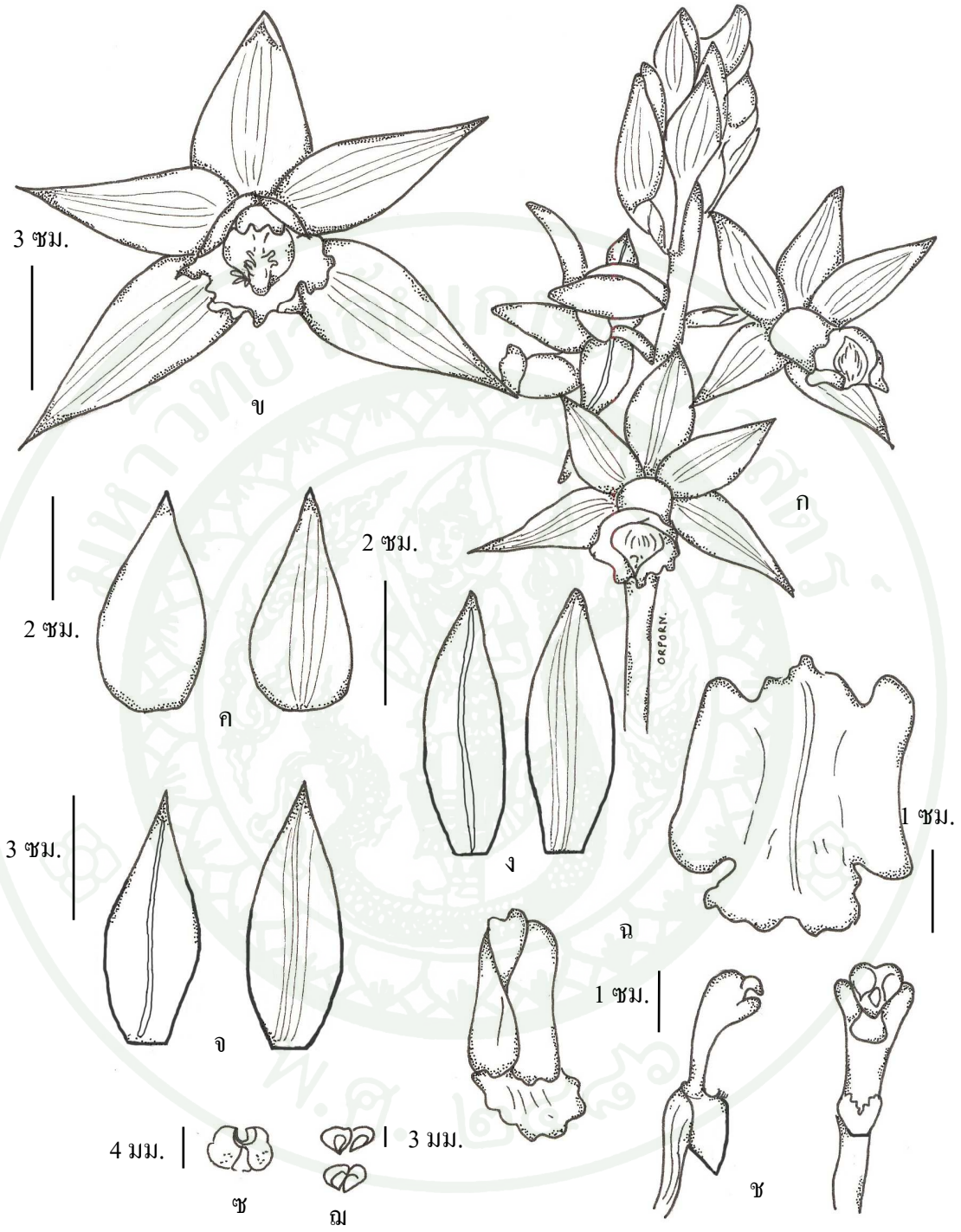

ภาพที่ 78 Phaius tankervilleae (Banks ex L'Hér.) Blume: ก. ช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านนอก-ด้านใน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; จ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรด้านข้าง-ด้านหน้า; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลางริมลำธาร ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700 เมตร ออกดอกเดือนมีนาคม

ชื่อพื้นเมือง.— ฉัตรพระอินทร์ (เลย); **เอื้องพร้าว** (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Kerr* 0164 (BK), *Phengklai et al.* 6739, 6886 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 5 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Sankamethawee* 134 (CMU), *Sutheesorn* 2417 (BK).

25. Phalaenopsis

Blume, Bijdr.: 294. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 29. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 240. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 155. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 661. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 542. 1962; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 417. 1968; Seidenf., Opera Bot. 95: 236. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 305. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 424. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 667. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 853. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 371. 2001

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นสั้นและแข็ง ใบเดี่ยว มี 3-5 ใบ รูปทรงรีแกมรูปทรงรูปไข่ ปลายมน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกที่ยอด แกนช่อแบน ใบประดับย่อยเรียงสลับระนาบเดียว ติดทน กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง ปลายเส้าเกสรแผ่เป็นปีก กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Phalaenopsis cornu-cervi (Breda) Blume & Rchb. f., Hamburger Garten- Blumenzeitung 16: 116. 1860; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 29. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 241. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 156. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 663. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 542. f. 403: 543; pl. XXII. 1962; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 419. 1968; Seidenf., Opera Bot. 95: 239. f. 150. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 306. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 424. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 668. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 855. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood,

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 373. pl. 26B. 540. 2001.— *Polychilos cornu-cervi* Breda, Gen. Sp. Orchid. Asclep.: t. s.n. 1827. ภาพที่ 79 และ 111ซ

ลำต้น สั้นและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-6 มม. ยาว 2-3 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. **ใบ** รูปรีแกมรูปไข่ กว้างประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 12 ซม. ปลายมน โคนสอบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 5-10 ดอก ทั้งช่อยาว 10-15 ซม. ก้านช่อยาว 4-8 ซม. แกนช่อแบน ยาว 6-7 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ด้านนอกเป็นสันตามยาว 1 สัน **ดอก** สีเหลือง ด้านในมีแถบตามขวางสีแดงกระจายทั่วทั้งกลีบ กว้าง 1-2 ซม. ยาว 2-2.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายเรียวแหลม ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายเรียวแหลม ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** รูปใบหอก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเรียวแหลม **กลีบปาก** สีขาว โคนกลีบมีเส้นตามยาวสีม่วง 3 เส้น เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม กว้าง 2-3 มม. ยาว 4-6 มม. ปลายแหลมและโค้งลง ขอบกลีบหยักมน แฉกข้างขอบกลีบโค้งขึ้น กลางกลีบมีปุ่มเนื้อเยื่อนูนรูปกลม 1 ปุ่ม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. สีม่วง โคนกลีบเชื่อมติดกับเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแผ่เป็นปีก โคนมีรยางค์รูปสามเหลี่ยมยื่นออกมาทางด้านข้าง ยาวประมาณ 2 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 1 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแอ่งอยู่ด้านหน้าเส้าเกสร **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 ซม. ยาวประมาณ 5 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ดอยสะเก็ด ฝาง) เชียงราย ลำปาง ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก; นครราชสีมา (เขาใหญ่) สุรินทร์; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ไทรโยค); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ฉะเชิงเทรา ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี (บางเบ้า) สตูล ปัตตานี

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย พม่า ลาว มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามชายป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 700-750 เมตร มักอิงอาศัยอยู่บนต้นกระโดน ออกดอกเดือนพฤษภาคมถึงสิงหาคม เป็นผลเดือนกันยายน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

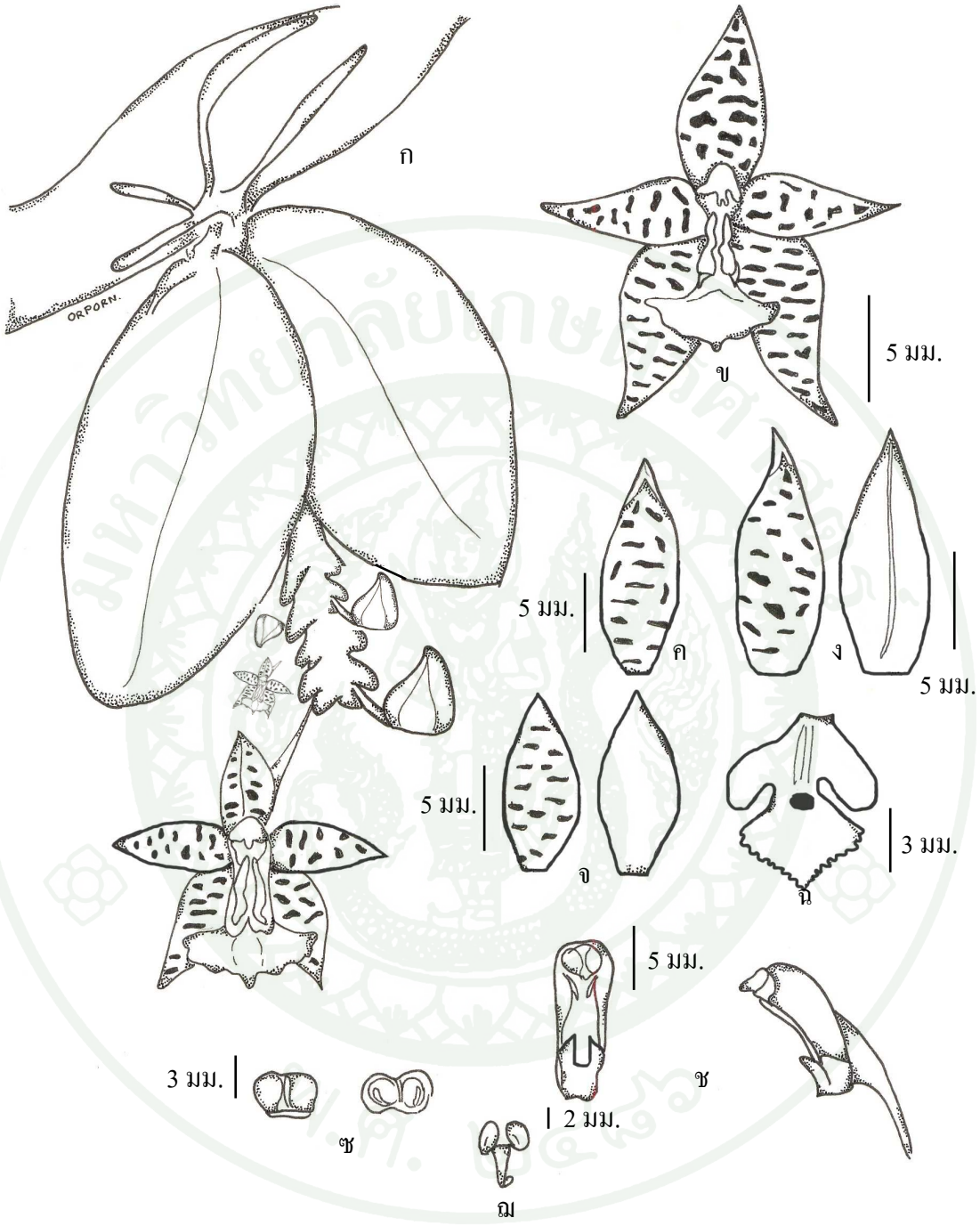

ภาพที่ 79 Phalaenopsis cornu-cervi (Breda) Blume & Rchb. f.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบดอกด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรด้านหน้า-ด้านข้าง; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณูด้านหน้า-ด้านหลัง; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อพื้นเมือง.— เขากวางอ่อน, ม้าลาย, **เอื้องม้าลายเสือ** (กรุงเทพฯ); เอื้องเขากวาง, เอื้องจะเข็บ (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Bunnak* 432 (BKF), *Darumas et al.* 270 (BCU), *Henderson* 5073 (BK), *Kerr* 0783 (BK), *K. Larsen, S. S. Larsen, Nielsen & Santisuk* 32427 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 29 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 174 (QBG), *Put* 3142 (BK), *Santisuk* 1114 (BKF), *Watthana* 1979 (QBG), *Watthana & Kirdsawang* 2259 (QBG).

26. Pholidota

Lindl. in W. J. Hooker, Exot. Fl. 2: t. 138. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 844. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 160. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 139. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 233. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 137. 1959; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 284. 1968; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 94. 1978; Seidenf., Opera Bot. 89: 96. 1986; J. B. Comber, Orchids Java: 122. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 121. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 191. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 83. 1996; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 418. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 375. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง หัวเทียมรูปทรงกระบอกหรือทรงรูปไข่ หัวเทียมใหม่เจริญที่ยอดของหัวเทียมเก่าทำให้ดูคล้ายมีหลายปล้อง หรือหัวเทียมใหม่เจริญที่โคนของหัวเทียมเก่า ใบเดี่ยว มี 1-3 ใบ รูปขอบขนานหรือรูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม โคนสอบเรียว ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอด กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย โคนกลีบเป็นแอ่ง เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณู ไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปวิธานระบุชนิด

1. หัวเทียมสีน้ำตาลอมเหลือง รูปทรงกระบอก หัวเทียมใหม่เจริญที่ยอดของหัวเทียมเก่า ใบรูปขอบขนาน ช่อดอกมี 5-10 ดอก กลีบดอกด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน .... **1. Pholidota articulata**

1. หัวเทียมสีเขียวเข้ม รูปทรงรูปไข่ หัวเทียมใหม่เจริญที่โคนของหัวเทียมเก่า ใบรูปรีแกมรูปขอบขนาน ช่อดอกมี 20-30 ดอก กลีบดอกด้านนอกไม่เป็นสัน ..... **2. Pholidota imbricata**

1. Pholidota articulata Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 38. 1830; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 844. 1890; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 233. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 139. f. 108: 141. 1959; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 285. 1968; H. L. Li *et al.* in T. S. Liu & H. J. Su, Fl. Taiwan 5: 94. 1978; Seidenf., Opera Bot. 89: 96. f. 54. 1986; J. B. Comber, Orchids Java: 125. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 122. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 192. f. 81: 193. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 83. f. 33: 82. 1996; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 420. 2001.— *Pholidota decurva* Ridl., J. Linn. Soc., Bot. 32: 328. 1896; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 139. 1924.— *Pholidota griffithii* Hook. f., Hooker's Icon. Pl. 19: t. 1881. 1889; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 845. 1890; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 140. 1959. ภาพที่ 80 และ 111ฌ

หัวเทียม สีน้ำตาลอมเหลือง รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาว 4-5 ซม. หัวเทียมใหม่เจริญที่ยอดของหัวเทียมเก่าทำให้ดูคล้ายมีหลายปล้อง **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** มี 2-3 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 6-8 ซม. ปลายมน โคนสอบเรียว แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 5-10 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 8-10 ซม. ก้านช่อยาว 3- 4 ซม. แกนช่อยาว 5-6 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 9 มม. ปลายเรียวแหลม **ดอก** สีขาวอมส้ม กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

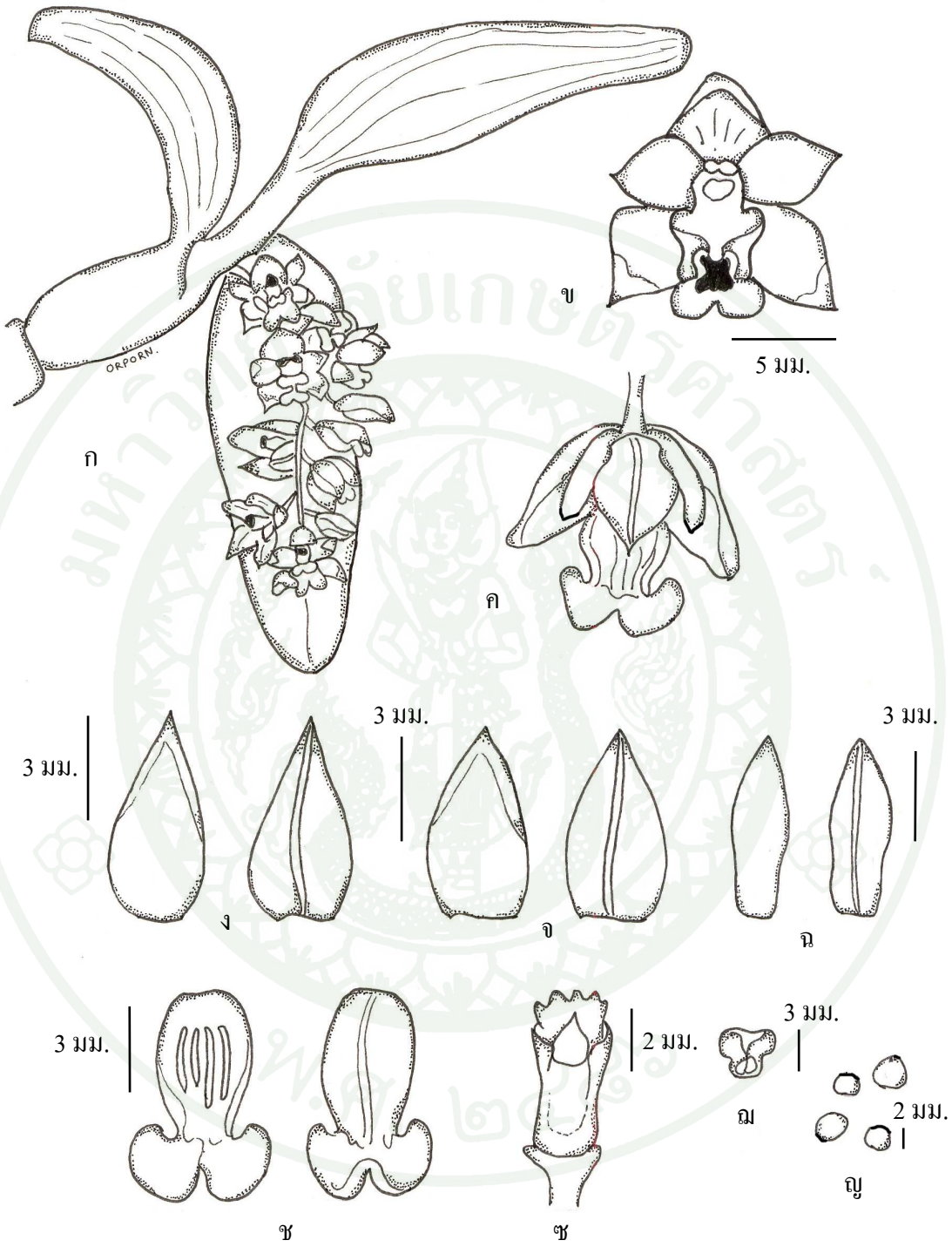

ภาพที่ 80 Pholidota articulata Lindl.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านบน; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านใน-ด้านนอก; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านนอก; ฉ. กลีบดอกด้านใน-ด้านนอก; ช. กลีบปากด้านใน-ด้านนอก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** รูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบปาก** สีส้ม กลางกลีบสีเหลือง เป็นแฉก 2 แฉก ช่วงปลายแฉกเว้า รูปหัวใจ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 6 มม. ช่วงกลางรูปขอบขนาน ขอบกลีบโค้งขึ้น กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 6 มม. เป็นสันนูนตามยาว 4 สัน โคนกลีบเป็นแอ่ง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแอ่งอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร **ฝาครอบกลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. เป็นสันนูนตามยาว 6 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน (แม่สะเรียง ปางมะผ้า ดอยแม่ยา) เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยสะเก็ด ดอยเชียงดาว ดอยผ้าห่มปก อมก๋อย บ่อหลวง) เชียงราย (แม่สอด น้ำตกขุนกรณ์ ดอยหลวง ดอยตุง) น่าน (ดอยภูคา) ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูเมี่ยง ภูกระดึง ภูหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาใหญ่); ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี ตราด; ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช (เขาหลวง)

การกระจายพันธุ์.— จีน เนปาล สิกขิม ภูฏาน ภูมิภาคอินโดจีน บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม เป็นผลเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องลำต่อ (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Bloembergen* 46 (BK), *Bunnak* 162 (BKF), *Chermsirivathana* 1760 (BK), *Damapong* 24 (QBG), *Garrett* 552 (BKF), *Kostermans* 405(BK), *Koyama, Terao* & *Wongprasert* T-35418 (BKF), *K. Larsen, S. S. Larsen, Nielsen* & *Santisuk* 32311 (BKF), *Maxwell* 73-378 (BK), 88-653 (BKF), 88-957 (BKF), 97-182 (CMU), 98-597 (BKF), (CMU), *Murata, Fukuoka* & *Phengklai* T-16926 (BKF), *Noguchi* A962 (CMU), *Phueakkhlai* 21 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* & *Wongnak* 268 (QBG), *Put* 904 (BKF), *Santisuk* 1015 (BKF), *Sridith* 140 (BCU), *Srisanga* 1414 (QBG), *Suddee et al.* 1824 (BKF), *Tagawa, Iwatsuki* & *Fukuoka* T-1555 (BKF), *Thaithong* 733 (BCU).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. Pholidota imbricata Lindl. in W. J. Hooker, Exot. Fl. 2: t. 138. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 845. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 161. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 139. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 234. 1953; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 285. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 98. f. 56. 1986; J. B. Comber, Orchids Java: 124. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 122. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 192. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 84. f. 34: 82. 1996; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 419. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 376. pl. 27D: 542. 2001.— *Pholidota bracteata* (D. Don) Seidenf., Opera Bot. 89: 100. 1986. ภาพที่ 81 และ 112ก-ข

หัวเทียม สีเขียวเข้ม ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 ซม. ยาว 4-6 ซม. หัวเทียมใหม่เจริญที่โคนของหัวเทียมเก่า **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีขาว **ใบ** มี 1 ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน กว้าง 5-6 ซม. ยาว 25-30 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเรียว แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง พับจีบตามยาว **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 20-30 เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 45-65 ซม. ก้านช่อยาว 25-30 ซม. แกนช่อยาว 20-35 ซม. ใบประดับรูปใบหอก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายเรียวแหลม ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม **ดอก** สีขาวอมส้ม กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายมน ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านนอกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 4-6 มม. ปลายมน **กลีบปาก** เป็นแฉก 2 แฉก ช่วงปลายแฉกเว้ารูปหัวใจ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 5 มม. ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น เป็นสันนูนตามยาว 3 สัน โคนกลีบเป็นแอ่ง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ยอดเกสรเพศเมีย** เป็นแอ่งอยู่ทางด้านหน้าเส้าเกสร **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีส้ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 7 มม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. เป็นสันนูนตามยาว 6 สัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

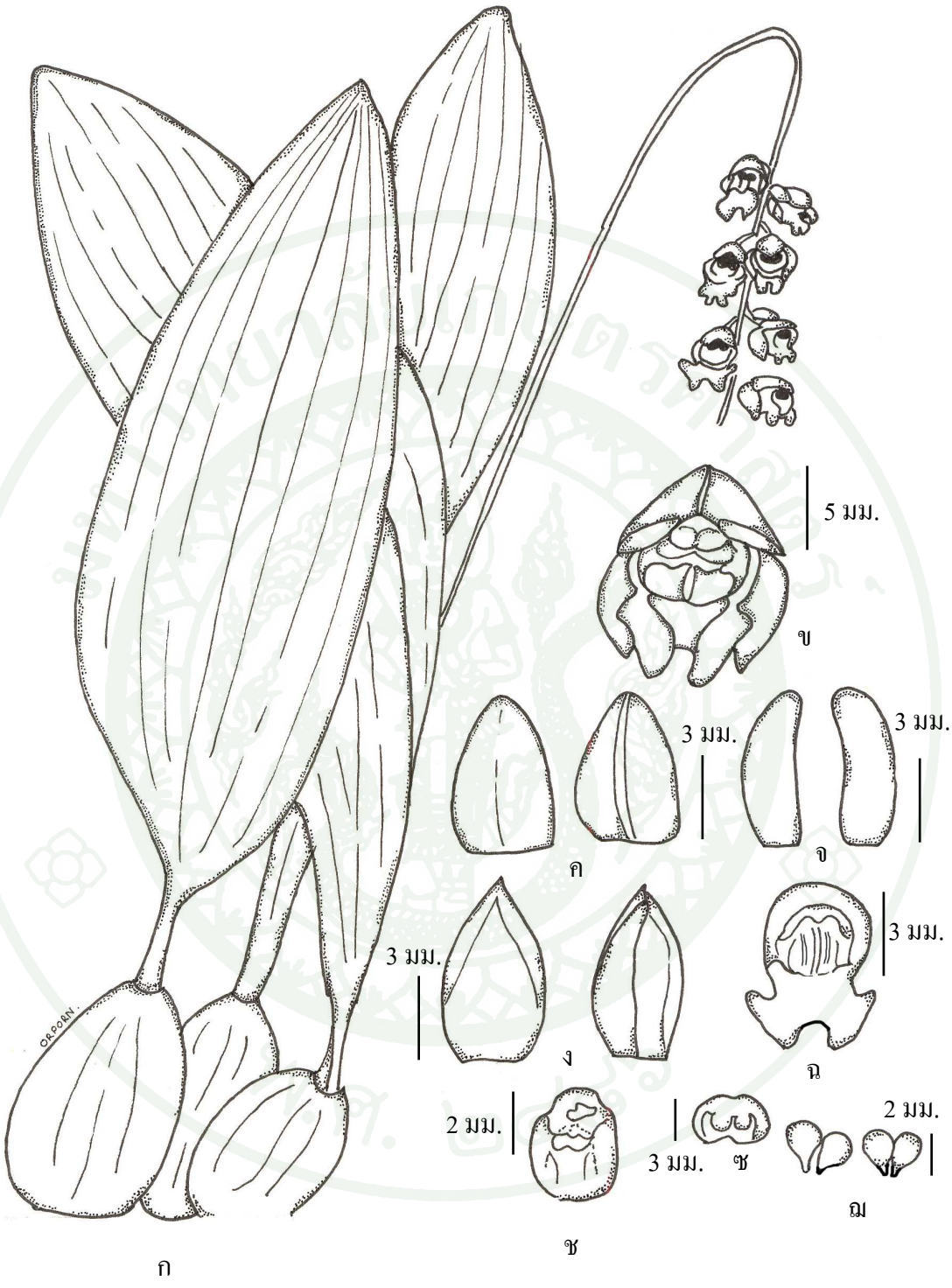

ภาพที่ 81 Pholidota imbricata Lindl.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน ด้านใน-ด้านนอก; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านใน-ด้านข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสร; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว) ลำปาง (แจ้ซ้อน) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: หนองคาย; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี; ภาคใต้: พัทลุง ตรัง สงขลา

การกระจายพันธุ์.— จีน พม่า มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามชายป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร มักอิงอาศัยอยู่บนต้นกระโดน ออกดอกเดือนสิงหาคม เป็นผลเดือนกันยายน

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องกาบดอก, เอื้องสายสร้อย, หางกระดิ่ง (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Allen* H753 (CMU), *Buakhlai* 87 (BCU), *Bunchuai* 829, 881 (BKF), *Charoenphol, Larsen* & *Warncke* 3655 (BKF), *Henderson* 5241 (BK), *Indhamusika* s.n. (QBG), *Kerr* 0577 (BK), *K. Larsen, S. S. Larsen, Nielsen* & *Santisuk* 31977, 31978 (BKF), *Maxwell* 74-864 (BK), 76-622 (BK), 84-327 (BKF), 88-859 (BKF), 96-1238 (CMU), *Niyomdham* 4887 (BKF), *Phengklai et al.* 6813 (BKF), *Phueakkhlai*, *Rukkaphan* & *Nunthamontree* 52 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 481 (QBG), *Put* 162 (BK), *Smitinand* 3498 (BKF), *Srapratet* 215 (BCU), *Sridith* 142 (BCU), *Watthana* 1353 (QBG).

27. Polystachya

Hook., Exot. Fl. 2: t. 103. 1824; ; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 152. 1924; Holttum Revis. Fl. Malaya 1: 542. 1953; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 270. 1981; Seidenf., Opera Bot. 95: 13. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 298. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 125. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 319. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 566. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 317. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 388. 2001

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง เหง้าสั้น หัวเทียมรูปทรงรี ค่อนข้างแบน ใบเดี่ยว มี 3-4 ใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกที่ยอด กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Polystachya concreta (Jacq.) Garay & H. R. Sweet, Orquideologia 9: 206. 1974; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 271. f. 120: 272. 1981; Seidenf., Opera Bot. 95: 14. f. 13. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 298. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 125. f. 182-183: 124. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 319. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 566. f. 258: 567. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 318. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 388. 2001.— *Epidendrum concretum* Jacq., Enum. Syst. Pl.: 30. 1760.—*Polystachya flavescens* (Blume) J. J. Sm., Orchids Java: 284. 1905; Holttum Revis. Fl. Malaya 1: 542. f. 161. 1953.— *Polystachya penangensis* Ridl., J. Linn. Soc., Bot. 32: 344. 1896; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 152. 1924.— *Polystachya singapurensis* Ridl., J. Linn. Soc., Bot. 32: 343. 1896; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 152. 1924. ภาพที่ 82 และ 112ค

หัวเทียม รูปทรงรี ค่อนข้างแบน เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 3 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว อวบน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 มม. **ใบ** เรียงสลับ รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 8-15 ซม. ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบบาง **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกที่ยอด แต่ละช่อมี 10-15 ดอก ทั้งช่อยาว 15-20 ซม. ก้านช่อยาว 10-12 ซม. แกนช่อยาว 5-8 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **ดอก** สีเขียว กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 8 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้าง 2-3 มม. ยาว 4-6 มม. ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ปลายแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีเขียว รูปไข่กลับ กว้าง 3-4 มม. ยาว 6-8 มม. ช่วงปลายรูปพัด ปลายเว้าและโค้งลง ขอบกลีบหยักมน ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น กลางกลีบเป็นสันตามยาวสีแดง 1 สัน ด้านในมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น โคนกลีบเชื่อมติดกับคางเส้าเกสร **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 7 มม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 8 มม. เป็นสันตามยาว 6 สัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

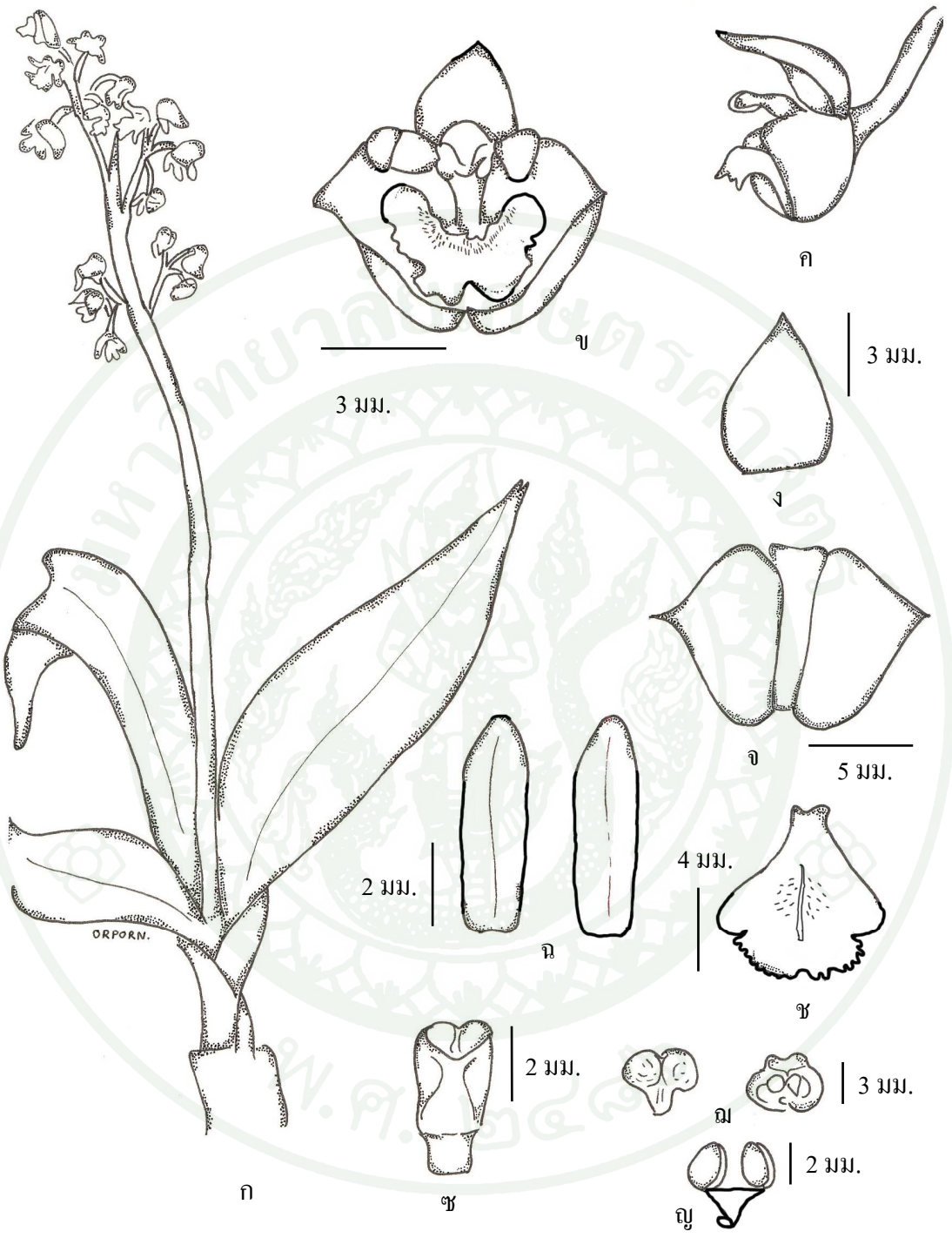

ภาพที่ 82 **Polystachya concreta** (Jacq.) Garay & H. R. Sweet: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้างเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว อมก๋อย) น่าน (ดอยภูคา) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง ภูหลวง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ป่าหินงาม) นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์ (ห้วยยาง); ภาคกลาง: สระบุรี (หินกอง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา กระบี่ ตรัง สตูล (ตะรุเตา) สงขลา

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย ลาว เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตรา ฟิลิปปินส์ บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าเต็งรังกับป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-800 เมตร ออกดอกเดือนกรกฎาคม เป็นผลเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องคางอ้ม (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 50 (BCU), *Chermsirivathana* 1539 (BK), *Indhamusika* 61 (QBG), *Kerr* 0940 (BK), *Kertsawang* 609 (QBG), *Maxwell* 73-237 (BK), 87-1022 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 37 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Put* 1851 (BK), *Smitinand* & *Sleumer* 1202 (BKF), *Suddee* 117 (BCU), *Srisanga*, *Watthana* & *La-ongsri* 852 (QBG), *Thaithong* 277 (BCU).

28. Pomatocalpa

Breda, Kuhl & Hasselt, Gen. Sp. Orchid. Asclep.: t. 15. 1827; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 622. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 648. 1964; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 441. 1968; Seidenf., Opera Bot. 95: 97. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 349. 1990

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นรูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง ใบเดี่ยว มี 2 ถึงหลายใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายเว้าลึกไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกตามข้อ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ด้านบน เคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง จะงอยเล็กไม่ยื่นยาว กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม ในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Pomatocalpa maculosum (Lindl.) J. J. Sm., Natuurw. Tijdschr. Ned.-Indië 72: 105. 1912; Watthana, Harvard Pap. Bot. 11(2): 207-256. f. 14: 238. 2007.— *Cleisostoma maculosum* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 227. 1833.— *Pomatocalpa naevatum* J. J. Sm., Natuurw. Tijdschr. Ned.-Indië 72: 105. 1912; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 626. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 653. 1964; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 442. 1968; Seidenf., Opera Bot. 95: 107. f. 64. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 351. 1990. ภาพที่ 83 และ 112ง

ลำต้น รูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาว 30-35 ซม. **ราก** ออกตามข้อ สีขาวปลายสีเขียว อวบน้ำ เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 15-18 ซม. ปลายเว้าลึกไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 15-20 ดอก ทั้งช่อยาว 35-40 ซม. ก้านช่อยาว 10-15 ซม. แกนช่อยาว 20-35 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ดอก** สีเหลือง กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง 2-3 มม. ยาว 4-6 มม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 มม. ยาว 6-8 มม. ปลายมน **กลีบดอก** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมน **กลีบปาก** สีเหลือง กลางกลีบแต้มจุดประสีแดง กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ช่วงปลายรูปคล้ายสามเหลี่ยม โค้งลง ช่วงกลางขอบกลีบโค้งขึ้น ช่วงโคนกลีบมีเดือยรูปกลม ยาวประมาณ 4 มม. ภายในมีเนื้อเยื่อนูนเป็นสัน 2 สัน ยาวประมาณ 2 มม. **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม ในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่ กลุ่มใหญ่กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 3 มม. กลุ่มเล็กกว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบ ยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 3 มม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (แม่ริม) ลำปาง สุโขทัย พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ระยอง จันทบุรี; ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: สุราษฎร์ธานี ตรัง สตูล

การกระจายพันธุ์.— มาเลเซีย ชวา

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่ม ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

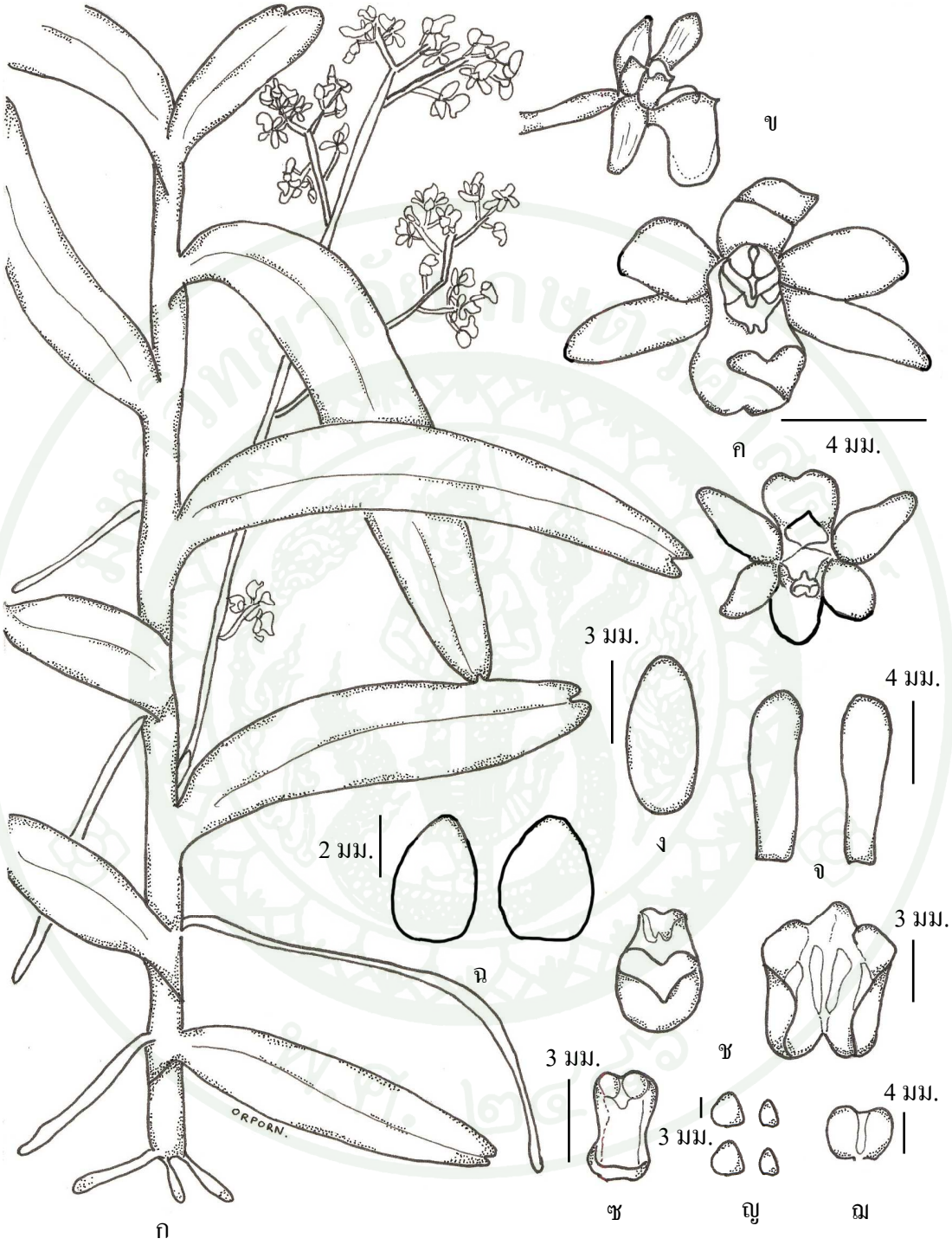

ภาพที่ 83 Pomatocalpa maculosum (Lindl.) J. J. Sm.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านข้าง; ค. ดอกด้านหน้า-ด้านบน; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องเสือแผ้ว** (เชียงใหม่)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Bunnak* 403 (BKF), *Geesink, Hattink* & *Phengklai* 6636 (BKF), *Kertsawang* 509 (QBG), *Maxwell* 74-410 (BK), *Phueakkhlai* & *Tippayasri* 16 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Smitinand* 11506 (BKF), *Watthana* 996, 1234, 1353 (QBG).

29. Rhynchostylis

Blume, Bijdr.: 285. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 32. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 289. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 163. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 697. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 554. 1962; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 417. 1968; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 199. 1981; Seidenf., Opera Bot. 95: 214. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 312. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 418. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 660. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 120. 1996; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 870. 2001; M. Pradhan, 100 NE Ind. Orch.: 208. 2006.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นสั้นและแข็ง ใบเดี่ยว มี 6-8 ใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายเป็นแฉก 2 แฉก โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามซอกใบ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือยรูปไข่ ปลายเดือยไม่ป่อง เส้าเกสรมีคางสั้น ๆ กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Rhynchostylis retusa (L.) Blume, Bijdr.: 286. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 32. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 290. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 163. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 697. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 555. f. 413. pl. XXIV. 1962; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 417. 1968; Jayaw. in Dassan. & Fosberg, Fl. Ceylon 2: 199. f. 89: 200. 1981; Seidenf., Opera Bot. 95: 215. f. 133. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 312. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 418. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 661. f. 299: 662. 1992; Banerji, Orchids Nepal: 120. 1996; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 870. 2001; M. Pradhan, 100 NE Ind. Orch.: 208. 2006.— *Epidendrum retusum* L., Sp. Pl.: 953. 1753. ภาพที่ 84 และ 112จ-ฉ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ลำต้น สั้นและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. **ราก** ออกที่โคนต้น สีขาว เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-6 มม. **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 10-20 ซม. ปลายเป็นแฉก 2 แฉก โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะออกตามซอกใบ แต่ละช่อมี 20-40 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 15-20 ซม. ก้านช่อยาว 5-8 ซม. แกนช่อยาว 10-12 ซม. ใบประดับรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 5 มม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **ดอก** มีกลิ่นหอมอ่อน ๆ สีขาว มีแถบสีม่วงตามขวางกระจายทั่วทั้งกลีบ กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 2.5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้าง ประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้าง ประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแหลม **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 4-5 มม. ยาว 0.8-1 ซม.ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว ปลายกลีบสีม่วง รูปคล้ายลิ้น กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแหลมและโค้งลง โคนกลีบมีเดือยสีม่วง รูปไข่ กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ปลายมน **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 4 มม. คางยาวประมาณ 1 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปแถบ ยาวประมาณ 2 มม. แป้นเหนียวรูปค่อนข้างกลม **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ปลายแหลม **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ฝาง) ลำปาง (ดอยขุนตาล) ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: นครพนม; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่) บุรีรัมย์ อุบลราชานี (วารินชำราบ); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี (ทุ่งใหญ่นเรศวร); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี (ศรีราชา) จันทบุรี; ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี (บางเบ้า) กระบี่ นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) ตรัง สตูล สงขลา

การกระจายพันธุ์.— จีน เนปาล ศรีลังกา พม่า ภูมิภาคอินโดจีน อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

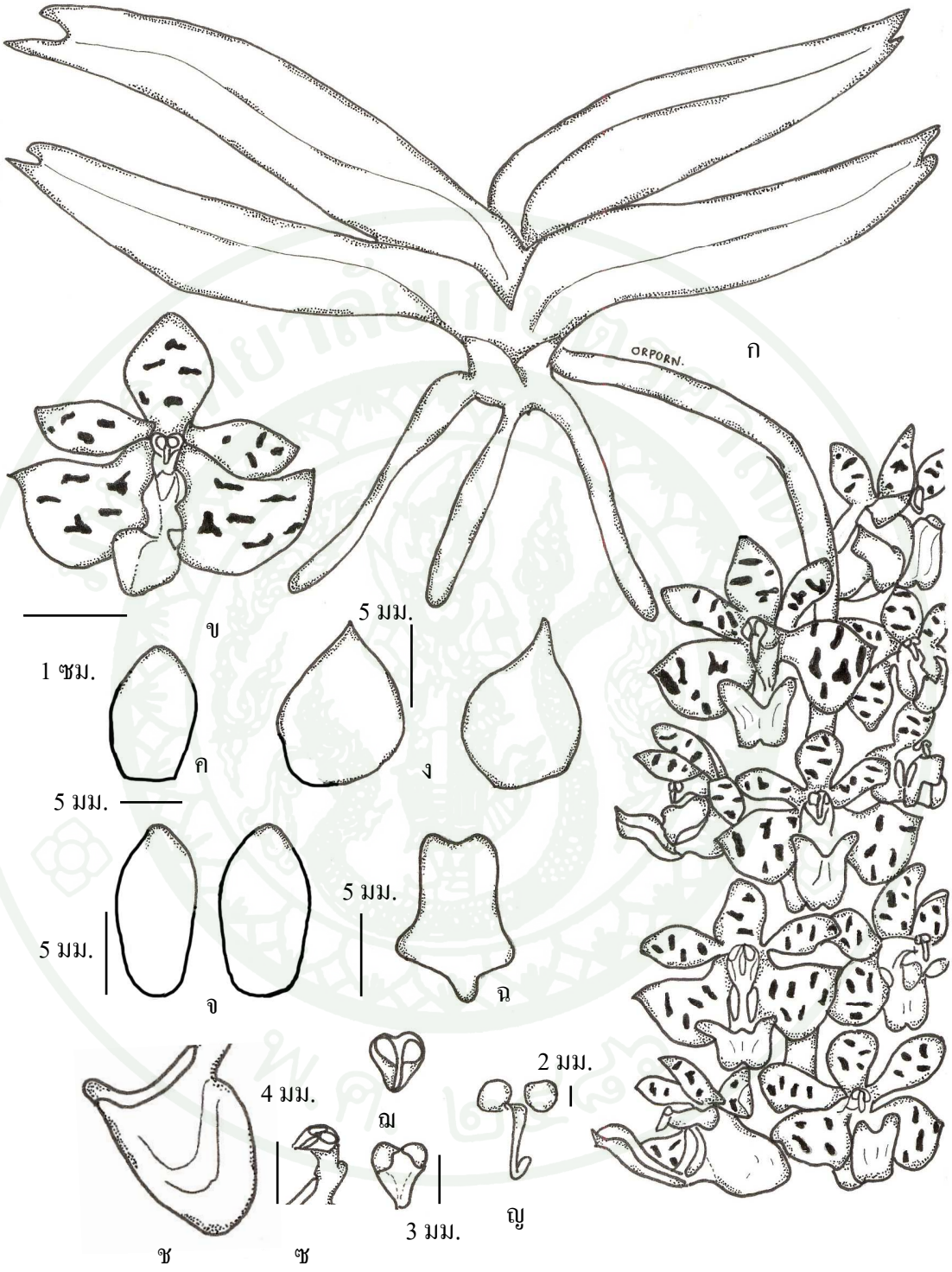

ภาพที่ 84 Rhynchostylis retusa (L.) Blume: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เดือย; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณูด้านใน-ด้านนอก; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อพื้นเมือง.— พอลีเหม่ (แม่ฮ่องสอน); อัยเรศ, **เอื้องไอยเรศ** (กรุงเทพฯ); เอื้องพวงหางฮอก, เอื้องหางฮอก (ภาคเหนือ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 51 (BCU), *Bult* 667 (CMU), *Damapong* 31 (QBG), *Darumas et al.* 310 (BCU), *Jaray* 65 (BK), *Kerr* 0743 (BK), *Lakshnakara* 883 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri*, *Anuraktrakoon* & *Rukkaphan* 18 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* & *Wongnak* 242 (QBG), *Put* 163 (BKF), *Sanan* 238 (BKF), *Thaithong* 418 (BCU).

30. Sarcoglyphis

Garay, Bot. Mus. Leafl. 23: 200. 1972; Seidenf., Opera Bot. 95: 127. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 382. 1992.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นสั้น แข็ง ใบเดี่ยว มี 4-5 ใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อแยกแขนง ออกที่โคนต้น กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ด้านล่าง เคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง เป็นสัน มีร่องตามยาว จะงอยเล็กไม่ยื่นยาว กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Sarcoglyphis mirabilis (Rchb. f.) Garay, Bot. Mus. Leafl. 23: 201. 1972; Seidenf., Opera Bot. 95: 127. f. 75. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 382. 1992.— *Sarcanthus mirabilis* Rchb. f., Gard. Chron., n.s., 10: 300. 1878. ภาพที่ 85 และ 112ช-ซ

ลำต้น สั้นและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. ยาว 1.5-2 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีเขียว เส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2 มม. **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 7-15 ซม. ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ **ช่อดอก** แบบช่อแยกแขนง ออกที่โคนต้น แต่ละช่อมี 5-10 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 15-20 ซม. ก้านช่อยาว 5-8 ซม. แกนช่อยาว 10-12 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

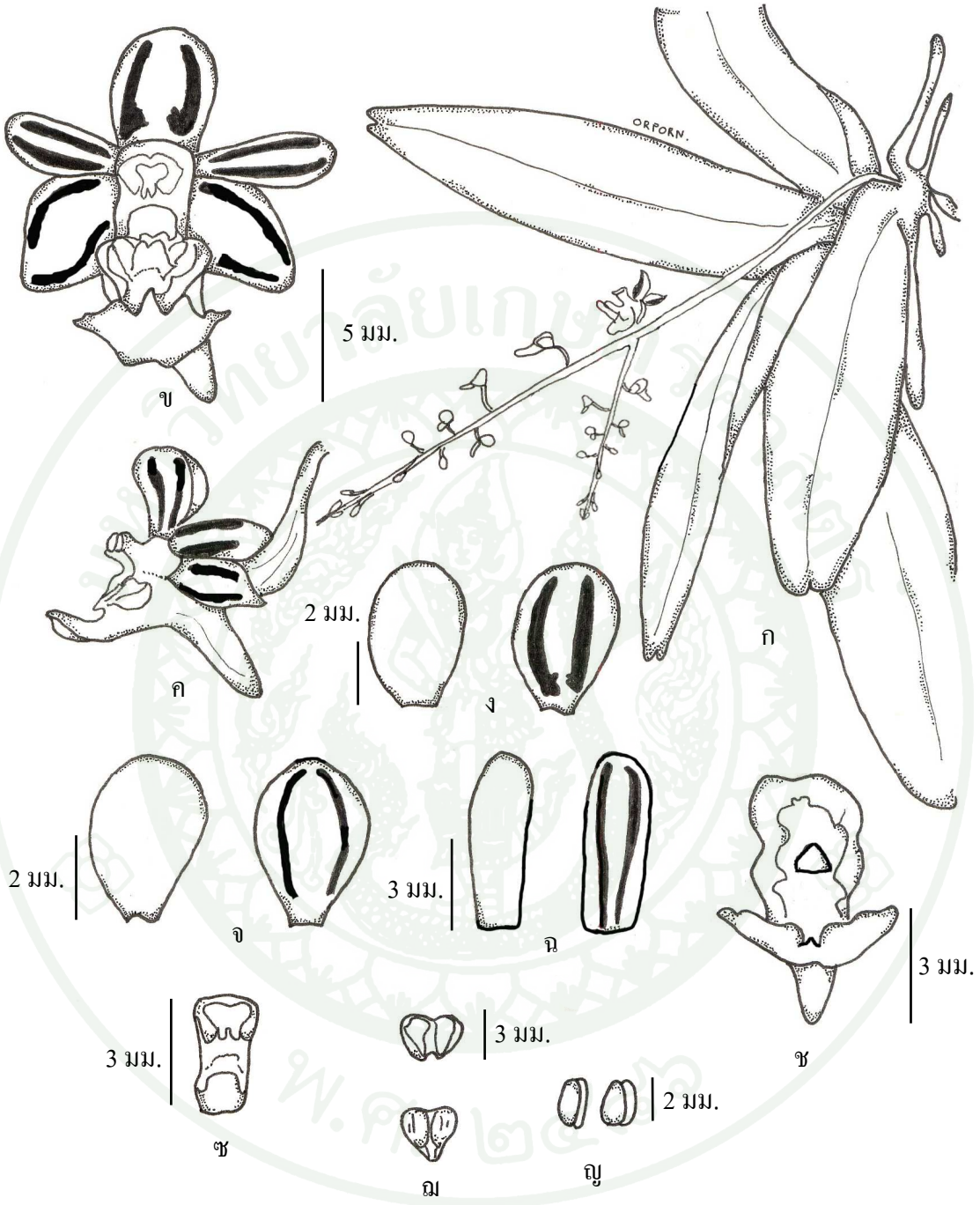

ภาพที่ 85 **Sarcoglyphis mirabilis** (Rchb. f.) Garay: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านนอก-ด้านใน; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; ฉ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดอก สีเหลือง กว้าง 6-8 มม. ยาว 0.8-1 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมน กลางกลีบด้านในมีแถบตามยาวสีชมพู 2 แถบ **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมน กลางกลีบด้านในมีแถบตามยาวสีชมพู 2 แถบ **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายมน กลางกลีบด้านในมีแถบตามยาวสีชมพู 2 แถบ **กลีบปาก** สีม่วง กลางกลีบสีเหลือง กว้าง 3-4 มม. ยาว 5-6 มม. เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. โค้งขึ้น ปลายเว้าและมีติ่ง รูปสามเหลี่ยม แฉกข้างขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบมีเดือยรูปทรงกระบอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมน ด้านในมีเนื้อเยื่อนูนรูปสามเหลี่ยม **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 8 มม. เป็นสันตามยาว 3 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: อุตรดิตถ์ สุโขทัย พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง) กำแพงเพชร; ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: อุดรธานี ขอนแก่น (ชุมแพ), ภาคตะวันตกเฉียงใต้: อุทัยธานี (ห้วยขาแข้ง)

การกระจายพันธุ์.— พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มริมลำธาร ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนเมษายนถึงสิงหาคม เป็นผลเดือนกันยายน

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องพวงพลอย** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom* & *Santisuk* 2949 (BKF), *Kerr* 452 (BK), *Lakshnakara* 1358 (BK), *Phueakkhlai*, *Tippayasri*, *Anuraktrakoon* & *Tanaros* 23 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Smitinand* 1230 (BKF).

31. Spathoglottis

Blume, Bijdr.: 400. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 813. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 189. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 117. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 159. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 340. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 332. 1968**;** T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 1101. 1978**;** Seidenf., Opera Bot. 89: 57. 1986; J. B. Comber, Orchids Java: 101. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 86. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 159. 1992; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya:

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

27. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 294. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 403. 2001

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง หัวเทียมรูปทรงค่อนข้างกลมแป้นหรือทรงรูปไข่ ใบเดี่ยว มี 2-4 ใบ เรียงเวียน รูปแถบหรือรูปขอบขนาน ปลายแหลม โคนสอบเรียว แผ่นใบพับจีบ ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณู ไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานระบุชนิด

1. หัวเทียมรูปทรงค่อนข้างกลมแป้น ใบรูปแถบ ดอกสีเหลือง แกนช่อดอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ..... **1. Spathoglottis affinis**

1. หัวเทียมทรงรูปไข่ ใบรูปขอบขนาน ดอกสีม่วง แกนช่อดอกเกลี้ยง ..... **2. Spathoglottis plicata**

1. Spathoglottis affinis de Vriese, Ill. Orchid. Ind. Orient. 3: t. 15. 1855; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 118. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 160. f. 27: 162 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 346. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 333. 1968; Seidenf., Opera Bot. 89: 58. f. 28. 1986; J. B. Comber, Orchids Java: 103. 1990; L. B. Segerbäck, Orchids Malaya: 27. f. 17-18: 26. 1992; Seidenf., Opera Bot. 114: 87. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 161. 1992. ภาพที่ 86 และ 113ก-ข

หัวเทียม รูปทรงค่อนข้างกลมแป้น เส้นผ่านศูนย์กลาง 3 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีน้ำตาล **ใบ** มี 2-3 ใบ รูปแถบ กว้าง 6-8 มม. ยาว 15-20 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเรียว แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ พับจีบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 8-10 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 35-45 ซม. ก้านช่อยาว 20-25 ซม. แกนช่อยาว 15-20 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. ปลายแหลม ด้านนอกเป็นสัน 1 สัน **ดอก** สีเหลือง กว้างประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

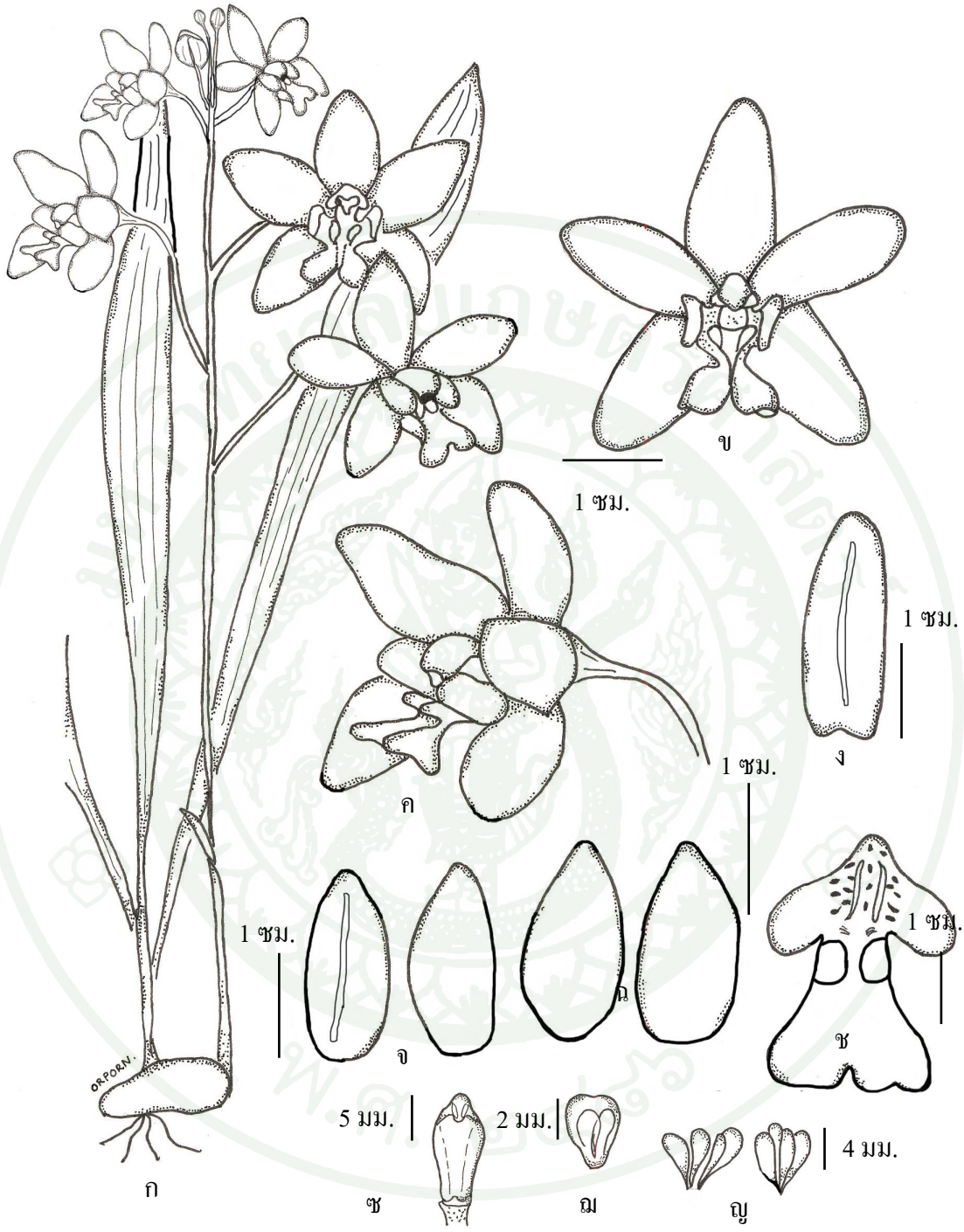

ภาพที่ 86 **Spathoglottis affinis** de Vriese: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กลีบเลี้ยงบน รูปขอบขนาน กว้าง 4-5 มม. ยาว 1.5-2 ซม. ปลายมน ด้านนอกเป็นสันตามยาว 1 สัน และมีขนสั้นนุ่มสีขาวประปราย **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปรี กว้าง 5-7 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายมน ด้านนอกเป็นสันตามยาว 1 สัน และมีขนสั้นนุ่มสีขาวประปราย **กลีบดอก** รูปรี กว้าง 5-7 มม. ยาว 1-1.5 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีเหลือง กลางกลีบและโคนกลีบแต้มจุดประสีแดง เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปพัด กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายเว้า โคนมีปุ่มเนื้อเยื่อรูปค่อนข้างกลม2 ปุ่ม สีเหลือง แฉกข้างโค้งขึ้น กลางกลีบเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน มีขนสั้นนุ่มสีขาว **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเส้าเกสรแผ่เป็นปีก **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 3 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง รูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ) สุโขทัย พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง-ทุ่งโนนสน); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูเรือ) นครพนม (ภูพาน) หนองคาย; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ป่าหินงาม) นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่) อุบลราชธานี (ภูจองนายอย ผาแต้ม); ภาคตะวันออก: ศรีสะเกษ; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี; ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี จันทบุรี; ภาคใต้: ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี (เขาสก) นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) สงขลา (โตนงาช้าง)

การกระจายพันธุ์.— พม่า ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าเต็งรังผสมไม้สน ขึ้นบนหินที่มีดินสะสมในปริมาณมาก บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 950 เมตร ออกดอกเดือนกันยายนถึงตุลาคม เป็นผลเดือนพฤศจิกายน

ชื่อพื้นเมือง.— ตาลเดี่ยว (ภาคเหนือ); หัวข้าวเหนียว (ปราจีนบุรี); **เหลืองพิศมร** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Beusekom* & *Charoenpol* 1827 (BKF), *Beusekom* & *Phengklai* 1047 (BKF), *Boonjaras* 141 (BCU), *Buakhlai* 90 (BCU), *Bunnak* 563 (BKF), *Charoenpol*, *Larsen* & *Warncke* 4348 (BKF), *Chermsirivathana* 1586 (BK), *Glamwaewwong* 1207 (QBG), *Kasem* 505, 512 (BK), *Kerr* 0204, 0614 (BK), *Koyama, Terao* & *Wongprasert* T-31039 (BKF), *Maxwell* 00-382 (BKF), 00-387 (CMU), 03-401 (CMU), 84-403 (BKF), 98-1315 (CMU), *Murata*, *Phengklai*, *Mitsuta*, *Nagamasu* & *Nantasan* T-52249 (BKF), *Niyomdham* 4858 (BKF), *Phueakkhlai*, *Ngernsaengsaruay*, *Tippayasri* & *Kasetluksamee* 65 (Herbarium of the Department

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

of Botany, Kasetsart University), *Put* 2015 (BK), *Shimizu*, *Toyokuni*, *Koyama*, *Yahara* & *Santisuk* T-19605, T-19795, T-27698 (BKF), *Smitinand* 10152 (BKF), *Suddee* 160, 191 (BCU), *Thaithong* 742 (BCU), *Torat* 13 (BCU), *Wongprasert et al.* s.n. (BKF).

2. Spathoglottis plicata Blume, Bijdr.: 401. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 813. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 192. 1895; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 117. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 164. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 3: 341. 1961; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 332. 1968; T. S. Liu & H. J. Su in H. L. Li *et al.*, Fl. Taiwan 5: 1103. f. 1641: 1104. 1978; Seidenf., Opera Bot. 89: 58. f. 27. 1986; J. B. Comber, Orchids Java: 102. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 86. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 161. f. 70: 162. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 294. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 404. 2001. ภาพที่ 87 และ 113ค

หัวเทียม ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม **ใบ** มี 2-4 ใบ รูปขอบขนาน กว้าง 5-7 ซม. ยาว 35-45 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเรียว แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ พับจีบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 6-8 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาวประมาณ 75 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 45 ซม. แกนช่อยาวประมาณ 30 ซม. เกลี้ยง ใบประดับย่อยรูปไข่ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายแหลม **ดอก** ดอกสีม่วง กว้างประมาณ 4 ซม. ยาวปะมาณ 5 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายมน **กลีบดอก** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีม่วง กลางกลีบและโคนกลีบสีเหลืองแต้มจุดประสีม่วง เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปคล้ายหัวใจ กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแฉกเว้าลึก กลางแฉกเป็นสันนูนตามยาว 1 สัน โคนแฉกมีปุ่มเนื้อเยื่อนูนรูปไข่ 2 ปุ่ม สีเหลืองแต้มจุดสีม่วง แฉกข้างโค้งขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

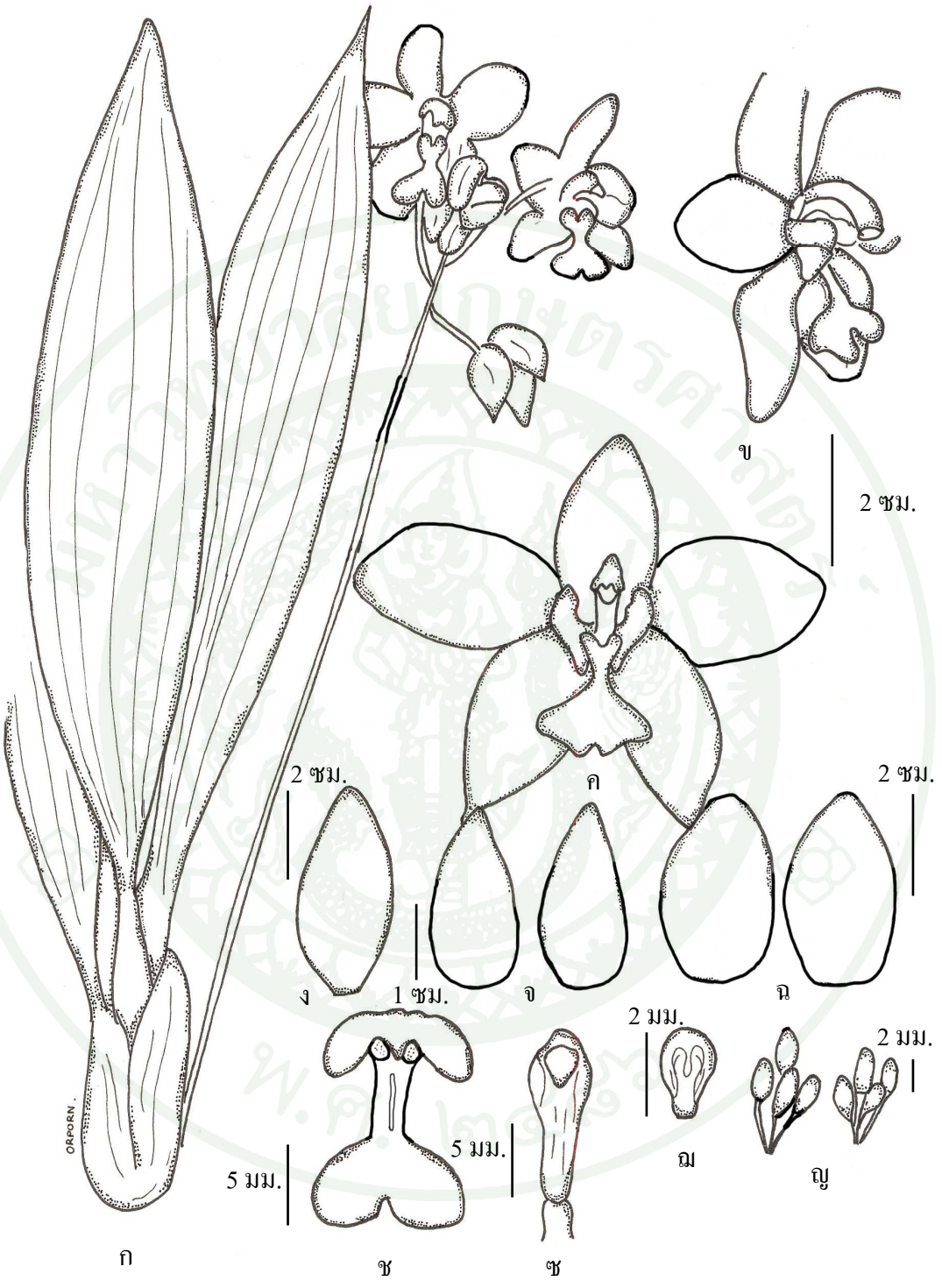

ภาพที่ 87 **Spathoglottis plicata** Blume: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านข้าง; ค. ดอกด้านหน้า; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เส้าเกสร ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายเส้ากสรแผ่เป็นปีก **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปรี กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูยาวประมาณ 3 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีม่วง รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 6 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี พังงา นครศรีธรรมราช (เขาหลวง) ตรัง ยะลา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.— เวียดนาม มาเลเซีย สุมาตรา ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 850 เมตร ออกดอกเดือนกันยายนถึงธันวาคม

ชื่อพื้นเมือง.— กระเทียมป่า, **ว่านจุก** (ตราด); สะปาโต, เอื้องดิน (กรุงเทพฯ)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Chantanamuek* 14 (BK), *Hansen* & *Smitinand* T-11934 (BKF), *Kerr* 0484, 0570, 0674 (BK), *Maxwell* 85-496, 86-1076 (BKF), *Middleton*, *Hemrat*, *Lindsay*, *Suddee* & *Suwanachat* 394 (BKF), *Niyomdham*, *Kubat* & *Aajchomphoo* 1438 (BKF), *Phueakkhlai* & *Tippayasri* 61 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pooma*, *Pattharahirantricin* & *Sirimongkol* 6686 (BKF), *Pumicong* 216, 497 (QBG), *Put* 1554 (BK), *Santisuk* 647 (BKF), *Shimizu*, *Toyokuni*, *Koyama*, *Yahara* & *Niyomdham* T-26854 (BKF), *Sutheesorn* 2210 (BK).

32. Staurochilus

Ridl., J. Linn. Soc., Bot. 32: 351. 1896; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 157. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 636. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 600. 1962; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 435. 1968; Seidenf., Opera Bot. 95: 88. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 375. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 603. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 920. 2001.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นรูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง ใบเดี่ยว มี 2 ถึงหลายใบ เรียงสลับ ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ออกตามข้อ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเป็นแฉก 3 แฉก เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Staurochilus fasciatus (Rchb. f.) Ridl., J. Linn. Soc., Bot. 32: 351. 1896; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 157. 1924; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 600. f. 450. pl. XXVIII. 1962; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 435. 1968; Seidenf., Opera Bot. 95: 88. f. 51. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 375. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 604. f. 275: 605. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 920. 2001.— *Trichoglottis fasciata* Rchb. f., Flora 55: 137. 1872; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 640. 1953. ภาพที่ 88 และ 113ง-จ

ลำต้น รูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. ยาว 25-30 ซม. **ราก** ออกตามข้อ สีขาว ปลายสีเขียว เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-3 มม. **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 10-15 ซม. ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 5-8 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว20-25 ซม. ก้านช่อยาว 8-10 ซม. แกนช่อยาว 12-15 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายแหลม **ดอก** สีเหลืองแต้มแถบตามขวางสีน้ำตาล กว้างประมาณ 6 ซม. ยาวประมาณ 7 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. ปลายเรียวแหลม ด้านในมีขนสั้นสีขาวหนาแน่น ด้านนอกเป็นสันนูน 1 สัน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 4 ซม. ปลายเรียวแหลม ด้านในมีขนสั้นสีขาวหนาแน่น ด้านนอกเป็นสันนูน 1 สัน **กลีบดอก** รูปใบหอก กว้างประมาณ 1 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. ปลายเรียวแหลม ด้านในมีขนสั้นสีขาวหนาแน่น ด้านนอกเป็นสันนูน 1 สัน **กลีบปาก** สีเหลือง กลางกลีบแต้มจุดประสีน้ำตาล เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปแถบ กว้าง 8 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายมน ด้านในมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น แฉกข้างขอบกลีบโค้งขึ้น ด้านในมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 7 มม. **กลุ่มเรณู** รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. ปลายเป็น 2 แฉก **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 ซม. **ผล** รูปทรงรี เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 9 ซม. เป็นสันตามยาว 4 สัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

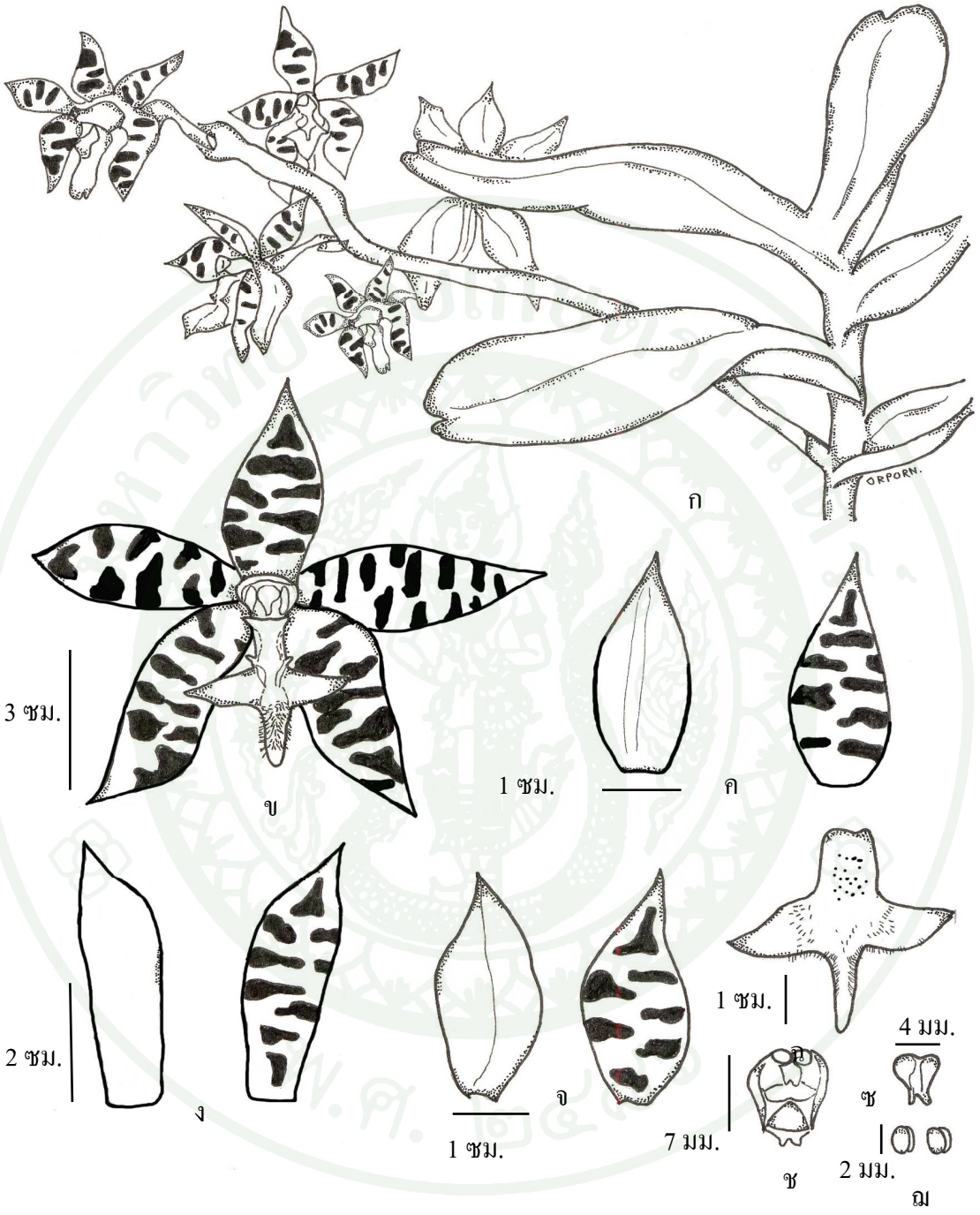

ภาพที่ 88 **Staurochilus fasciatus** (Rchb. f.) Ridl.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านนอก-ด้านใน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; จ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสร; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ) ลำปาง แพร่ (เด่นชัย) ตาก สุโขทัย พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ หนองคาย; ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ อุบลราชธานี; ภาคตะวันตกเฉียงใต้: กาญจนบุรี ราชบุรี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: สระแก้ว (ปางสีดา) ชลบุรี (ศรีราชา); ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี (เกาะเต่า) กระบี่ (เกาะพีพี) สตูล (ตะรุเตา)

การกระจายพันธุ์.— ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย สุมาตรา ฟิลิปปินส์

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร มักอิงอาศัยอยู่บนต้นกระโดน ออกดอกเดือนพฤษภาคม เป็นผลเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องลายเสือ, **เอื้องเสือโคร่ง** (ภาคกลาง)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 26 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Jaikrasane* 234 (BCU), *Phengklai* 4027, *Puudjaa* 1430, *Songkakul* 88 (BKF), *Pumicong* 210 (QBG).

33. Taeniophyllum

Blume, Bijdr.: 355. 1825; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 583. 1953; Seidenf., Opera Bot. 95: 17. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 351. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 571. 1992

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง ลำต้นสั้น ไม่มีหัวเทียม ใบเดี่ยว มี 2-3 ใบ รูปขอบขนาน ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่วงออกดอกไม่มีใบ ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอด กลีบเลี้ยง 3 กลีบ กลีบดอก 3 กลีบ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกเชื่อมติดกันตามยาว กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือยสั้น ๆ เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณู ไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

Taeniophyllum pahangense Carr, Gard. Bull. Straits Settlem. 7: 65. 1932; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 586. 1953; Seidenf., Opera Bot. 95: 23. f. 8. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 352. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 572. 1992. ภาพที่ 89 และ 113ฉ-ช

ลำต้น สั้น ความสูงรวมใบประมาณ 8 มม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีเขียว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ปลายเว้าไม่เท่ากัน โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ ช่วงออกดอกไม่มีใบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอด แต่ละช่อมี

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

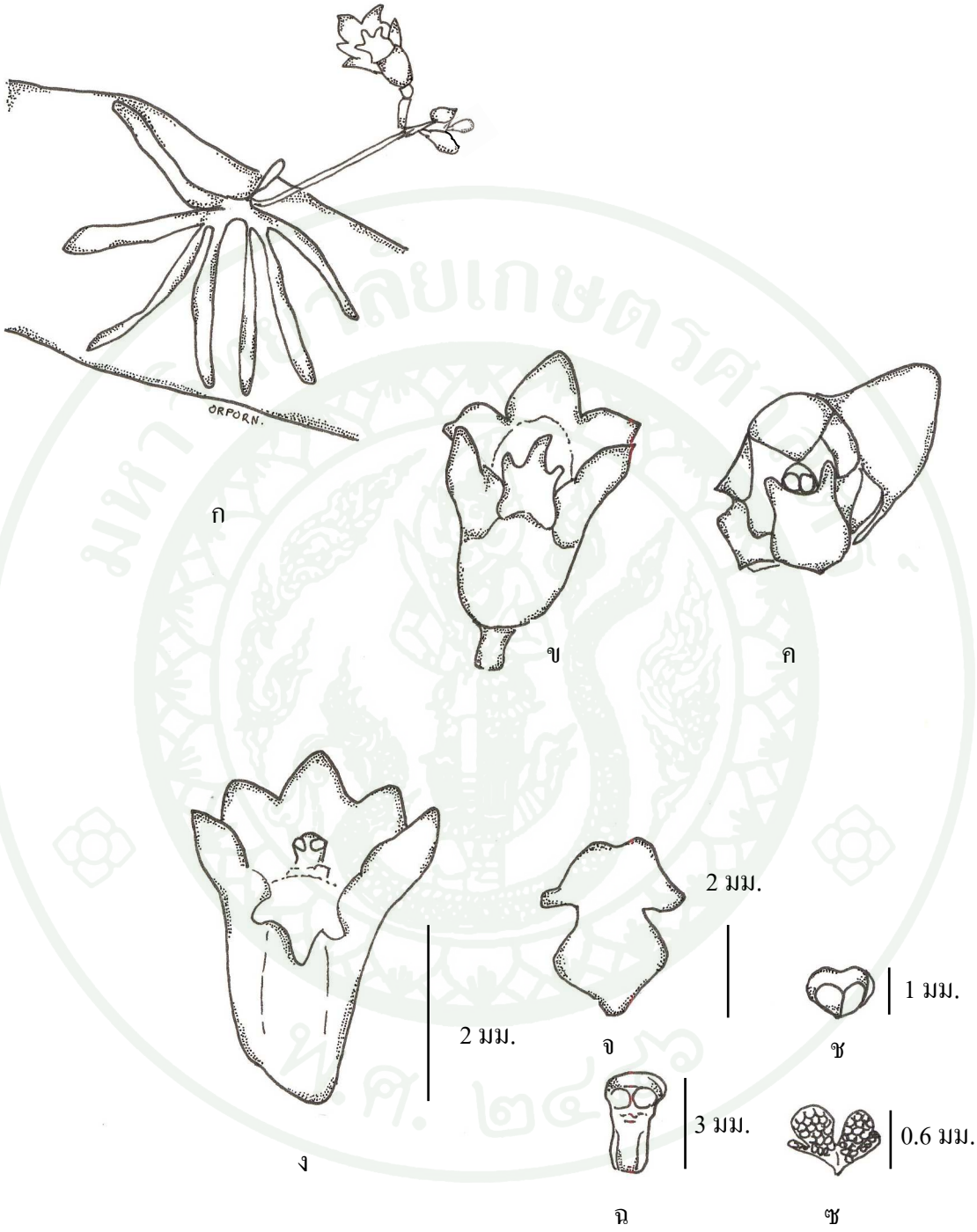

ภาพที่ 89 **Taeniophyllum pahangense** Carr: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านบน; ค. ดอกด้านหน้า; ง. กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกับกลีบดอก; จ. กลีบปาก; ฉ. เส้าเกสร; ช. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ซ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4-6 ดอก เรียงสลับตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 1-2 ซม. ก้านช่อยาว 5-8 มม. แกนช่อยาว 0.5-1.2 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. ปลายแหลม **ดอก** สีเขียว กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 3 มม. **กลีบเลี้ยงและกลีบดอก**เชื่อมติดกันเป็นหลอด กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายเป็นแฉก 5 แฉก **กลีบเลี้ยง** เป็นแฉก 3 แฉก ปลายแฉกแหลม **กลีบดอก** เป็นแฉก 2 แฉก ปลายแฉกแหลม **กลีบปาก** สีเขียว เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. แฉกข้างขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบมีเดือยสั้น **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 3 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.3 มม. ยาวประมาณ 0.6 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 2 มม. **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 0.8 มม. ยาวประมาณ 2 มม.

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง)

การกระจายพันธุ์.— มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามชายป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร มักอิงอาศัยอยู่บนต้นกระโดน ออกดอกเดือนพฤษภาคม เป็นผลเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องไร้ใบดอกจิ๋ว (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 25 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University)

34. Tainia

Blume, Bijdr.: 354. 1825; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 819. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 155. 1895; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 178. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 99. 1959; Seidenf., Opera Bot. 89: 27. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 78. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Sin.gapore: 153. 1992.

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง หัวเทียมรูปทรงค่อนข้างกลมแป้นหรือทรงรูปไข่ ใบเดี่ยว มี 1 ใบ รูปรีแกมรูปขอบขนาน ปลายแหลม โคนสอบเรียว ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ ผิวเกลี้ยง กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ มีเดือย เส้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม ในแต่ละชุดมี 2 กลุ่มที่มีขนาดใหญ่กว่าอีก 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณู ไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปวิธานระบุชนิด

1. หัวเทียมรูปทรงค่อนข้างกลมแป้น ระยะห่างระหว่างหัวเทียมประมาณ 1 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกไม่บิด กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาวสีชมพู กลีบปากแฉกกลาง รูปสามเหลี่ยม ปลายแหลม กลางกลีบเป็นสันตามยาว 5 สัน ..... **1. Tainia angustifolia**
1. หัวเทียมทรงรูปไข่ ระยะห่างระหว่างหัวเทียมประมาณ 3 ซม. กลีบเลี้ยงและกลีบดอกบิด กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง กลีบปากแฉกกลางรูปพัด ปลายเว้าตื้น กลางกลีบเป็นสันตามยาว 3 สัน ..... **2. Tainia penangiana**

1. Tainia angustifolia (Lindl.) Benth. & Hook. f., Gen. Pl. 3: 515. 1883; Hook. f., Fl. Brit. India 5: 819. 1890; B. Grant, Orchids Burma: 155. 1895; Seidenf., Nordic J. Bot. 1(2): 192. 1981; Seidenf., Opera Bot. 89: 31. f. 12. 1986; Seidenf., Opera Bot. 114: 78. 1992.— *Ania angustifolia* Lindl., Gen. Sp. Orchid. Pl.: 129. 1831. ภาพที่ 90 และ 114ก-ข

หัวเทียม รูปทรงค่อนข้างกลมแป้น เส้นผ่านศูนย์กลาง 2-4 ซม. ระยะห่างระหว่างหัวเทียมประมาณ 1 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีน้ำตาล **ใบ** รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 4-10 ซม. ยาว 30-35 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเรียว แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ พับจีบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 6-8 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 35-60 ซม. ก้านช่อยาว 25-40 ซม. แกนช่อยาว 10-20 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม **ดอก** สีน้ำตาลอมเขียว กว้าง 3-3.5 ซม. ยาว 3.5-4 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 2.5 ซม. ปลายแหลม กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาวสีชมพู **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 2.5 ซม. ปลายแหลม กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาวสีชมพู **กลีบดอก** รูปใบหอก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายแหลม กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาวสีชมพู **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีม่วง โคนกลีบสีเหลือง เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปสามเหลี่ยม กว้าง 4-5 มม. ยาว 0.8-1 ซม. ปลายแหลม ขอบกลีบหยักมน แฉกข้างโค้งขึ้น กลางกลีบเป็นสันนูนตามยาว 5 สัน โคนกลีบมีเดือยรูปเกือบกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. **เส้าเกสร** สีขาว ตรงกลางสีม่วง ยาวประมาณ 1.5 ซม. คางยาวประมาณ 3 มม. ปลายเส้าเกสรแผ่เป็นปีก **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม ในแต่ละชุดมี 2 กลุ่มที่มีขนาดใหญ่กว่าอีก 2 กลุ่ม กลุ่มใหญ่รูปรี กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 6 มม. กลุ่มเล็กรูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

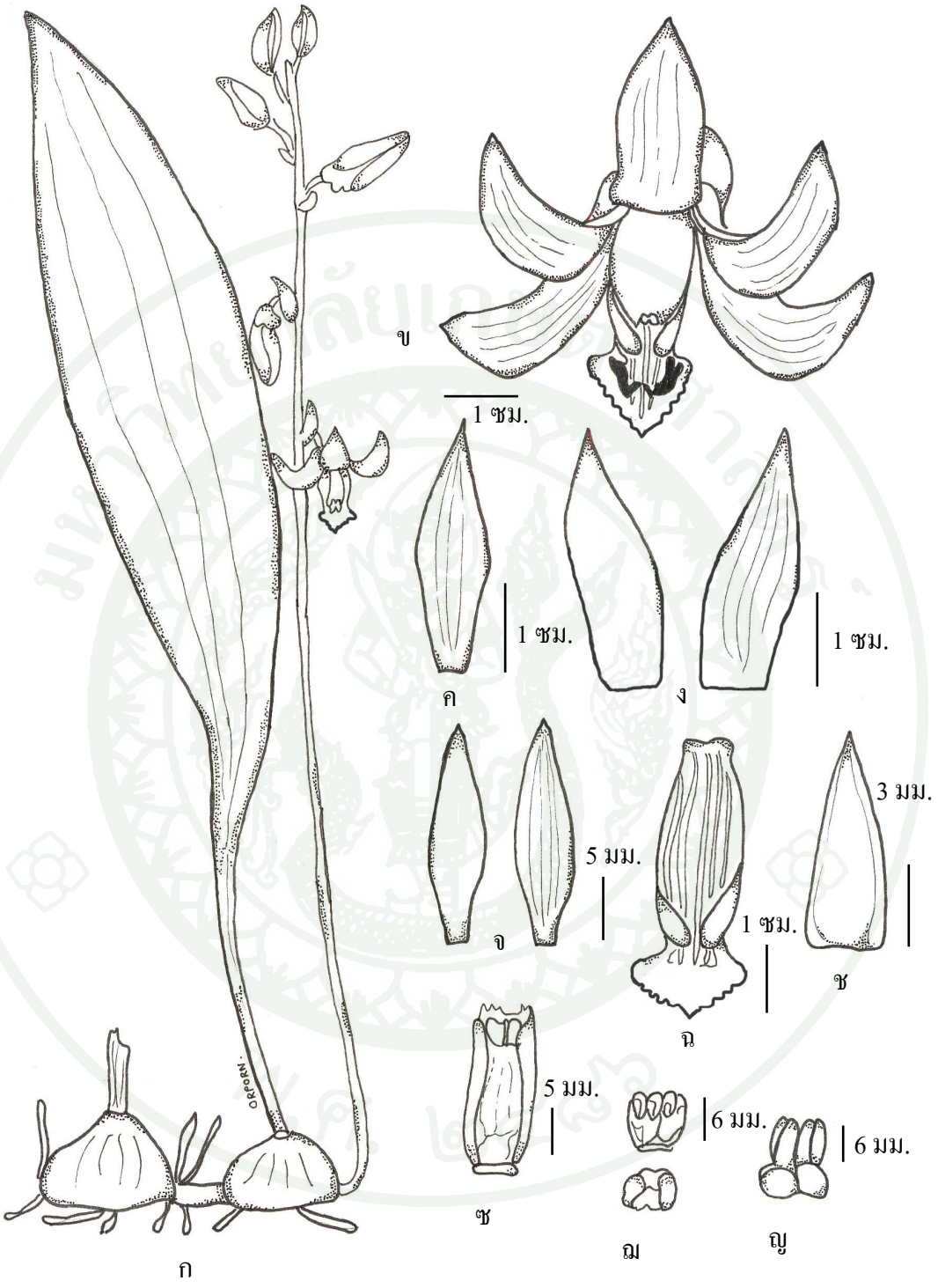

ภาพที่ 90 Tainia angustifolia (Lindl.) Benth. & Hook. f.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; ง. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; จ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ฉ. กลีบปาก; ช. ใบประดับย่อย; ซ. เส้าเกสร; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 6 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1.5 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. เป็นสันตามยาว 6 สัน

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว แม่ริม สวนรุกขชาติไม้เมืองหนาว) ลำพูน (ดอยขุนตาล) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง) กำแพงเพชร (น้ำตกคลองลาน); ภาคตะวันออก เฉียงเหนือ: เลย (ภูกระดึง) อุดรธานี; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี

การกระจายพันธุ์.— พม่า เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 650-850 เมตร ออกดอกเดือนกันยายนถึงตุลาคม เป็นผลเดือนพฤศจิกายน

ชื่อพื้นเมือง.— **เอื้องสีลา** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Chermsirivathana* 1548 (BKF), *Indhamusika* 38 (QBG), *Maxwell* 88-1082 (BKF), 93-1074 (CMU), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 56 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Sankamethawee* 284 (BKF), *Sidajium* 33 (BKF), *Smitinand* 12223 (BKF), *Watthana* 1500 (QBG).

2. Tainia penangiana Hook. f., Fl. Brit. India 5: 820. 1890; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 180. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 2: 101-104. f. 76 a-b. 1959; Seidenf., Opera Bot. 89: 33. f. 14: 34. 1986; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 156. f. 67 a-c.: 155. 1992.—*Tainia hookeriana* King & Pantl., J. Asiat. Soc. Bengal, Pt. 2, Nat. Hist. 64(2): 336. 1895; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 740-742. f. 551. 1964; Seidenf., Opera Bot. 89: 32. f. 13: 33. 1986 ภาพที่ 91 และ 114ค-ง

หัวเทียม ทรงรูปไข่ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 ซม. ยาวประมาณ 6 ซม. ระยะห่างระหว่างหัวเทียมประมาณ 3 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนหัวเทียม สีน้ำตาล **ใบ** รูปขอบขนานแกมรูปรี กว้าง 8-10 ซม. ยาว 25-30 ซม. ปลายแหลม โคนสอบเรียว แผ่นใบบางคล้ายกระดาษพับจีบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่โคนหัวเทียม แต่ละช่อมี 6-8 ดอก เรียงเวียนตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 60-100 ซม. ก้านช่อยาว 30-40 ซม. แกนช่อยาว 30-60 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม **ดอก** สีน้ำตาลอมเขียว กว้าง 3-3.5 ซม. ยาว 3.5-4 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้าง 4-6 มม. ยาว 1.5-2 ซม. บิด ปลายแหลม กลางกลีบด้านใน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

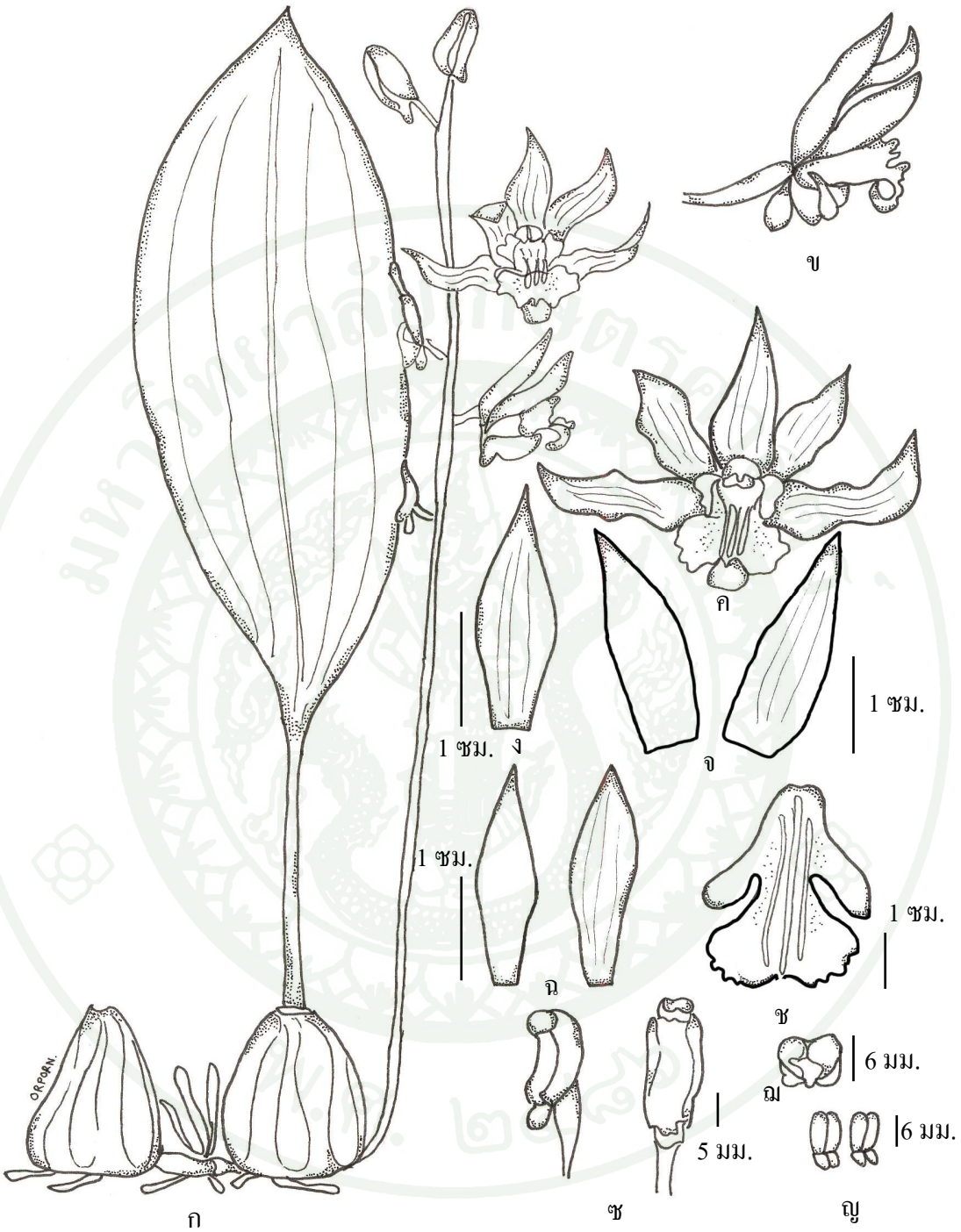

ภาพที่ 91 Tainia penangiana Hook. f.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านข้าง; ค. ดอกด้านหน้า; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; ฉ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ ด้านข้าง-ด้านหน้า; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มีเส้นตามยาวสีม่วงแดง **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้าง 4-6 มม. ยาว 1.5-2 ซม. บิด ปลายแหลม กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง **กลีบดอก** รูปใบหอก กว้าง 4-6 มม. ยาว 1.5-2 ซม. บิด ปลายแหลม กลางกลีบด้านในมีเส้นตามยาวสีม่วงแดง **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบมีจุดประสีแดง เป็นแฉก 3 แฉก แฉกกลางรูปพัด กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายเว้าตื้นและหยักมน แฉกข้างโค้งขึ้น กลางกลีบเป็นสันตามยาว 3 สัน โคนกลีบมีเดือยรูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. **เส้าเกสร** สีขาว โคนสีเขียวมีจุดประสีแดง ยาวประมาณ 1.5 ซม. คางยาวประมาณ 4 มม. ปลายเส้าเกสรแผ่เป็นปีก **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม ในแต่ละชุดมี 2 กลุ่มที่มีขนาดใหญ่กว่าอีก 2 กลุ่ม กลุ่มใหญ่รูปรี กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 6 มม. กลุ่มเล็กรูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีเหลือง แต้มจุดประสีม่วงดำ รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 6 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ-ปุย) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ตราด; ภาคใต้: ระนอง สงขลา (น้ำตกโตนงาช้าง น้ำตกบริพัตร)

การกระจายพันธุ์.— จีน ตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย เวียดนาม มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามชายป่าดิบแล้ง บริเวณที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 750 เมตร ออกดอกเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องสีลาเหลือง (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Hamilton & Congdon* 107 (BKF), *Kerr* 0128, 0758 (BKF), *Maxwell* 85-1154, (BKF), *Phueakkhlai* & *Tippayasri* 71 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Shimizu*, *Toyokuni*, *Koyama*, *Yahara* & *Santisuk* T-27595, T-27705 (BKF).

35. Thrixspermum

Lour., Fl. Cochinch.: 519. 1790; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 33. 1890; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 185. 1924; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 594. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 517. 1962; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 404. 1968; Seidenf., Opera Bot. 95: 148. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 313. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 400. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 637. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 941. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 412. 2001; M. Pradhan, 100 NE Ind. Orch.: 212. 2006.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางยอด ลำต้นสั้นและแข็ง ใบเดี่ยว มี 2 ถึงหลายใบ เรียงสลับ รูปขอบขนาน ปลายแหลมหรือเว้า โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามข้อแกนช่อแบน ใบประดับย่อยเรียงสลับระนาบเดียว ติดทน ดอกบานครั้งละ 1-2 ดอก บานวันเดียว กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ ผิวเกลี้ยง กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรมีคางสั้น ๆ กลุ่มเรณู 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม ในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน ไม่มีก้านกลุ่มเรณูและแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานระบุชนิด

1. ก้านช่อดอกสีม่วงดำ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม. ปลายกลีบปากยาวคล้ายหางปลายสุดแหลม กลางกลีบไม่มีปุ่มเนื้อเยื่อ ..... **1. Thrixspermum acuminatissimum**

1. ก้านช่อดอกสีเขียว เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. ปลายกลีบปากมน กลางกลีบมีปุ่มเนื้อเยื่อนูนรูปสามเหลี่ยม 1 ปุ่ม สีขาวแต้มจุดประสีส้ม ..... **2. Thrixspermum centipeda**

1. Thrixspermum acuminatissimum (Blume) Rchb. f., Xenia Orchid. 2: 121. 1868; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 596. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 4: 518. f. 382; pl. XXXIX. 1962; Backer & Bakh. f., Fl. Java 3: 405. 1968; Seidenf., Opera Bot. 95: 149. f. 89. 1988; J. B. Comber, Orchids Java: 315. 1990; Seidenf., Opera Bot. 114: 401. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 639. f. 289: 640. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 944. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 413. 2001; M. Pradhan, 100 NE Ind. Orch.: 212. 2006.— *Dendrocolla acuminatissima* Blume, Bijdr.: 286. 1825.— *Sarcochilus notabilis* Hook. f., Fl. Brit. India 6: 42. 1890.— *Thrixspermum notabile* (Hook. f.) Kuntze, Revis. Gen. Pl. 2: 682. 1891; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 186. 1924. ภาพที่ 92 และ 114จ

ลำต้น สั้นและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 8-10 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 2-4 ดอก เรียงสลับตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 6-15 ซม. ก้านช่อสีม่วงดำ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 มม.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ยาว 4-10 ซม. แกนช่อแบน กว้าง 3-4 มม. ยาว 2-5 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายแหลม **ดอก** สีส้ม กว้างประมาณ 2 ซม. ยาวประมาณ 3 ซม. บาน ครั้งละ 1-2 ดอก บานวันเดียว **กลีบเลี้ยงบน** รูปแถบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2.5 ซม. ปลายมน **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปแถบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2.5 ซม. ปลายมน **กลีบดอก** รูปแถบ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายมน **กลีบปาก** สีขาว แต้มจุดประสีส้ม กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. โคนกลีบรูปไข่ ปลายยาวคล้ายหาง ปลายสุดมน ขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบเป็นแอ่ง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 4 มม. คางประมาณ 1 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียง 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม ในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน รูปไข่ กลุ่มใหญ่กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. กลุ่มเล็กกว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1 ซม. **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว); ภาคกลาง: นครนายก; ภาตใต้; สุราษฎ์ธานี พังงา นราธิวาส

การกระจายพันธุ์.— กัมพูชา มาเลเซีย อินโดนีเซีย

นิเวศวิทยา.—พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณริมลำธารที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-800 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายน

ชื่อพื้นเมือง.— **ตะขาบแดง** (นราธิวาส); เอื้องกลีบเข็ม (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Niyomdham* 1944 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 38 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 459 (QBG).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

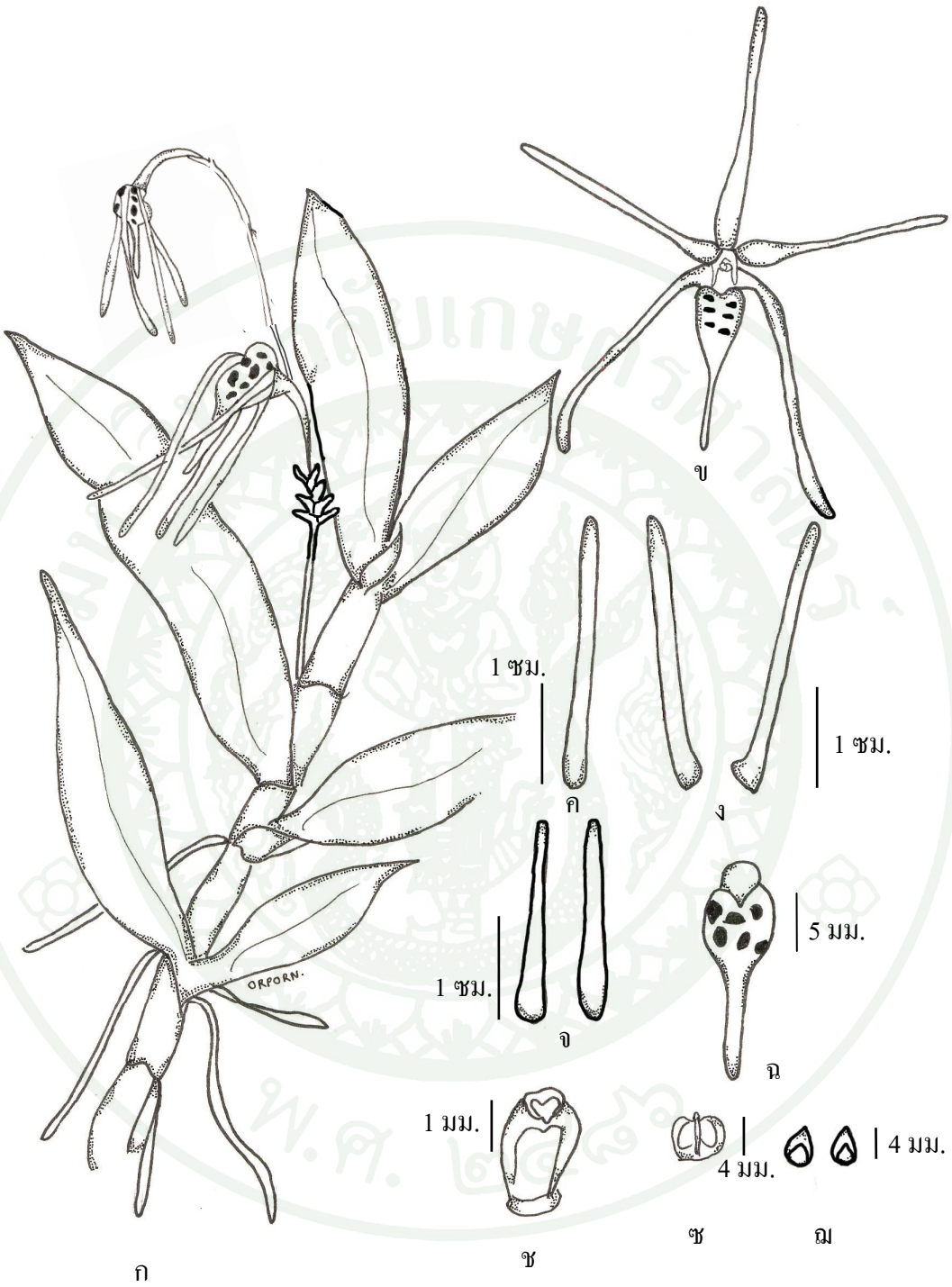

ภาพที่ 92 Thrixspermum acuminatissimum (Blume) Rchb. f.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. กลีบเลี้ยงบน; ง. กลีบเลี้ยงข้าง; จ. กลีบดอก; ฉ. กลีบปาก; ช. เส้าเกสรด้านหน้า; ซ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ฌ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

2. Thrixspermum centipeda Lour., Fl. Cochinch.: 520. 1790; Seidenf., Opera Bot. 95: 152. f. 92. 1988; Seidenf., Opera Bot. 114: 402. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 643. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 951. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 414. 2001.— *Thrixspermum arachnites* (Blume) Rchb. f., Xenia Orchid. 2: 121. 1868; Ridl., Fl. Malay. Penins. 4: 185. 1924; Holttum Revis. Fl. Malaya 1: 597. f. 174. 1953. ภาพที่ 93 และ 114ฉ-ช

ลำต้น สั้นและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาว 3-7 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 ซม. ยาว 6-10 ซม. ปลายเว้า โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนาคล้ายแผ่นหนัง **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามข้อ แต่ละช่อมี 2-5 ดอก เรียงสลับตามแกนช่อ ทั้งช่อยาว 5-10 ซม. ก้านช่อสีเขียว เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. ยาว 3-6 ซม. แกนช่อแบน กว้าง 1-2 ซม. ยาว 2-4 ซม. ใบประดับย่อยรูปสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ปลายแหลม **ดอก** สีส้ม กว้างประมาณ 8 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. บานครั้งละ 1-2 ดอก บานวันเดียว **กลีบเลี้ยงบน** รูปแถบ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายแหลม **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปแถบ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายแหลม **กลีบดอก** รูปแถบ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. ปลายแหลม **กลีบปาก** สีขาว แต้มจุดประสีส้ม รูปคล้ายสามเหลี่ยม กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายมน ขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบเป็นแอ่ง กลางกลีบมีปุ่มเนื้อเยื่อนูนรูปสามเหลี่ยม 1 ปุ่ม สีขาวแต้มจุดประสีส้ม **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 6 มม. คางยาว 2 มม. **กลุ่มเรณู** 4 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 2 กลุ่ม ในแต่ละชุดขนาดไม่เท่ากัน รูปรีกลุ่มใหญ่ กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. กลุ่มเล็กกว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว รูปกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1.5 ซม. **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลาง 6-8 มม. ยาว 10-8 ซม. เป็นสันตามยาว 6 สัน แต่ละสันแผ่เป็นปีก

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ (ดอยสุเทพ ดอยเชียงดาว) ลำปาง ตาก (อุ้มผาง) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง ภูหินร่องกล้า); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เพชรบูรณ์ (น้ำหนาว) เลย (ภูเมี่ยง ภูกระดึง ภูหลวง); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว) นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคตะวันตกเฉียงใต้: ประจวบคีรีขันธ์ (ห้วยยาง); ตะวันออกภาคเฉียงใต้: ปราจีนบุรี ชลบุรี (ศรีราชา) ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง พังงา กระบี่ ตรัง สงขลา นราธิวาส

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

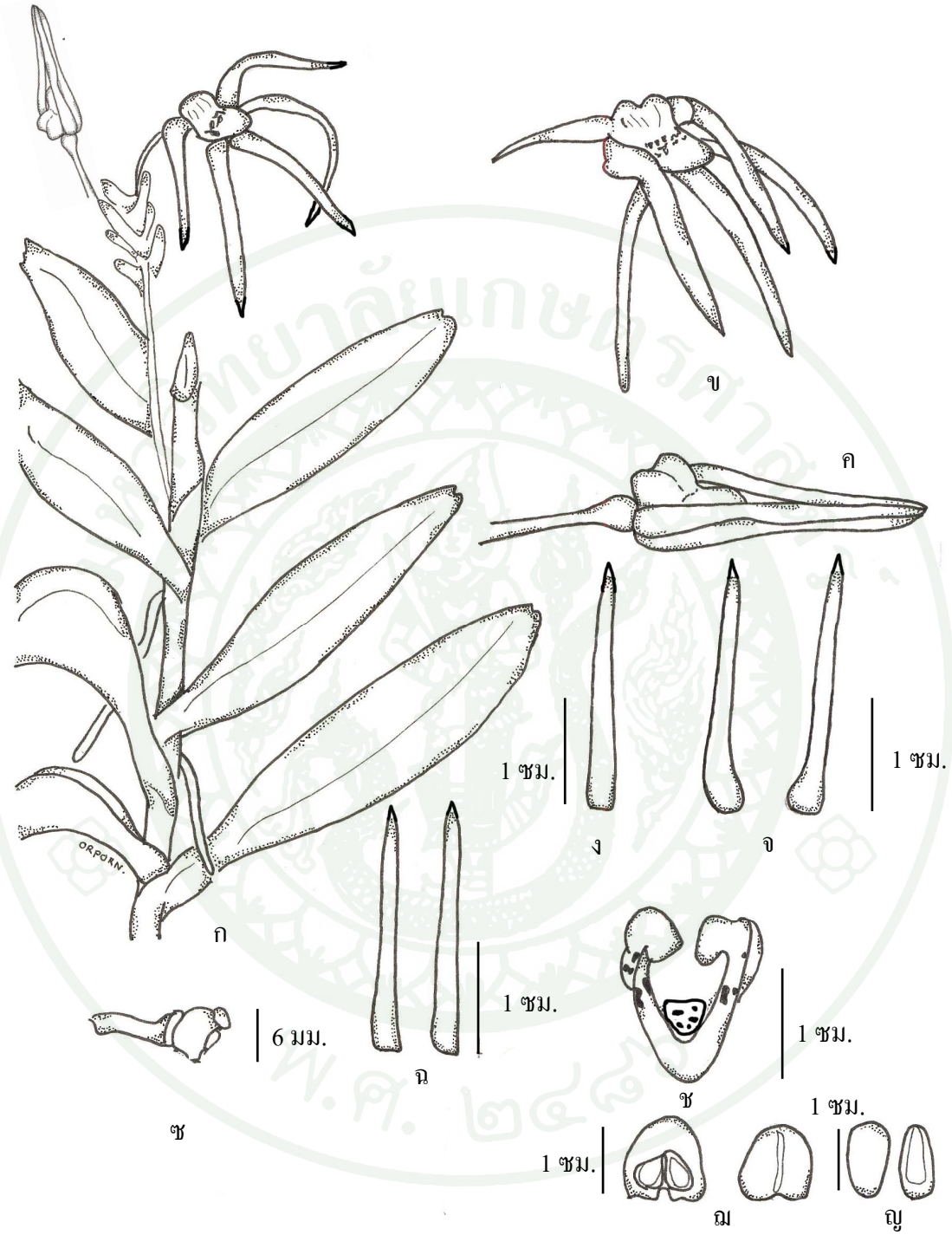

ภาพที่ 93 Thrixspermum centipeda Lour.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบน; จ. กลีบเลี้ยงข้าง; ฉ. กลีบดอก; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรและก้านดอกรวมรังไข่ด้านข้าง; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การกระจายพันธุ์.— อินเดีย ภูฏาน พม่า ลาว

นิเวศวิทยา.—พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ร่มริมลำธาร ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-750 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม เป็นผลเดือนสิงหาคม

ชื่อพื้นเมือง.— กระต่ายหูเดียว, **ตะขาบเหลือง**, ตีนตะขาบ, เอื้องแมงมุมขาว (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 15 (BCU), *Iwatsuki* & *Fukuoka* T-7473 (BKF), *K. Larsen* & *S. S. Larsen* 32724 (BKF), *Lakshnakara* s.n. (BK), *Niyomdham* 3045 (BKF), *Phengklai* 52I (BKF), *Phueakkhlai*, *Rukkaphan* & *Nunthamontree* 22 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 229 (QBG), *Pumicong* & *Watthana* 245 (QBG), *Put* 3176 (BK), 150 (BKF), *Smitinand* 382, 558 (BKF), *Suksathan* 4290 (QBG), *Thaithong* 449, 577, 1354 (BCU), *Watthana* 1933 (QBG).

36. Trichotosia

Blume, Bijdr.: 342. 1825; Seidenf., Opera Bot. 62: 11. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 163. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 260. 1992; M. Pradhan, 100 NE Ind. Orch.: 108. 2006.

กล้วยไม้อิงอาศัย เจริญทางด้านข้าง เหง้ารูปทรงกระบอก ลำต้นสั้นหรือยาว รูปทรงกระบอก มีหลายปล้อง ใบเดี่ยว มี 2 ถึงหลายใบ เรียงสลับ รูปไข่หรือรูปใบหอก ปลายมนหรือแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกตามซอกใบ หรือดอกเดี่ยว ออกที่ยอด กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ ผิวด้านนอกมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากเคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรมีคาง กลุ่มเรณู 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน มีก้านกลุ่มเรณู ไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 2 ชนิด

รูปวิธานระบุชนิด

1. ดอกเดี่ยว ใบรูปไข่ มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ดอกสีเหลือง กลีบปากสีเหลือง กลางกลีบแต้มจุดค่อนข้างกลมสีแดง 2 วง กลางกลีบปากไม่มีปุ่มเนื้อเยื่อและไม่เป็นสัน .... **1. Trichotosia dasyphylla**
1. ช่อดอก ใบรูปใบหอก มีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น ดอกสีขาวอมชมพู กลีบปากสีขาว กลางกลีบสีชมพู กลางกลีบปากเป็นสันนูนตามยาว 3 สัน ส่วนปลายกลีบมีปุ่มเนื้อเยื่อนูนรูปค่อนข้างกลม 1 ปุ่ม …..... **2. Trichotosia pulvinata**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

1. Trichotosia dasyphylla (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Kraenzl. in H.G.A. Engler (ed.), Pflanzenr., IV, 50(50): 138. 1911; Seidenf., Opera Bot. 62: 12. f. 1. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 163. 1992; M. Pradhan, 100 NE Ind. Orch.: 108. 2006.— *Eria dasyphylla* C. S. P. Parish & Rchb. f., Trans. Linn. Soc. London 30: 147. 1874; B. Grant, Orchids Burma: 136. 1895.
ภาพที่ 94 และ 115ก-ข

เหง้า รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ลำต้น** สั้นและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่เหง้า สีขาว **ใบ** รูปไข่ กว้าง 1-2 ซม. ยาว 2-3 ซม. ปลายมน แผ่นใบหนา อวบน้ำ มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น ใบประดับย่อยรูปไข่ กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มหนาแน่น **ดอก** เดี่ยว ออกที่ยอด สีเหลือง กว้างประมาณ 6 มม. ยาวประมาณ 9 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปไข่ กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 4 มม. ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปไข่ กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลม ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวประปราย โคนกลีบเชื่อมติดตามยาวกับโคนเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง **กลีบดอก** รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **กลีบปาก** สีเหลือง กลางกลีบแต้มจุดค่อนข้างกลมสีแดง 2 วง รูปคล้ายลิ้น กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายเว้า ขอบกลีบโค้งขึ้น โคนกลีบเชื่อมติดกับคาง ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 2 มม. คางยาวประมาณ 5 มม. **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 0.5 มม. ยาวประมาณ 1 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปเกือบกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 4 มม. **ผล** รูปทรงกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีขาวหนาแน่น

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ ดอยสะเก็ด ดอยเชียงดาว ดอยผ้าห่มปก) เชียงราย (ดอยหลวง) น่าน ลำปาง (แจ้ซ้อน) ตาก (ดอยหัวหมด) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: เลย (ภูเมี่ยง ภูกระดึง ภูหลวง ภูเรือ); ภาคตะวันออก: ชัยภูมิ (ภูเขียว ป่าหินงาม) นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคใต้: ระนอง ตรัง (เขาช่อง)

การกระจายพันธุ์.— จีน เนปาล สิกขิม พม่า ลาว เวียดนาม

นิเวศวิทยา.— พบตามชายป่าดิบแล้งและป่าดิบเขาต่ำ บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-950 เมตร มักอิงอาศัยอยู่บนต้นกระโดน ออกดอกเดือนกรกฎาคม เป็นผลเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

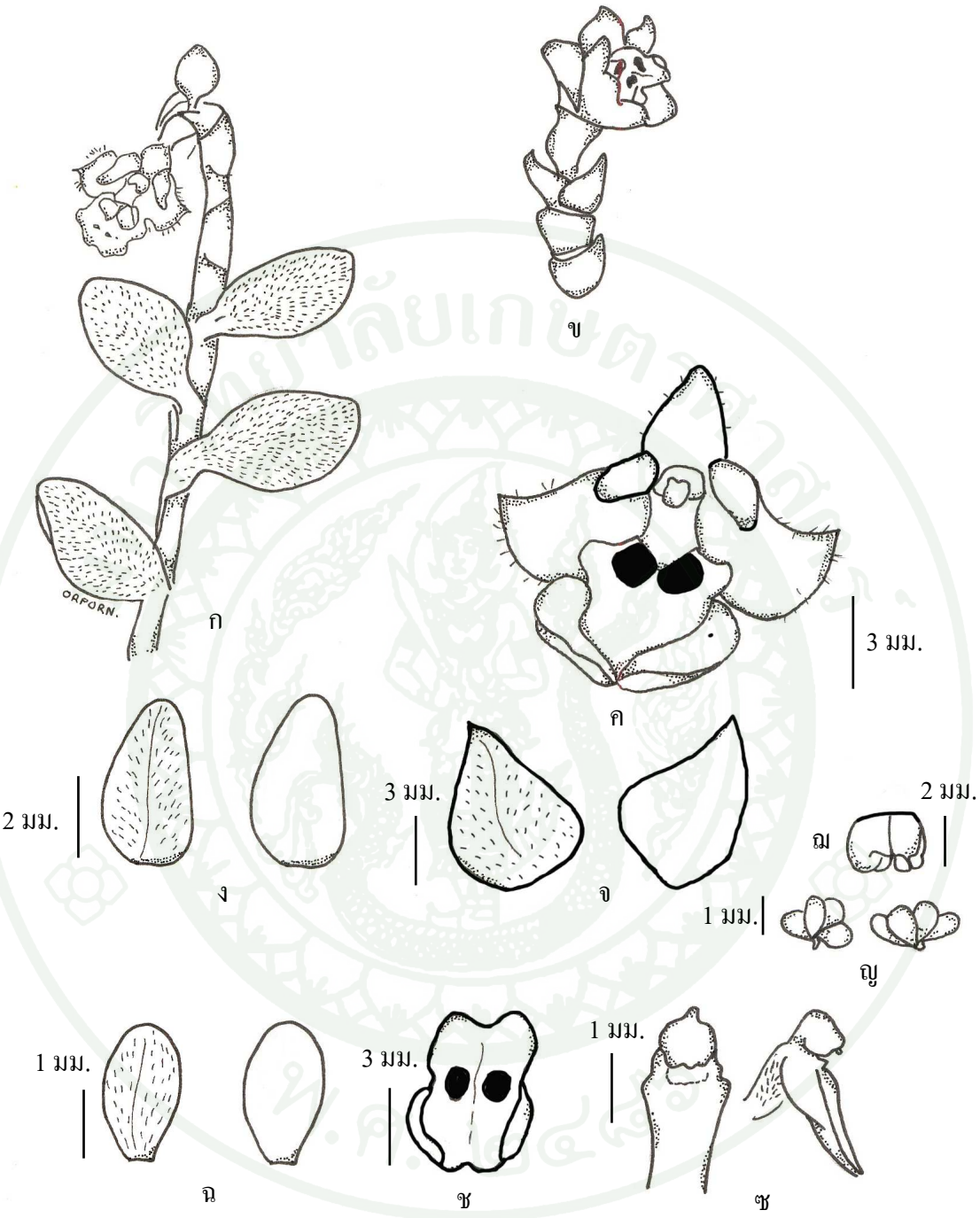

ภาพที่ 94 Trichotosia dasyphylla (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Kraenzl.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านข้าง; ค. ดอกด้านหน้า; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านนอก-ด้านใน; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; ฉ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรด้านหน้า-ด้านข้าง; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชื่อพื้นเมือง.— **สามก้อม**, เอื้องเบี้ยไม้ใบขน (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 8, 17 (BCU), *Charoenpol*, *Iwatsuki* & *Tukuoka* T-3661 (BKF), *Damapong* 38 (QBG), *Garrett* 793 (BKF), *Kerr* 0245 (BK), *K. Larsen*, *S. S. Larsen*, *Nielsen* & *Santisuk* 30714 (BKF), *Larsen* & *Warncke* 3697 (BKF), *Larsen*, *Santisuk* & *Warncke* 2538 (BKF), *Larsen*, *Tang* & *Sookchaloem* 46300 (BKF), *Maxwell* 88-100 (BKF), 92-355 (CMU), 96-870 (CMU), 98-691 (CMU), *Newman* 38 (BKF), *Palee* 231, 740 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri* & *Anuraktrakoon* 36 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Pumicong* 422 (QBG), *Santisuk* 606 (BKF), *Smitinand* 1756 (BKF), *Suddee* 119 (BCU), *Tagawa*, *Iwatsuki* & *Tukuoka* T-2579 (BKF), *Thaithong* 237 (BCU), *Watthana* 2340 (QBG).

2. Trichotosia pulvinata (Lindl.) Kraenzl. in H.G.A.Engler (ed.), Pflanzenr., IV, 50(50): 138. 1911; Seidenf., Opera Bot. 62: 18. f. 6. 1982; Seidenf., Opera Bot. 114: 164. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 265. 1992.— *Eria pulvinata* Lindl., J. Proc. Linn. Soc., Bot. 3: 56. 1859. ภาพที่ 95 และ 115ค-จ

ลำต้น รูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-6 มม. ยาว 15-20 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีขาว **ใบ** รูปใบหอก กว้าง 2-3 ซม. ยาว 8-10 ซม. ปลายแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบหนา อวบน้ำ มีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกตามซอกใบ แต่ละช่อมี 2-3 ดอก ทั้งช่อยาวประมาณ 1 ซม. ก้านช่อยาวประมาณ 6 มม. แกนช่อยาวประมาณ 4 มม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น **ดอก** สีขาวอมชมพู กว้าง 1-1.5 ซม. ยาว 1.5-2 ซม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปรี กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้างประมาณ 5 มม. ยาวประมาณ 1.5 ซม. ปลายแหลม โคนเชื่อมติดตามยาวกับเส้าเกสรที่เจริญยื่นยาวเป็นคาง ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น **กลีบดอก** รูปขอบขนาน กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 8 มม. ปลายมน ด้านนอกมีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น **กลีบปาก** สีขาว กลางกลีบสีชมพู รูปคล้ายช้อน กว้างประมาณ 4 มม. ยาวประมาณ 1 ซม. ปลายแหลมและโค้งลง ขอบกลีบส่วนปลายโค้งขึ้น กลางกลีบเป็นสันนูนตามยาว 3 สัน ส่วนปลายกลีบมีปุ่มเนื้อเยื่อนูนรูปค่อนข้างกลม 1 ปุ่ม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 4 มม. สีเหลือง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

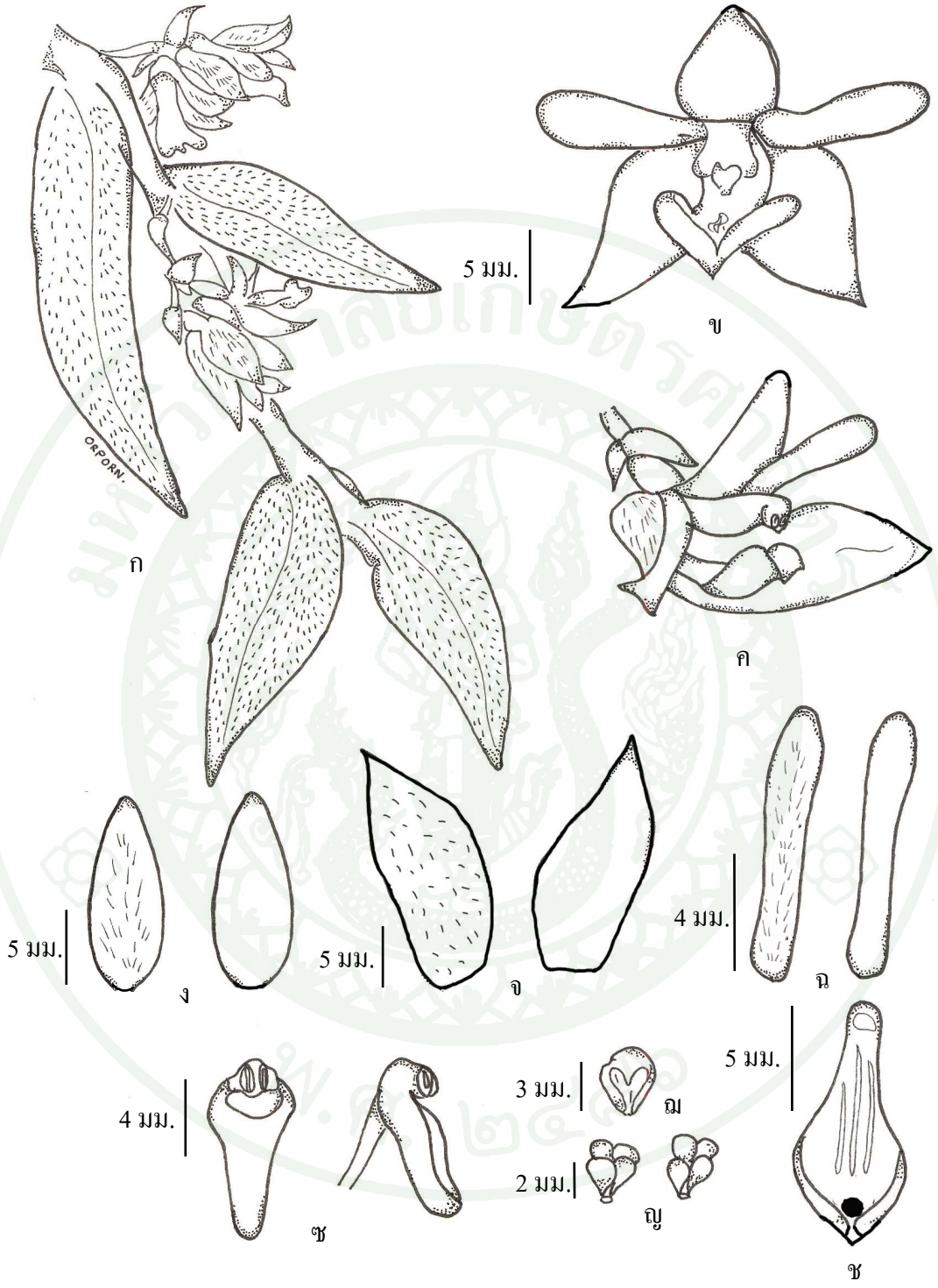

ภาพที่ 95 **Trichotosia pulvinata** (Lindl.) Kraenzl.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอกด้านหน้า; ค. ดอกด้านข้าง; ง. กลีบเลี้ยงบนด้านนอก-ด้านใน; จ. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; ฉ. กลีบดอกด้านนอก-ด้านใน; ช. กลีบปาก; ซ. เส้าเกสรด้านหน้า-ด้านข้าง; ฌ. ฝาครอบกลุ่มเรณู; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

โคนกลีบเชื่อมติดกับคาง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 7 มม. คางยาวประมาณ 5 มม. **กลุ่มเรณู** 8 กลุ่ม เรียงเป็น 2 ชุด ๆ ละ 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มขนาดเท่ากัน รูปไข่กลับ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** สีขาว แต้มจุดประสีชมพู รูปค่อนข้างกลม เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 1 ซม. มีขนสั้นนุ่มสีน้ำตาลหนาแน่น **ผล** ไม่พบ

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงราย (น้ำตกขุนกรณ์) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (เขาเขียว เขาใหญ่); ภาคกลาง: นครนายก; ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ปราจีนบุรี ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง สุราษฎร์ธานี สงขลา ยะลา

การกระจายพันธุ์.— จีน อินเดีย พม่า ภูมิภาคอินโดจีน มาเลเซีย

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่มีแสงแดดปานกลาง ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-850 เมตร ออกดอกเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— **ตรียำปวาย** (ทั่วไป)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Buakhlai* 65 (BCU), *Kerr* 0440 (BK), *Larsen*, *Smitinand* & *Warncke* 162 (BKF), *Maxwell* 02-177 (CMU), 72-503 (BK), *Niyomdham* 3048, 5344 (BKF), *Phueakkhlai* 46 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Put* 3048 (BK), *Smitinand* 1326 (BKF), Sridith 1121 (BCU), *Thaithong* 620, 850 (BCU).

37. Tropidia

Edwards's Bot. Reg. 19: t. 1618. 1833; Hook. f., Fl. Brit. India 6: 93. 1890; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 140. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 96. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 108. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 26. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 50. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 38. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 429. 2001

กล้วยไม้ดิน เจริญทางด้านข้าง ลำต้นตั้งตรง เรียวยาวและแข็ง ใบเดี่ยว มี 2 ถึงหลายใบ เรียงสลับ รูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ช่อดอกแบบช่อกระจะ ออกที่ยอดหรือออกตามซอกใบ กลีบเลี้ยง 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบดอก 3 กลีบ แยกกันเป็นอิสระ กลีบปากอยู่ด้านบน เคลื่อนไหวไม่ได้ ไม่มีเดือย เส้าเกสรไม่มีคาง กลุ่มเรณู 2 กลุ่ม มีก้านกลุ่มเรณู ไม่มีแป้นเหนียว พบกล้วยไม้สกุลนี้ 1 ชนิด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Tropidia pedunculata Blume, Coll. Orchid.: 122. 1859; Holttum in M. R. Hend., Revis. Fl. Malaya 1: 140. 1953; Seidenf. & Smitinand, Orchids Thailand 1: 98. 1958; Seidenf., Dansk Bot. Ark. 32(2): 110. f. 69: 112. 1978; Seidenf., Opera Bot. 114: 27. 1992; Seidenf. & J. J. Wood, Orchids Penins. Malaysia & Singapore: 51. 1992; J. B. Comber, Orchids Sumatra: 40. 2001; T. E. Beaman, J. J. Wood, R. S. Beaman & Beaman, Orchids Sarawak: 430. 2001.— *Tropidia maingayi* Hook. f., Fl. Brit. India 6: 93. 1890. ภาพที่ 96 และ 115ฉ-ช

ลำต้น ตั้งตรง รูปทรงกระบอก เรียวยาวและแข็ง เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 1 ซม. สูง 30-40 ซม. **ราก** ออกเป็นกระจุกที่โคนต้น สีน้ำตาล **ใบ** รูปใบหอกแกมรูปขอบขนาน กว้าง 2-3 ซม. ยาว 10-15 ซม. ปลายเรียวแหลม โคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น แผ่นใบบางคล้ายกระดาษ พับจีบ **ช่อดอก** แบบช่อกระจะ ออกที่ยอดหรือออกตามซอกใบ แต่ละช่อมี 5-15 ดอก ทั้งช่อยาว 4-6 ซม. ก้านช่อยาว 2-3 ซม. แกนช่อยาว 2-3 ซม. ใบประดับย่อยรูปใบหอก กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 9 มม. ปลายเรียวแหลม ด้านนอกเป็นสันตามยาว 3 สัน **ดอก** สีขาว กว้าง 7-8 มม. ยาว 8-9 มม. **กลีบเลี้ยงบน** รูปใบหอก กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 9 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบเลี้ยงข้าง** รูปใบหอก กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 9 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบดอก** รูปใบหอก กว้างประมาณ 2 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายเรียวแหลม ขอบกลีบโค้งขึ้น **กลีบปาก** สีขาว ปลายกลีบสีเหลือง รูปคล้ายลิ้น กว้างประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 6 มม. ปลายแหลมและโค้งลง ขอบกลีบโค้งขึ้น กลางกลีบเป็นสันตามยาว 1 สัน โคนกลีบเป็นแอ่ง **เส้าเกสร** ยาวประมาณ 4 มม. **กลุ่มเรณู** 2 กลุ่ม รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. ก้านกลุ่มเรณูรูปสามเหลี่ยม ยาวประมาณ 4 มม. **ฝาครอบกลุ่มเรณู** รูปไข่ กว้างประมาณ 1 มม. ยาวประมาณ 2 มม. **ก้านดอกรวมรังไข่** ยาวประมาณ 5 มม. **ผล** รูปทรงกระบอก เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 3 มม. ยาวประมาณ 2 ซม. เป็นสันตามยาว 6 สัน

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

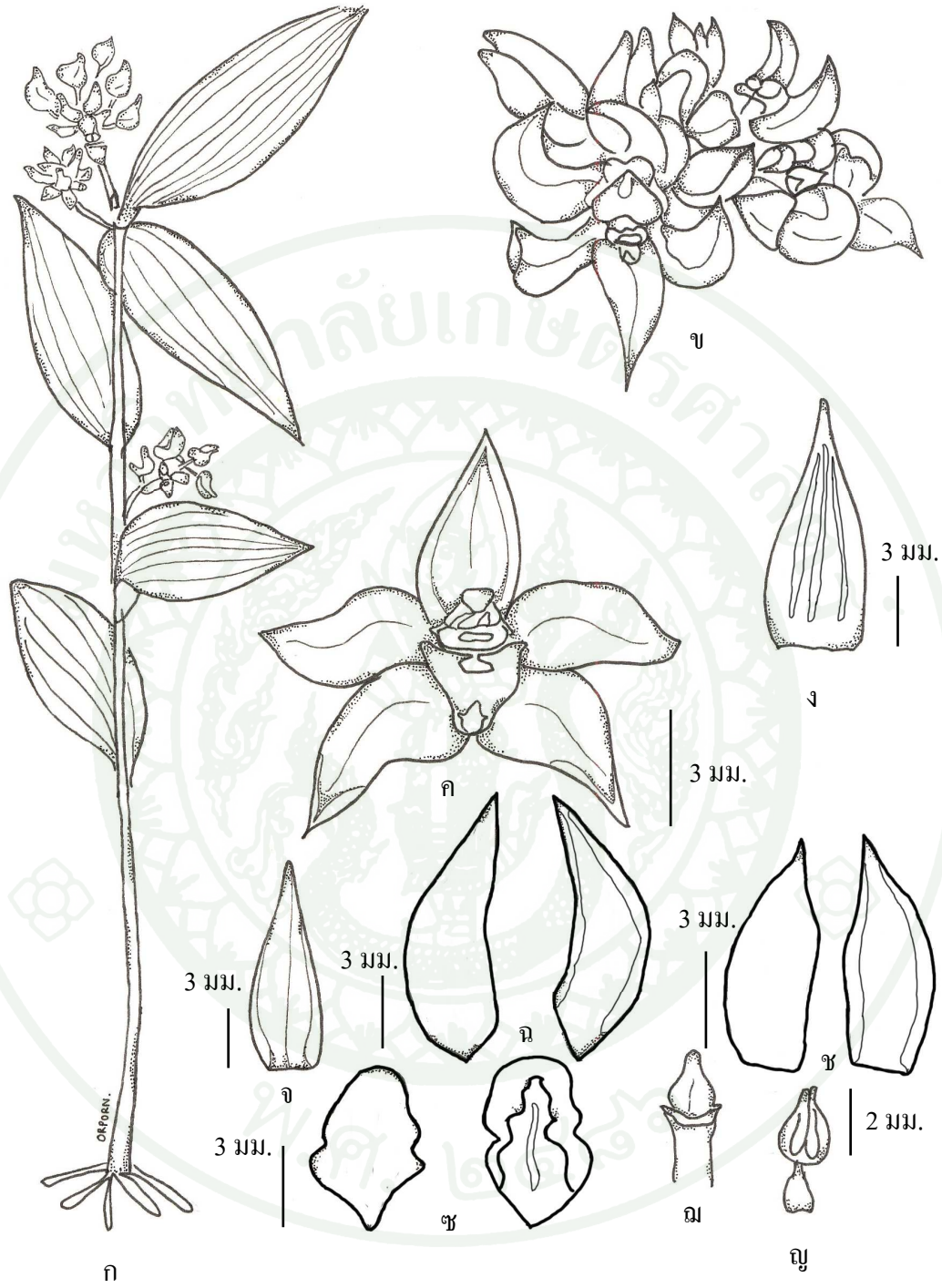

ภาพที่ 96 Tropidia pedunculata Blume: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก; ค. ดอกด้านหน้า; ง. ใบประดับย่อย; จ. กลีบเลี้ยงบนด้านใน; ฉ. กลีบเลี้ยงข้างด้านนอก-ด้านใน; ช. กลีบดอก; ซ. กลีบปาก; ฌ. กลีบปากด้านหลัง-ด้านหน้า; ญ. กลุ่มเรณู

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประเทศไทย.— ภาคเหนือ: เชียงใหม่ (ดอยอินทนนท์ ดอยสุเทพ-ปุย) เชียงราย (น้ำตกขุนกรณ์) พิษณุโลก (ทุ่งแสลงหลวง); ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: ขอนแก่น; ภาคตะวันออก: นครราชสีมา (ปักธงชัย เขาใหญ่ บ้านชุมแสง); ภาคกลาง: สระบุรี (มวกเหล็ก); ภาคตะวันออกเฉียงใต้: ชลบุรี จันทบุรี ตราด (เกาะช้าง); ภาคใต้: ระนอง พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง สงขลา

การกระจายพันธุ์.— มาเลเซีย สุมาตรา บอร์เนียว

นิเวศวิทยา.— พบตามป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง บริเวณพื้นที่ค่อนข้างร่ม ความสูงจากระดับน้ำทะเล 750-850 เมตร ออกดอกเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน เป็นผลเดือนกรกฎาคม

ชื่อพื้นเมือง.— เอื้องดินดอกขาว (ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย)

ตัวอย่างที่ใช้ศึกษา.— *Adisai* 303 (BK), *Bunnak* 152 (BKF), *Kerr* 0711, 0800 (BK), *Larsen*, *Smitinand* & *Warncke* 801 (BKF), *Maxwell* 00-438 (CMU), 73-337 (BK), 86-391 (BKF), *Paisooksantivatana* y2357-89 (BK), *Petrmitr* 430 (CMU), *Phengklai et al.* 6810 (BKF), *Phengnaren* 441 (BKF), *Phuakam* 43 (BKF), *Phueakkhlai*, *Tippayasri Anuraktrakoon* & *Tanaros* 35 (Herbarium of the Department of Botany, Kasetsart University), *Serensen*, *Larsen* & *Hansen* 5567 (BKF), *Smitinand* 3415, 8143 (BKF), *Sridith* 1021 (BCU), *Subnugarn* 3152 (BKF), *Suddee*, *Trisarasri*, *Tepkaew* & *Tamura* T-60131 (BKF), *Watthana* & *Pumicong* 1989 (QBG).

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 97 *Apostasia wallichii* R. Br.: ก-ข. ต้นที่มีช่อดอก; ค-ง. ช่อดอก; จ. ดอก; ฉ. ต้นที่มีช่อผล

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 98 *Disperis neilgherrensis* Wight: ก. ต้นที่มีช่อดอก, *Habenaria chlorina* C. S. P. Parish & Rchb. f.: ข. ต้นที่มีช่อดอก; ค. ช่อดอก, *Habenaria dentata* (Sw.) Schltr.: ง. ต้นที่มีช่อดอก; จ. ช่อดอก, *Habenaria rhodocheila* Hance: ฉ. ต้น; ช. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

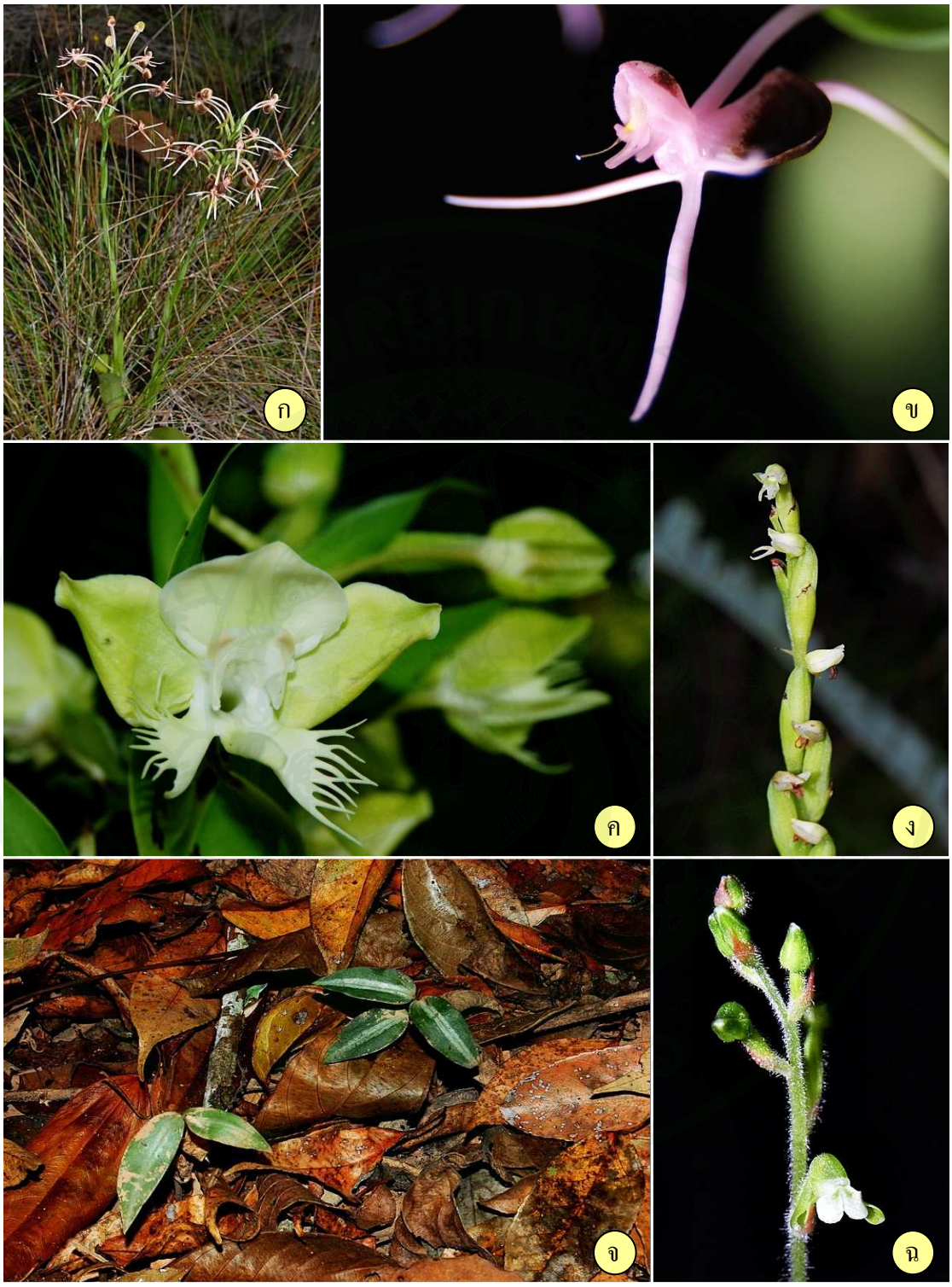

ภาพที่ 99 *Habenaria rostellifera* Rchb. f.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ดอก, *Pecteilis susannae* (L.) Raf.: ค. ช่อดอก, *Peristylus lacertiferus* (Lindl.) J. J. Sm.: ง. ช่อดอก, *Zeuxine nervosa* (Wall. ex Lindl.) Benth. ex Trimen: จ. ต้น; ฉ. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 100 *Acampe rigida* (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt: ก. ช่อดอก, *Acriopsis indica* Wight: ข. ต้นที่มีช่อดอก; ค. ช่อดอก, *Aerides falcata* Lindl. & Paxton: ง. ต้นที่มีช่อผล; จ. ช่อดอก, *Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb. f.: ฉ. ต้น; ช. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 101 *Arundina graminifolia* (D. Don) Hochr.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก, *Biermannia ciliata* (Ridl.) Garay: ค. ต้นที่มีช่อดอก; ง. ช่อดอก, *Bulbophyllum affine* Wall. ex Lindl.: จ. ต้น; ฉ. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 102 *Bulbophyllum blepharistes* Rchb. f.: ก. ต้น; ข. ช่อดอก, *Bulbophyllum clandestinum* Lindl.: ค. ต้น, *Bulbophyllum haniffii* Carr: ง. ช่อดอก, *Bulbophyllum odoratissimum* (Sm.) Lindl. ex Hook. f.: จ. ช่อดอก, *Bulbophyllum orientale* Seidenf.: ฉ. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 103 *Calanthe cardioglossa* Schltr.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก, *Cleisostoma fuerstenbergianum* Kraenzl.: ค. ต้นที่มีช่อดอก; ง. ช่อดอก, *Cleisostoma subulatum* Blume: จ. ช่อดอก, *Coelogyne cumingii* Lindl.: ฉ. หัวเทียมที่มีช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 104 *Coelogyne trinervis* Lindl.: ก. หัวเทียมที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก, *Cymbidium bicolor* Lindl.: ค. ต้นที่มีช่อดอก; ง. ช่อดอก, *Cymbidium ensifolium* (L.) Sw.: จ. ต้น; ฉ. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 105 *Dendrobium acinaciforme* Roxb.: ก. ดอก, *Dendrobium christyanum* Rchb. f.: ข. ดอก, *Dendrobium chrysotoxum* Lindl.: ค. ต้น; ง. ช่อดอก, *Dendrobium crystallinum* Rchb. f.: จ. ต้นที่มีช่อดอก; ฉ. ดอก, *Dendrobium ellipsophyllum* Tang & F. T. Wang: ช. ต้นที่มีดอก; ซ. ดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

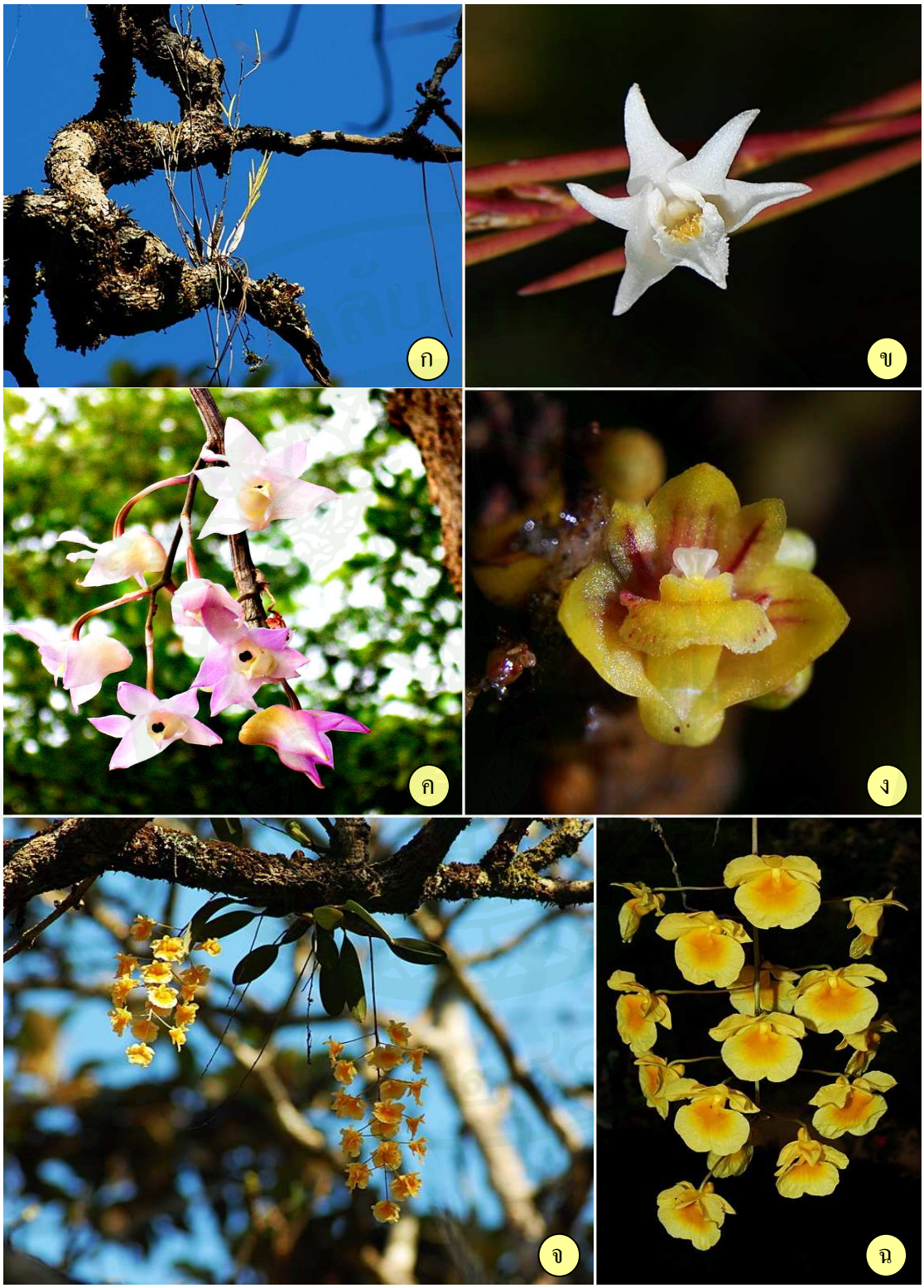

ภาพที่ 106 *Dendrobium exile* Schltr.: ก. ต้น; ข. ดอก, *Dendrobium hercoglossum* Rchb. f.: ค. ต้นที่มีช่อดอก, *Dendrobium indivisum* (Blume) Miq.: ง. ดอก, *Dendrobium lindleyi* Steud.: จ. ต้นที่มีช่อดอก; ฉ. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 107 *Dendrobium pachyglossum* C. S. P. Parish & Rchb. f.: ก. ต้น; ข. ช่อดอก, *Dendrobium parciflorum* Rchb. f. ex Lindl.: ค. ต้น; ง. ช่อดอก, *Dendrobium polyanthum* Wall. ex Lindl.: จ. ต้นที่มีช่อดอก; ฉ. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 108 *Dendrobium pulchellum* Roxb. ex Lindl.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก, *Dendrobium secundum* (Blume) Lindl.: ค. ต้น; ง. ช่อดอก, *Dendrobium senile* C. S. P. Parish & Rchb. f.: จ. ต้นที่มีดอก; ฉ. ดอก, *Dendrobium signatum* Rchb. f.: ช. ดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

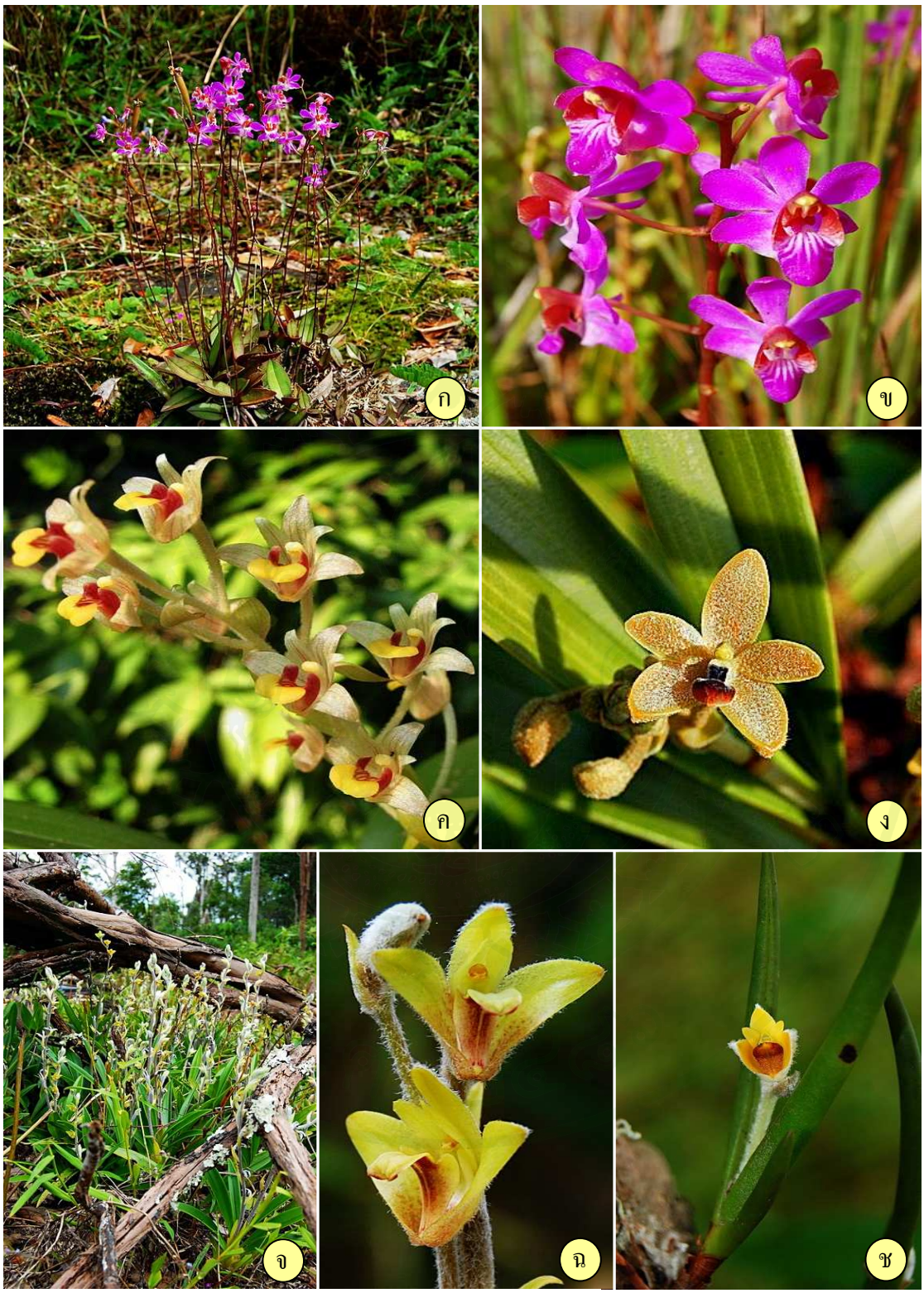

ภาพที่ 109 *Doritis pulcherrima* Lindl.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก, *Eria amica* Rchb. f.: ค. ช่อดอก, *Eria discolor* Lindl.: ง. ช่อดอก, *Eria lasiopetala* (Willd.) Ormerod: จ. ต้นที่มีช่อดอก; ฉ. ช่อดอก, *Eria pannea* Lindl.: ช. ต้นที่มีดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 110 *Eulophia spectabilis* (Dennst.) Suresh: ก. ช่อดอก, *Gastrodia exilis* Hook. f.: ข. ช่อดอก, *Kingidium deliciosum* (Rchb. f.) H. R. Sweet: ค. ช่อดอก, *Liparis cespitosa* (Lam.) Lindl.: ง. ต้นที่มีช่อผล, *Luisia brachystachys* (Lindl.) Blume: จ. ช่อดอก, *Luisia psyche* Rchb. f.: ฉ. ดอก, *Micropera pallida* (Roxb.) Lindl.: ช. ช่อดอก, *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf.: ซ. ต้นที่มีใบ; ฌ. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

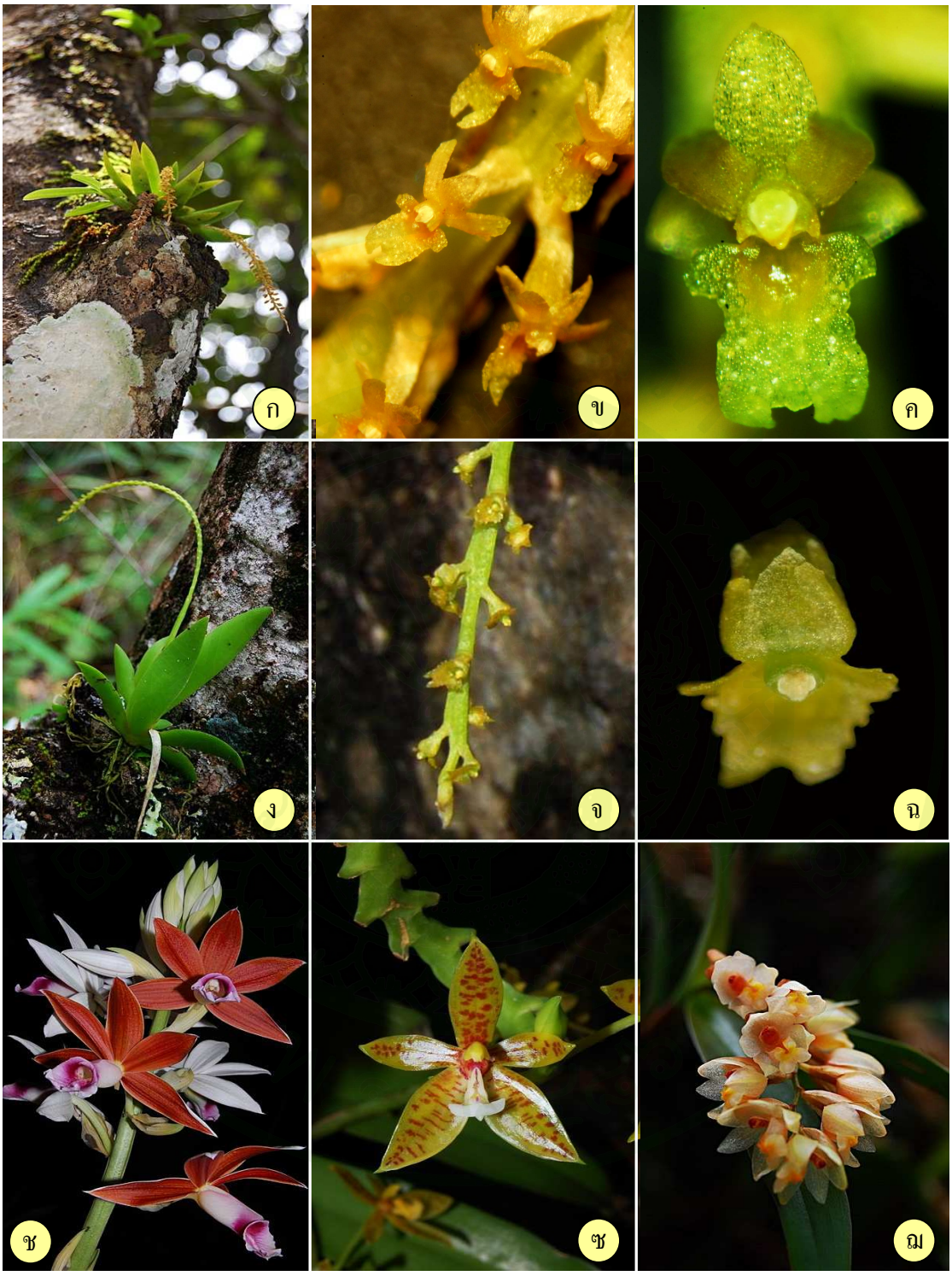

ภาพที่ 111 *Oberonia falconeri* Hook. f.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก; ค. ดอก, *Oberonia gammiei* King & Pantl.: ง. ต้นที่มีช่อดอก; จ. ช่อดอก; ฉ. ดอก, *Phaius tankervilleae* (Banks ex L'Hér.) Blume: ช. ช่อดอก, *Phalaenopsis cornu-cervi* (Breda) Blume & Rchb. f.: ซ. ช่อดอก, *Pholidota articulata* Lindl.: ฌ. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

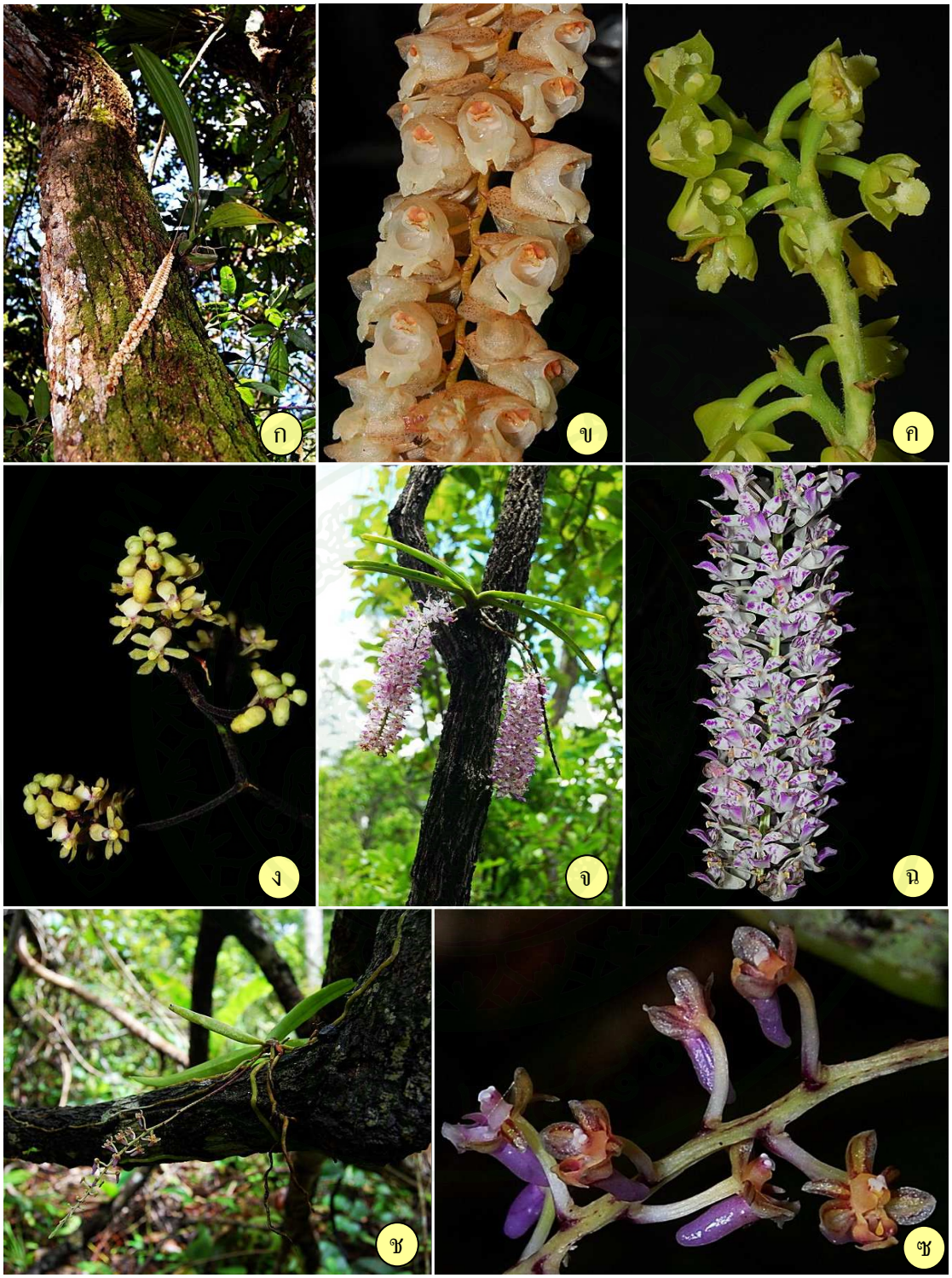

ภาพที่ 112 *Pholidota imbricata* Lindl.: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก, *Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H. R. Sweet: ค. ช่อดอก, *Pomatocalpa maculosum* (Lindl.) J. J. Sm.: ง. ช่อดอก, *Rhynchostylis retusa* (L.) Blume: จ. ต้นที่มีช่อดอก; ฉ. ช่อดอก, *Sarcoglyphis mirabilis* (Rchb. f.) Garay: ช. ต้นที่มีช่อดอก; ซ. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 113 *Spathoglottis affinis* de Vriese: ก. ต้นที่มีช่อดอก; ข. ช่อดอก, *Spathoglottis plicata* Blume: ค. ช่อดอก, *Staurochilus fasciatus* (Rchb. f.) Ridl.: ง. ต้นที่มีช่อดอก; จ. ช่อดอก, *Taeniophyllum pahangense* Carr: ฉ. ต้น; ช. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 114 *Tainia angustifolia* (Lindl.) Benth. & Hook. f.: ก. หัวเทียม; ข. ดอก, *Tainia penangiana* Hook. f.: ค. หัวเทียม; ง. ดอก, *Thrixspermum acuminatissimum* (Blume) Rchb. f.: จ. ช่อดอก, *Thrixspermum centipeda* Lour.: ฉ. ต้นที่มีช่อดอก; ช. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาพที่ 115 *Trichotosia dasyphylla* (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Kraenzl.: ก. ต้นที่มีดอก; ข. ดอก, *Trichotosia pulvinata* (Lindl.) Kraenzl.: ค. ต้นที่มีช่อดอก; ง-จ. ช่อดอก, *Tropidia pedunculata* Blume: ฉ. ต้นที่มีช่อดอก; ช. ช่อดอก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิเวศวิทยาบางประการของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ประกอบด้วยสังคมพืช 5 ชนิด ได้แก่ ทุ่งหญ้า ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรังผสมไม้สน และป่าดิบเขาต่ำ ซึ่งมีปัจจัยที่มีอิทธิพลก่อให้เกิดสังคมพืชชนิดต่าง ๆ คือ ภูมิอากาศ (climatic) ประเภทของดินและหิน (edaphic) ความสูงจากระดับน้ำทะเล (elevation) และชีวปัจจัย (biotic) (ธวัชชัย, 2550) จึงทำให้จำนวนชนิดกล้วยไม้ที่พบในแต่ละสังคมพืชแตกต่างกัน กล้วยไม้บางชนิดพบเฉพาะในสังคมพืชใดสังคมพืชหนึ่ง และบางชนิดพบในสังคมพืช 2 ชนิด กล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าดิบแล้ง พบมากที่สุด มี 58 ชนิด กล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าเต็งรังผสมไม้สน มี 4 ชนิด กล้วยไม้ที่พบเฉพาะในทุ่งหญ้า มี 2 ชนิด กล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าดิบเขาต่ำ มี 2 ชนิด และกล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าเต็งรัง พบน้อยที่สุด มี 1 ชนิด ส่วนกล้วยไม้ที่พบในสังคมพืช 2 ชนิด ได้แก่ ป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง มี 4 ชนิด ป่าดิบแล้งและป่าดิบเขาต่ำ มี 4 ชนิด ป่าดิบแล้งและป่าเต็งรังผสมไม้สน มี 3 ชนิด และทุ่งหญ้าและป่าดิบแล้ง มี 1 ชนิด (ภาพที่ 116 และตารางที่ 1)

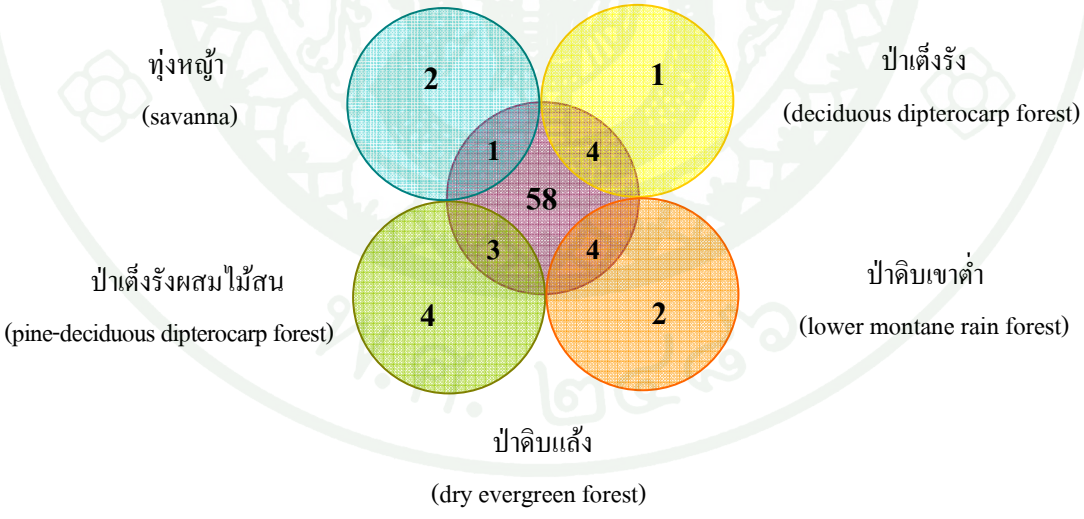

ภาพที่ 116 ความหลากหลายของกล้วยไม้กับชนิดสังคมพืช

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล้วยไม้ที่พบเฉพาะในสังคมพืชใดสังคมพืชหนึ่ง

1. ป่าดิบแล้ง (dry evergreen forest) เรือนยอดไม้ปกคลุมต่อเนื่องกันตลอด พื้นป่ามีเศษใบไม้ปกคลุม พบตามที่ราบและเชิงเขา ความสูงจากระดับน้ำทะเล 500-850 เมตร จากการสำรวจพบว่า มีกล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าดิบแล้ง 58 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย 42 ชนิด อิงอาศัยอยู่ใกล้ยอดของพืชให้อาศัย บริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่มีแสงแดดจัด เป็นกล้วยไม้ดิน 6 ชนิด ขึ้นตามชายป่าดิบแล้งที่มีแสงแดดจัด ได้แก่ ว่านหัวครู (*Eulophia spectabilis*) นางอั้วน้อย (*Habenaria dentata*) นางตายปากส้อม (*Peristylus lacertiferus*) เอื้องพร้าว (*Phaius tankervilleae*) เอื้องสีลา (*Tainia angustifolia*) และเอื้องสีลาเหลือง (*Tainia penangiana*) เป็นกล้วยไม้ดิน 5 ชนิด และกล้วยไม้กินซาก 1 ชนิด ขึ้นบนดินที่มีเศษใบไม้ทับถมบริเวณที่ร่มมีแสงแดดส่องถึง ได้แก่ ตานขโมย (*Apostasia wallichii*) นางคำ (*Cymbidium ensifolium*) เอื้องคันศร (*Disperis neilgherrensis*) เอื้องดินใบบัว (*Nervilia crociformis*) เอื้องดินปากหัวใจ (*Zeuxine nervosa*) และเอื้องกลีบติด (*Gastrodia exilis*) เป็นกล้วยไม้อิงอาศัย 3 ชนิดและกล้วยไม้ดิน 1 ชนิด พบบริเวณพื้นที่ร่มริมแหล่งน้ำ ได้แก่ สิงโตปากนก (*Bulbophyllum clandestinum*) เอื้องใบกิ่ว (*Cleisostoma subulatum*) เอื้องผีเสื้อทอง (*Pennilabium struthio*) และว่านจุก (*Spathoglottis plicata*)

2. ป่าเต็งรังผสมไม้สน (pine-deciduous dipterocarp forest) เป็นป่าโปร่ง มีแสงแดดจัด พบสนสองใบ (*Pinus merkusii* Jungh. & de Vriese) สูงเด่นกว่าเรือนยอดชั้นบนของป่าชนิดนี้ ความสูงจากระดับน้ำทะเล 900-950 เมตร จากการสำรวจพบว่า มีกล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าเต็งรังผสมไม้สน 4 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นกล้วยไม้ดิน 3 ชนิดและกล้วยไม้ขึ้นบนหิน 1 ชนิด พบบริเวณพื้นที่เปิดโล่งมีแสงแดดจัด ได้แก่ สิงโตกลอกตา (*Bulbophyllum blepharistes*) ม้าวิ่ง (*Doritis pulcherrima*) หญ้ามันปู (*Habenaria rostellifera*) และเหลืองพิศมร (*Spathoglottis affinis*)

3. ทุ่งหญ้า (savanna) เป็นทุ่งหญ้าขนาดใหญ่ มีไม้ต้นขึ้นอยู่ห่าง ๆ พื้นที่เปิดโล่งมีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-850 เมตร จากการสำรวจพบว่า มีกล้วยไม้ที่พบเฉพาะในทุ่งหญ้า 2 ชนิด เป็นกล้วยไม้ดินที่พบบริเวณพื้นที่เปิดโล่งมีแสงแดดจัด ได้แก่ หญ้าจิ้มฟันควาย (*Arundina graminifolia*) และเอื้องสีตอง (*Habenaria chlorina*)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. ป่าดิบเขาต่ำ (lower montane rain forest) มีเรือนยอดแน่นทึบ พื้นล่างมีพรรณไม้หนาแน่น และมีแหล่งน้ำขนาดเล็กกระจายทั่วไป พื้นป่ามีซากใบไม้ทับถมหนา ความสูงจากระดับน้ำทะเล 900-950 เมตร จากการสำรวจพบว่า มีกล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าดิบเขาต่ำ 2 ชนิด เป็นกล้วยไม้ดิน 1 ชนิด ขึ้นบนดินที่มีเศษใบไม้ทับถมบริเวณพื้นที่ร่มมีแสงแดดส่องถึง คือ เอื้องน้ำต้น (*Calanthe cardioglossa*) และเป็นกล้วยไม้อิงอาศัย 1 ชนิด อิงอาศัยอยู่ใกล้ยอดของพืชให้อาศัยบริเวณพื้นที่ร่มมีแสงแดดส่องถึง คือ เอื้องขนหมู (*Dendrobium pachyglossum*)

5. ป่าเต็งรัง (deciduous dipterocarp forest) เป็นป่าโปร่ง ค่อนข้างแห้งแล้ง ดินเป็นดินทรายหรือดินลูกรัง เป็นพื้นที่เปิดโล่งมีแสงแดดจัด ความสูงจากระดับน้ำทะเล 700-850 เมตร จากการสำรวจพบว่า มีกล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าเต็งรัง 1 ชนิด อิงอาศัยอยู่บนต้นเหียง คือ เอื้องแปรงสีฟัน (*Dendrobium secundum*)

กล้วยไม้ที่พบในสังคมพืช 2 ชนิด

1. ป่าดิบแล้งและป่าเต็งรัง พบกล้วยไม้ 4 ชนิด ได้แก่ จุกพราหมณ์ (*Acriopsis indica*) นางอั้ว (*Pecteilis susannae*) เอื้องนางอ้ม (*Polystachya concreta*) และเอื้องดินดอกขาว (*Tropidia pedunculata*) พบบริเวณพื้นที่เปิดโล่งมีแสงแดดจัดและพบตามชายป่าดิบแล้งที่มีแสงแดดส่องถึง

2. ป่าดิบแล้งและป่าดิบเขาต่ำ พบกล้วยไม้ 4 ชนิด ได้แก่ สิงโตรวงทอง (*Bulbophyllum orientale*) ปัดแดง (*Habenaria rhodocheila*) กาตาฉ่อ (*Kingidium deliciosum*) และสามก้อม (*Trichotosia dasyphylla*) พบบริเวณพื้นที่ร่มริมแหล่งน้ำที่มีแสงแดดส่องถึง

3. ป่าดิบแล้งและป่าเต็งรังผสมไม้สน พบกล้วยไม้ 3 ชนิด ได้แก่ เอื้องหมาก (*Coelogyne trinervis*) เอื้องชะนี (*Dendrobium senile*) และเอื้องบายศรี (*Eria lasiopetala*) พบบริเวณพื้นที่เปิดโล่งที่แสงแดดจัด

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

4. ป่าดิบแล้งและทุ่งหญ้า พบกล้วยไม้ 1 ชนิด คือ เอื้องผึ้ง (*Dendrobium lindleyi*) พบบริเวณพื้นที่เปิดโล่งมีแสงแดดจัด มักอิงอาศัยอยู่บนต้นกระโดน

จำนวนประชากรกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

จากการสำรวจและศึกษากล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง ตามเส้นทางสำรวจ (line transect) ที่กำหนด 6 เส้นทางสำรวจ ได้แก่ เส้นทางน้ำตกแก่งโสภา เส้นทางหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ สล. 8 (หนองแม่นา) เส้นทางส่องสัตว์ เส้นทางทุ่งนางพญา เส้นทางแก่งวังน้ำเย็น และเส้นทางทุ่งโนนสน พบว่า กล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรมากที่สุดในพื้นที่ศึกษา มี 4 ชนิด ได้แก่ เอื้องผึ้ง (*Dendrobium lindleyi*) เอื้องบายศรี (*Eria lasiopetala*) ตานขโมย (*Apostasia wallichii*) และเอื้องกาบดอก (*Pholidota imbricata*) พบ 55, 48, 40 และ 35 กอ ตามลำดับ กล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรมาก มี 16 ชนิด กล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรปานกลาง มี 23 ชนิด กล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรน้อย มี 28 ชนิด ส่วนกล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรน้อยมาก มี 9 ชนิด ได้แก่ เอื้องดอกมะเขือ (*Dendrobium hercoglossum*) เอื้องสารภี (*Acampe rigida*) นางตายปากส้อม (*Peristylus lacertiferus*) ตะขาบแดง (*Thrixspermum acuminatissimum*) เอื้องใบกิ่ว (*Cleisostoma subulatum*) เอื้องผีเสื้อทอง (*Pennilabium struthio*) เอื้องเสือแผ้ว (*Pomatocalpa maculosum*) เอื้องปีกไก่ใหญ่ (*Agrostophyllum planicaule*) และแก่นตัวผู้ลู่ลม (*Oberonia gammiei*) พบ 1, 3, 3, 3, 4, 4, 4, 5 และ 5 กอ ตามลำดับ (ตารางที่ 2)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรกล้วยไม้ที่พบตามเส้นทางสำรวจที่กำหนดไว้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	เส้นทางสำรวจ						จำนวนประชากร
		1	2	3	4	5	6	
วงศ์ย่อย Apostasioideae								
1. *Apostasia wallichii* R. Br.	ตานขโมย		/	/		/		*****
วงศ์ย่อย Orchidoideae								
2. *Disperis neilgherrensis* Wight	เอื้องคันศร*					/		**
3. *Habenaria chlorina* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องสีตอง			/				****
4. *H. dentata* (Sw.) Schltr.	นางอั้วน้อย	/					/	****
5. *H. rhodocheila* Hance	ปัดแดง				/		/	***
6. *H. rostellifera* Rchb. f.	หญ้ามันปู						/	**
7. *Pecteilis susannae* (L.) Raf.	นางอั้ว			/	/	/		***
8. *Peristylus lacertiferus* (Lindl.) J. J. Sm.	นางตาย ปากส้อม*	/						*
9. *Zeuxine nervosa* (Wall. ex Lindl.) Benth. ex Trimen	เอื้องดิน ปากหัวใจ*						/	**
วงศ์ย่อย Epidendroideae								
10. *Acampe rigida* (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt	เอื้องสารภี		/					*
11. *Acriopsis indica* Wight	จุกพราหมณ์		/		/	/		**
12. *Aerides falcata* Lindl. & Paxton	เอื้องกุหลาบพวง		/			/		****

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	เส้นทางสำรวจ						จำนวนประชากร
		1	2	3	4	5	6	
13. *Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb. f.	เอื้องปีกไก่ใหญ่					/		*
14. *Arundina graminifolia* (D. Don) Hochr.	หญ้าจิ้มฟันควาย	/			/			****
15. *Biermannia ciliata* (Ridl.) Garay	เอื้องขนขาว*		/					***
16. *Bulbophyllum affine* Wall. ex Lindl.	สิงโตประหลาด				/	/		**
17. *B. blepharistes* Rchb. f.	สิงโตกลอกตา						/	**
18. *B. clandestinum* Lindl.	สิงโตปากนก*		/			/		***
19. *B. haniffii* Carr	สิงโตสร้อยระย้า*		/					**
20. *B. odoratissimum* (Sm.) Lindl. ex Hook. f.,	สิงโตโคมไฟ		/			/		***
21. *B. orientale* Seidenf.	สิงโตรวงทอง				/	/	/	****
22. *Calanthe cardioglossa* Schltr.	เอื้องน้ำต้น						/	**
23. *Cleisostoma fuerstenbergianum* Kraenzl.	ก้างปลา	/				/		***
24. *C. subulatum* Blume	เอื้องใบกิ่ว					/		*
25. *Coelogyne cumingii* Lindl.	เอื้องมัน				/			****
26. *C. trinervis* Lindl.	เอื้องหมาก				/		/	****
27. *Cymbidium bicolor* Lindl.	กะเรกะร่อนด้ามข้าว				/			**
28. *C. ensifolium* (L.) Sw.	นางคำ					/		***

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	เส้นทางสำรวจ						จำนวนประชากร
		1	2	3	4	5	6	
29. *Dendrobium acinaciforme* Roxb.	เอื้องยอดสร้อย		/			/	/	****
30. *D. christyanum* Rchb. f.	เอื้องแซะภูกระดึง				/			**
31. *D. chrysotoxum* Lindl.	เอื้องคำ		/	/	/			***
32. *D. crystallinum* Rchb. f.	เอื้องนางฟ่อน		/			/		****
33. *D. ellipsophyllum* Tang & F. T. Wang	เอื้องทอง		/		/	/		****
34. *D. exile* Schltr.	เอื้องเสี้ยน	/				/		***
35. *D. hercoglossum* Rchb. f.	เอื้องดอกมะเขือ					/		*
36. *D. indivisum* (Blume) Miq.	เอื้องลิ้น		/					**
37. *D. lindleyi* Steud.	เอื้องผึ้ง		/		/	/	/	*****
38. *D. pachyglossum* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องขนหมู						/	**
39. *D. parciflorum* Rchb. f. ex Lindl.	เอื้องดอกขาวใบแบน*		/					***
40. *D. polyanthum* Wall. ex Lindl.	เอื้องสายประสาท		/					***
41. *D. pulchellum* Roxb. ex Lindl.	เอื้องคำตาควาย	/						**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	เส้นทางสำรวจ						จำนวนประชากร
		1	2	3	4	5	6	
42. *Dendrobium secundum* (Blume) Lindl.	เอื้องแปรงสีฟัน					/		**
43. *D. senile* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องชะนี				/		/	****
44. *D. signatum* Rchb. f.	เอื้องเค้ากิ่ว				/			***
45. *Doritis pulcherrima* Lindl.	ม้าวิ่ง						/	****
46. *Eria amica* Rchb. f.	เอื้องผีพราย				/			***
47. *E. discolor* Lindl.	เอื้องตาลหิน				/			***
48. *E. lasiopetala* (Willd.) Ormerod	เอื้องบายศรี					/	/	*****
49. *E. pannea* Lindl.	พรรณี				/	/		****
50. *Eulophia spectabilis* (Dennst.) Suresh	ว่านหัวครู					/		**
51. *Gastrodia exilis* Hook. f.	เอื้องกลีบติด		/					***
52. *Kingidium deliciosum* (Rchb. f.) H. R. Sweet	กาตาฉ่อ					/	/	**
53. *Liparis cespitosa* (Lam.) Lindl.	เอื้องข้าวนก		/			/		**
54. *Luisia brachystachys* (Lindl.) Blume	เอื้องลิ้นดำดอกเล็ก*		/					***
55. *L. psyche* Rchb. f.	เอื้องลิ้นดำ		/		/			**
56. *Micropera pallida* (Roxb.) Lindl.	เอื้องแมลงปอทอง					/		****
57. *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf.	เอื้องดินใบบัว*		/			/		***

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	เส้นทางสำรวจ						จำนวนประชากร
		1	2	3	4	5	6	
58. *Oberonia falconeri* Hook. f.	แก่นตัวผู้		/			/		**
59. *O. gammiei* King & Pantl.	แก่นตัวผู้ลู่ลม*		/					*
60. *Pennilabium struthio* Carr	เอื้องผีเสื้อทอง*					/		*
61. *Phaius tankervilleae* (Banks ex L'Hér.) Blume	เอื้องพร้าว				/			**
62. *Phalaenopsis cornu-cervi* (Breda) Blume & Rchb. f.	เอื้องม้าลายเสือ		/					***
63. *Pholidota articulata* Lindl.	เอื้องลำต่อ				/			****
64. *P. imbricata* Lindl.	เอื้องกาบดอก		/	/	/	/		*****
65. *Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H. R. Sweet	เอื้องคางอ้ม		/		/	/		***
66. *Pomatocalpa maculosum* (Lindl.) J. J. Sm.	เอื้องเสือแผ้ว				/			*
67. *Rhynchostylis retusa* (L.) Blume	เอื้องไอยเรศ		/			/		**
68. *Sarcoglyphis mirabilis* (Rchb. f.) Garay	เอื้องพวงพลอย		/			/		**
69. *Spathoglottis affinis* de Vriese	เหลืองพิศมร						/	****
70. *S. plicata* Blume	ว่านจุก				/			***
71. *Staurochilus fasciatus* (Rchb. f.) Ridl.	เอื้องเสือโคร่ง		/					**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	เส้นทางสำรวจ						จำนวนประชากร
		1	2	3	4	5	6	
72. *Taeniophyllum pahangense* Carr	เอื้องไร้ใบ ดอกจิ๋ว*		/					**
73. *Tainia angustifolia* (Lindl.) Benth. & Hook. f.	เอื้องสีลา		/					***
74. *T. penangiana* Hook. f.	เอื้องสีลาเหลือง					/		**
75. *Thrixspermum acuminatissimum* (Blume) Rchb. f.	ตะขาบแดง		/			/		*
76. *T. centipeda* Lour.	ตะขาบเหลือง		/			/		**
77. *Trichotosia dasyphylla* (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Kraenzl.	สามก้อม				/		/	***
78. *T. pulvinata* (Lindl.) Kraenzl.	ตรียำปวาย				/	/		***
79. *Tropidia pedunculata* Blume	เอื้องดิน ดอกขาว*		/	/	/	/		**

หมายเหตุ เส้นทางสำรวจ: 1 = เส้นทางน้ำตกแก่งโสภา, 2 = เส้นทางหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ สล.8 (หนองแม่นา), 3 = เส้นทางส่องสัตว์, 4 = เส้นทางทุ่งนางพญา, 5 = เส้นทางแก่งวังน้ำเย็น, 6 = เส้นทางทุ่งโนนสน

จำนวนประชากร: * น้อยมาก (พบ 1-5 กลุ่มหรือกอ) ** น้อย (พบ 6-10 กลุ่มหรือกอ)
*** ปานกลาง (พบ 11-20 กลุ่มหรือกอ) **** มาก (พบ 21-30 กลุ่มหรือกอ)
***** มากที่สุด (พบกระจายทั่วไปในพื้นที่ศึกษา)

* ชื่อไทย: ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชีพลักษณ์ของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

กล้วยไม้แต่ละชนิดที่พบในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงมีช่วงเวลาการออกดอกแตกต่างกัน จากการสำรวจพบว่า เดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม เป็นช่วงเวลาที่กล้วยไม้ออกดอกมากที่สุด เนื่องจากมีปริมาณน้ำฝนมาก ทำให้มีความชื้นที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโต กล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอกนานที่สุด 5 เดือน มี 4 ชนิด ในจำนวนนี้มี 3 ชนิดที่ออกดอกเดือนเมษายนถึงสิงหาคม ได้แก่ เอื้องยอดสร้อย (*Dendrobium acinaciforme*) เอื้องทอง (*Dendrobium ellipsophyllum*) และเอื้องพวงพลอย (*Sarcoglyphis mirabilis*) และอีก 1 ชนิดที่ออกดอกเดือนกรกฎาคมถึงกันยายน คือ เอื้องม้าลายเสือ (*Phalaenopsis cornu-cervi*) กล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอก 4 เดือน มี 5 ชนิด กล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอก 3 เดือน มี 4 ชนิด กล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอก 2 เดือน มี 27 ชนิด กล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอก 1 เดือน มี 38 ชนิด และกล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอกสั้นที่สุด มี 1 ชนิด คือ เอื้องกลีบติด (*Gastrodia exilis*) ออกดอกและ/หรือเป็นผล 10-15 วัน (ตารางที่ 3)

สำรวจพบกล้วยไม้ที่เป็นผล 37 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาเป็นผล 2 เดือน 7 ชนิด ได้แก่ สิงโตรวงทอง (*Bulbophyllum orientale*) เป็นผลเดือนมกราคมถึงกุมภาพันธ์ เอื้องสายประสาท (*Dendrobium polyanthum*) เป็นผลเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม เอื้องคำ (*Dendrobium chrysotoxum*) เป็นผลเดือนมีนาคมถึงเมษายน นางคำ (*Cymbidium ensifolium*) เป็นผลเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม เอื้องมัน (*Coelogyne cumingii*) เป็นผลเดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน สามก้อม (*Trichotosia dasyphylla*) เป็นผลเดือนกรกฎาคมถึงสิงหาคม และนางตายปากส้อม (*Peristylus lacertiferus*) เป็นผลเดือนกันยายนถึงตุลาคม และพบกล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาเป็นผล 1 เดือน 30 ชนิด (ตารางที่ 4)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 3 ช่วงเวลาออกดอกของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ช่วงเวลาออกดอก											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
วงศ์ย่อย Apostasioideae													
1. *Apostasia wallichii* R. Br.	ตานขโมย					/	/						
วงศ์ย่อย Orchidoideae													
2. *Disperis neilgherrensis* Wight	เอื้องคันศร*						/	/					
3. *Habenaria chlorina* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องสีตอง									/			
4. *H. dentata* (Sw.) Schltr.	นางอั้วน้อย									/	/		
5. *H. rhodocheila* Hance	ปัดแดง							/					
6. *H. rostellifera* Rchb. f.	หญ้ามันปู								/	/			
7. *Pecteilis susannae* (L.) Raf.	นางอั้ว							/					
8. *Peristylus lacertiferus* (Lindl.) J. J. Sm.	นางตาย ปากส้อม*									/			
9. *Zeuxine nervosa* (Wall. ex Lindl.) Benth. ex Trimen	เอื้องดิน ปากหัวใจ*		/										
วงศ์ย่อย Epidendroideae													
10. *Acampe rigida* (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt	เอื้องสารภี				/	/							
11. *Acriopsis indica* Wight	จุกพราหมณ์				/								
12. *Aerides falcata* Lindl. & Paxton	เอื้องกุหลาบพวง					/	/						

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ช่วงเวลาออกดอก											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
13. *Agrostophyllum planicaule* (Wall. ex Lindl.) Rchb. f.	เอื้องปีกไก่ใหญ่							/	/				
14. *Arundina graminifolia* (D. Don) Hochr.	หญ้าจิ้มฟันควาย									/	/	/	/
15. *Biermannia ciliata* (Ridl.) Garay	เอื้องขนขาว*					/							
16. *Bulbophyllum affine* Wall. ex Lindl.	สิงโตประหลาด			/	/								
17. *B. blepharistes* Rchb. f.	สิงโตกลอกตา									/	/	/	/
18. *B. clandestinum* Lindl.	สิงโตปากนก*							/	/				
19. *B. haniffii* Carr	สิงโตสร้อยระย้า*						/						
20. *B. odoratissimum* (Sm.) Lindl. ex Hook. f.,	สิงโตโคมไฟ				/	/							
21. *B. orientale* Seidenf.	สิงโตรวงทอง										/	/	/
22. *Calanthe cardioglossa* Schltr.	เอื้องน้ำต้น									/	/	/	/
23. *Cleisostoma fuerstenbergianum* Kraenzl.	ก้างปลา								/				
24. *C. subulatum* Blume	เอื้องใบกิ่ว				/	/							
25. *Coelogyne cumingii* Lindl.	เอื้องมัน					/							
26. *C. trinervis* Lindl.	เอื้องหมาก										/		
27. *Cymbidium bicolor* Lindl.	กะเรกะร่อนด้ามข้าว			/									
28. *C. ensifolium* (L.) Sw.	นางคำ			/									

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ช่วงเวลาออกดอก											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
29. *Dendrobium*	เอื้องยอด				/	/	/	/	/				
acinaciforme Roxb.	สร้อย												
30. *D. christyanum* Rchb. f.	เอื้องแซะภู						/						
	กระดึง												
31. *D. chrysotoxum* Lindl.	เอื้องคำ		/										
32. *D. crystallinum* Rchb. f.	เอื้องนางฟ่อน				/	/							
33. *D. ellipsophyllum*	เอื้องทอง				/	/	/	/	/				
Tang & F. T. Wang													
34. *D. exile* Schltr.	เอื้องเสี้ยน											/	/
35. *D. hercoglossum*	เอื้องดอก						/						
Rchb. f.	มะเขือ												
36. *D. indivisum*	เอื้องลิ้น					/	/						
(Blume) Miq.													
37. *D. lindleyi* Steud.	เอื้องผึ้ง							/					
38. *D. pachyglossum*	เอื้องขนหมู							/	/	/			
C. S. P. Parish & Rchb. f.													
39. *D. parciflorum*	เอื้องดอกขาว		/	/									
Rchb. f. ex Lindl.	ใบแบน*												
40. *D. polyanthum*	เอื้องสาย	/											
Wall. ex Lindl.	ประสาท												
41. *D. pulchellum*	เอื้องคำตา	/											
Roxb. ex Lindl.	ควาย												

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ช่วงเวลาออกดอก											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
42. *Dendrobium secundum* (Blume) Lindl.	เอื้องแปรงสีฟัน			/									
43. *D. senile* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องชะนี				/								
44. *D. signatum* Rchb. f.	เอื้องเค้าก่ิว				/								
45. *Doritis pulcherrima* Lindl.	ม้าวิ่ง									/	/	/	/
46. *Eria amica* Rchb. f.	เอื้องผีพราย		/	/									
47. *E. discolor* Lindl.	เอื้องตาลหิน			/									
48. *E. lasiopetala* (Willd.) Ormerod	เอื้องบายศรี										/	/	/
49. *E. pannea* Lindl.	พรรณี				/	/	/						
50. *Eulophia spectabilis* (Dennst.) Suresh	ว่านหัวครู				/								
51. *Gastrodia exilis* Hook. f.	เอื้องกลีบติด									/			
52. *Kingidium deliciosum* (Rchb. f.) H. R. Sweet	กาตาฉ่อ									/	/		
53. *Liparis cespitosa* (Lam.) Lindl.	เอื้องข้าวนก					/							
54. *Luisia brachystachys* (Lindl.) Blume	เอื้องลิ้นดำดอกเล็ก*					/							
55. *L. psyche* Rchb. f.	เอื้องลิ้นดำ			/									
56. *Micropera pallida* (Roxb.) Lindl.	เอื้องแมลงปอทอง				/	/							
57. *Nervilia crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf.	เอื้องดินใบบัว*						/						

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ช่วงเวลาออกดอก											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
58. *Oberonia falconeri* Hook. f.	แก่นตัวผู้								/				
59. *O. gammiei* King & Pantl.	แก่นตัวผู้ลู่ลม*									/			
60. *Pennilabium struthio* Carr	เอื้องผีเสื้อทอง*							/					
61. *Phaius tankervilleae* (Banks ex L'Hér.) Blume	เอื้องพร้าว			/									
62. *Phalaenopsis cornu-cervi* (Breda) Blume & Rchb. f.	เอื้องม้าลายเสือ					/	/	/	/	/			
63. *Pholidota articulata* Lindl.	เอื้องลำต่อ				/	/							
64. *P. imbricata* Lindl.	เอื้องกาบดอก								/				
65. *Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H. R. Sweet	เอื้องคางอ้ม							/					
66. *Pomatocalpa maculosum* (Lindl.) J. J. Sm.	เอื้องเสือแผ้ว				/	/							
67. *Rhynchostylis retusa* (L.) Blume	เอื้องไอยเรศ				/	/							
68. *Sarcoglyphis mirabilis* (Rchb. f.) Garay	เอื้องพวงพลอย				/	/	/	/	/				
69. *Spathoglottis affinis* de Vriese	เหลืองพิศมร									/	/		
70. *S. plicata* Blume	ว่านจุก									/	/	/	/

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ช่วงเวลาออกดอก											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
71. *Staurochilus fasciatus* (Rchb. f.) Ridl.	เอื้องเสือโคร่ง					/							
72. *Taeniophyllum pahangense* Carr	เอื้องไร้ใบ ดอกจิ๋ว*					/							
73. *Tainia angustifolia* (Lindl.) Benth. & Hook. f.	เอื้องสีลา									/	/		
74. *T. penangiana* Hook. f.	เอื้องสีลาเหลือง	/	/										
75. *Thrixspermum acuminatissimum* (Blume) Rchb. f.	ตะขาบแดง						/						
76. *T. centipeda* Lour.	ตะขาบเหลือง					/	/						
77. *Trichotosia dasyphylla* (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Kraenzl.	สามก้อม							/					
78. *T. pulvinata* (Lindl.) Kraenzl.	ตรียำปวาย						/	/					
79. *Tropidia pedunculata* Blume	เอื้องดิน ดอกขาว*					/	/						

หมายเหตุ ช่วงเวลาออกดอก: 1 = มกราคม, 2 = กุมภาพันธ์, 3 = มีนาคม, 4 = เมษายน, 5 = พฤษภาคม, 6 = มิถุนายน, 7 = กรกฎาคม, 8 = สิงหาคม, 9 = กันยายน, 10 = ตุลาคม, 11 = พฤศจิกายน, 12 = ธันวาคม

* ชื่อไทย: ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางที่ 4 ช่วงเวลาเป็นผลของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง

ช่วงเวลาเป็นผล (จำนวนเดือน)	เดือน	จำนวนชนิด	ชนิดกล้วยไม้ที่พบ
2 เดือน	ม.ค-ก.พ.	1	*Bulbophyllum orientale*
	ก.พ.-มี.ค.	1	*Dendrobium polyanthum*
	มี.ค.-เม.ย.	1	*Dendrobium chrysotoxum*
	เม.ย.-พ.ค.	1	*Cymbidium ensifolium*
	พ.ค.-มิ.ย.	1	*Coelogyne cumingii*
	ก.ค.-ส.ค.	1	*Trichotosia dasyphylla*
	ก.ย.-ต.ค.	1	*Peristylus lacertiferus*
1 เดือน	ม.ค.	3	*Acriopsis indica*, *Arundina graminifolia*, *Eria lasiopetala*
	ก.พ.	1	*Dendrobium pulchellum*
	เม.ย.	1	*Eria amica*
	พ.ค.	2	*Dendrobium senile*, *D. signatum*
	มิ.ย.	6	*Dendrobium crystallinum*, *Liparis cespitosa*, *Luisia brachystachys*, *Pholidota articulata*, *Staurochilus fasciatus*, *Taeniophyllum pahangense*
	ก.ค.	3	*Apostasia wallichii*, *Dendrobium acinaciforme*, *Tropidia pedunculata*
	ส.ค.	4	*Dendrobium lindleyi*, *Pecteilis susannae*, *Polystachya concreta*, *Thrixspermum centipeda*
	ก.ย.	6	*Gastrodia exilis*, *Habenaria rostellifera*, *Oberonia falconeri*, *Phalaenopsis cornu-cervi*, *Pholidota imbricata*, *Sarcoglyphis mirabilis*
	ต.ค.	2	*Dendrobium pachyglossum*, *Oberonia gammiei*
	พ.ย.	2	*Spathoglottis affinis*, *Tainia angustifolia*

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิจารณ์

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจพืชวงศ์กล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง มีรายงานการสำรวจในพื้นที่ศึกษาและพื้นที่ใกล้เคียง ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้จึงนำข้อมูลการสำรวจมาเปรียบเทียบกัน เพื่อทราบการกระจายพันธุ์ และจำนวนชนิดที่แตกต่างจากที่เคยมีรายงานไว้ในอดีต (ภาพที่ 117)

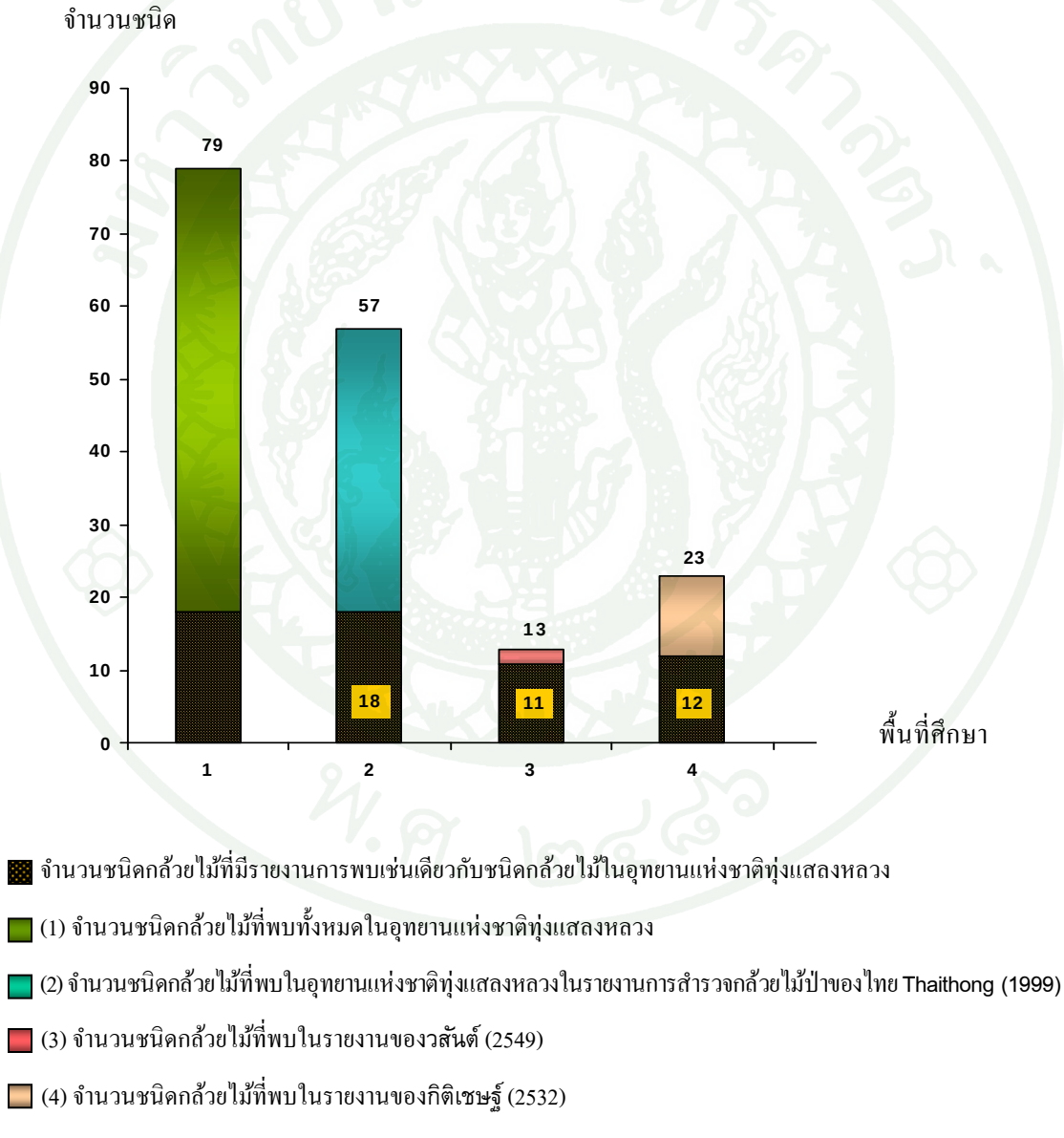

ภาพที่ 117 จำนวนชนิดกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงและพื้นที่ใกล้เคียง

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Thaithong (1999) รายงานการพบกล้วยไม้ป่าของไทย 1,133 ชนิด ซึ่งพบในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงทั้งหมด 57 ชนิด การศึกษาครั้งนี้พบว่า มีกล้วยไม้ 61 ชนิดที่พบเพิ่มเติมจากการรายงานดังกล่าว และมี 18 ชนิดที่พบเช่นเดียวกับการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ เอื้องขนขาว (*Biermannia ciliata*) สิงโตกลอกตา (*Bulbophyllum blepharistes*) สิงโตปากนก (*Bulbophyllum clandestinum*) สิงโตสร้อยระย้า (*Bulbophyllum haniffii*) สิงโตรวงทอง (*Bulbophyllum orientale*) เอื้องใบกิ่ว (*Cleisostoma subulatum*) เอื้องยอดสร้อย (*Dendrobium acinaciforme*) เอื้องนางฟ่อน (*Dendrobium crystallinum*) เอื้องทอง (*Dendrobium ellipsophyllum*) เอื้องผึ้ง (*Dendrobium lindleyi*) เอื้องดอกขาวใบแบน (*Dendrobium parciflorum*) เอื้องคำตาควาย (*Dendrobium pulchellum*) เอื้องเค้ากิ่ว (*Dendrobium signatum*) นางอั้ว (*Pecteilis susannae*) เอื้องพร้าว (*Phaius tankervilleae*) เอื้องไร้ใบดอกจิ๋ว (*Taeniophyllum pahangense*) ตะขาบแดง (*Thrixspermum acuminatissimum*) และตรียำปวาย (*Trichotosia pulvinata*) (ภาพที่ 117)

วสันต์ (2549) ศึกษาพรรณไม้ที่น่าสนใจที่ทุ่งโนนสน พบกล้วยไม้ 13 ชนิด การศึกษาครั้งนี้พบว่า มีจำนวนชนิดกล้วยไม้มากกว่าของวสันต์ 68 ชนิด เนื่องจากกำหนดจำนวนเส้นทางสำรวจมากกว่าถึง 5 เส้นทาง ได้แก่ เส้นทางน้ำตกแก่งโสภา เส้นทางหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติที่ สล. 8 (หนองแม่นา) เส้นทางส่องสัตว์ เส้นทางทุ่งนางพญา และเส้นทางแก่งวังน้ำเย็น และเมื่อรวมทุกเส้นทางแล้ว ประกอบด้วยสังคมพืชทุ่งหญ้า ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรังผสมไม้สน และป่าดิบเขาต่ำ ซึ่งครอบคลุมชนิดสังคมพืชมากกว่า และมี 11 ชนิดที่พบเช่นเดียวกับการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ จุกพราหมณ์ (*Acriopsis indica*) หญ้าจิ้มฟันควาย (*Arundina graminifolia*) สิงโตกลอกตา (*Bulbophyllum blepharistes*) เอื้องน้ำต้น (*Calanthe cardioglossa*) เอื้องหมาก (*Coelogyne trinervis*) เอื้องชะนี (*Dendrobium senile*) ม้าวิ่ง (*Doritis pulcherrima*) เอื้องบายศรี (*Eria lasiopetala*) เอื้องสีตอง (*Habenaria chlorina*) ปัดแดง (*Habenaria rhodocheila*) และเหลืองพิศมร (*Spathoglottis affinis*) (ภาพที่ 117)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กิติเชษฐ์ (2532) ศึกษาพรรณไม้ดอกบริเวณลานหินในอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า พบกล้วยไม้ 23 ชนิด การศึกษาครั้งนี้พบว่า มีจำนวนชนิดกล้วยไม้มากกว่าของกิติเชษฐ์ 67 ชนิด เนื่องจากกิติเชษฐ์กำหนดพื้นที่ศึกษาเฉพาะบริเวณลานหิน ซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่ที่มีลักษณะแตกต่างกันอย่างชัดเจนกับเส้นทางสำรวจในพื้นที่ศึกษา นอกจากนี้ยังมีจำนวนเส้นทางสำรวจและชนิดสังคมพืชน้อยกว่า และมี 12 ชนิดที่พบเช่นเดียวกับการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ สิงโตโคมไฟ (*Bulbophyllum odoratissimum*) เอื้องหมาก (*Coelogyne trinervis*) เอื้องยอดสร้อย (*Dendrobium acinaciforme*) เอื้องชะนี (*Dendrobium senile*) ม้าวิ่ง (*Doritis pulcherrima*) เอื้องผีพราย (*Eria amica*) เอื้องตาลหิน (*Eria discolor*) เอื้องบายศรี (*Eria lasiopetala*) พรรณี (*Eria pannea*) เอื้องลำต่อ (*Pholidota articulata*) เอื้องกาบดอก (*Pholidota imbricata*) และสามก้อม (*Trichotosia dasyphylla*) (ภาพที่ 117)

จากการตรวจเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจและศึกษากล้วยไม้ในภาคเหนือ มีรายงานการพบกล้วยไม้ 355 ชนิด (ตารางผนวกที่ 1) การศึกษาครั้งนี้มีชนิดที่พบเพิ่มเติมจากรายงานดังกล่าว 30 ชนิด (ตารางผนวกที่ 2)

การตรวจสอบการกระจายพันธุ์ในประเทศไทยจากตัวอย่างพรรณไม้แห้งและตัวอย่างพรรณไม้ดองที่เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์พืชต่าง ๆ และศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจและศึกษากล้วยไม้ พบว่า เอื้องผีเสื้อทอง (*Pennilabium struthio*) ในประเทศไทย มีการกระจายพันธุ์บริเวณเขาเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ (อมรรัตน์, 2548) การศึกษาครั้งนี้พบกล้วยไม้ชนิดนี้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง จึงเป็นการรายงานแหล่งกระจายพันธุ์ใหม่ และเมื่อพิจารณาจำนวนประชากรและการกระจายพันธุ์ ผู้วิจัยจัดให้กล้วยไม้ชนิดนี้อยู่ในสถานภาพพืชหายาก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

สำรวจและศึกษากล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง พบ 3 วงศ์ย่อย 43 สกุล 79 ชนิด วงศ์ย่อยที่มีจำนวนชนิดกล้วยไม้มากที่สุด คือ Epidendroideae 69 ชนิด รองลงมาคือ Orchidoideae 9 ชนิด และ Apostasioideae 1 ชนิด สกุลที่มีจำนวนชนิดมากที่สุด คือ *Dendrobium* 16 ชนิด ลักษณะวิสัยของกล้วยไม้ที่พบมากที่สุด คือ กล้วยไม้อิงอาศัย 53 ชนิด รองลงมาคือ กล้วยไม้ดิน 21 ชนิด กล้วยไม้ที่เป็นทั้งกล้วยไม้อิงอาศัยและขึ้นบนหิน 3 ชนิด กล้วยไม้ขึ้นบนหิน 1 ชนิด และกล้วยไม้กินซาก 1 ชนิด

สำรวจและศึกษาความหลากหลายของกล้วยไม้กับชนิดสังคมพืชพบว่า กล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าดิบแล้ง พบมากที่สุด มี 58 ชนิด กล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าเต็งรังผสมไม้สน มี 4 ชนิด กล้วยไม้ที่พบเฉพาะในทุ่งหญ้า มี 2 ชนิด กล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าดิบเขาต่ำ มี 2 ชนิด และกล้วยไม้ที่พบเฉพาะในป่าเต็งรัง พบน้อยที่สุด มี 1 ชนิด ส่วนกล้วยไม้ที่พบในสังคมพืช 2 ชนิด ได้แก่ ป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง มี 4 ชนิด ป่าดิบแล้งและป่าดิบเขาต่ำ มี 4 ชนิด ป่าดิบแล้งและป่าเต็งรังผสมไม้สน มี 3 ชนิด และทุ่งหญ้าและป่าดิบแล้ง มี 1 ชนิด

ตรวจสถานภาพพืชตาม IUCN Red List และ Thailand Red Data: Plants (Santisuk *et al*., 2006) พบกล้วยไม้หายาก 2 ชนิด ได้แก่ เอื้องน้ำต้น (*Calanthe cardioglossa*) และนางอั้ว (*Pecteilis susannae*)

จากการประเมินสถานภาพพืชบางชนิดโดยผู้วิจัย พบกล้วยไม้หายาก 1 ชนิด คือ เอื้องผีเสื้อทอง (*Pennilabium struthio*)

จากการสำรวจจำนวนประชากรกล้วยไม้พบว่า กล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรมากที่สุด มี 4 ชนิด ในจำนวนนี้พบว่าเอื้องผึ้ง (*Dendrobium lindleyi*) มีจำนวนประชากรมากที่สุด พบ 55 กอ กระจายทั่วไป กล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรมาก มี 16 ชนิด กล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรปานกลาง มี 23 ชนิด กล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรน้อย มี 28 ชนิด ส่วนกล้วยไม้ที่มีจำนวนประชากรน้อยมาก มี 9 ชนิด ในจำนวนนี้พบว่า เอื้องดอกมะเขือ (*Dendrobium hercoglossum*) มีจำนวนประชากรน้อยที่สุด พบเพียง 1 กอ

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กล้วยไม้แต่ละชนิดที่พบในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงมีช่วงเวลาการออกดอกแตกต่างกัน จากการสำรวจพบว่า กล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอกนานที่สุด 5 เดือน มี 4 ชนิด กล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอก 4 เดือน มี 5 ชนิด กล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอก 3 เดือน มี 4 ชนิด กล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอก 2 เดือน มี 27 ชนิด กล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอก 1 เดือน มี 38 ชนิด และกล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาออกดอกสั้นที่สุด มี 1 ชนิด คือ เอื้องกลีบติด (*Gastrodia exilis*) ออกดอกและ/หรือเป็นผล 10-15 วัน

สำรวจพบกล้วยไม้ที่เป็นผล 37 ชนิด ในจำนวนนี้พบกล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาเป็นผล 2 เดือน 7 ชนิด และพบกล้วยไม้ที่มีช่วงเวลาเป็นผล 1 เดือน 30 ชนิด

จากผลการศึกษาครั้งนี้ทำให้ทราบจำนวนชนิด จำนวนประชากร นิเวศวิทยา การกระจายพันธุ์ และลักษณะทางสัณฐานวิทยาของกล้วยไม้ นอกจากนี้การสำรวจและเก็บรวบรวมตัวอย่างกล้วยไม้ในภาคสนามทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง ทำให้ทราบช่วงเวลาออกดอกและเป็นผลของกล้วยไม้ ซึ่งสามารถนำมารวบรวมเป็นข้อมูลพื้นฐาน เพื่อใช้ประโยชน์ในการประเมินสถานภาพพืช และใช้เป็นข้อมูลเพิ่มเติมให้กับโครงการพรรณพฤกษชาติของประเทศไทย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาลักษณะทางสัณฐานวิทยาบางประการของกล้วยไม้ ควรจะศึกษาตัวอย่างสดที่เก็บมาจากภาคสนามและตัวอย่างแห้ง เพื่อความถูกต้องในการระบุพืชและการเขียนคำบรรยายพืช เนื่องจากการเก็บรักษาตัวอย่างพรรณไม้แห้งและพรรณไม้ดองอาจมีลักษณะทางสัณฐานวิทยาบางประการที่เปลี่ยนแปลงไป และควรบันทึกข้อมูลเรื่องสีดอก รูปร่างดอก ขนาดดอก ทุกครั้งในภาคสนาม

2. จากการสังเกตพบว่า กล้วยไม้สกุล *Dendrobium* เป็นสกุลที่ถูกลักลอบนำออกจากป่าเพื่อการค้าในปริมาณที่มากขึ้นเรื่อย ๆ เช่น เอื้องคำ (*Dendrobium chrysotoxum*) เอื้องดอกมะเขือ (*Dendrobium hercoglossum*) เอื้องผึ้ง (*Dendrobium lindleyi*) เอื้องคำตาควาย (*Dendrobium pulchellum*) และเอื้องแปรงสีฟัน (*Dendrobium secundum*) ส่วนมากนำมาเป็นไม้ประดับตามบ้านเรือน เนื่องจากดอกขนาดใหญ่ บานทนหลายวัน และสีสันสวยงาม จึงส่งผลให้จำนวนประชากรของกล้วยไม้เหล่านี้ลดจำนวนลง และอาจหมดไปจากพื้นที่ได้ จากปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดความคิดเกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์ เช่น จัดประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว เพื่อป้องกันการทำลายและลักลอบนำกล้วยไม้ป่าออกจากพื้นที่

3. จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ชนิดกล้วยไม้ที่ดอกมีกลิ่นหอม ได้แก่ เอื้องกุหลาบพวง (*Aerides falcata*) เอื้องคำ (*Dendrobium chrysotoxum*) เอื้องสายประสาท (*Dendrobium polyanthum*) และเอื้องไอยเรศ (*Rhynchostylis retusa*) ควรจะมีการศึกษาโครงสร้างและคุณสมบัติของกลิ่นหอมเหล่านี้เพื่อพัฒนาไปใช้ประโยชน์ได้ในอนาคต เช่น น้ำหอม

4. จากการสำรวจกล้วยไม้ทุกเดือน เดือนละ 1 ครั้ง ทำให้ทราบช่วงเวลาออกดอกและเป็นผลของกล้วยไม้แต่ละชนิด สามารถนำข้อมูลเหล่านี้มาจัดทำเป็นคู่มือการศึกษากล้วยไม้ หรือจัดทำปฏิทินการท่องเที่ยวเพื่อชมกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวงได้ อีกทั้งยังเป็นข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับงานด้านพฤกษศาสตร์ เช่น การเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ เพื่อเพิ่มจำนวนต้นของชนิดกล้วยไม้หายาก

5. การสำรวจกล้วยไม้ในครั้งนี้สามารถนำภาพถ่ายที่ระบุชื่อพฤกษศาสตร์ที่ถูกต้องมาทำโปสเตอร์กล้วยไม้ที่พบในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง เพื่อเป็นประโยชน์แก่นักท่องเที่ยวที่มีความสนใจพรรณไม้ให้ได้รับความรู้เพิ่มขึ้น

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมป่าไม้. 2533. **แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง จังหวัดพิษณุโลก/เพชรบูรณ์, รายงานฉบับสมบูรณ์ เล่มที่ 1.** กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.

ก่องกานดา ชยามฤต. 2539. ความก้าวหน้าของการศึกษาพรรณไม้ในเมืองไทย, น. 4-9 *ใน* **การประชุมวิชาการทางพฤกษศาสตร์ เรื่อง ทรัพยากรพืชของเชิงเขาหิมาลัย.** สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์, เชียงใหม่.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2543. **ทุ่งแสลงหลวง ภูหินร่องกล้า ป่าสน ทุ่งหญ้า และลานหินแห่งเทือกเขาเพชรบูรณ์.** บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่ง จำกัด, กรุงเทพฯ.

กันย์ จำนงค์ภักดี. 2548. **ความหลากหลายของกล้วยไม้ป่า บริเวณสถานีวิจัยพืชสมุนไพรและเครื่องเทศ จังหวัดแม่ฮ่องสอน.** กลุ่มงานวิจัยพันธุ์พืชป่าที่มีค่า หายาก และใกล้สูญพันธุ์ กองคุ้มครองพันธุ์สัตว์ป่าตามอนุสัญญา กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

กิติเชษฐ์ ศรีดิษฐ. 2532. **พันธุ์ไม้ดอกบริเวณลานหิน อุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ขจรศักดิ์ วรประทีป. 2545. **อนุกรมวิธานของพืชมีท่อลำเลียงบริเวณเกาะเตาหม้อ เกาะพระ และเกาะพระน้อย จังหวัดชลบุรี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ครรชิต ธรรมศิริ. 2547. **เทคโนโลยีการผลิตกล้วยไม้.** บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่ง จำกัด, กรุงเทพฯ.

ชรินทร์ เกษตรลักษมี และฉัตรชัย เงินแสงสรวย. 2552. อนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลสิงโตบริเวณโคกนกกระบา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง, น. 12-19. *ใน* **รายงานการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 47 (สาขาวิทยาศาสตร์).** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ชรินทร์ เกษตรลักษมี และฉัตรชัย เงินแสงสรวย. 2553. อนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลเอื้องผึ้ง บริเวณโคกนกกระบา ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง, น. 89-96. *ใน* **รายงานการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 48 (สาขาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม).** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ฐิติพร ทิพยาวุธวินิจ, วิไลลักษณ์ ชินะจิตร, วาสนา ผลารักษ์, พัฒนาภรณ์ วงษ์ทรงยศ และพจนีย์ พิมพ์มหา. 2546. **รายงานการวิจัยการอนุรักษ์กล้วยไม้ประเภทอิงอาศัยในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พื้นที่โคกภูตากา อ.ภูเวียง จ.ขอนแก่น.** คณะเกษตรศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ทวีวุฒิ เอกปัต. 2546. **พรรณไม้อุทยานวังตะไคร้ จังหวัดนครนายก.** กลุ่มงานวิชาการ สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 3 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

ทวีศักดิ์ ธิติเมธาโรจน์. 2541. **การศึกษาสภาพป่าและพรรณพฤกษชาติในพื้นที่อุทยานแห่งชาติภูเวียง จังหวัดขอนแก่น.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ทวีศักดิ์ บุญเกิด, อบฉันท์ ไทยทอง, บุศบรรณ ณ สงขลา, จิรายุพิน จันทรประสงค์, รสริน พลวัฒน์, ปริญญนุช กลิ่นรัตน์, ปิยพงษ์ ราชตา, สุชาดา วงศ์ภาคำ และภาณุ กัมพลานนท์. 2546. ความหลากหลายของพรรณไม้บริเวณวนอุทยานน้ำตกขุนกรณ์ จังหวัดเชียงราย, น. 121-123. *ใน* วิสุทธิ์ ใบไม้ และ รังสิมา ตัณฑเลขา, บรรณาธิการ. **รายงานโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย.** โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, กรุงเทพฯ.

ธนุชา บุญจรัส. 2545. **อนุกรมวิธานของพรรณไม้ดอกบริเวณอุทยานแห่งชาติผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธวัชชัย สันติสุข. 2532. พรรณพฤกษชาติของประเทศไทย: อดีต ปัจจุบัน และอนาคต, น. 81-90. *ใน* สิริวัฒน์ วงษ์ศิริ และ ศุภชัย หล่อโลหการ, บรรณาธิการ. **ความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย.** บริษัทประชาชน จำกัด, กรุงเทพฯ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ธวัชชัย สันติสุข. 2550. **ป่าของประเทศไทย.** อรุณการพิมพ์, กรุงเทพฯ.

นงนุช อนุรักษ์ตระกูล และฉัตรชัย เงินแสงสรวย. 2551. กล้วยไม้ดินบางชนิดในอุทยานแห่งชาติภูเรือ จังหวัดเลย, น. 1-10 (O-002). *ใน* **การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 9.** มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.

นวลน้อย บรมรัตนพงศ์. 2526. **การศึกษาทางอนุกรมวิธานของวงศ์กล้วยไม้ในสะแกราช.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

นันทนา อังกินันทน์. 2548. **พรรณไม้ในบริเวณพระจุฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง จังหวัดชลบุรี.** โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

ปกรณ์ ทิพยศรี และฉัตรชัย เงินแสงสรวย. 2551. กล้วยไม้ดินบางชนิดในอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า จังหวัดพิษณุโลก, น. 74-81. *ใน* **รายงานการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 46 (สาขาพืช).** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ปวีณา ใจกระเสน. 2545. **อนุกรมวิธานของไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก และไม้เลื้อยในเขตอุทยานแห่งชาติปางสีดา จังหวัดสระแก้ว.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปาริชาติ ธนารักษ์. 2549. **ศึกษานิเวศวิทยาและการกระจายตัวของกล้วยไม้ดินบางชนิดของอุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย.** ปัญหาพิเศษปริญญาตรี, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ฝ่ายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้. 2542. **ความหลากหลายของพรรณพืชที่มีท่อลำเลียงในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ.** เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ.

ฝ่ายรังวัด ส่วนรังวัดแนวเขตที่ดินป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2506. **แผนที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง.**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

พงษ์ศักดิ์ พลเสนา. 2545. การศึกษาพรรณพฤกษชาติในป่าตะวันออก, น. 69-74. *ใน* วิสุทธิ์ ใบไม้ และรังสิมา ตัณฑเลขา, บรรณาธิการ. **รายงานโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย.** โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, กรุงเทพฯ.

พรพิทักษ์ ปัญญารัตน์. 2546. **พรรณไม้บริเวณเขาตะกรุบ อำเภอวังน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว.** กลุ่มงานวิชาการ สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 3 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

มงคล คำสุข, พิพัฒน์ เกตุดี, สุทธิรักษ์ หนองแก้ว และกิตติ กรีติยุตานนท์. 2543. **ความหลากหลายของทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าในภูนกแซว อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ.** กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

มนู ปนาทกูล. 2542. **ความหลากหลายของพรรณไม้พื้นล่างตามแนวลำน้ำแม่มอน ที่ระดับความสูง 475 เมตร ถึง 575 เมตร ณ อุทยานแห่งชาติแจ้ซ้อน จังหวัดลำปาง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **ศัพท์พฤกษศาสตร์ อังกฤษ-ไทย ไทย-อังกฤษ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** พิมพ์ครั้งที่ 2. อรุณการพิมพ์, กรุงเทพฯ.

วรวิทย์ ทองแท้. 2546. **การศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในพื้นที่โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ ตามพระราชดำริ ดอยผ้าห่มปก อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่.** กลุ่มงานวิชาการ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 16 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

วัชรศักดิ์ มาเกิด, ธนากร วงษศา และอนุพันธ์ กงบังเกิด. 2550. ความหลากหลายของกล้วยไม้บริเวณช่องเย็น อุทยานห่งชาติแม่วงก์ จังหวัดกำแพงเพชร, น. 16-23. *ใน* **รายงานการประชุมทางวิชาการนเรศวรวิจัยครั้งที่ 3.** มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

วรรณชัย ชาแท่น. 2543. **อนุกรมวิธานของไม้ล้มลุกและไม้เลื้อยบริเวณเขาวังเขมร จังหวัดกาญจนบุรี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วรชาติ โตแก้ว. 2549. **กล้วยไม้ดินในอุทยานแห่งชาติภูเรือ.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วรชาติ โตแก้ว และประนอม จันทรโณทัย. 2552. ความหลากหลายของพืชวงศ์กล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาตินำ้หนาว จังหวัดเพชรบูรณ์. **วารสารพฤกษศาสตร์ไทย** 1 (1): 49-59.

วสันต์ ภูพิชิต. 2549. **การสำรวจพรรณไม้ที่น่าสนใจที่ทุ่งโนนสน.** (เอกสาร). สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ 11, พิษณุโลก.

วสา สุทธิพิบูลย์, ธนโรจน์ โพธิสาโร, ธนากร หงส์พันธ์ และ มาณี ปานแดง. 2548. **อุทยานแห่งชาติในประเทศไทย.** ส่วนนันทนาการและสื่อความหมาย สำนักอุทยานแห่งชาติ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

วิชา ธิติประเสริฐ, เขมจิรา ทรัพย์พลับ, ทรรศณีย์ ปรัชญาบำรุง และวีรวิทย์ นิยากาศ. 2540. **คู่มือจำแนกกล้วยไม้.** กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ.

สลิล สิทธิสัจธรรม. 2549. **กล้วยไม้ป่าเมืองไทย.** บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่ง จำกัด, กรุงเทพฯ.

สมพร ภูติยานันต์. 2534. **เอกสารวิจัยการสำรวจและเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้สมุนไพรบริเวณดอยสุเทพ-ปุย.** กรุงสยามการพิมพ์, กรุงเทพฯ.

_____. 2535. **เอกสารวิจัยการสำรวจและเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้สมุนไพรบริเวณดอยเชียงดาว.** กรุงสยามการพิมพ์, กรุงเทพฯ.

สมราน สุดดี. 2546. **การศึกษาอนุกรมวิธานของพืชวงศ์กล้วยไม้ บริเวณอุทยานแห่งชาติป่าหินงาม จังหวัดชัยภูมิ.** กลุ่มพฤกษศาสตร์ป่าไม้ ฝ่ายวนวัฒนวิจัยและพฤกษศาสตร์ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สาขาวิจัยสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2532. **ร่างแผนแม่บทอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง จังหวัดพิษณุโลก/จังหวัดเพชรบูรณ์.** สาขาวิจัยสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, กรุงแทพฯ.

ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ กรมป่าไม้. 2544. **ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย เต็ม สมิตินันทน์ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2544.** บริษัทประชาชน จำกัด, กรุงเทพฯ.

ส่วนภูมิสารสนเทศ สำนักฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่อนุรักษ์ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2549. **แผนที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง.**

ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้. 2543. **ความหลากหลายของสังคมพืชและชนิดพรรณพืชในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาน้ำทิพย์ จังหวัดร้อยเอ็ด, มุกดาหาร และกาฬสินธุ์.** ส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.

เสฐียร ดามาพงษ์ และเชิดศักดิ์ ทัพใหญ่. 2550. การศึกษาอนุกรมวิธานของพืชวงศ์กล้วยไม้บริเวณอุทยานแห่งชาติดอยผ้าห่มปก จังหวัดเชียงใหม่, น. 367-375. *ใน* **รายงานการประชุมทางวิชาการนเรศวรวิจัยครั้งที่ 3.** มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

สุธิรา สระประเทศ. 2545. **ความหลากหลายของพืชมีท่อลำเลียงบริเวณพื้นที่พุ หมู่บ้านท่ามะเดื่อ อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ ไทยนุกูล. 2549. **กล้วยไม้ในจังหวัดนราธิวาส.** กลุ่มงานวิชาการ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 6 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

องค์การสวนพฤกษศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี. 2543. **สวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ เล่ม 6 กล้วยไม้ไทย.** โอ เอส พริ้นติ้งเฮาส์, กรุงเทพฯ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อนุพันธ์ กงบังเกิด สานิตย์ ศรีเจริญ และธนากร วงษศา. 2550. ความหลากหลายของกล้วยไม้บริเวณป่าชุมชนหมู่บ้านมณีพฤกษ์ ตำบลงอบ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน. **วารสารมหาวิทยาลัยนเรศวร** 4 (2): 177-187.

อบฉันท์ ไทยทอง. 2543. **กล้วยไม้เมืองไทย.** บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนพับลิชชิ่ง จำกัด, กรุงเทพฯ.

อมรรัตน์ บัวคล้าย. 2548. **ความหลากหลายของกล้วยไม้บริเวณเขาเขียว อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิรักษ์ สุรสีหนาท. 2546. **การศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในพื้นที่สถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงห้วยแม่เกี๋ยง ตามพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่.** กลุ่มงานวิชาการ สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 16 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

อรรณพ ทิพยแสง. 2546. **โครงสร้างป่า และความหลากหลายทางด้านพันธุ์พืชในสวนรุกขชาติเมืองราด จังหวัดเพชรบูรณ์.** กลุ่มงานวิชาการ สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 11 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

อ้อพร เผือกคล้าย และฉัตรชัย เงินแสงสรวย. 2551. กล้วยไม้ดินในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง, น. 1-12 (O-001). *ใน* **การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 9.** มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.

_____. 2552. อนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลเอื้องคำในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง, น. 226-233. *ใน* **รายงานการประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 47 (สาขาพืช).** มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

_____. 2552. อนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลเอื้องคำในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง. **วารสารการจัดการป่าไม้** 3(5): 25-35.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Backer, C. A. and R. C. Bakhuizen Van Den Brink. 1968. **Flora of Java** Vol. 3. Wolters-Noordhoff N. V., Groningen, The Netherlands.

Banerji, M. L. 1996. **Orchids of Nepal.** Bishen Singh Mahendra Pal Singh Dehra Dun, India.

Beaman, T. E., J. J. Wood, R. S. Beaman and J. H. Beaman. 2001. **Orchid of Sarawak.** Natural History Publications (Borneo), Malaysia.

Berliocchi, L. 2000. **The Orchids in Lore and Legend.** Timber Press Inc., New York.

Brummitt, R. K. and C. E. Powell. 1992. **Authors of Plant Names.** Royal Botanic Gardens, Kew, England.

Chantanaorrapint, S. and O. Thaithong. 2005. Preliminary Study of Orchidaceae at Huai Yang Waterfall National Park, Prachuap Khiri Khun Province, Thailand. pp. 146-149. *In* H. Nair and J. Arditti, eds. **Proceedings of the 17th World Orchid Conference "Sustaining Orchid for the Future" 2002.** Natural History Publications (Borneo) and Shah Alam City Council, Malaysia.

Comber, J. B. 1990. **Orchid of Java.** Bentham-Moxon Trust, Royal Botanic Gardens, Kew, England.

_____. 2001. **Orchid of Sumatra.** Royal Botanic Gardens Kew, England.

Dassanayake, M. D. and F. R. Fosberg. 1981. **Flora of Ceylon** Vol. 2. Oxonian Press, Faridabad.

Dressler, R. L. 1981. **The Orchids Natural History and Classification.** Harvard University Press, Cambridge, England.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Frans, A. and S. Richard. 1976. **Taxonomic Literature.** 2nd ed. Utrecht, Netherlands.

Gavin, D. R. 1991. **Botanico-Pericdicum-Huntianum/Supplementum.** Allen Press Inc., Pittsburgh.

Govaerts, R., M. A. Campacci, D. H. Baptista, P. Cribb, A. George, K. Kreuz and J. Wood. 2006. **World Checklist of Orchidaceae.** The Board of Trustees of the Royal Botanic Gardens, Kew. Available Source: http://www.kew.org/wcsp/home.do, August 14, 2007.

Grant, B. 1895. **The Orchid of Burma.** The Hanthawaddy Press, Rangoon.

Holttum, R. E. 1953. **Orchids of Malaya** Vol. 1. The Government Printing Office, Singapore.

Hooker, J. D. 1888. **Flora of British India** Vol. 5. L. Reeve & Co., Kent.

_____. 1890. **Flora of British India** Vol. 6. L. Reeve & Co., Kent.

Kurzweil, H. 2009. The genus *Habenaria* (Orchidaceae) in Thailand. **Thai Forest Bulletin (Botany)**, Special Issue: 7-105.

Liu, T. S. and H. J. Su. 1978. **Flora of Taiwan.** Epoch Publishing Co. Ltd., Malaysia.

Pradhan, M. 2006. **100 North East Indian Orchids.** Spenta Multimedia, India.

Pridgeon, A. M., P. J. Cribb, M. W. Chase and F. N. Rasmussen. 1999. **Genera Orchidacearum** Vol. 1. Oxford University Press Inc., New York.

Ridley, H. N. 1924. **The Flora of The Malay Peninsula** Vol. 4 Monocotyledones. L. Reeve & Co., London.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Santisuk, T., K. Chayamarit, R. Pooma and S. Suddee. 2006. **Thailand Red Data: Plants**. Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning (ONEP), Thailand.

Schuiteman, A. and de Vogel, E. F. 2000. **Orchid Genera of Thailand, Laos, Cambodia, and Vietnam**. Nationaal Herbarium Nederland, Leiden.

Segerbäck, L. B. 1992. **Orchid of Malaya.** A. A. Balkema Rotterdam, Netherlands.

Seidenfaden, G. 1971. Notes on the genus *Luisia*. **Dansk Botanisk Arkiv** 27(4): 1-101.

_____. 1973. Contributions to the orchid flora of Thailand V. **Botanisk Tidsskrift** 68(1): 64.

_____. 1973. Notes on *Cirrhopetalum* Lindl. **Dansk Botanisk Arkiv** 29(1): 1-260.

_____. 1975. Contributions to the orchid flora of Thailand VI. **Botanisk Tidsskrift** 70(1): 85.

_____. 1975. Orchid genera in Thailand I-III. **Dansk Botanisk Arkiv** 29(2-4): 1-92.

_____. 1976. Orchid genera in Thailand IV. *Liparis* L. C. Rich. **Dansk Botanisk Arkiv** 31(1): 1-105.

_____. 1976. Contributions to the orchid flora of Thailand VII. **Botanisk Tidsskrift.** 71(1-2): 14.

_____. 1977. Orchid genera in Thailand V. Orchidoideae. **Dansk Botanisk Arkiv** 31(3): 1-149.

_____. 1978a. Orchid genera in Thailand VI. Neottioideae Lindl. **Dansk Botanisk Arkiv** 32(2): 1-195.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Seidenfaden, G. 1978b. Orchid genera in Thailand VII. *Oberonia* Lindl. & *Malaxis* Sol. ex Sw. **Dansk Botanisk Arkiv** 33(1): 1-94.

_____. 1979. Orchid genera in Thailand VIII. *Bulbophyllum* Thou. **Dansk Botanisk Arkiv** 33(3): 1-228.

_____. 1981. Contributions to the orchid flora of Thailand IX. **Nordic Journal of Botany** 1: 196-198.

_____. 1982. Orchid genera in Thailand X. *Trichotosia* Bl. and *Eria* Lindl. **Opera Botanica** 62: 1-157.

_____. 1983. Orchid genera in Thailand XI. Cymbidieae Pfitz. **Opera Botanica** 72: 1-124.

_____. 1985. Orchid genera in Thailand XII. *Dendrobium* Sw. **Opera Botanica** 83: 1-295.

_____. 1986. Orchid genera in Thailand XII. Thirty-three epidendroid genera. **Opera Botanica** 89: 1-216.

_____. 1988. Orchid genera in Thailand XIV. Fifty-nine vandoid genera. **Opera Botanica** 95: 1-397.

_____. 1992. The orchid of Indochina. **Opera Botanica** 114: 206-252.

Seidenfaden, G. and J. J. Wood. 1992. **The Orchids of Peninsular Malaysia and Singapore.** Olsen & Olsen, Fredensborg.

Seidenfaden, G. and T. Smitinand. 1959-1965. **The Orchids of Thailand-A Preliminary List.** The Siam Society, Bangkok.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Sheehan, T. J. 2001. **Ultimate Orchid.** DK Publishing Inc., New York.

Srisanga, P. 2005. **Biodiversity of Vascular Plants on Doi Phu Kha National Park.** Ph.D. Thesis, Chiang Mai University.

Thaithong, O. 1999. **Orchids of Thailand.** Office of Environmental Policy and Planning, Bangkok.

The Plant Names Project. 2004. **Publication Query.** The International Plant Names Index. Available Source: http://www.ipni.org/ipni/publicationsearchpage.do, July 09, 2007.

Vermeulen, J. J. 1991. **Orchids of Borneo** Vol. 2 *Bulbophyllum*. Royal Botanic Gardens Kew, England.

Watthana, S. 2007. The Genus *Pomatocalpa* (orchidaceae) a taxonomic monograph. **Harvard papers in Botany** 11(2): 207-256.

Wood, H. P. 2006. **The Dendrobium.** A. R. G. Gantner Verlag, Ruggell, Liechtenstein.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ภาคผนวก

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 ชนิดกล้วยไม้ที่มีรายงานการพบในภาคเหนือ

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1. *Acampe rigida* (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt	เอื้องสารภี										/									
2. *Acanthephippium striatum* Lindl.	เหยือกน้ำดอย	R		/						/							/			***
3. *Acriopsis indica* Wight	จุกพราหมณ์												/							
4. *A. javanica* Reinw. ex Blume	-			/																
5. *A. liliifolia* (J. König) Seidenf.	เอื้องนมหนู			/			/													
6. *Aerides crassifolia* C. S. P. Parish ex Burb.	เอื้องกุหลาบแดง										/									
7. *A. falcata* Lindl. & Paxton	เอื้องกุหลาบพวง			/							/			/	/	/				
8. *A. flabellata* Rolfe ex Downie	เอื้องนกพิราบ										/									
9. *A. multiflora* Roxb.	-										/									
10. *Agrostophyllum callosum* Rchb. f.	เอื้องปีกไก่															/				

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
11. *Anoectochilus brevistylus* (Hook. f.) Ridl.	สีอาน			/																
12. *A. burmannicus* Rolfe	นกคุ้มไฟ				/															
13. *A. elwesii* (C. B. Clarke ex Hook. f.) King & Pantl.	-			/																
14. *A. repens* (Downie) Seidenf. & Smitinand	-			/																
15. *A. roxburghii* (Wall.) Lindl. ex Wall.	-															/				
16. *A. siamensis* Schltr.	ว่านไหมนา									/		/					/			
17. *A. tortus* (King & Pantl.) King & Pantl.	-			/																
18. *Anoectochilus* sp.	-									/										

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
19. *Anthogonium gracile* Wall. ex Lindl.	ว่านพร้าว			/						/					/					
20. *Aphyllorchis caudata* Rolfe ex Downie	-			/						/						/				
21. *A. montana* Rchb. f.	-			/			/													
22. *Apostasia odorata* Blume	ตานขโมย									/										
23. *A. wallichii* R. Br.	ตานขโมย																	/		
24. *Appendicula cornuta* Blume	หางแมงเงา													/						
25. *Arundina graminifolia* (D.Don) Hochr.	หญ้าจิ้มฟันควาย			/						/			/						/		
26. *Brachycorythis helferi* (Rchb. f.) Summerh.	ว่านนางบัว			/																
27. *B. henryi* (Schltr.) Summerh.	เอื้องดินฟ้าม้าน			/																
28. *Bromheadia aporoides* Rchb. f.	เอื้องจำปา			/																

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
29. *Bulbophyllum acutum* J. J. Sm.	สิงโตคู่													/						
30. *B. affine* Wall. ex Lindl.	สิงโตประหลาด															/				
31. *B. auricomum* Lindl.	-						/													
32. *B. bisetum* Lindl.	-									/										
33. *B. bittnerianum* Schltr.	สิงโตกลอกตา			/												/				
34. *B. blepharistes* Rchb. f.	สิงโตกลอกตา												/							
35. *B. capillipes* C. S. P. Parish & Rchb. f.	-													/						
36. *B. careyanum* (Hook.) Spreng.	-														/					
37. *B. congestum* Rolfe	เอื้องขนตาสิงโต			/			/													
38. *B. craibianum* Kerr	-															/				
39. *B. forrestii* Seidenf.	-	T													/					**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
40. *Bulbophyllum helenae* (Kuntze) J. J. Sm.	-													/	/					
41. *B. hirtum* (Sm.) Lindl.	เอื้องกลีบม้าขาว													/		/				
42. *B. hymenanthum* Hook. f.	เบี้ยไม้														/					
43. *B. khasyanum* Griff.	-	T													/					**
44. *B. macranthum* Lindl.	สิงโตก้ามปูใหญ่															/				
45. *B. macrocoleum* Seidenf.	-						/													
46. *B. monanthum* (Kuntze) J. J. Sm.	สิงนางรำ													/						
47. *B. morphologorum* Kraenzl.	สิงโตรวงข้าว										/			/	/	/				
48. *B. nigrescens* Rolfe	สิงโตดำ		/	/																
49. *B. odoratissimum* (Sm.) Lindl. ex Hook. f.	สิงโตโคมไฟ		/											/						
50. *B. pectinatum* Finet	-															/				

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
51. *Bulbophyllum picturatum* (Lodd.) Rchb. f.	-													/						
52. *B. propinquum* Kraenzl.	เอื้องกีบม้าขาว			/											/					
53. *B. pumilio* C. S. P. Parish & Rchb. f.	สิงโตก้ามปูน้อย													/						
54. *B. repens* Griff.	สิงโตพุ่ม													/						
55. *B. reptans* (Lindl.) Lindl. ex Wall.	-														/					
56. *B. retusiusculum* Rchb. f.	-			/																
57. *B. rufinum* Rchb. f.	เอื้องกีบม้าใหญ่													/						
58. *B. sanitii* Seidenf.	-						/								/					
59. *B. secundum* Hook. f.	-			/										/						
60. *B. shweliense* W. W. Sm.	-	En													/					**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
61. *Bulbophyllum siamense* Rchb. f.	สิงโตสยาม													/		/				
62. *B. suavissimum* Rolfe	เอื้องสี่เที่ยง			/												/				
63. *B. sutepense* (Rolfe ex Downie) Seidenf. & Smitinand	สิงโตสุเทพ						/													
64. *B. wallichii* Rchb. f.	สิงโตใบพาย						/				/			/						
65. *B. wendlandianum* (Kraenzl.) J. J. Sm.	สิงโต เล็บเหยี่ยว															/				
66. *Bulbophyllum* sp.	-									/					/					
67. *Calanthe cardioglossa* Schltr.	เอื้องน้ำต้น	R		/									/	/			/	/		***, ****
68. *C. ceciliae* Rchb. f.	ว่านจุกดอกขาว									/										
69. *C. clavata* Lindl.	-			/																
70. *C. triplicata* (Willemet) Ames	อั้ว																/			
71. *Calanthe* sp.	-									/										

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
72. *Cheirostylis flabellata* (A. Rich.) Wight	-													/						
73. *C. griffithii* Lindl.	-			/						/		/								
74. *C. pusilla* Lindl.	-									/										
75. *C. thailandica* Seidenf.	-															/				
76. *Chiloschista lunifera* (Rchb. f.) J. J. Sm.	เอื้องพญาไร้ใบ			/							/									
77. *C. viridiflava* Seidenf.	เอื้องพญาไร้ใบ	CITES 2									/									*
78. *Chrysoglossum ornatum* Blume	-			/													/			
79. *Cleisomeria lanatum* (Lindl.) Lindl. ex G. Don	คอกว่าง			/							/									
80. *Cleisostoma arietinum* (Rchb. f.) Garay	เขาแพะ			/							/		/							

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
81. *Cleisostoma duplicilobum* (J. J. Sm.) Garay	-														/	/				
82. *C. filiforme* (Lindl.) Garay	เอื้องเทียน			/							/									
83. *C. fuerstenbergianum* Kraenzl.	ก้างปลา			/							/			/	/	/				
84. *C. linearilobatum* (Seidenf. & Smitinand) Garay	-													/						
85. *C. rolfeanum* (King & Pantl.) Garay	-			/			/													
86. *Coelogyne brachyptera* Rchb. f.	เอื้องเทียน										/									
87. *C. fimbriata* Lindl.	เอื้องกางเขน									/					/					
88. *C. flaccida* Lindl.														/						
89. *C. flavida* Hook. f. ex Lindl.	เอื้องเทียนหนู			/						/										

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
90. *Coelogyne fuscescens* Lindl.	-									/										
91. *C. fuscescens* var. *brunnea* (Lindl.) Lindl.	-															/				
92. *C. lactea* Rchb. f.	เอื้องหิน		/											/						
93. *C. lentiginosa* Lindl.	เอื้องฉุน			/										/						
94. *C. nitida* (Wall. ex D. Don) Lindl.	เอื้องหมาก เล็ม														/					
95. *C. ovalis* Lindl.	-													/						
96. *C. prolifera* Lindl.	-			/	/															
97. *C. schultesii* S. K. Jain & S. Das	-						/							/	/					
98. *C. trinervis* Lindl.	เอื้องหมาก		/	/	/		/				/		/	/						
99. *C. viscosa* Rchb. f.	เอื้องสามดอก		/																	
100. *Coelogyne* sp.	-									/										

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
101. *Collabiopsis formosanum* (Hayata) T. S. Ying	-	R															/			***
102. *Collabium chinense* (Rolfe) Tang & F. T. Wang	-																/			
103. *Corymborkis veratrifolia* (Reinw.) Blume	เอื้องลิลา				/															
104. *Crepidium acuminatum* (D. Don) Szlach.	หูเสือ																/			
105. *C. orbiculare* (W. W. Sm. & Jeffrey) Seidenf.	-						/													
106. *Cymbidium aloifolium* (L.) Sw.	กะเรกะร่อน			/				/	/					/		/				
107. *C. bicolor* Lindl.	กะเรกะร่อนด้ามข้าว										/									
108. *C. dayanum* Rchb. f.	กะเรกะร่อนเขา			/			/													

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
109. *Cymbidium lowianum* (Rchb. f.) Rchb. f.	กะเรกะร่อนดอย	T, Vu													/	/	/			**, ***
110. *C. mastersii* Griff. ex Lindl.	-	T												/	/					**
111. *C. siamense* Rolfe ex Downie	กะเรกะร่อนสยาม			/																
112. *C. simulans* Rolfe	-			/																
113. *C. tracyanum* L. Castle	เอื้องกำเบ้อ															/				
114. *Cyrtosia nana* (Rolfe ex Downie) Garay	-						/			/										
115. *Dendrobium acerosum* Lindl.	กล้วยไม้มือนาง													/						
116. *D. acinaciforme* Roxb.	เอื้องยอดสร้อย	CITES 2	/								/								/	*

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
117. *Dendrobium albosanguineum* Lindl. & Paxton	เอื้องตางัว										/									
118. *D. alterum* Seidenf.	-													/						
119. *D. aphyllum* (Roxb.) C. E. C. Fisch.	เอื้องงวงช้าง			/							/			/						
120. *D. capillipes* Rchb. f.	เอื้องคำกิ่ว															/				
121. *D. cariniferum* Rchb. f.	เอื้องกาจก			/			/				/				/	/				
122. *D. christyanum* Rchb. f.	เอื้องแซะภู กระดึง																		/	
123. *D. chrysanthum* Wall. ex Lindl.	เอื้องสาย มรกต	T		/			/							/	/	/				**
124. *D. chrysotoxum* Lindl.	เอื้องคำ	CITES 2					/				/			/		/			/	*
125. *D. crepidatum* Lindl. & Paxton	เอื้องสายน้ำเขียว	CITES 2					/				/									*
126. *D. crystallinum* Rchb. f.	เอื้องนางฟ้อน			/			/							/					/	

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
127. *Dendrobium dantaniense* Guillaumin	เอื้องเข็ม	En													/					**
128. *D. delacourii* Guillaumin	-										/									
129. *D. denudans* D. Don	-						/							/		/				
130. *D. devonianum* Paxton	เอื้องเมี่ยง	T												/	/					**
131. *D. dixanthum* Rchb. f.	เอื้องเทียน			/	/									/						
132. *D. draconis* Rchb. f.	เอื้องเงิน	CITES 2					/	/	/		/									*
133. *D. ellipsophyllum* Tang & F. T. Wang	เอื้องทอง																		/	
134. *D. exile* Schltr.	เอื้องเสี้ยน																		/	
135. *D. falconeri* Hook.	เอื้องสายวิสูตร	T		/			/								/	/				**
136. *D. fimbriatum* Hook.	เอื้องคำน้อย	CITES 2			/						/					/				*
137. *D. findlayanum* C. S. P. Parish & Rchb. f.	พวงหยก														/	/				

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
138. *Dendrobium gratiosissimum* Rchb. f.	เอื้องกิ่งดำ		/	/	/		/									/				
139. *D. harveyanum* Rchb. f.	เอื้องคำฝอย															/				
140. *D. hercoglossum* Rchb. f.	เอื้องดอกมะเขือ																		/	
141. *D. heterocarpum* Wall. ex Lindl.	เอื้องสีตาล			/										/	/	/				
142. *D. indivisum* (Blume) Miq.	เอื้องลิ้น																		/	
143. *D. infundibulum* Lindl.	เอื้องตาเหิน	CITES 2									/				/	/				*
144. *D. kratense* Kerr	-						/													
145. *D. lindleyi* Steud.	เอื้องผึ้ง			/							/			/					/	
146. *D. moschatum* (Buch.-Ham.) Sw.	เอื้องจำปา			/	/															
147. *D. nobile* Lindl. (*D. signatum* Rchb. f.)	เอื้องเค้ากิ่ว		/																	
148. *D. ochreatum* Lindl.	เอื้องตะขาบ														/					

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
149. *Dendrobium ompactum* Rolfe ex W. Hackett	เอื้องข้าวตอก			/																
150. *D. pachyglossum* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องขนหมู																		/	
151. *D. parciflorum* Rchb. f. ex Lindl.	เอื้องขาวใบแบน																		/	
152. *D. parcum* Rchb. f.	เอื้องก้านกิ่ว			/																
153. *D. pendulum* Roxb.	เอื้องไม้เท้าฤาษี															/				
154. *D. polyanthum* Wall. ex Lindl.	เอื้องสายประสาท																		/	
155. *D. pulchellum* Roxb. ex Lindl.	เอื้องคำตาควาย	CITES 2		/	/						/								/	*
156. *D. scabrilingue* Lindl.	เอื้องแซะ	CITES 2									/									*
157. *D. secundum* (Blume) Lindl.	เอื้องแปรงสีฟัน			/							/								/	

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
158. *Dendrobium senile* C. S .P. Parish & Rchb. f.	เอื้องชะนี		/	/			/						/			/			/	
159. *D. signatum* Rchb. f.	เอื้องเค้ากิ่ว			/							/								/	
160. *D. strongylanthum* Rchb. f.	-	T													/					**
161. *D. stuposum* Lindl.	-			/											/					
162. *D. thyrsiflorum* Rchb. f. ex André	เอื้องมอนไข่ ใบมน													/		/				
163. *D. tortile* Lindl.	เอื้องไม้ตึง	CITES 2					/				/									*
164. *D. venustum* Teijsm. & Binn.	ข้าวเหนียวลิง			/																
165. *D. wilmsianum* Schltr.	-						/								/					
166. *Didymoplexiella siamensis* (Rolfe ex Downie) Seidenf.	-			/																
167. *Dienia ophrydis* (J. König) Seidenf.	สิกุนคล						/			/					/		/			

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
168. *Diploprora championii* (Lindl.) Hook. f.	-			/																
169. *Disperis neilgherrensis* Wight	-			/														/		
170. *Doritis pulcherrima* Lindl.	ม้าวิ่ง		/										/					/		
171. *Drymoda siamensis* Schltr.	ทับทิมสยาม						/				/									
172. *Epigeneium amplum* (Lindl.) Summerh.	เอื้องกระเจี้ยง		/				/								/					
173. *Epipogium roseum* (D. Don) Lindl.	กล้วยปลวก			/	/		/										/			
174. *Eria acervata* Lindl.	เอื้องกระพะปลา			/																
175. *E. amica* Rchb. f.	เอื้องผีพราย		/											/	/	/				
176. *E. biflora* Griff.	อินจัน													/						
177. *E. bipunctata* Lindl.	-			/			/								/					

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
178. *Eria bractescens* Lindl.	เอื้องขี้หมา			/			/				/					/				
179. *E. dasypus* Rchb. f.	-						/													
180. *E. discolor* Lindl.	เอื้องตาลหิน		/											/	/					
181. *E. exilis* Hook. f.	-			/																
182. *E. lasiopetala* (Willd.) Ormerod	เอื้องบายศรี		/										/			/				
183. *E. marginata* Rolfe	สองอนงค์ ปากม่วง														/					
184. *E. muscicola* (Lindl.) Lindl.	-									/				/	/	/				
185. *E. obesa* Lindl.	เอื้องแจกันเงิน										/									
186. *E. pannea* Lindl.	พรรณี		/	/			/				/			/	/	/				
187. *E. pubescens* Wight	-			/																
188. *E. siamensis* Schltr.	เอื้องแปรงสีฟันพระอินทร์													/						
189. *E. spicata* (D. Don) Hand.-Mazz.	-														/					

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
190. *Eria stricta* Lindl.	-			/																
191. *E. tomentosa* (J. König) Hook. f.	เอื้องตาลหม่น													/		/				
192. *E. truncata* Lindl.	เพื่อนแพง														/					
193. *Eria* sp.	-									/										
194. *Eulophia geniculata*	-			/																
King & Pantl.																				
195. *E. graminea* Lindl.	หัวข้าวต้ม															/				
196. *E. nuda* Lindl.	ว่านหัวครู			/	/						/					/				
197. *E. pauciflora* Guillaumin	-			/																
198. *E. siamensis* Rolfe ex Downie	-			/	/															
199. *E. spectabilis* (Dennst.) Suresh	ว่านหัวครู						/											/		
200. *Flickingeria ritaeana*	-													/						
(King & Pantl.) A. D. Hawkes																				
201. *Galeola integra*	-			/																
Rolfe ex Downie																				

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
202. *Galeola nana* Rolfe ex Downie	-			/																
203. *Gastrochilus bellinus* (Rchb. f.) Kuntze	เอื้องตีนเต่า						/								/					
204. *G. calceolaris* (Buch.-Ham. ex Sm.) D. Don	เสือลาย						/													
205. *G. dasypogon* (Sm.) Kuntze	-				/															
206. *Gastrodia exilis* Hook. f.	เอื้องกลีบติด			/								/						/		
207. *Geodorum attenuatum* Griff.	อึ่งเปาะ			/			/													
208. *G. citrinum* Jacks.	ว่านจูงนาง			/	/															
209. *G. densiflorum* (Lam.) Schltr.	ว่านจูงนาง				/															
210. *G. siamense* Rolfe ex Downie	ว่านจูงนาง			/	/															
211. *Goodyera fumata* Thwaites	-			/						/										
212. *G. procera* (Ker Gawl.) Hook.	-			/						/										

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
213. *Goodyera thailandica* Seidenf.	-			/																
214. *G. viridiflora* (Blume) Blume	-			/																
215. *Grosourdya appendiculata*	-						/													
216. *Habenaria chlorina* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องสีตอง												/					/		
217. *H. corymbosa* C. S. P. Parish & Rchb. f.	เอื้องดอกจุม									/										
218. *H. dentata* (Sw.) Schltr.	นางอั้วน้อย			/	/		/			/				/			/	/		
219. *H. furcifera* Lindl.	-			/	/															
220. *H. holotricha* Gagnep.	-			/										/						
221. *H. humistrata* Rolfe ex Downie	ตูบหมูบมคลิ่น			/																
222. *H. limprichtii* Schltr.	อั้วปากฝอย เชียงดาว			/						/					/					

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
223. *Habenaria lucida* Wall. ex Lindl.	เอื้องหอมเตย			/	/		/									/				
224. *H. malintana* (Blanco) Merr.	-			/	/		/													
225. *H. medioflexa* Turrill	นางอั้วปากฝอย			/																
226. *H. rhodocheila* Hance	ปัดแดง					/				/			/				/	/		
227. *H. rostellifera* Rchb. f.	หญ้ามันปู			/														/		
228. *H. rostrata* Wall. ex Lindl.	อั้วแก้มช้ำ												/							
229. *H. stenopetala* Lindl.	-			/			/								/					
230. *H. thailandica* Seidenf.	-			/	/									/						
231. *H. viridiflora* (Rottler ex Sw.) Lindl.	-			/	/									/						
232. *Habenaria* sp.	-									/										

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
233. *Herminium lanceum* (Thunb. ex Sw.) Vuikj	เอื้องม่วง									/										
234. *Herpysma longicaulis* Lindl.	-									/							/			
235. *Hetaeria rubens* (Lindl.) Hook. f.	-						/													
236. *Ione andersonii* King & Pantl.	-						/													
237. *I. grandiflora* Rolfe	-						/													
238. *Liparis bistriata* C. S. P. Parish & Rchb. f.	-						/													
239. *L. cespitosa* (Lam.) Lindl.	เอื้องข้าวนก														/					
240. *L. downii* Ridl.	-			/																
241. *L. jovispluvii* C. S. P. Parish & Rchb. f.	-						/													

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
242. *Liparis nigra* Seidenf.	-																/			
243. *L. paradoxa* (Lindl.) Rchb. f.	เอื้องกลีบม้วน			/																
244. *L. regnieri* Finet	หญ้าเปราะนก	T, R		/										/	/		/			**, ***
245. *L. resupinata* Ridl.	-	T													/					**
246. *L. siamensis* Rolfe ex Downie	-			/																
247. *L. sutepensis* Rolfe ex Downie	เขียวพระอินทร์			/			/													
248. *L. viridiflora* (Blume) Lindl.	เอื้องข้าวสาร						/			/				/	/		/			
249. *L. wrayi* Hook. f.	-			/						/										
250. *Luisia curtisii* Seidenf.	ขอซิง		/																	
251. *L. psyche* Rchb. f.	เอื้องลิ้นดำ															/				
252. *L. thailandica* Seidenf.	งูเขียวปากม่วง			/			/				/				/					

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
253. *Malaxis acuminata* D. Don	-			/						/				/	/					
254. *M. biaurita* (Lindl.) Kuntze	-			/																
255. *M. calophylla* (Rchb. f.) Kuntze	-			/											/					
256. *M. orbicularis* (W. W. Sm. & Jeffrey) Tang & F. T. Wang	-			/											/					
257. *Monomeria barbata* Lindl.	ก้ามปูม้า	T		/			/								/					**
258. *M. longipes* (Rchb. f.) Aver.	ก้ามปูเล็ก														/					
259. *Nephelaphyllum tenuiflorum* Blume	-																/			
260. *Nervilia aragoana* Gaudich.	แผ่นดินเย็น			/	/		/							/						
261. *N. calcicola* Kerr	-			/	/		/													
262. *N. crociformis* (Zoll. & Moritzi) Seidenf.	-						/							/	/					

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
263. *Nervilia plicata* (Andrews) Schltr.	ว่านแผ่นดิน			/	/															
264. *N. prainiana* (King & Pantl.) Seidenf.	-			/	/															
265. *Oberonia acaulis* Griff.	เอื้องแพนใบโค้ง			/							/				/	/				
266. *O. gammiei* King & Pantl.	-				/															
267. *O. langbianensis* Gagnep.	-														/					
268. *O. obcordata* Lindl.	-														/					
269. *O. pachyphylla* King & Pantl.	เอื้องแพนใบเล็ก													/		/				
270. *O. pachyrachis* Rchb. f. ex Hook. f.	-						/								/					
271. *O. pyrulifera* Lindl.	-														/					
272. *Ornithochilus difformis* (Wall. ex Lindl.) Schltr.	มังกรทอง						/								/	/				
273. *O. fuscus* Wall. ex Lindl.	-			/																

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
274. *Ornithochilus yingjiangensis* Z. H. Tsi	-	N													/					**
275. *Otochilus albus* Lindl.	-			/			/								/	/				
276. *O. fuscus* Lindl.	-													/						
277. *O. porrectus* Lindl.	-													/	/					
278. *Pachystoma pubescens* Blume	แห้วชะครู			/	/															
279. *Panisea tricallosa* Rolfe	เอื้องรงรอง														/					
280. *P. uniflora* (Lindl.) Lindl.	เอื้องรงรอง									/										
281. *Papilionanthe teres* (Roxb.) Schltr.	เอื้องโมกกุหลาบ	CITES 2					/				/									*
282. *Pecteilis susannae* (L.) Raf.	นางอั้ว	R		/														/		****
283. *Peristylus affinis* (D. Don) Seidenf.	-						/													
284. *P. constrictus* (Lindl.) Lindl.	-			/																

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
285. *Peristylus goodyeroides* (D. Don) Lindl.	นางตายตัวผู้			/	/									/						
286. *P. gracilis* Blume	-			/						/										
287. *P. lacertifer* (Lindl.) J. J. Sm.	-			/	/		/											/		
288. *P. parishii* Rchb.f.	-				/		/													
289. *P. prainii* (Hook. f.) Kraenzl.	-						/													
290. *P. tentaculatus* (Lindl.) J. J. Sm.	-			/																
291. *Peristylus* sp.	-									/										
292. *Phaius flavus* (Blume) Lindl.	เอื้องคำผา									/							/			
293. *P. mishmensis* (Lindl. & Paxton) Rchb. f.	กล้วยไม้ดง	R															/			***
294. *P. tankervilleae* (Banks ex L'Hér.) Blume	เอื้องพร้าว			/														/		
295. *Phaius* sp.	-									/										

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
296. *Phalaenopsis cornu-cervi* (Breda) Blume & Rchb. f.	เอื้องม้าลายเสือ	CITES 2		/							/									*
297. *Pholidota articulata* Lindl.	เอื้องลำต่อ		/	/			/			/				/	/	/				
298. *P. bracteata* (D. Don) Seidenf.	-			/																
299. *P. convallariae* (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Hook. f.	-			/											/					
300. *P. imbricata* Lindl.	เอื้องกาบดอก		/	/										/	/	/				
301. *P. pallida* Lindl.	-				/										/					
302. *P. recurva* Lindl.	เอื้องต่อลำเหลี่ยม						/			/				/	/	/				
303. *Platanthera angustilabris* Seidenf.	-	En, T													/					**

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
304. *Pleione praecox* (Sm.) D. Don	เอื้องพลายชมพู									/										
305. *Plocoglottis bokorensis* (Gagnep.) Seidenf.	เอื้องขวด									/										
306. *Polystachya concreta* (Jacq.) Garay & H. R. Sweet	เอื้องคางอ้ม						/			/					/					
307. *Pomatocalpa setulense* (Ridl.) Holttum	-				/															
308. *P. spicatum* Breda	ช้างดำ						/													
309. *Porpax lanii* Seidenf.	เอื้องกระดุมลาย	En													/					**
310. *P. ustulata* (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Rolfe	เอื้องรังนก						/			/										
311. *Pteroceras appendiculatum* (Blume) Holttum	-				/															

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
312. *Rhomboda moulmeinensis* (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Ormerod	-									/										
313. *Rhynchogyna saccata* Seidenf. & Garay	-			/																
314. *Rhynchostylis retusa* (L.) Blume	เอื้องไอยเรศ	CITES 2									/				/					*
315. *Rhynchostylis* sp.	-															/				
316. *Rhytionanthos cornutum* (Lindl.) Garay	พวงถุงดำ						/													
317. *Robiquetia pachyphylla* (Rchb. f.) Garay	-	T													/					**
318. *R. paniculata* (Lindl.) J. J. Sm.	-				/						/									
319. *R. succisa* (Lindl.) Seidenf. & Garay	พวงอุ่น	CITES 2			/															*

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
320. *Schoenorchis gemmata* (Lindl.) J. J. Sm.	-														/					
321. *Seidenfadenia mitrata* (Rchb. f.) Garay	เอื้องหนวดพราหมณ์													/		/				
322. *Smitinandia micrantha* (Lindl.) Holttum	เข็มหนู										/									
323. *Spathoglottis affinis* de Vriese	เหลืองพิศมร												/				/	/		
324. *S. plicata* Blume	ว่านจุก																	/		
325. *S. pubescens* Lindl.	บานจ้วน		/	/																
326. *Staurochilus dawsonianus* (Rchb. f.) Schltr.	เสือแผ้ว										/									
327. *S. fasciatus* (Rchb. f.) Ridl.	เอื้องเสือโคร่ง													/						
328. *Stereosandra javanica* Blume	กล้วยปากม่วง			/																

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
329. *Sunipia andersonii* (King & Pantl.) P. F. Hunt	-														/					
330. *S. bicolor* Lindl.	-														/					
331. *S. grandiflora* (Rolfe) P. F. Hunt	-														/					
332. *S. racemosa* (Sm.) Tang & F. T. Wang	-		/	/																
333. *S. scariosa* Lindl.	เอื้องตาเข็ม													/	/	/				
334. *Taeniophyllum* sp.	-			/																
335. *Tainia angustifolia* (Lindl.) Benth. & Hook. f.	เอื้องสีลา																	/		
336. *T. hookeriana* King & Pantl. = synonym (*T. penangiana* Hook. f.)	เอื้องสีลาปากลาย			/																
337. *T. latifolia* (Lindl.) Rchb. f.	เอื้องสีลาน้อย				/												/			

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
338. *Tainia speciosa* Blume	เอื้องสีลาผอม			/																
339. *T. viridifusca* (Hook.) Benth. ex Hook. f.	เอื้องสีลา			/			/			/				/		/	/			
340. *Thelasis pygmaea* (Griff.) Lindl.	กระสุนพระอินทร์														/	/				
341. *Thrixspermum centipeda* Lour.	ตะขาบเหลือง													/	/	/				
342. *Thunia alba* (Lindl.) Rchb. f.	เศวตสอดสี		/				/			/				/	/	/	/			
343. *Trias oblonga* Lindl.	เอื้องไตรดอกสีนวล										/									
344. *Trichotosia dasyphylla* (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Kraenzl.	สามก้อม		/	/			/								/	/				
345. *T. rotundifolia* (Ridl.) Kraenzl.	เบี้ยขนน้อย						/													

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
346. *Tropidia angulosa* (Lindl.) Blume	-			/	/					/										
347. *T. curculigoides* Lindl.	-			/																
348. *T. pedunculata* Blume	เอื้องดินดอกขาว			/			/											/		
349. *Vanda brunnea* Rchb. f.	เอื้องสามปอยนก													/		/				
350. *V. denisoniana* Benson & Rchb. f.	เอื้องสามปอยดง															/				
351. *V. lilacina* Teijsm. & Binn.	เข็มขาว													/						
352. *V. pumila* Hook. f.	เอื้องปากเป็ด		/																	
353. *Vanilla siamensis* Rolfe ex Downie	พลูช้าง			/			/			/		/								

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	สถานภาพ	ผู้ทำวิจัย																	หมายเหตุ
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
354. *Zeuxine affinis* (Lindl.) Benth. ex Hook. f.	-			/										/						
355. *Z. Flava* (Wall. ex Lindl.) Trimen	-						/													
รวม (ชนิด)			23	141	38	1	77	2	2	49	46	4	13	73	85	63	24	18	16	

หมายเหตุ ผู้ทำวิจัย: 1 = กิติเชษฐ์ (2532), 2 = สมพร (2534), 3 = สมพร (2535), 4 = มนู (2542), 5 = ทวีศักดิ์ และคณะ (2546), 6 = วรวิทย์ (2546), 7 = อภิรักษ์ (2546), 8 = Srisanga (2005), 9 = กันย์ (2548), 10 = ปาริชาติ (2549), 11 = วสันต์ (2549), 12 = วัชรศักดิ์ และคณะ (2550), 13 = เสฐียร และเชิดศักดิ์ (2550), 14 = อนุพันธ์ และคณะ (2550), 15 = ปกรณ์ และฉัตรชัย (2551), 16 = อ้อพร และฉัตรชัย (2551), 17 = อ้อพร และฉัตรชัย (2552)

สถานภาพ: CITES 2 = กล้วยไม้ป่าที่จัดอยู่ในบัญชี 2, En (endemic) = พืชถิ่นเดียว, R (rare) = พืชหายาก, T (threatened) = พืชถูกคุกคาม, Vu (vulnerable) = พืชมีแนวโน้มใกล้สูญพันธุ์, N (new record) = พืชที่เป็นการรายงานใหม่ของประเทศไทย

ผู้วิจัยที่ตรวจสอบสถานภาพกล้วยไม้: * กันย์ (2548), ** เสฐียร และเชิดศักดิ์ (2550), *** ปกรณ์ และฉัตรชัย (2551), **** อ้อพร และฉัตรชัย (2551)

ชนิดกล้วยไม้ที่พบเช่นเดียวกับการศึกษาครั้งนี้

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 2 กล้วยไม้ที่พบเพิ่มเติมจากการรายงานการสำรวจและศึกษาในภาคเหนือ

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ลักษณะวิสัย
1. *Apostasia wallichii*	ตานขโมย	TerO
2. *Agrostophyllum planicaule*	เอื้องปีกไก่ใหญ่	EO
3. *Biermannia ciliata*	เอื้องขนขาว*	EO
4. *Bulbophyllum clandestinum*	สิงโตปากนก*	EO
5. *B. haniffii*	สิงโตสร้อยระย้า*	EO
6. *B. orientale*	สิงโตรวงทอง	EO, LO
7. *Cleisostoma subulatum*	เอื้องใบกิ่ว	EO
8. *Coelogyne cumingii*	เอื้องมัน	EO
9. *Cymbidium ensifolium*	นางคำ	TerO
10. *Dendrobium christyanum*	เอื้องแซะภูกระดึง	EO
11. *D. ellipsophyllum*	เอื้องทอง	EO
12. *D. exile*	เอื้องเสี้ยน	EO
13. *D. hercoglossum*	เอื้องดอกมะเขือ	EO
14. *D. indivisum*	เอื้องลิ้น	EO
15. *D. pachyglossum*	เอื้องขนหมู	EO
16. *D. parciflorum*	เอื้องดอกขาวใบแบน*	EO
17. *D. polyanthum*	เอื้องสายประสาท	EO
18. *Kingidium deliciosum*	กาตาฉ่อ	EO
19. *Luisia brachystachys*	เอื้องลิ้นดำดอกเล็ก*	EO
20. *Micropera pallida*	เอื้องแมลงปอทอง	EO

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ตารางผนวกที่ 2 (ต่อ)

ชื่อพฤกษศาสตร์	ชื่อไทย	ลักษณะวิสัย
21. *Oberonia falconeri*	แก่นตัวผู้	EO
22. *Pennilabium struthio*	เอื้องผีเสื้อทอง*	EO
23. *Pomatocalpa maculosum*	เอื้องเสือแผ้ว	EO
24. *Sarcoglyphis mirabilis*	เอื้องพวงพลอย	EO
25. *Spathoglottis plicata*	ว่านจุก	TerO
26. *Taeniophyllum pahangense*	เอื้องไร้ใบดอกจิ๋ว*	EO
27. *Tainia angustifolia*	เอื้องสีลา	TerO
28. *Thrixspermum acuminatissimum*	ตะขาบแดง	EO
29. *Trichotosia pulvinata*	ตรียำปวาย	EO
30. *Zeuxine nervosa*	เอื้องดินปากหัวใจ*	TerO

หมายเหตุ ลักษณะวิสัย: EO (epiphytic orchid) = กล้วยไม้อิงอาศัย, TerO (terrestrial orchid) = กล้วยไม้ดิน, LO (lithophytic orchid) = กล้วยไม้ขึ้นบนหิน

* ชื่อไทย: ตั้งชื่อโดยผู้วิจัย

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ดัชนีชื่อพฤกษศาสตร์

Acampe longifolia (Lindl.) Lindl. 82

Acampe penangiana Ridl. 82

Acampe rigida (Buch.-Ham. ex Sm.) P. F. Hunt 46, **82**, 288, 289, 296

Acriopsis indica Wight 46, **85**, 287, 289, 296, 302, 304

Aerides falcata Lindl. & Paxton 46, **87**, 289, 296, 308

Aerides pallida Roxb. 199

Aerides rigida Buch.-Ham. ex Sm. 82

Agrostophyllum planicaule (Wall. ex Lindl.) Rchb. f. 46, **90**, 288, 290, 297

Ania angustifolia Lindl. 247

Aporum indivisum Blume 149

Apostasia wallichii R. Br. 45, **53**, 286, 288, 289, 296, 302

Arundina bambusifolia Lindl. 93

Arundina graminifolia (D. Don) Hochr. 46, **93**, 287, 290, 297, 302, 304

Biermannia ciliata (Ridl.) Garay 45, **96**, 290, 297, 304

Bletia graminifolia D. Don 93

Bolborchis crociformis Zoll. & Moritzi 202

Bulbophyllum affine Wall. ex Lindl. 46, **100**, 290, 297

Bulbophyllum blepharistes Rchb. f. 46, **102**, 286, 290, 297, 304

Bulbophyllum clandestinum Lindl. 46, **104**, 286, 290, 297, 304

Bulbophyllum haniffii Carr 46, **107**, 290, 297, 304

Bulbophyllum odoratissimum (Sm.) Lindl. ex Hook. f. 46, **109**, 290, 297, 305

Bulbophyllum orientale Seidenf. 46, **111**, 287, 290, 295, 297, 304

Bulbophyllum sessile (Kuntze) J. J. Sm. 104

Calanthe cardioglossa Schltr. 47, **113**, 287, 290, 297, 304, 306

Camarotis apiculata Rchb. f. 199

Cirrhopetalum blepharistes (Rchb. f.) Hook. f. 102

Cleisostoma fuerstenbergianum Kraenzl. 47, **117**, 290, 297

Cleisostoma maculosum Lindl. 228

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Cleisostoma subulatum Blume 47, **119**, 286, 288, 290, 297, 304

Coeloglossum lacertiferum Lindl. 73

Coelogyne cumingii Lindl. 47, **122**, 290, 295, 297, 302

Coelogyne stenophylla Ridl. 124

Coelogyne trinervis Lindl. 47, **124**, 288, 290, 297, 304, 305

Cymbidium bicolor Lindl. 47, **127**, 290, 297

Cymbidium ensifolium (L.) Sw. 47, **130**, 286, 290, 295, 297, 302

Cymbidium pubescens Lindl. 127

Dendrobium acinaciforme Roxb. 47, **134**, 291, 295, 298, 302, 304, 305

Dendrobium aggregatum Roxb. 151

Dendrobium christyanum Rchb. f. 47, **137**, 291, 298

Dendrobium chrysotoxum Lindl. 47, **139**, 291, 295, 298, 302, 308

Dendrobium cretaceum Lindl. 158

Dendrobium crystallinum Rchb. f. 47, **141**, 291, 298, 302, 304

Dendrobium dalhousieanum Wall. 160

Dendrobium ellipsophyllum Tang & F. T. Wang 47, **143**, 291, 295, 298, 304

Dendrobium exile Schltr. 47, **145**, 291, 298

Dendrobium hercoglossum Rchb. f. 47, **147**, 288, 291, 298, 306, 308

Dendrobium hildebrandtii Rolfe 167

Dendrobium indivisum (Blume) Miq. 47, **149**, 291, 298

Dendrobium lindleyi Steud. 48, **151**, 288, 291, 298, 302, 304, 306, 308

Dendrobium margaritaceum Finet 137

Dendrobium pachyglossum C. S. P. Parish & Rchb. f. 48, **153**, 287, 291, 298, 302

Dendrobium parciflorum Rchb. f. ex Lindl. 48, **156**, 291, 298, 304

Dendrobium polyanthum Wall. ex Lindl. 48, **158**, 291, 295, 298, 302, 308

Dendrobium primulinum Lindl. 158

Dendrobium pulchellum Roxb. ex Lindl. 48, **160**, 291, 298, 302, 304, 308

Dendrobium secundum (Blume) Lindl. 48, **162**, 287, 292, 299, 308

Dendrobium senile C. S. P. Parish & Rchb. f. 48, **165**, 288, 292, 299, 302, 304, 305

Dendrobium signatum Rchb. f. 48, **167**, 292, 299, 302, 304

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Dendrobium spatella Rchb. f. 135

Dendrocolla acuminatissima Blume 252

Dendrocolla ciliata Ridl. 96

Disperis neilgherrensis Wight 45, **57**, 286, 289, 296

Disperis siamensis Rolfe ex Downie 57

Doritis pulcherrima Lindl. 48, **169**, 286, 292, 299, 304, 305

Epidendrum cespitosum Lam. 192

Epidendrum concretum Jacq. 225

Epidendrum ensifolium L. 130

Epidendrum retusum L. 230

Eria albidotomentosa (Blume) Lindl. 178

Eria amica Rchb. f. 48, **173**, 292, 299, 302, 305

Eria dasyphylla C. S. P. Parish & Rchb. f. 258

Eria discolor Lindl. 48, **175**, 292, 300, 305

Eria lasiopetala (Willd.) Ormerod 48, **178**, 288, 292, 299, 302, 304, 305

Eria pannea Lindl. 48, **180**, 292, 299, 305

Eria planicaulis Wall. ex Lindl. 90

Eria pulvinata Lindl. 260

Eulophia nuda Lindl. 183

Eulophia spectabilis (Dennst.) Suresh 48, **183**, 286, 292, 299

Eulophia squalida Lindl. 183

Gastrodia exilis Hook. f. 49, **186**, 286, 292, 295, 299, 302, 307

Gastrodia siamensis Rolfe ex Downie 186

Habenaria chlorina C. S. P. Parish & Rchb. f. 45, **60**, 287, 289, 296, 304

Habenaria dentata (Sw.) Schltr. 45, **62**, 286, 289, 296

Habenaria lacertifera (Lindl.) Benth. 73

Habenaria rhodocheila Hance 45, **65**, 287, 289, 296, 304

Habenaria roseata Ridl. 68

Habenaria rostellifera Rchb. f. 45, **68**, 286, 289, 296, 302

Habenaria susannae (L.) R. Br. ex Spreng. 70

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Kingidium deliciosum (Rchb. f.) H. R. Sweet 49, **189**, 287, 292, 299

Limodorum tankervilleae Banks ex L'Hér. 213

Liparis cespitosa (Lam.) Lindl. 49, **191**, 292, 299, 302

Liparis comosa Ridl. 192

Liparis pusilla Ridl. 192

Luisia brachystachys (Lindl.) Blume 49, **194**, 292, 299, 302

Luisia psyche Rchb. f. 49, **197**, 292, 300

Mesoclastes brachystachys Lindl. 194

Micropera pallida (Roxb.) Lindl. 49, **199**, 292, 299

Monochilus nervosus Wall. ex Lindl. 76

Nervilia crociformis (Zoll. & Moritzi) Seidenf. 49, **202**, 286, 292, 299

Nervilia prainiana (King & Pantl.) Seidenf. 202

Oberonia calcicola Holttum 205

Oberonia falconeri Hook. f. 49, **205**, 293, 300, 302

Oberonia gammiei King & Pantl. 49, **207**, 288, 293, 300, 302

Orchis susanae L. 70

Pecteilis susannae (L.) Raf. 45, **70**, 287, 289, 296, 302, 304, 306

Pedilonum secundum Blume 162

Pennilabium struthio Carr 49, **210**, 286, 288, 293, 300, 305, 306

Peristylus chloranthus Lindl. ex Benth. 73

Peristylus lacertiferus (Lindl.) J. J. Sm. 45, **73**, 286, 288, 289, 295, 296, 302

Phaius tankervilleae (Banks ex L'Hér.) Blume 49, **212**, 286, 293, 300, 304

Phaius wallichii Lindl. 213

Phalaenopsis cornu-cervi (Breda) Blume & Rchb. f. 49, **215**, 293, 295, 300, 302

Phalaenopsis deliciosa Rchb. f. 189

Phalaenopsis pulcherrima (Lindl.) J. J. Sm. 169

Pholidota articulata Lindl. 50, **219**, 293, 300, 305, 302

Pholidota bracteata (D. Don) Seidenf. 222

Pholidota decurva Ridl. 219

Pholidota griffithii Hook. f. 219

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Pholidota imbricata Lindl. 50, **222**, 288, 293, 300, 302, 305

Polychilos cornu-cervi Breda 215

Polystachya concreta (Jacq.) Garay & H. R. Sweet 50, **225**, 287, 293, 300, 302

Polystachya flavescens (Blume) J. J. Sm. 225

Polystachya penangensis Ridl. 225

Polystachya singapurensis Ridl. 225

Pomatocalpa maculosum (Lindl.) J. J. Sm. 50, **228**, 281, 288, 293, 300

Pomatocalpa naevatum J. J. Sm. 50, **228**, 288, 293, 300

Rhynchostylis retusa (L.) Blume 50, **230**, 293, 300, 308

Saccolabium saxicolum Ridl. 199

Saccolabium secundum (Griff.) Ridl. 119

Sarcanthus fuerstenbergianus (Kraenzl.) J. J. Sm. 117

Sarcanthus mirabilis Rchb. f. 233

Sarcanthus subulatus (Blume) Rchb. f. 119

Sarcochilus ciliatus (Ridl.) J. J. Sm. 96

Sarcochilus notabilis Hook. f. 252

Sarcoglyphis mirabilis (Rchb. f.) Garay 50, **233**, 293, 295, 300, 302

Spathoglottis affinis de Vriese 50, **236**, 286, 293, 300, 302, 304

Spathoglottis plicata Blume 50, **239**, 286, 293, 300

Staurochilus fasciatus (Rchb. f.) Ridl. 50, **242**, 293, 301, 302

Stelis odoratissima Sm. 109

Taeniophyllum pahangense Carr 50, **244**, 294, 301, 302, 304

Tainia angustifolia (Lindl.) Benth. & Hook. f. 50, **247**, 286, 294, 301, 302

Tainia hookeriana King & Pantl. 249

Tainia penangiana Hook. f. 50, **249**, 286, 294, 301

Thrixspermum acuminatissimum (Blume) Rchb. f. 51, **252**, 288, 294, 301, 304

Thrixspermum arachnites (Blume) Rchb. f. 255

Thrixspermum centipeda Lour. 51, **255**, 294, 301, 302

Thrixspermum notabile (Hook. f.) Kuntze 252

Trichoglottis fasciata Rchb. f. 242

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Trichotosia dasyphylla (C. S. P. Parish & Rchb. f.) Kraenzl. 51, **258**, 287, 294, 295, 301, 302, 305

Trichotosia pulvinata (Lindl.) Kraenzl. 51, **260**, 294, 301, 304

Tropidia maingayi Hook. f. 263

Tropidia pedunculata Blume 51, **263**, 287, 294, 301, 302

Wolfia spectabilis Dennst. 183

Zeuxine nervosa (Wall. ex Lindl.) Benth. ex Trimen 46, **76**, 286, 289, 296

หมายเหตุ ชื่อพฤกษศาสตร์ตัวหนา = ชื่อที่ได้รับการยอมรับ (accepted name)
ชื่อพฤกษศาสตร์ตัวเอียง = ชื่อพ้อง (synonym)

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ	นางสาวอ้อพร เผือกคล้าย
เกิดวันที่	4 พฤษภาคม 2527
สถานที่เกิด	อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี
ประวัติการศึกษา	กศ.บ. (ศรีนครินทรวิโรฒ) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้ช่วยนักวิจัย
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	สำนักงานหอพรรณไม้ สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช
ผลงานทางวิชาการ	อ้อพร เผือกคล้าย และฉัตรชัย เงินแสงสรวย. 2551. กล้วยไม้ดินในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง, น. 1-12 (O-001). *ใน* **การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษาแห่งชาติ ครั้งที่ 9.** มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี. _____. 2552. อนุกรมวิธานของกล้วยไม้สกุลเอื้องคำในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง. **วารสารการจัดการป่าไม้** 3(5): 25-35.
รางวัลทางวิชาการ	รางวัลชนะเลิศการนำเสนอผลงานทางวิชาการภาคโปสเตอร์ ในการประชุมวิชาการพฤกษศาสตร์แห่งประเทศไทย ครั้งที่ 5 วันที่ 30-31 มีนาคม พ. ศ. 2554 เรื่อง ความหลากหลายของกล้วยไม้ในอุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง โดย อ้อพร เผือกคล้าย ฉัตรชัย เงินแสงสรวย และสมราน สุดดี
ทุนการศึกษาที่ได้รับ	ได้รับทุนสนับสนุนจากโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศึกษานโยบายการจัดการทรัพยากรชีวภาพในประเทศไทย (BRT) ซึ่งร่วมจัดตั้งโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีแห่งชาติ รหัสโครงการ T_151004

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์